AI WEIWEI

1000 DE ANI DE BUCURII ȘI DURERI

O ISTORIE RECENTĂ A CHINEI VĂZUTĂ PRIN OCHII UNUIA DINTRE MARII ARTIȘTI AI SECOLULUI NOSTRU

TREI

MEMOIR

Ai Weiwei

1000 de ani de bucurii şi dureri

EDITURA TREI
2022

Autor: Ai Weiwei

Titlul original: 1000 Years of Joys and Sorrows: A Memoir

Copyright © 2021

This translation published by arrangement with Crown, an imprint of Random House, a division of Penguin Random House LLC

Copyright © Editura Trei, 2022 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1346-0
ISBN (epub): 978-606-40-1623-2

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Cezar Petrilă

Design copertă:
Ai Weiwei

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Gabriela Anghel

Corectură:
Irina Mușătoiu
Oana Apostolescu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată,

revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

YARKHOTO

E aproape ca şi cum un convoi şi-ar croi drum prin oraş
Un vacarm de glasuri amestecându-se cu clinchetul clopoțeilor de la cămile
Târgurile forfotitoare ca altădată
Un şuvoi neîncetat de căruțe şi cai

Dar nu – splendidul palat
S-a prefăcut în ruine
Dintr-o mie de ani de bucurii şi dureri
Nu se găseşte nicio urmă

Voi, cei în viață, trăiți cât de bine puteți
Nu vă bizuiți pe pământ să păstreze amintirea

AI QING, 1980

Această carte este dedicată
părinților și fiului meu.

Capitolul unu

Noapte străvezie

Un râs furtunos izbucneşte pe cărare

O ceată de bețivi iese împleticindu-se din satul adormit
Se îndreaptă huruind spre câmpurile adormite
În această noapte, această noapte străvezie

— VERSURI DIN „NOAPTE STRĂVEZIE”, SCRISĂ DE TATĂL MEU ÎNTR-O ÎNCHISOARE DIN SHANGHAI ÎN 1932

M-am născut în 1957, la opt ani după întemeierea „Noii Chine”. Tata avea patruzeci şi şapte de ani. Pe când creşteam, el vorbea rareori despre trecut, fiindcă totul era învăluit în ceața deasă a narațiunii politice dominante şi orice iscodire a faptelor implica riscul unei reacții ostile prea urâte ca să te poți gândi la ea. Pentru a îndeplini cerințele noii ordini, poporul chinez îndura o veştejire a vieții spirituale şi îşi pierdea putința de-a povesti lucrurile aşa cum se întâmplau de fapt.

A trecut o jumătate de secol înainte să încep să mă gândesc la asta. Pe 3 aprilie 2011, pe când mă pregăteam să decolez de pe Aeroportul Internațional din Beijing, un roi de polițişti în haine civile s-a abătut asupra mea, iar pe durata următoarelor optzeci şi una de zile am dispărut într-o gaură neagră. Cât timp am fost închis, am început să reflectez asupra trecutului: m-am gândit îndeosebi la tata şi am încercat să-mi imaginez ce fel de viață avusese în spatele gratiilor dintr-o închisoare naționalistă cu optzeci de ani mai devreme. Mi-am dat seama că ştiam foarte puțin despre calvarul lui şi că experiențele prin care trecuse nu mă preocupaseră niciodată în mod activ. În epoca în care am crescut, îndoctrinarea ideologică ne expunea unei lumini intense, invazive, care făcea ca amintirile noastre să dispară ca nişte umbre. Amintirile erau o povară şi cel mai bine era să scapi de ele; n-a trecut mult şi oamenii nu şi-au pierdut doar voința, ci şi puterea de a-şi aduce aminte. Când ieri, astăzi şi mâine se amestecă într-o pâclă de nestrăpuns,

amintirea nu numai că e teoretic periculoasă, dar aproape că nu mai are niciun sens.

Multe dintre primele mele amintiri sunt fracturate. Când eram băieţandru, lumea era pentru mine un ecran împărţit în două. Într-o parte, imperialiştii americani mergeau ţanţoş în smoching şi joben, cu bastonul în mână, urmaţi de căţeluşii lor linguşitori: englezi, francezi, germani, italieni şi japonezi, la un loc cu reacţionarii din Kuomintang gata să apere Taiwanul. În partea cealaltă stăteau Mao Zedong şi tulpinile de floarea-soarelui care-l flancau, adică popoarele din Asia, Africa şi America Latină care căutau independenţa şi voiau să se elibereze de sub colonialism şi imperialism; noi eram cei care reprezentau lumina şi viitorul. În filmele de propagandă, conducătorul vietnamez, „Unchiul" Ho Şi Min, era însoţit de tineri vietnamezi neînfricaţi cu pălării de bambus şi cu armele aţintite spre avioanele de luptă americane care se vedeau deasupra lor pe cer. În fiecare zi eram răsfăţaţi cu poveşti eroice despre victoriile lor împotriva bandiţilor yankei. Între cele două tabere se căsca o prăpastie peste care nu se putea construi niciun pod.

În acea perioadă lipsită de informaţii, opţiunea personală era ca lintiţa: fără temei şi fără consistenţă. Refuzându-i-se hrana intereselor şi ataşamentului personal, memoria, stoarsă cât se putea de mult, se rupea şi se destrăma: „Proletariatul trebuie să elibereze întreaga omenire înainte să se elibereze pe sine", aşa se spunea. După toate convulsiile prin care trecuse China, emoţiile autentice şi amintirile personale erau reduse la mici rămăşiţe şi înlocuite cu uşurinţă de discursul luptei şi al revoluţiei continue.

Partea bună este că tatăl meu era scriitor. În poezie, el consemna sentimente care i se cuibăriseră adânc în inimă, cu toate că pârâiaşele de onestitate şi candoare nu se puteau vărsa firesc în numeroasele ocazii când inundaţiile politice cărau totul la vale. Astăzi, tot ce pot să fac este să

culeg fragmentele împrăştiate pe care le-a lăsat în urmă furtuna şi să încerc să reconstitui un tablou, oricât ar fi de incomplet.

În anul când m-am născut, Mao Zedong a declanşat o furtună politică – Campania Împotriva Dreptei, menită să-i epureze pe intelectualii „dreptişti” care criticaseră guvernul. Vârtejul care mi-a înghițit tatăl mi-a răsturnat şi mie viața, lăsând o urmă pe care o am şi în ziua de azi. Ca „dreptist” de prim-plan printre scriitorii chinezi, tata a fost exilat şi silit să aibă parte de „reeducarea prin muncă”, punându-se capăt abrupt vieții relativ comode de care se bucurase după instalarea noului regim în 1949. Alungați la început în sălbăticia de gheață a nord-estului îndepărtat, am fost transferați ulterior în oraşul Shihezi, la poalele lanțului muntos Tian Shan din Xinjiang. Ca o bărcuță care încearcă să se adăpostească din fața taifunului, am rămas acolo până când vântul politic şi-a schimbat din nou direcția.

Apoi, în 1967, „Revoluția Culturală” a lui Mao a intrat într-o fază nouă, iar tatăl meu, văzut acum ca furnizor de literatură şi de artă burgheză, a fost pus iarăşi pe lista neagră a țintelor ideologice, laolaltă cu alți troțkişti, apostați şi elemente antipartinice. Eram pe punctul să împlinesc zece ani, iar evenimentele care au urmat au rămas cu mine pentru totdeauna.

În luna mai a acelui an, unul dintre principalii radicali revoluționari din Shihezi ne-a făcut o vizită acasă. Tata dusese o viață prea cocoloşită, a spus el, iar acum aveau să-l trimită într-o unitate de producție paramilitară îndepărtată pentru „remodelare”.

Tata n-a dat niciun răspuns.

— Te aştepți cumva să-ți organizăm o petrecere de adio? a ricanat bărbatul.

Nu mult după aceea, un camion pe care scria „Eliberare” a oprit în fața uşii noastre de la intrare. Am încărcat în el

câteva piese simple de mobilier şi o grămadă de cărbuni, peste care ne-am aruncat aşternuturile de pat – nu prea aveam altceva de luat cu noi. A început să burnițeze când tata s-a aşezat în cabină; Gao Jian, fratele meu vitreg, şi cu mine ne-am cățărat în spatele camionului, în remorcă, şi ne-am ghemuit sub prelată. Locul spre care ne îndreptam se găsea la marginea Deşertului Gurbantünggüt; în regiune era cunoscut drept „Mica Siberie”.

În loc să meargă cu noi, mama s-a hotărât să-l ia pe fratele meu mai mic, Ai Dan, şi să se întoarcă împreună la Beijing. După zece ani în exil, nu mai era tânără şi nu rezista în fața perspectivei de-a trăi în condiții şi mai primitive. Mai departe de Shihezi nu era dispusă să meargă. Familia nu mai putea fi ținută laolaltă. N-am implorat-o pe mama să rămână şi nici n-am încercat s-o conving să ni-l lase pe frățiorul meu. Mi-am ținut gura, fără să-mi iau rămas-bun sau s-o întreb dacă o să se întoarcă. Nu mai țin minte cât le-a trebuit până să se facă nevăzuți, în timp ce noi plecam cu camionul. În ce mă priveşte, rămasul pe loc era totuna cu plecatul: oricum ar fi fost, decizia nu ne aparținea.

Camionul se hurduca violent pe un drum de pământ care părea nesfârşit şi care era plin de gropi şi crăpături, iar eu a trebuit să mă țin bine de cadru ca să nu fiu aruncat în aer. O rogojină de lângă noi a fost luată de o pală de vânt şi a zburat în câteva secunde, dispărând în norul de praf pe care-l lăsam în urmă.

După câteva ore în care ne-au tremurat oasele, camionul s-a oprit în cele din urmă undeva la marginea deşertului. Ajunseserăm la destinație: Unitatea de Construcție şi Producție a Cartierului Militar din Xinjiang, Divizia pentru Agricultură 8, Regimentul 23, Unitatea 3, Compania 2. Era una dintre numeroasele unități de acest tip înființate în regiunile de graniță ale Chinei în anii 1950 şi având două

scopuri. Pe timp de pace, muncitorii de la Unitatea de Construcție şi Producție pregăteau suprafețele de pământ pentru cultivare şi se implicau în producția agricolă, contribuind la consolidarea economiei. Dacă izbucnea un război cu vreunul dintre vecinii Chinei sau dacă se semnalau tulburări în rândurile minorităților etnice, muncitorii îşi asumau rolul de militari şi dădeau o mână de ajutor pentru efortul național de apărare. După cum urma să aflăm direct de la sursă, uneori anumite unități mai aveau o funcție – cazarea delincvenților alungați din casele lor din alte zone ale Chinei.

Se înserase, iar sunetul unui fluier plutea către noi dinspre un şir de căsuțe joase; câțiva muncitori tineri stăteau afară şi ne priveau curioşi. Ni s-a repartizat o cameră care avea un pat dublu şi nimic altceva. Tata şi cu mine am vârât înăuntru măsuța şi cele patru scăunele pe care le aduseserăm din Shihezi. Podeaua era din pământ compactat, iar pereții din chirpici, cu paie de grâu ieşind din ei. Am făcut o lămpiță turnând petrol lampant într-un borcan gol de medicamente, făcând un orificiu în capac şi trecând o bucată de şiret prin el.

Tata avea nevoie de puține lucruri în viață, cu excepția timpului pentru citit şi scris. Şi nu avea multe responsabilități. Cea care se ocupa de gospodărie fusese dintotdeauna mama, care nu se aşteptase niciodată s-o ajutăm. Însă acum rămăseserăm doar tata, Gao Jian şi cu mine, iar felul în care trăiam le stârnea curiozitatea celorlalți muncitori, „răboinici militari de la fermă”, aspri şi gata de acțiune, care ne luau la întrebări fără ocolişuri. „Ăla e bunicu-tău?” se interesau ei, sau „Ți-e dor de maică-ta?”. Cu timpul, am învățat să-mi port singur de grijă.

Am încercat să fabric o sobă, ca să ne încălzim şi să fierbem apă. Numai că soba scotea fum de peste tot, în afară de coş, iar când mă ocupam de ea mă usturau ochii şi mă înecam, până când mi-am dat seama că aerul trebuia să intre de voie în cameră. Apoi veneau celelalte corvezi zilnice, cum ar fi adusul apei de la fântână, luatul mâncării de la

cantină, vârâtul de lemne în sobă şi scosul cenuşii. Cineva trebuia să facă lucrurile astea şi de cele mai mult ori acel cineva eram eu.

Pentru noi, trecutul era ceva desprins de noua noastră existență – cele două nu aveau nimic în comun, în afară de răsăritul şi apusul soarelui. Viața noastră părea un curs deschis de instruire pentru supraviețuirea în sălbăticie – asta dacă aveam destul noroc să supraviețuim. Compania unității de producție dădea spre nord, spre un deşert de mărimea Elveției. Când l-am văzut pentru prima dată, am fost atât de incitat, încât am luat-o la fugă pe nisipul gol până când mi s-a tăiat răsuflarea. Pe urmă m-am întins pe jos şi m-am uitat la cerul nesfârşit şi albastru. Însă încântarea mi s-a topit repede. Sub strălucirea orbitoare a soarelui nu se vedea nici cea mai mică umbră în deşert – un câmp de sare atât de alb, încât ai fi zis că era acoperit cu o pătură groasă de zăpadă. Ori de câte ori se stârnea o pală de aer fierbinte, tufele de mărăcini se rostogoleau încoace şi încolo, iar firele de nisip îmi înțepau fața, intrându-mi în piele ca nişte ace.

Muncitorii veneau din tot felul de locuri, cu trecuturi misterioase şi necomunicabile, pe care această regiune de graniță îi ajutase să le lase în urmă. Uitați de comunitățile din care făcuseră parte cândva, trăiau doar aici şi acum. Mulți erau membri ai celor „Cinci Categorii Negre” stigmatizate – moşieri, chiaburi, contrarevoluționari, elemente negative şi dreptişti. Sau erau, ca mine, copii ai membrilor Categoriilor Negre. Unii erau foşti soldați, pe când alții erau tineri nedoriți de oraşele natale sau refugiați din regiunile sărăcite din interiorul Chinei. Aici măcar puteau să evite inaniția cultivând pârloage şi obținând recolte care să-i ajute să se hrănească.

Tata a fost repartizat inițial echipei de întreținere forestieră. Ca să-l izoleze şi să-i limiteze influența

corupătoare, îi ordonau să aranjeze şi să curețe copacii de unul singur, trimițându-l la lucru cu o pereche de foarfeci de grădină şi un ferăstrău mic. Ulmii şi măslinii de la fermă nu fuseseră îngrijiți niciodată de la plantare, iar între timp crescuseră în voia lor, aşa că acum semănau mai degrabă a tufe decât a copaci. Trunchiurile le fuseseră roase şi ciugulite de oi, iar crengile laterale țâşneau de peste tot. Însă nu după multă vreme tata a început să se acomodeze cu noua activitate, fiindcă îi plăceau mult copacii şi-i părea bine că putea să rămână la distanță de ceilalți oameni.

Între timp, eu mă duceam dimineața la orele ținute de singurul învățător al şcolii în singura clasă existentă, la un loc cu alți şase sau şapte elevi de clasa a doua sau a treia. Întreprinderea nu oferea şcolarizare pentru copiii mai mari, aşa că fratele meu Gao Jian, care era cu cinci ani mai mare decât mine, făcea gimnaziul într-o altă unitate de producție, unde stătea la internat.

Când se terminau orele, luam un termos şi făceam un drum lung ca să mă întâlnesc cu tata. Îl vedeam din depărtare cum dă ocol unui copac, curățind crengile ici şi colo, după care se retrăgea câțiva paşi, ca să vadă dacă cele două părți arătau la fel. Când în cele din urmă îşi dădea seama că mă apropiam, avea nevoie de câteva secunde ca să se destindă. Țin minte că într-o zi şi-a şters fruntea în timp ce a dat pe gât apa pe care i-o adusesem, după care mi-a înmânat o creangă de ulm pe care o retezase. Se chinuise să-i scoată nodurile şi petele, iar creanga era netedă şi lucioasă ca un sceptru străvechi.

În centrul cartierului general al întreprinderii se găsea un auditoriu cu fațada împodobită cu o stea în cinci colțuri, al cărei roşu-aprins se decolorase şi ajunsese un ruginiu-palid. Aici, în corpul de producție, auditoriul se bucura de acelaşi statut ca altarul din vremurile de demult. Acest tip de sală se găsea acum pretutindeni în China, în fabrici şi comune, în instituțiile guvernamentale, şcoli şi unități militare. Deasupra scenei stătea un portret al lui Mao, cu Marx şi Engels în stânga şi Lenin şi Stalin în dreapta, toți cu fața spre centrul sălii şi cu ochii fixați undeva în depărtare.

Oricât de epuizantă ar fi fost ziua de muncă, în fiecare seară întreprinderea ținea o şedință după cină. La lumina dezolantă a unei lămpi cu vapori de mercur, 240 de muncitori şi familiile lor îşi aşezau scăunelele pe podea şi-l ascultau pe instructorul politic care prezenta un raport ideologic, analizând dezvoltările politice la nivel național. În această epocă în care „politica” pătrundea în toate aspectele vieții, în zorii fiecărei zile cineva trebuia să ceară indicațiile Preşedintelui Mao înainte de începerea lucrului sau a şcolii, iar la sfârşitul zilei se desfăşura un ritual asemănător, în care i se raportau Preşedintelui progresele de peste zi în materie de muncă sau studiu. Instructorul politic trebuia să ofere îndrumări pentru îndeplinirea liniei partidului, pentru

aplicarea politicii de partid şi pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor şi directivelor autorităților superioare, precum şi pentru studierea marxism-leninismului şi a Gândirii lui Mao Zedong. După aceea comandantul evalua ziua de muncă şi stabilea sarcinile pentru ziua următoare.

Ca parte a ritualului, cei care se încadrau în cele Cinci Categorii Negre erau chemați pe scenă, în față, unde trebuiau să-şi încline capetele în semn de căință spre publicul de dedesubt. Deşi era evident că tata era prezent, oficialul care prezida şedința urla „Marele dreptist Ai Qing e aici?” Rostirea lui „marele” înaintea lui „dreptist” era un gest reflex când se făcea trimitere la tata, date fiind reputația şi impactul lui ca scriitor. Cu o anumită ocazie chiar a fost denunțat ca „romancier burghez” – o titulatură ciudată, dat fiind că scrierile care-l făcuseră celebru fuseseră poeziile. Numai că publicului nu-i păsa de fapt cine era sau ce făcuse în viață. Tot ce se spunea la şedințe era considerat procedură standard şi perfect rezonabil, fiindcă revoluția trebuia să aibă duşmani – fără ei, oamenii nu s-ar fi simțit deloc în largul lor.

Când era chemat, tata se ridica de pe scăunel, îşi croia drum prin mulțime şi îşi ocupa locul pe scenă; părul îi cădea pe frunte când se apleca mult în față, ca pentru a-şi recunoaşte nelegiuirile. Preț de o clipă publicul făcea linişte înainte să recadă în nepăsarea obişnuită, cu copiii alergând de capul lor, pe când bărbații spuneau bancuri porcoase, iar femeile îşi alăptau bebeluşii, tricotau sau spărgeau seminițe de floarea-soarelui între dinți în timp ce bârfeau.

Dacă oficialul de pe scenă spunea „Acum o să-l lăsăm pe marele dreptist Ai Qing să plece”, tata ieşea imediat din sală. Nu ştia niciodată dacă avea sau nu să i se dea drumul. Totul depindea de existența sau nonexistența vreunei „Directive de Dată Recentă” a Preşedintelui Mao. Dacă ea exista, oamenilor ca tata nu li se dădea voie să fie de față.

În primii ani ai Revoluției Culturale, aproape în fiecare zi – sau în fiecare noapte – existau directive ale Preşedintelui Mao care trebuiau transmise. Secretarul întreprinderii le scria cuvânt cu cuvânt şi rând cu rând în timp ce-i erau citite la telefon, înainte de-a fi aduse la cunoştința publicului la şedințele de seară. Aceste mesaje aveau un rol asemănător cu cel al tweeturilor nocturne ale lui Donald Trump pe când era în funcție. Ele erau comunicarea directă a gândurilor unui lider pentru susținătorii lui devotați şi consolidau caracterul sacru al autorității lui. În cazul chinezilor, aceste enunțuri mergeau şi mai departe, reclamând supunerea deplină. Nici nu se anunțau bine, că un vacarm de gonguri şi tobe sărbătorea împărtăşirea înțelepciunii lui Mao, iar ascultătorii erau injectați cu noua energie. Aici şi peste tot în țară, asemenea scene se desfăşurau zi de zi şi au trecut ani buni înainte să se pună capăt emiterii Directivelor de Dată Recentă.

Ni se spunea că Revoluția Culturală era „o etapă nouă, mai amplă, din dezvoltarea revoluției socialiste", văzută drept „o revoluție care-i atinge pe oameni în străfundurile sufletelor". Scopul ei era „să-i îndepărteze pe acei deținători de putere care pornesc pe drumul capitalismului, să critice «autoritățile» universitare reacționare burgheze, să critice ideologia burgheziei şi a tuturor claselor exploatatoare şi să reformeze învățământul, cultura şi toate componentele suprastructurii care nu se conformează bazei economice socialiste, pentru consolidarea şi dezvoltarea sistemului socialist". În timp ce creşteam, viața de zi cu zi era saturată de acest tip de verbiaj, şi deşi sensul lui era greu de înțeles, părea să aibă proprietăți hipnotice sau narcotizante. Toată lumea căzuse în mrejele lui.

Auditoriul servea şi ca sală de mese. În fiecare zi la ora mesei, tata era obligat să stea la intrare şi să bată într-un vechi lighean smălțuit, dându-le de veste tuturor că era un

dreptist şi un delincvent. În scurt timp a devenit o prezență familiară, iar muncitorii treceau pe lângă el fără să-l mai bage în seamă, formând o coadă lungă la ferestruica bucătăriei. Acolo trebuiau să-şi dea farfuriile şi cupoanele de hrană şi să rostească un citat din Preşedintele Mao înainte ca bucătarul să le verse câte-un polonic cu mâncare. Bucătarul declama şi el un citat în acelaşi timp, afirmându-şi sprijinul pentru revoluție. Viața noastră era o scenă şi fiecare îşi juca mecanic rolul în care fusese distribuit: eventuala absență a tatei de la locul lui obişnuit de la intrarea în sală ar fi putut da de înțeles că urma să se întâmple un necaz mai mare, iar oamenii ar fi fost neliniştiți.

În această perioadă de rutină searbădă şi de precaritate materială, bucătăria slujea drept punct focal al imaginației oamenilor, cu toate că existau foarte mici schimbări de la o zi la alta. În fiecare dimineață bucătarul amesteca făină de porumb cu apă caldă şi punea pasta într-un recipient metalic de un metru pătrat, după care vărsa cinci asemenea recipiente într-o oală mare şi lăsa totul pe foc timp de treizeci de minute. După ridicarea capacului, toată bucătăria se umplea de abur, iar bucătarul tăia pâinea de porumb pe verticală şi pe orizontală, fiecare bucată pătrată cântărind două sute de grame. Ca să-şi arate imparțialitatea, cântărea bucățile în fața tuturor. Această pâine de porumb era servită din prima zi a anului până în ultima, cu excepția lui 1 Mai (Ziua Internațională a Muncii) şi 1 Octombrie (Ziua Națională), când pe pâine apărea un strat roşu şi subțire, făcut din zahăr şi poate din jujube. Dacă avea cineva norocul să găsească o jujubă în pâine, asta provoca întotdeauna emoție. Întreprinderea avea lanuri întinse de porumb, însă n-am primit niciodată făină din porumb proaspăt, ci doar „cereale din ajutorul de război” care fuseseră depozitate cine ştie cu cât timp în urmă: te

zgâriau pe gât când le înghițeai şi puțeau a mucegai şi benzină.

Fiecare dintre noi – tata, Gao Jian şi cu mine – primea o alocație de doar 15 yuani pe lună, care pe vremea aceea însemna puțin peste cinci dolari. Prin urmare, venitul nostru adunat însemna doar 45 de yuani lunar, pe când salariul unui muncitor obişnuit era de 38,92 de yuani. Tata fuma nişte țigări ieftine, care costau cinci feni pachetul şi împrăştiau un miros înțepător, ca de lână pârlită; de multe ori țigara se stingea singură după doar două fumuri. Din cauza acestor țigări, în vestonul militar căptuşit al tatei au mai apărut câteva găuri. Chibriturile erau încadrate la „materiale utile în luptă” şi fiecărei familii i se repartiza o singură cutie pe lună. Adeseori rămâneam fără chibrituri şi, ca să aprind focul în sobă, trebuia să împrumut un chibrit de la vecini.

Ca să economisească bani, tata a început să fumeze tutunul pe care-l cultiva chiar întreprinderea. Foloseam rețete vechi din care făceam mici cilindri de hârtie în care turnam frunze de tutun pisate până când erau pline ochi. În fiecare seară îl ajutam pe tata să ruleze cam douăzeci de țigări şi pe urmă să le depoziteze cu grijă într-un vas de porțelan alb cu albastru care scăpase, nu se ştie cum, de distrugere în timpul raidurilor făcute de Gărzile Roşii la fosta noastră locuință. Toarta şi capacul erau din argint pur, iar pe vas erau pictate un mic pod peste un pârâu şi un paj cu o țiteră, alături de câteva vârfuri stâncoase, câteva sălcii plângătoare cu ramurile plecate spre pământ şi o colibă de stuf, a cărei fereastră cu ramă de lemn era pe jumătate deschisă. Vasul înveselea chiar şi colțul cel mai îndepărtat cu luciul porțelanului alb şi al albastrului de cobalt.

Când cădea noaptea, iar întunericul impenetrabil cobora peste lanurile de grâu de afară, insectele zumzăiau fără

încetare. Tata şi cu mine şedeam de o parte şi de alta a măsuței, iar lampa cu petrol ne proiecta umbrele – una mare, alta mică – pe peretele din spate. Mintea îmi era adeseori la fel de goală ca încăperea însăşi, lipsită de imaginație şi de amintiri, iar tata şi cu mine eram ca doi străini care nu aveau să-şi spună nimic. De multe ori nu făceam altceva decât să-mi pironesc privirile asupra flăcării jucăuşe a lămpii.

Cu toate acestea, uneori, chiar când eram pe punctul să adorm, tata începea să cotrobăie prin memorie şi să-şi aducă aminte de trecut. Încetul cu încetul, mă vedeam transportat în locurile unde fusese, cunoscându-i pe bărbații şi femeile pe care le cunoscuse şi înțelegând câte ceva din iubirile şi căsniciile lui. Când vorbea, o făcea de parcă n-aş fi fost acolo. Povestirile lui nu păreau să aibă alt scop decât să-l asigure că şuvoiul lui de amintiri nu seca. În Mica Siberie, izolarea ne-a făcut să ne apropiem unul de altul, iar privarea materială a adus cu sine un alt gen de belşug, conturându-mi viața viitoare.

Capitolul doi

Inimile ard

Naşterea tatei a fost anevoioasă. În timpul sarcinii, bunica a avut un vis ciudat, în care bebeluşul ei rămăsese izolat pe o insuliță în mijlocul unei mări agitate. Era un semn rău, au fost de acord cei din familie şi prietenii, iar bunica, pe atunci în vârstă de douăzeci de ani şi încă urmând practicile budiste – mai târziu s-a convertit la catolicism –, a ars tămâie şi s-a rugat pentru o soartă bună în fiecare zi, însă neliniştea a persistat. Travaliul a durat

două zile şi două nopți, iar ea s-a chinuit până când aproape că n-a mai putut să suporte. Dar în cele din urmă, din spatele perdelelor de mătase ale unui pat cu baldachin aurit şi lăcuit cu roşu, s-a auzit plânsetul pătrunzător al unui nou-născut.

Bunicul se gândise deja la un nume, ales nu doar ca să reprezinte locul băiatului în înşiruirea generațiilor, ci şi ca să susțină poziția morală şi prestigiul social al familiei. Aidoma unui detaliu de sidef placat în relief pe un vas smălțuit, numele avea să fie introdus cu o atenție scrupuloasă în linia genealogică şi avea să definească viitorul celui care-l deținea pe căi nevăzute. Numele tatei era Haicheng, *hǎi*(海) însemnând „mare”, iar *chéng* (澄) însemnând „limpede”.

Tata s-a născut în a şaptesprezecea zi a celei de-a doua luni a celui de-al doilea an al domniei lui Xuantong (27 martie 1910). Conform calendarului chinez tradițional, această zi coincide cu echinocțiul de primăvară, când ziua şi noaptea sunt la fel de lungi şi întreaga natură se bucură de renaştere.

În ochii oamenilor de la țară, copiii născuți în acel an „veneau pe lume călare pe coada dragonului”. Şi într-adevăr, în mai puțin de optsprezece luni, la aproape cinci sute de kilometri depărtare, în oraşul Wuchang, mai multe elemente progresiste din armată au înfăptuit o lovitură de stat, declanşând Revoluția din 1911. După puțin timp, provinciile sudice s-au separat de imperiul Qing, una după alta. În 1912, dinastia Qing a încetat oficial şi, odată cu ea, două mii de ani de autocrație feudală.

În ochii superstiţioşilor, o naştere grea era un semn de rău augur. Douăsprezece zile mai târziu, când bunica se simţea destul de bine ca să primească musafiri, bunicul a chemat un ghicitor, cum se obişnuia în asemenea cazuri. La început oaspetele s-a interesat de ora exactă la care se născuse copilul, după care a întrebat de anul, luna, ziua şi ora la care i se născuseră părinţii. Pe urmă a început să citească indicaţiile busolei mari pe care o avea la el.

După un proces lung şi plin de suspans de strângere a datelor, ghicitorul a oferit un pronostic şocant: nou-născutul era „în dezacord” cu soarta părinţilor, iar dacă aveau să-l crească acasă, „avea să le aducă moartea”. De aici ei au înţeles că de bebeluş trebuia să aibă grijă cineva din afara familiei. Bucuria de a-l primi pe primul lor nou-născut a fost înlocuită de sentimentul de groază că acel copil era vestitorul unor nenorociri în familie. Iar dacă

ajungea touşi adult, a mai spus ghicitorul, era bine să nu le spună niciodată „tată” şi „mamă”, ci „unchiule” şi „mătuşă”.

Gravitatea şi temerile ghicitorului mi-au afectat profund bunicii. Felul în care citise el situația părea la fel de solid şi inatacabil ca obiectele din gospodărie care-i înconjurau, iar profeția lui sinistră s-a întipărit pe destinul tatei ca un semn din naştere.

Bineînțeles, tata nu avea de unde să ştie de vizita ghicitorului. Culcat pe o parte, necunoscându-şi soarta nefericită, stătea comod într-un leagăn de bambus, strâns înfăşurat într-o plăpumioară pe care fuseseră brodate cuvintele ZECE MII DE BUCURII, având doar o gâlmă pe cap care arăta cât se luptase la naşterea lui îndelungată.

Tata s-a născut într-o familie de moşieri din satul Fantianjiang, în colțul nord-estic a ceea ce era pe atunci prefectura Jinhua, parte din provincia de coastă Zhejiang. Bunicii mi-au murit cu mult înainte să mă nasc, dar, din cele două fotografii-portret rămase, se pare că au semănat destul de bine unul cu altul. Dacă bunicul n-ar fi avut barbă, ei doi ar fi fost aproape imposibil de deosebit, amândoi având fețe rotunde, frunți înalte, părul pieptănat pe spate şi ochi bulbucați, care se curbau uşor în jos la colțuri. Îmbrăcați îngrijit, au amândoi expresii de oameni cumsecade.

În satul lui cu aproximativ o sută de gospodării, bunicul meu, Jiang Zhongzun, era cunoscut ca un om de cultură. Îşi numise bârlogul „Studioul Dorinței de Îmbunătățire”, iar înăuntru atârnase pergamente cu caligrafia lui frumoasă, care-i dovedeau străduaniile autodidacte. În camera de primiri se găsea o placă de lemn pe care fuseseră gravate cuvintele FERICIREA CONSTĂ ÎN LEGĂTURILE DE FAMILIE, care-i rezumau concepția generală despre viață.

Bunicul avea o prăvălie cu sosuri de soia şi un magazin general unde se vindeau mărfuri de import, dar pe lângă

faptul că se ocupa de aceste afaceri, îşi petrecea o mare parte din timp urmărind evenimentele curente şi citind cărți noi. Era abonat la *Shen bao*, un ziar de limbă chineză înființat de un londonez stabilit la Shanghai. Dacă un sătean voia să ştie ce se mai întâmpla prin lume – situația Chinei în războiul cu Japonia, de exemplu –, putea să-şi facă o idee doar cercetând chipul bunicului. Îi plăcea de asemenea să se uite cu atenție la atlasul lumii, urmărea cu lăcomie noile progrese din domeniul previziunilor meteorologice şi citea *Evoluție şi etică* de Thomas Huxley.

În sat trecea drept reformist şi s-a numărat printre primii care şi-au tăiat coada, cosița lungă care simboliza supunerea chinezilor Han față de autoritatea Manchu în timpul perioadei Qing. Le-a permis femeilor din familie să-şi dezlege picioarele şi şi-a trimis cele două fiice să învețe la o şcoală creştină înființată de Stella Relyea, o misionară americană afiliată la Societatea Baptistă a Misiunilor Americane în Străinătate, care pe vremea aceea avea deja un sfert de milion de aderenți în China. Bunicul era totodată membru al Societății Internaționale de Economii, o bancă franceză din Shanghai. În acea perioadă, depunerea economiilor într-o bancă era văzută ca o mişcare foarte îndrăzneață.

Bunica mea, Lou Xianchou, se trăgea dintr-o familie remarcabilă din ținutul învecinat Yiwu. După tata a mai născut şapte copii, dintre care trei au murit la puțin timp după naştere, aşa că până la urmă tata a avut doi frați şi două surori. Bunica era bună la suflet şi generoasă, şi-i trata adeseori pe cei veniți la lucru cu câte o mână de semințe de dovleac sau cu alune. Elevii de liceu care locuiau în apropiere treceau frecvent pe la ea ca să citească ziarele şi revistele familiei şi să stea de vorbă cu ea. Deşi nu ştia să scrie şi să citească, era în stare să recite câteva poezii Tang

sau să cânte mici cântece populare şi avea un simț al umorului excentric.

În 1910, anul în care s-a născut tata, bunicul tocmai împlinise douăzeci şi unu de ani. Dinastia Qing se apropia de sfârşitul unei domnii de 266 de ani, în timp ce în Rusia mai erau doar şapte ani până la căderea țarilor şi instalarea regimului sovietic. Era anul în care au murit Tolstoi şi Mark Twain, anul în care Edison a inventat filmul vorbit în îndepărtatul New Jersey. În Xiangtan, la Hunan, tânărul de şaptesprezece ani Mao Zedong încă era la şcoală; prima lui soție, aleasă de părinți într-o căsnicie aranjată, a murit cu o lună înainte să se nască tata. Însă Fantianjiang, ca atât de multe alte sate din China, dormita mai departe în legea lui, neremarcabil şi anonim.

La puțin timp după previziunea ghicitorului, o fetiță s-a născut într-o familie de țărani din Fantianjiang, dar pe urmă, cel puțin conform uneia dintre relatări, a fost înecată imediat de mama ei, căreia i se părea mai avantajos să servească drept doică a nou-născutului din familia Jiang decât să crească o fiică a cărei valoare pe termen scurt era limitată. E ceva inuman, ştiu, dar asemenea lucruri se întâmplau pe atunci – şi nici chiar astăzi n-au dispărut de tot.

Mama fetiței se născuse într-o familie pe nume Cao, care trăia în satul învecinat Dayehe (un nume care se traduce prin Lotus cu Frunze Mari). Venise la Fantianjiang ca mireasă-copilă a cuiva îndepărtat şi scăpătat din familia lărgită a bunicului. Nimeni din Fantianjiang nu s-a ostenit să-i afle numele adevărat; îi spuneau pur şi simplu Lotus cu Frunze Mari, după numele satului. Având pe atunci treizeci şi doi de ani, a început să-l alăpteze pe tata, sporind astfel veniturile familiei ca să-şi întrețină soțul bețiv şi cei cinci copii. Localnicilor li se păruse norocoasă că i se dăduse o asemenea şansă.

Casa lui Frunze Mari se găsea foarte aproape de cea a familiei Jiang. Ea consta în două camere joase, cu pereții înnegriți de fumul de la bucătărie, cu un pat de lemn într-un colț şi o masă pătrată şi şubredă ceva mai încolo. Crăpăturile dintre țigle lăsau să se vadă felii subțiri de cer, iar afară, lângă uşă, se găsea un pietroi pe care Frunze Mari se aşeza când îi dădea să sugă bebeluşului.

Căsuța asta sărăcăcioasă a fost locul unde şi-a petrecut tata zilele şi nopțile, cu excepția Anului Nou şi a altor câteva sărbători importante, când bunicii îl aduceau acasă pentru câteva zile.

Proprietatea familiei Jiang cuprindea o casă principală cu cinci camere şi două clădiri adiacente, fiecare având două niveluri şi fiind construită din lemn, cu grinzi, cornişe şi ferestre pe care erau sculptate simboluri norocoase şi scene istorice. Curtea, plăcută şi liniştită indiferent de vreme, era pavată cu pietre de culoare închisă, iar într-un vas de piatră de lângă rezervorul unde se strângea apa de ploaie creşteau orhidee şi ferigi de sparanghel. Proprietatea bunicului şi clădirile adiacente fuseseră construite în acelaşi stil şi folosindu-se aceleaşi materiale. Nu existau două clădiri identice, însă toate erau strâns legate, ca o țesătură de brocart pe care se vedeau o sumedenie de învățături confucianiste. Înfățişarea lor denota creativitate şi o minuțiozitate extraordinară pentru etalarea ordinii tradiționale care fusese transmisă de la o generație la alta pe durata atât de multor secole.

Revenind la casa Lotusului cu Frunze Mari, tata mânca prăjituri cu orez îndulcit, porc la conservă şi chifle crocante, umplute cu bobițe de muştar, care-i plăceau la nebunie. Apoi stătea în poala ei în fața focului, iar ea îi spunea poveşti. Îi era devotată întru totul şi, de fiecare dată când o striga, lăsa orice făcea în clipa aceea şi-l lua în brațe, apăsându-şi cu blândețe fața arsă de soare de feţişoara lui

palidă. Lotusul cu Frunze Mari i-a umplut tatei primii ani ai copilăriei cu o căldură iubitoare.

Jinhua, cel mai mare oraş din regiune, se afla într-o căldare, înconjurat din toate părțile de dealuri şi străbătut de două râuri care în cele din urmă se uneau şi curgeau spre nord. Fantianjiang se găsea la patruzeci de kilometri nord-est de Jinhua, la marginea ținutului Yiwu. La nord de sat se ridica muntele Vârfurilor Gemene, care în lumina potrivită strălucea în culori calde. Un izvor țâşnea de sub pietroaiele acoperite de tufe de măceş, pe când ceva mai la vale solul argilos, roşu de la oxizii de fier, permitea să crească o mulțime de plante, inclusiv bambus, camfor, brazi

şi aluni. Peisajul era de asemenea împânzit de camelii, azalee, rodii şi osmanthus.

Doi bătrâni arbori de camfor se vedeau pe un deluşor chiar înainte de intrarea în sat. Era nevoie de câțiva oameni ca să cuprindă cu brațele trunchiul enorm al fiecăruia, iar de-a lungul secolelor crengile lor ample țesuseră o boltă întinsă de frunze. Unul dintre arbori avea o scorbură suficient de mare încât copiii se puteau juca înăuntru, precum şi o nişă în care fusese aşezată o reprezentare a lui Buddha. Sătenii îi spuneau acestui arbore „Bătrâna doamnă” şi se duceau la el ca să primească binecuvântare pentru copii.

Tata a început foarte greu să vorbească şi de fapt şi-a dat drumul abia la trei ani; la început, unii săteni l-au crezut idiot. La patru ani putea începe să învețe diverse lucruri, aşa că bunicul l-a adus acasă de la Lotusul cu Frunze Mari, iar tata a început să locuiască împreună cu părinții. În 1915, când a împlinit cinci ani, în sat s-a deschis o şcoală primară cu fonduri private, care oferea ore de educație artistică predate de un profesor priceput la desen şi la arta meşteşugărească. Asta i-a declanşat tatei interesul pentru confecționarea de obiecte cu mâinile. Din lemn, el a făcut o casă în miniatură, cu uşi şi ferestre care se puteau deschide, după care a construit un felinar magic la fel de fascinant ca un caleidoscop. Într-o zi de iarnă, când mama lui i-a dat un vas cu mangal ca să-şi încălzească mâinile, l-a luat şi l-a rotit dintr-o parte în alta, făcând mangalul să sfârâie şi să pocnească, spre surprinderea şi încântarea fraților şi surorilor lui mai mici. Văzând cât de absorbit era tata de fabricarea de obiecte, bunicul îl întreba în batjocură: „Ce-ar fi să te trimit la atelierul săracilor?” Pe vremea aceea, arta meşteşugărească nu prea se bucura de respect.

Bunicul a găsit şi alte motive de nemulțumire față de fiul cel mare. Odată, o vrabie i s-a găinățat chiar pe creştet.

Văzând în asta un semn de rău augur, i-a dat un bol de lemn tatei şi i-a spus să-i aducă un ceai special din plante de la vecini, „pentru a alunga ghinionul”. Tata nu s-a îndreptat spre uşă, simțind că sarcina era sub demnitatea lui. Înfuriat de acest act de sfidare, bunicul a înşfăcat bolul şi i-a dat atât de tare cu el în cap tatei, încât marginea lui i-a zgâriat pielea capului şi a făcut să-i dea sângele.

Mătuşa tatei (soția fratelui mai mare al bunicului) a fost şocată, l-a luat deoparte pe copil şi i-a prăjit două ouă ca să-l consoleze. „Dacă te mai bate”, i-a spus ea, „îți mai prăjesc un ou, ce zici?” Tata a încuviințat din cap. După aceea a scris pe o bucată de hârtie „Tata m-a bătut – ce brută!” Bunicul a găsit hârtia într-un sertar, iar din ziua aceea nu şi-a mai bătut fiul niciodată.

Copilăria tatei n-a fost niciodată foarte fericită, iar cu trecerea timpului relațiile cu părinții au devenit din ce în ce mai încordate. Odată, tata i-a spus surorii lui mai mici: „După ce-o să moară mama şi tata, o să te duc la Hangzhou” – capitala provinciei Zhejiang, la aproape o sută cincizeci de kilometri depărtare. Bunica l-a auzit şi l-a chemat în vestibul. A luat două şiraguri de monede din sertarul unde se țineau banii şi i le-a atârnat de gât, spunându-i: „Dacă vrei să pleci, pleacă acum – n-are rost să aştepți până murim”. Tata a tăcut cât timp a fost dojenit. Însă ducea deja cu sine un secret: într-o bună zi avea să plece departe, foarte departe; avea să vadă mult mai mult din lume decât văzuseră sătenii şi avea să viziteze locuri la care ei nici măcar nu visaseră.

La puțin timp după sfârşitul Primului Război Mondial, în primăvara lui 1919, puterile aliate au ținut o conferință la Palatul Versailles, lângă Paris, ca să decidă asupra condițiilor de pace, iar China a participat pe post de țară învingătoare. Însă Conferința de pace de la Paris n-a ținut cont de revendicările delegaților chinezi cu privire la

integritatea teritorială, acordând în schimb Japoniei posesiunile coloniale germane din Qingdao şi Shandong. Când a ajuns în China, ştirea a declanşat proteste în toată țara.

Pe 4 mai, cam trei mii de studenți ai universităților din Beijing s-au strâns să protesteze la Tiananmen, impunătoarea poartă care marca intrarea sudică în Oraşul Interzis, solicitând apărarea suveranității naționale şi înlăturarea de la putere a oficialilor chinezi acuzați de colaborare cu japonezii. Acest puseu de sentimente naționaliste, care a devenit cunoscut drept Mişcarea 4 Mai, s-a răspândit în scurtă vreme în întreaga națiune. În acelaşi timp, intelectualii Chinei, convinşi că era nevoie de o schimbare culturală drastică pentru ca țara lor să scape de înapoiere şi să evite alte umilințe, au început să militeze pentru „Dl Democrație" şi „Dl Ştiință" (prefixul „Dl" exprima respectul pentru profesori) şi să critice confucianismul şi ordinea morală tradițională pe care se sprijinise stăpânirea imperială. Strigând „Jos prăvălia familiei Kong!" (o trimitere peiorativă la ideologia confucianistă), ei îi îndemnau pe tineri să devină conştienți de criza Chinei, proslăvind libertatea, progresul şi ştiința. Aceste idei influențau deja viața culturală din Jinhua, iar manualele de şcoală primară ale tatei îi inițiau acum pe elevi în noțiuni elementare despre democrație şi ştiință.

Inspirați de Revoluția Rusă, mai mulți intelectuali chinezi, conduşi de Chen Duxiu şi Li Dazhao, au început să promoveze marxism-leninismul. În iunie 1921, Lenin a trimis la Shanghai un delegat al Cominternului care acționa sub pseudonimul Maring ca să prezideze primul congres al Partidului Comunist Chinez. Pregătirile pentru şedință s-au făcut într-o atmosferă de frică şi de tensiune şi, ca să se evite ochii iscoditori ai guvernului Kuomintang, locul de desfăşurare a fost schimbat, fiind preferat un vapor de pe

Lacul de Sud din Jiaxing, un oraş aflat la aproape o sută de kilometri depărtare.

În programul partidului au apărut, pentru prima dată, concepte cum ar fi „clasă muncitoare”, „luptă de clasă”, „dictatura proletariatului”, „eliminarea sistemului proprietății capitaliste” şi „coalizarea cu Internaționala a Treia”. Poate din cauză că încă nu fuseseră găsite echivalentele în chineză ale acestor termeni, documentele congresului au fost tipărite în rusă. În afara lui Maring (un comunist olandez al cărui nume real era Hendricus Sneevliet), la congres a mai participat un delegat străin: un cetățean sovietic, „Nikolski”, a cărui identitate reală avea să rămână secretă timp de aproape o jumătate de secol, până când, cu ajutorul lui Gorbaciov, o arhivă rusă a dezvăluit că numele lui era Vladimir Abramovici Neiman-Nikolski. Din ordinul lui Stalin, el a fost împuşcat în 1938 sub acuzația de spionaj. În felul ăsta şi-a început Partidul Comunist Chinez o istorie lungă şi complicată.

În 1925, la vârsta de cincisprezece ani, tata a fost admis la Liceul 7 din Jinhua, amenajat într-un fost conac al prințului din Taiping, un edificiu impunător, cu o sală mare foarte înaltă. Era o şcoală de băieți, iar majoritatea elevilor erau fiii unor boiernaşi înstăriți din satele din jur. Sub influența curentelor progresiste care se răspândiseră în țară, tata s-a identificat cu valorile democratice şi republicane occidentale şi a admirat aşa-numita Nouă Literatură, un fel de-a scrie care se baza pe limba vorbită. Odată, la un examen, elevilor li s-a cerut să scrie un eseu în limbajul clasic, iar tata a scris, sfidător, un text în limbajul vorbit, cu titlul „Fiecare epocă are propria ei literatură”. Profesorul nu a fost impresionat. „Idei necoapte!”, l-a zeflemisit el. Nici măcar astăzi pledoaria naivă a tatei pentru o literatură care îşi reflectă epoca nu prea are succes în China.

Pe când tata era plecat la şcoală, Lotusul cu Frunze Mari a murit la vârsta de patruzeci şi şase de ani. Cei cinci copii ai ei au plâns amarnic şi chiar şi soțul ei, care o înjura şi o bătea de fiecare dată când bea prea mult, a vărsat câteva lacrimi. Trăise toată viața în sărăcie, iar la despărțirea de lumea asta s-a ales doar cu un coşciug ieftin. Însă moartea ei timpurie însemna că nu mai trebuia să-şi facă griji pentru ce avea să se întâmple dacă-i murea soțul, să se îngrijoreze fiindcă fiul cel mare ajunsese bandit, să-şi jelească al doilea fiu, ucis în luptă, sau să se întrebe cum aveau să-şi câştige existența al treilea, al patrulea şi al cincilea fiu. Într-o poezie pe care a scris-o după câțiva ani, ca să-i comemoreze viața de luptă şi de greutăți, tata şi-a imaginat-o pe mama lui adoptivă luând parte la nunta lui şi fiind întâmpinată călduros cu „mamă soacră” de frumoasa lui soție, ca o recunoaştere nostalgică a rolului decisiv pe care-l jucase în primii lui ani.

La şcoală, pe tata îl atrăgea din ce în ce mai mult desenul. La ora de matematică, sub pretextul că avea nevoie la veceu, ieşea din clasă şi desena după natură, strecurându-se la loc abia când ora era pe sfârşite. Când se întorcea acasă în vacanța de vară, bunicul îi cerea să stea cu ochii pe câmpurile cu orez, dar în loc de asta îşi lua frații şi surorile ca să schițeze un templu budist aflat la vreo opt sute de metri depărtare. Templul fusese construit la începuturile epocii medievale şi avea în curte chiparoşi străvechi, care se înălțau spre înaltul cerului. Înăuntrul încăperii principale se găsea o statuie a unui Maitreya pântecos sub un distih care spunea că „Burta Mare poate primi tot ce nu poate fi primit/ Gura Râzătoare râde de tot ce e de râs”. În conformitate cu spiritul rebel al timpului, tata s-a pişat cu nonşalanță lângă Buddha, ca să-şi arate disprețul pentru religie.

În mai 1925, pe când tata se pregătea pentru examenele de gimnaziu, mii de studenți din Shanghai s-au revărsat pe străzi ca să protesteze împotriva abuzurilor comise de companiile japoneze la adresa muncitorilor chinezi. Poliția înarmată a fost trimisă să-i aresteze pe protestatari, iar în după-amiaza zilei de 30 mai, când studenții şi localnicii au demonstrat şi au cerut eliberarea celor arestați, polițiştii englezi au deschis focul. Peste douăzeci de oameni au fost răniți sau ucişi. După masacru s-au organizat greve şi boicoturi la nivel național, făcându-se presiuni asupra guvernului să desființeze avanposturile coloniale întemeiate în China de puterile străine. Începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, națiunile occidentale creaseră în avanposturile chineze zone care erau guvernate de străini, încălcându-se astfel suveranitatea Chinei. În enclave cum ar fi Colonia Internațională din Shanghai şi Concesiunea Franceză din Shanghai, aceste administrații controlau chestiunile civile, colectarea taxelor, sectorul judiciar, aplicarea legii, învățământul, transporturile, serviciile de poştă şi de telecomunicații, utilitățile publice, salubrizarea şi chiar aveau trupe staționate pe teritoriul lor – acționând de fapt ca un stat în stat.

La Jinhua, liceul tatei a declanşat o mişcare de solidarizare cu manifestanții din Shanghai. Elevii au mărşăluit pe străzile oraşului, agitând steaguri, scandând lozinci antijaponeze şi îndemnându-i pe muncitori să intre în grevă şi pe negustori să-şi închidă magazinele. Au distrus firmele şi vitrinele magazinelor, au jefuit depozitele în căutare de bunuri de import şi au dat foc mai multor grămezi de produse englezeşti şi japoneze pe malul râului. Inspirat de fervoarea revoluționară, tata s-a hotărât să se ducă la Guangzhou şi să se înscrie la Academia Militară a Republicii Chineze. Când a aflat că fiul lui voia să-şi abandoneze studiile, bunicul s-a înfuriat atât de tare, încât

a refuzat să-i mai vorbească. Dată fiind împotrivirea puternică a bunicului la această idee, tata a trebuit să renunțe.

În 1927, alianța instabilă care se formase între naționaliști și comuniști s-a încheiat brusc. Pe data de 12 aprilie din acel an, după ce forțele naționaliste au ajuns la Shanghai, Chiang Kai-shek, comandantul lor suprem, a dat dispoziție să fie arestați și uciși comuniștii, văzând în succesul cu care îi mobilizaseră aceștia pe muncitori o amenințare la adresa autorității lui. Efectele acestei înăspriri s-au simțit în scurt timp în orașele de provincie, printre care și Jinhua. Într-o dimineață, directorul școlii le-a spus tuturor elevilor să se adune pe terenul de sport. Teoretic, trebuiau să asculte un discurs, dar de fapt autoritățile voiau să golească dormitoarele, ca să poată scotoci după articole interzise. Tata s-a furișat de pe teren și a intrat pe fereastra din spate a dormitorului, de unde a luat o broșură pe care o citea – *Despre concepția materialistă a istoriei* a lui Plehanov – și a reușit să o arunce într-un canal de scurgere înainte să fie prins. Această broșură trasă la șapirograf îl inspirase să studieze marxismul, o viziune asupra lumii care avea să-i lase o amprentă apăsată asupra vieții.

În toamna lui 1928, după ce-a absolvit liceul, tata a fost admis la secția de pictură a recent înființatei Academii Naționale de Artă din Hangzhou. Anul întâi de studiu avea cam optzeci de studenți, iar majoritatea profesorilor fuseseră instruiți în domeniul artei în străinătate. La Academia de Artă, tata a găsit un refugiu în fața tulburărilor politice.

Hangzhou era recunoscut pentru frumusețea Lacului de Vest din apropiere și, ori de câte ori i se ivea prilejul, tata își vâra uneltele într-un rucsac și pleca să picteze. Lângă pădurea din apropierea lacului sau pe dealurile și câmpiile din jur, reproducea cu minuțiozitate scene care-i atrăgeau atenția, în tonurile discrete de gri pe care le prefera. Era un

student silitor şi iubea natura ca un copil de la țară. În viața socială păstra o distanță stângace, însă avea o compasiune profundă pentru săraci şi suferinzi. Negustorii ambulanți, barcagiii şi cei care trăgeau ricşele, precum şi proprietarii sărăciți ai căsuțelor cu acoperiş de stuf şi copiii lor traşi la față erau subiectele obişnuite ale artei lui.

Diminețile cețoase de lângă Lacul de Vest şi schimbările de dispoziție îi dădeau tatei o vagă senzație de singurătate şi melancolie, iar el nu s-a simțit niciodată în largul lui în Hangzhou. Viața i s-a schimbat când una dintre picturile lui i-a atras atenția lui Lin Fengmian, directorul Academiei de Artă, pe atunci în vârstă de douăzeci şi opt de ani, care petrecuse câțiva ani în Franța la începutul anilor 1920. „Aici n-o să înveți nimic”, i-a spus Lin tatei. „Ar trebui să studiezi afară.”

Moda studiilor făcute în străinătate începuse odată cu Mişcarea de Autoconsolidare (1861-1895), când guvernul Qing, asediat de amenințări deopotrivă interne şi externe, a încercat să dezvolte ramurile industriei, comunicațiile şi serviciile financiare pe tipar occidental. Oficialii şi-au dat seama că trimiterea studenților în Vest putea să joace un rol decisiv în stăpânirea ştiinței şi tehnologiei occidentale. În urma Primului Război Mondial, Franța a avut nevoie urgentă de forță de muncă şi a început să primească studenți chinezi în programe de muncă şi studiu. Unii dintre ei – îndeosebi Zhou Enlai şi Deng Xiaoping – aveau să devină figuri de prim-plan ale Partidului Comunist Chinez. Inspirat de credința în comunism, tineretul chinez a început să caute în Europa, izvorul marxismului, idei şi teorii noi care ar fi putut lecui China de bolile pe care le avea.

Sfatul lui Lin Fengmian i-a produs o impresie puternică tatei. Dar dacă voia să studieze în străinătate, trebuia să-l convingă pe bunicul. Când s-a dus acasă în vacanța de iarnă, tata şi-a luat unul dintre profesori cu el, ca să-i

susțină punctul de vedere. „Dacă pleacă afară”, a spus profesorul, „poate să câştige mulți bani după ce se întoarce.”

Bunicul era sceptic, dar până la urmă a cedat. A desprins o scândură din pardoseală şi a scos un vas mare, plin cu dolari de argint. Un dolar de argint avea o valoare considerabilă în China acelor timpuri: cu el puteai să cumperi cam şapte kilograme de orez, peste două kilograme şi jumătate de carne de porc, doi metri de pânză sau, în unele locuri, chiar un petic de pământ. Cu o expresie gravă şi cu mâinile tremurându-i, bunicul a numărat opt sute din aceste monede – suficient cât să acopere biletul de vapor al tatei şi cheltuielile curente pentru primele luni în Franța –, îndemnându-l în acelaşi timp să nu uite să se întoarcă la sfârşitul studiilor. „Nu te distra atât de mult încât să uiți să mai vii înapoi.”

În ziua când tata a plecat, soarele dimineții se revărsa pe pietrele negre, în timp ce bunicul îşi însoțea fiul până la marginea satului. N-a trecut mult şi tata şi-a alungat din minte marile speranțe pe care şi le pusese bunicul în el: gândurile lui mergeau spre călătoria pe care urma s-o facă şi abia aştepta să se îndepărteze de lanurile acelea mohorâte şi de sătucul pustiu, ca să-şi înceapă peregrinările solitare, hoinărind de capul lui.

Pe cheiul din Shanghai, funii groase țineau legat pachebotul francez cu abur *André Lebon* de stâlpii negri de fier ai docului Shiliupu. Prora verde-măslinie a navei era ridicată mult din apă, iar aburul se învârtejea din cele două coşuri roşu-cărămizii, acoperind ambele maluri ale râului şi sediile companiilor occidentale care se înşirau pe unul dintre ele. Nava măsura 161 de metri de la prora la pupa, mai mare decât un sătuc şi aproape prea lungă ca s-o poți vedea de la un capăt la altul. Un vacarm neîntrerupt se ridica dinspre vânzătorii ambulanți care-şi lăudau mărfurile, dinspre cei care trăgeau ricşe, docherii desculți, hamalii care

cărau cufere grele pe umăr şi călătorii de toate soiurile care-şi duceau singuri bagajele.

André Lebon

Cu o populație de trei milioane de locuitori, Shanghaiul de la sfârşitul anilor 1920 era aproape la fel de mare ca Londra, New York, Tokyo sau Berlin. Docul Shiliupu (Zona 16), construit în anii 1860, în primele zile ale Shanghaiului ca port deschis, era acum locul cel mai aglomerat şi mai forfotitor din oraş. Muncitorii chinezi care fuseseră trimişi în Europa în timpul Primului Război Mondial şi tinerii care plecaseră acolo la studii în anii de după război îşi începuseră cu toții călătoriile de aici.

Tata era unul dintre sutele de pasageri care urcau pe pasarela de acces şi apoi la bordul lui *André Lebon*. După ce şi-a găsit un pat la clasa a treia, şi-a pus jos bagajul şi

uneltele de desen, simțindu-se ca o gărgăriță de orez, înghesuit în cala cavernoasă a navei. Cabina era îngustă şi aglomerată, cu paturile aproape lipite unul de altul. Nu peste multă vreme motoarele au început să huruie, iar căldura din sala motoarelor, amestecată cu mirosul vasului, a umplut coridorul cu o aromă puternică. Sirena navei a răsunat cu ecou, în timp ce tata se uita la pontonul care dispărea treptat în depărtare.

Nava a plecat din Shanghai în după-amiaza zilei de 9 martie 1929. I-au trebuit două zile şi trei nopți să ajungă la Hong Kong, iar după ce a străbătut Marea Chinei de Sud s-a oprit patru zile la Saigon, pentru a lua la bord încărcătura. În conosamentul care făcea parte din jurnalul de bord ținut de căpitanul Auguste le Flahec, încărcătura cuprindea 20 220 de saci cu orez, 2 958 de saci cu făină, 3 941 de lăzi cu cauciuc, 562 de saci cu cafea boabe, 1 951 de lădițe cu ceai, 477 de saci cu minereu de staniu, 899 de baloți de țesături din mătase, 408 baloți de mătase brută, 470 de saci cu piper boabe, 300 de saci cu nuci galice, precum şi alte produse, având o greutate totală de 3 121 de tone. Pe când se uita la bigile care depuneau avuția porturilor coloniale în cala navei, tata a simțit o agitație interioară care nu avea să-i dispară pe deplin pe întreaga durată a călătoriei.

Pe 27 martie, nava ajunsese deja la Atolul Maliku, la mică distanță de capătul sudic al Indiei. Adâncit în gramatica lui franceză, tata a uitat cu desăvârşire că era ziua lui. Patru zile mai târziu, au ajuns în portul Aden, iar de acolo s-au îndreptat spre Djibouti, parte din Cornul Africii. După o călătorie tihnită pe Marea Roşie, au străbătut Canalul Suez, iar tata a văzut pentru prima dată Mediterana. Ultima parte a drumului, furtunoasă, i-a adus, prin Sicilia, la Marsilia pe 12 aprilie 1929, într-o zi de vineri. Acolo tata s-a suit într-un tren spre Lyon, de unde i-a fost uşor să ajungă la Paris.

Parisul anilor 1920 îşi impresiona vizitatorii cu forfota maşinilor, a tramvaielor şi a reţelei de metrou în extindere. Pentru un tânăr student chinez ca tata, probabil că a fost o revelaţie să observe libertăţile de care se bucurau pariziencele, care puteau – fără să stârnească multe comentarii – să fumeze în public, să se tundă scurt, să se îmbrace îndrăzneţ şi să ia parte la întreceri sportive. Ernest Hemingway avea să-şi amintească, printr-o formulă celebră, Parisul anilor 1920 ca pe o „sărbătoare în mişcare", însă felul în care prezintă George Orwell viaţa din mahalalele pariziene oferă un tablou mai puţin strălucitor: „Era o stradă foarte îngustă – o râpă cu case înalte, parcă roase de lepră, care se aplecau una spre alta în poziţii stranii, ca şi cum ar fi fost încremenite toate în plin act al prăbuşirii. Toate casele erau hoteluri şi erau ticsite de chiriaşi până pe sub streşini – majoritatea polonezi, arabi şi italieni. La parterul hotelurilor erau mici *bistros*, unde puteai să te îmbeţi cu echivalentul unui şiling. În serile de sâmbătă, cam o treime din populaţia masculină a cartierului era beată". Tata ar fi recunoscut Parisul pe care-l zugrăveau Hemingway şi Orwell, însă amintirile lui au arătat altfel.

La început, ca să nu cheltuiască mult pe chirie, tata şi încă doi prieteni au preferat să nu locuiască deloc în centrul Parisului. În schimb, au găsit o locuinţă în Fontenay-aux-Roses, la zece kilometri sud-vest de centrul oraşului, dar legat de oraş printr-o linie de tramvai. Acolo tata s-a mutat în casa unui francez pe nume Grimm, un tip cam necioplit, care bea din greu şi care i-a dat tatei primul loc de muncă, într-un atelier de piese pentru biciclete. Mai târziu tata s-a mutat la o pensiune, Hôtel de Lisbonne, pe rue de Vaugirard, în Arondismentul Şase. Avea o cameră mică, prin care trecea o conductă care făcea zgomot, însă chiria era mică. Proprietăreasa portugheză era o bătrânică amabilă, care nu făcea tapaj dacă tata rămânea în urmă cu plata.

Tata explora cu nerăbdare muzee şi galerii, iar în fiecare după-amiază se ducea să schițeze modele la „Atelier Libre” din Montparnasse, unde intrarea ieftină îi atrăgea pe artiştii aspiranți printre care se număra. Se pricepea să surprindă mişcarea cu linii simple. Îi plăceau culorile şi lirismul din figurile şi peisajele lui Marc Chagall şi era fermecat de inovațiile îndrăznețe ale pictorilor impresionişti.

Unul dintre rezultatele fericite ale acestei cufundări în scena artistică franceză a fost că unul dintre tablourile lui a fost selecționat pentru o expoziție de primăvară la renumitul Salon des Indépendants, care imprima direcția în pictură. Era o mică pictură în ulei înfățișând un muncitor şomer, inspirată mai puțin de înclinațiile lui politice şi mai mult de sentimentele lui ca outsider. Însă acceptarea lucrării la expoziție i-a ridicat vertiginos încrederea în sine.

O singură fotografie în alb-negru supraviețuieşte pe post de dovadă vizuală a şederii tatei la Paris. Patru tineri stau strânşi laolaltă pe o pajişte; printre ei, stând în picioare la stânga unui şevalet, se vede tata, cu părul pieptănat pe spate, cu pensula şi paleta în mână, întruchipând imaginea tânărului artist asiatic. Corpul lui pare şi mai mic sub capul mare, iar ochii i se fixează pe aparatul foto, într-o expresie concentrată şi încrezătoare.

În câteva luni, tata şi-a cheltuit toți banii. Bunicul i-a trimis alții în două rânduri, însă pe urmă a refuzat să-l mai ajute, aşa că tata a trebuit să se angajeze cu jumătate de normă ca să se poată întreține. În fiecare dimineață, într-un atelier ținut de un american pe nume Douglass, decora cutii de țigări, scriind numele clientului pe fiecare. Într-o dimineață, tata putea să picteze douăzeci de cutii de țigări şi să câştige douăzeci de franci. În felul ăsta, strângea şase sute de franci pe lună, iar după ce dădea cincizeci de franci pe chirie şi alți vreo zece pe mesele zilnice, folosea restul ca să cumpere cărți şi materiale de pictat şi ca să-şi acopere

cheltuielile de zi cu zi. Cu toate acestea, la câteva luni după crahul bursier din 1929, atelierul a fost silit să pună lacătul pe uşă.

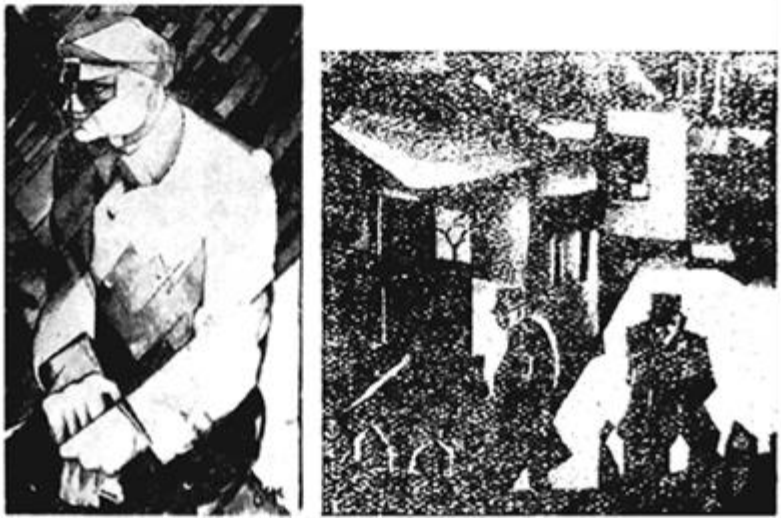

Lucrări de Ai Qing, 1929

În timpul Primului Război Mondial, Franța recrutase cam treizeci de mii de „culi” chinezi ca să susțină efortul de război. După cum şi-a amintit un general francez, erau „soldați buni”, care suportau cu stoicism până şi cele mai

grele bombardamente. Când s-a terminat războiul, unii au rămas în Franța şi în felul ăsta s-a închegat un cartier chinezesc la Paris, cu o serie de restaurante conduse de oameni din Wenzhou, un oraş de coastă nu departe de Jinhua. Emigranții chinezi, indiferent de locul de origine sau de anii petrecuți în Franța, erau uniți cu toții în tânjirea după mâncarea chinezească şi vizitau frecvent aceste localuri.

Într-o bună zi, tata mânca într-un restaurant chinezesc când a observat, în colțul opus, un alt asiatic tânăr, cu o față subțire, colțuroasă, şi cu părul în dezordine. Curiozitatea tatei a fost stârnită fiindcă celălalt mesean a zăbovit îndelung după ce şi-a terminat mâncarea, uitându-se mereu la ceas şi afară, pe stradă. Tata şi-a dat seama că probabil nu avea bani, aşa că i-a plătit nota, iar pe urmă au ieşit împreună din restaurant. Aşa a început o prietenie de-o viață.

Pe tânăr îl chema Li Youran. De loc din Zhejiang, ca tata, şi cu patru ani mai mare decât el, studia filosofia la universitate şi era mult mai angajat din punct de vedere politic. Membru al ramurii europene a Partidului Comunist Chinez, publicase eseuri în *Chi guang* (*Lumina roşie*), un ziar progresist pe care-l lansase Zhou Enlai cu zece ani mai devreme.

Li l-a însoțit pe tata la Hôtel de Lisbonne şi a descoperit că mica lui cameră nu prea mai conținea altceva în afară de albume de pictură, culegeri de poezii şi o sumedenie de materiale pentru pictat. L-a impresionat faptul că tata îi plătise masa deşi el însuşi n-o ducea deloc bine, precum şi felul în care se dedica artei. Din ziua aceea, cei doi şi-au împărțit câştigurile, iar la nevoie împrumutau de la un terț ca să se ajute între ei. Tata l-a familiarizat pe Li Youran cu arta, în timp ce Li l-a încurajat pe tata să citească mai multă filosofie şi literatură. Pe tata nu-l interesa să aibă parte de o

educație universitară, însă era dispus să-l lase pe Li Youran să-l ducă la diverse prelegeri, unde se amuza adeseori schițându-l pe vorbitorul chel.

Aproape cincizeci de ani mai târziu, când Revoluția Culturală tocmai ajunsese la sfârşit şi am putut în cele din urmă să ne întoarcem la Beijing, am reuşit în fine să mă întâlnesc cu acest vechi prieten al tatei. Li Youran se pregătea să împlinească şaptezeci de ani şi şchiopăta uşor, cu trupul lui fragil înfofolit într-o geacă albastră.

În deceniile scurse între timp, amândoi avuseseră de suferit campanie politică după campanie politică şi era o minune că trăiau. Când tata şi Li Youran s-au revăzut, emoția lor a fost palpabilă. Cu vervă şi cu umor, şi-au amintit de trecut, interesându-se despre ce se alesese de cutare sau cutărică şi în ce situație se aflau acum. Era limpede că fiecare se oglindea în privirea celuilalt, ca două bucăți dintr-o piatră spartă care se lipesc la loc fără cusur. Cu zâmbete pe chipuri, şi-au strâns mâinile şi s-au îmbrățişat, pe când poveştile lor curgeau cu accentul puternic al celor din sud. Memoria era ca o funie de care puteau să se agațe în timp ce-şi croiau drum înainte sau cu ajutorul căreia să se arunce înapoi în zilele de altădată.

În ziua aceea l-am condus pe Li Youran la stația de autobuz. În fața centrului comercial Xidan, vântul era atât de puternic, încât a trebuit să ne lipim de perete ca să nu ne ia pe sus. Vorbind tare ca să acopere şuierul vântului, Li Youran şi-a amintit felul în care el şi tata, cu burțile goale, cutreierau pe bulevardele şi prin piețele din Paris, fredonând cântece şi lovind pietricele cu piciorul în mers. În timp ce vorbea, aproape că auzeam sunetul pietricelelor care se rostogoleau pe stradă.

*

Ca străin la Paris, tata se simțea izolat, iar setea lui de cunoaştere s-a intensificat. Petrecea ore întregi la standurile cu cărți de pe malurile Senei, iar dacă avea vreun bănuț, cumpăra o carte şi se cufunda în ea. Această perioadă de citit pe rupte l-a făcut să se gândească mai mult la lume, iar pictura a făcut adeseori loc reflecției. Uneori, maşinăria oraşului modern şi viața zgomotoasă de pe străzi îl ajuta să-şi uşureze singurătatea. Parisul îi reconfigura estetica, îmboldindu-l să descopere şi să absoarbă o cultură nouă, iar când picta, începea să aştearnă culori mai vii pe pânză.

Tata a luat lecții de franceză de la o tânără poloneză care absolvise la Universitatea din Varşovia şi se ocupa acum de o specializare în psihologie. De trei ori pe săptămână, la şapte seara, venea la el acasă pentru exerciții de conversație. A fost încântată să vadă volumele de poezii pe biroul tatei şi au purtat discuții lungi despre poeții ruşi Esenin şi Maiakovski. A fost pentru prima dată în viața tatei că a avut un schimb de idei ca de la suflet la suflet cu un membru al sexului opus.

Într-o zi, pe la asfințit, tata se plimba încolo şi încoace pe aleea întunecoasă de lângă biblioteca universitară unde studia prietena lui poloneză. Stabiliseră să se întâlnească la intrare după ce se închidea biblioteca, iar el ajunsese devreme. Simțea adeseori că aştepta să se întâmple ceva, iar ăsta era unul dintre acele momente. Una câte una, luminile dinăuntru s-au stins, iar pe urmă tânăra poloneză a ieşit. L-a salutat veselă şi au început să se plimbe unul lângă altul. Pentru prima dată, tata şi-a dat seama cât de stânjenit se simțea conducând-o şi s-a silit să se țină la o distanță decentă de ea în timpul plimbării.

N-a trecut mult şi mama tinerei a venit s-o ducă înapoi în Polonia. Când a trecut pe la ea să-şi ia rămas-bun, tânăra lui prietenă i-a pus întrebări pe care nu i le mai pusese până

atunci. Cât de mare îi era familia? Era apropiat de surorile lui? Cât ar dura o călătorie până în China?

— Treizeci şi cinci de zile, a fost răspunsul lui.

— Ah, e foarte departe!

Şi-a ferit privirile deznădăjduită, iar ochii i s-au umplut de lacrimi.

Înainte să plece, tata i-a oferit o carte cu o dedicație pe pagina de gardă: „Când o să pui mâna pe acest volum, o să-ți amintești de un tânăr din Orient”.

În timpul şederii la Paris, tata simțea rareori nevoia de odihnă; avea nopți în care nu dormea aproape deloc. Având nouăsprezece ani şi venind dintr-un ținut străin, constata că viața i se decuplase total de amintirile trecutului. Emoția şi neliniştea, ambiția şi nesiguranța îi umpleau capul cu idei şi emoții şi, pe măsură ce-i veneau gândurile şi le nota în caietul de schițe, indiferent cât era de devreme sau de târziu. Ca să dea câte-un timp de odihnă minții, se hotăra să urce şi să coboare scări sau să se plimbe pe bulevarde prin furnicarul uman. Pentru alinare, se întorcea tot mai mult spre literatură şi mai cu seamă spre poezie. Admira scrierile în proză ale autorilor ruşi, inclusiv *Mantaua* de Gogol, *Fum* de Turgheniev şi *Oameni sărmani* de Dostoievski, însă era atras îndeosebi de poeziile lui Blok, Maiakovski, Esenin şi Puşkin.

Pentru tata, poezia a ajuns să capete un statut foarte înalt, aproape sfânt. S-a identificat puternic cu devotamentul pentru viața expresivă şi creatoare articulat de Apollinaire (al cărui vers „Aveam pe atunci un fluier pe care nu l-aş fi schimbat pe niciun baston de mareşal” îi plăcea să-l citeze) şi de Maiakovski (care îşi detaliase nevoile prin formula „un toc, un creion, o maşină de scris, un telefon, nişte haine pentru vizita la azilul de noapte, o bicicletă”). Când a aflat de sinuciderea poetului rus în 1930,

a căzut în depresie, ca şi cum şi-ar fi pierdut un prieten drag.

Tata a avut o simpatie aparte pentru poeziile de angajament social ale autorului belgian Émile Verhaeren, iar mai târziu în viață avea să traducă atent o selecție din poeziile lui în chineză, cu titlul *Yuanye yu chengshi* (*Câmpie şi oraş*). Pentru el, Verhaeren nu dispunea doar de o judecată modernă şi realistă, ci şi de emoții care erau mai puternice şi mai complexe decât ai fi putut găsi la oricare scriitor de până atunci. Avea să spună despre Verhaeren că „Şi-a pus în gardă cititorii cu privire la creşterea galopantă a marilor oraşe din lumea capitalistă şi la spectacolul atât de multor sate pe punctul de-a dispărea”.

În propriile sale scrieri, tata a căutat un limbaj menit să surprindă realitățile sociale şi pornirile emoționale. „Mă apucă greața de fiecare dată când constat că recurg la expresii convenționale”, a scris el. „Mă dezgustă poeții care folosesc expresii tocite.” Inspirat de experimentele suprarealiştilor francezi, el şi-a umplut caietul de schițe cu senzații pasagere, în stilul „automatismului psihic” al lui André Breton.

Sub tutela lui Li Youran, tata a început să meargă la diverse filme revoluționare sovietice, proiectate în aşa-numita Sală Lenin, într-un cartier muncitoresc din Paris. Iar într-o seară, el şi Li Youran s-au dus pe rue Saint-Jacques 61, în Cartierul Latin, şi au asistat la întâlnirea câtorva tineri progresişti din Asia de Est. Pe urmă şi-a scris cea dintâi poezie, „Adunarea”.

Un grup aici, un grup acolo, stăm în nori de fum
Un vacarm care se învârte în jurul meselor
Voci ridicate şi joase
Vederi moderate, pătimaşe, explozive
Fețe încinse mişcându-se sub lumina lămpii
Crâmpeie de franceză, japoneză, vietnameză, chineză

Fierbând molcom în toate cele patru colțuri ale sălii
Neîngrijiți, cu ochelari, trăgând din țigări
Uitându-se pe scrisori, citind ziarele
Adânciți în gând, frustrați, stârniți, tăcuți
Buze roşiatice mişcându-se constant
Cuvinte revărsându-se ca scânteile
Fiecare față suptă şi chinuită
Fiecare trup drept sau îndoit
Pictează o umbră tristă, întunecată.
Țipă şi urlă şi se înfurie
Inimi care ard
Sânge care fierbe
Vin din Est
Japonia, Vietnam, China
Iubind libertatea, urând războiul
Mânioşi cu privire la aceste lucruri
Îndurerați din cauza lor
Începând să asude
Cu lacrimi în ochi
Mâinile făcute pumni
Izbind în masă
Urlând
Țipând
Geamurile bine închise
Tivite de bezna de afară
Pe când ploaia picură trist pe ferestre
Înăuntru e plin de căldură
Căldura scaldă fiecare față
Căldura pătrunde în fiecare inimă
Cu toții respiră acelaşi aer
În fiecare inimă arde acelaşi foc
Arzând, arzând
În acest Paris mort
În această noapte moartă

Rue Saint-Jacques 61 e plină de viață
Inimile noastre ard.

La mai puțin de zece zile de la scrierea acestei poezii, tata şi-a început drumul înapoi spre casă.

Capitolul trei

Zăpada cade pe pământul Chinei

Dacă un bob de grâu nu intră în pământ şi nu moare, rămâne singur; dar dacă moare, rodeşte din belşug.
— AI QING, „MOARTEA UNUI NAZARINEAN”, 1933, CITÂND IOAN 12:24

În Mica Siberie, tata vorbea uneori despre perioada petrecută la Paris, mai cu seamă în timpul iernilor lungi şi reci, când aveam doar cartofi şi ceapă în pivnița bucătăriei. Pentru mine, Parisul părea o altă lume, cu neputință de gândit.

Însă vara fasolea verde şi castraveții atârnau de spaliere, şi mai erau morcovi, roşii arătoase şi ditamai tărtăcuțele. Legumele şi fructele cultivate de cele Cinci Categorii Negre erau deopotrivă îmbietoare şi delicioase. Aceste bunuri proaspete aduceau culoare în viețile noastre serbede şi, copii fiind, ne alăturam cu nerăbdare celor care strângeau recolta.

Solul nisipos şi clima deşertică favorizau de asemenea creşterea unor pepeni mari, pe care cultivatorul îi împărțea cu noi, copiii, înjumătățind fiecare fruct nu cu un cuțit, ci cu o lovitură puternică a mâinii. Pe urmă colegii mei de joacă şi cu mine ne vâram mâinile în pulpa de un roşu-aprins, scoteam înghițituri uriaşe şi le dădeam pe gât. Privindu-ne cum ne îndopam, cultivatorul ne amintea să nu

înghițim sâmburii: ceea ce scuipam pe jos era de folos pentru ospățul din anul următor.

Întreprinderea avea cam patru sute de oi, însă nu ni s-a dat niciodată miel. Cu excepția primăverii, când oile erau tunse, nu aveam voie să punem mâna pe ele şi toată carnea mergea la stat. Dar într-o zi oile au nimerit într-un câmp de lucernă, o cultură de rotație folosită pentru îmbunătățirea solului alcalin, şi nimeni n-a reuşit să le scoată de acolo. Dacă reuşeai să tragi afară una, alta intra la loc şi reîncepea să mestece frunzele fragede. Ciobanul, mut din naştere, era atât de disperat, încât sărea întruna îngrozit. Oile au înfulecat mai departe lucerna, până când s-au prăbuşit la pământ şi n-au mai putut să se ridice din cauză că li se umflaseră burțile. În timp ce soarele apunea, cu ochii lor cenuşii din ce în ce mai ficşi, oile au murit încet, una câte una. Dată fiind atmosfera paranoidă din acea perioadă, acest dezastru n-a fost privit ca un accident întâmplător, ci ca un grav incident politic.

Însă pentru noi a existat şi o parte bună. Cu doar doi mao, am făcut rost de nişte organe de oaie – inimă, ficat, plămâni, mațe, stomac şi cap – care mi-au fost azvârlite fără fasoane în găleată, creând un amestec aburind şi cu un miros greu. Am spălat organele, mai întâi întorcând mațele pe dos şi scoțând ce era înăuntru – o cantitate uluitor de mare –, după care le-am clătit până s-au curățat. Pe urmă le-am înmuiat în apă cu sare şi le-am frecat până a dispărut mirosul, pentru ca în cele din urmă să le arunc în apă fiartă. Am spălat plămânii turnând apă în cavitatea pe unde trecea aerul, plesnind în acelaşi timp lobii până s-au umflat de-ai fi zis că erau gata să explodeze, moment în care din ei a țâşnit un fluid nămolos. Am făcut asta până când apa a rămas curată. Lucrul pe care-l țin minte cel mai bine a fost bucuria rară de pe chipul tatei când am adus la masă

organele fierte, împreună cu o strachină plină cu capul de oaie.

Indiferent cât de jalnice ne erau zilele, mesele reuşeau cumva să stârnească entuziasmul tatei. Ducea cu el amintiri frumoase ale răsfățurilor culinare din copilărie, însă cât timp a fost închis sau în exil, căutarea hranei s-a împletit cu gustul amar al umilinței.

*

La Paris, într-un local aflat nu departe de camera cu chirie a tatei, se vindea un fel de brioşă cu cremă de şarlotă cunoscută drept *chinois*. Pe tata îl deranja că un produs de patiserie pe care nu-l mâncase niciodată în China se numea „chinez” şi i se părea agasant să-i audă pe clienți spunând: „Dă-mi câțiva *chinezi*”. Odată, pe când discuta cu un prieten, cineva i-a strigat: „Chinezule, n-ai voie să vorbeşti limba aia aici. În Franța vorbim franceză”. Altă dată, când tata picta *en plein air* la marginea oraşului, un francez cherchelit s-a apropiat de el împleticindu-se, a aruncat o privire şevaletului şi i-a strigat în derâdere: „Hei, chinezule! Țara ta e vraişte şi ție îți arde de pictat!” Batjocura dezinvoltă a francezului i-a cristalizat umilințele pe care le îndurase în acest ținut străin, iar impulsul de-a se întoarce acasă l-a năpădit pe neaşteptate şi cu putere.

Situația politică din China se schimbase cât timp stătuse tata în străinătate. Comuniştii chinezi organizaseră o serie de răzvrătiri împotriva guvernului naționalist, ajungând să controleze temporar diverse regiuni din sudul Chinei. În Marea Criză care a urmat crahului bursier din 1929, şomajul din Japonia a ajuns la 2,5 milioane de oameni, iar guvernul militarist al Japoniei a văzut în nord-estul bogat al Chinei un colac de salvare pentru economie.

Pe 18 septembrie 1931, trupele japoneze au ocupat oraşul Shenyang, fosta capitală a Manciuriei, iar în lunile care au urmat au pus stăpânire pe toate cele trei provincii din nord-estul Chinei. În timp ce relațiile dintre China şi Japonia se deteriorau, guvernul francez, dornic să-şi protejeze interesele din China şi Indochina, a adoptat o atitudine pasivă față de agresiunea japoneză. Pe 28 ianuarie 1932, când trupele de amfibii ale japonezilor au declanşat un atac asupra garnizoanei chineze din Shanghai, tata plecase deja la Marsilia şi se urcase la bordul unei nave cu abur care-l aducea înapoi în China.

El avea să considere cei trei ani petrecuți la Paris drept cei mai buni din viață – nu avea să mai aibă parte niciodată de asemenea libertate şi răgazuri. Nu mai era un băiat din zona docurilor, care picta peisaje pe malul Lacului din Vest – acum devenise un tânăr care gândea cu mintea lui şi care se exprima încrezător. Hrana intelectuală şi noțiunile idealiste de care avusese parte în Franța aveau să-l ajute să-şi găsească drumul prin anii tumultuoşi care-l aşteptau.

Pesemne că bunicul a trăit o dezamăgire cruntă când tata s-a întors la Fantianjiang în 1932 fără diplomă şi fără nicio altă dovadă a vreunei realizări. Alți membri ai familiei l-au privit cu suspiciune, neştiind cum să-l înțeleagă. A rămas în casa tatălui său în cea mai mare a timpului, răsfoind mohorât cărțile care-i umpleau bibliotecile. Din când în când îşi răsfăța frații mai mici cu poveşti despre viața din Franța sau îşi găsea de lucru construind piese de Go din paie şi învățându-i cum să joace. Satul i se părea ca un heleşteu cu apă stătută şi nimic din ce se întâmpla în lumea largă nu provoca măcar o undă cât de mică. Locul de acasă i se părea mai străin ca niciodată.

În mai 1932, tata a plecat din nou la Shanghai. În primele decenii ale secolului XX, Anglia, Franța şi alte țări înființaseră acolo concesiuni străine, iar odată cu aceste concesiuni veneau universități conduse de misionari, ziare şi bănci occidentale, împreună cu alte cuceriri ale civilizației moderne: un hipodrom, cinematografe, automobile, felinare stradale, magazine universale, secții de pompieri şi closete unde se trăgea apa, spre a nu mai vorbi de baruri, săli de dans, cluburi de noapte şi chiar concursuri de frumusețe. În acea perioadă, Shanghai era oraşul cu dezvoltarea cea mai rapidă din Asia de Est, iar cu multitudinea lui de colegii, librării şi edituri atrăgea mulți tineri educați cum era şi tata.

La Shanghai tata şi-a făcut un prieten nou, pe nume Jiang Feng, un tânăr cam de vârsta lui dintr-o familie de

muncitori, mic de statură, dar cu o fire puternică şi tenace. Jiang Feng era un tip introspectiv, cu înclinații artistice, care luase parte la diverse activități sindicale şi producea stampe înfățișând muncitori în grevă.

Tata locuia cu alți câțiva tineri artişti pe aleea Fengyu nr. 4, un spațiu comun gălăgios dintr-o mică clădire cu două etaje de pe strada Porte de l'Ouest. Prin Jiang Feng, a ajuns la Liga Artiştilor de Stânga şi nu după multă vreme au transformat Clubul de Pictură Pământ de Primăvară în sediu al activităților ligii. Tata i-a redactat manifestul, în care se putea citi: „La fel ca alte forme de cultură, arta creşte şi evoluează conform perioadei în care apare, aşa că arta modernă trebuie inevitabil s-o apuce pe un drum nou şi să servească o societate nouă. Arta trebuie să progreseze constant, îndeplinindu-şi rolul de educare şi de organizare a maselor". Tata începea să se alinieze unei agende revoluționare care percepea cultura ca pe un vehicul de introducere a teoriei şi a ideologiei în forme vizibile de exprimare.

Pe 12 iulie 1932, pe când la Clubul de Pictură Pământ de Primăvară se țineau nişte ore de esperanto – limba construită care se bucura de popularitate în cercurile progresiste –, mai mulți detectivi din poliția Concesiunii Franceze au descins pe neaşteptate la sediu. La intrarea lor, tata şedea pe o canapea veche şi uzată. Un polițist s-a întors spre el şi l-a întrebat:

— Eşti comunist?

— Cum adică, comunist? a răspuns tata inocent.

Nu era membru de partid pe vremea aceea, deşi – fără s-o ştie – mulți alții erau.

— Nu-ți pierde vremea cu el! s-a răstit inspectorul.

Pe urmă a deschis un cufăr şi a scos din el un afiş care-l înfățișa pe Chiang Kai-shek, şeful de stat chinez, întins pe

jos şi lingând nişte cizme militare care simbolizau imperialismul japonez.

— Ce-i asta? a întrebat inspectorul.

— E un protest împotriva imperialismului! a răspuns tata în franceză. Franța acceptă lucrurile astea, nu? Oare Henri Barbusse şi Romain Rolland nu se opun şi ei imperialismului?

În alt afiş se vedea un grup de muncitori care ieşeau dintr-o fabrică în semn de protest, fluturând steaguri roşii.

— Dar asta ce-i? a strigat triumfător inspectorul, plesnindu-l pe tata peste față.

El, Jiang Feng şi alți zece tineri au fost arestați. Acasă la tata s-au găsit *Operele complete* ale lui Lenin, mai multe exemplare din ziarul comunist francez *L'Humanité* şi câteva cărți pe care tata le adusese din Franța.

Procesul, 1936. Stampă de Jiang Feng, cu Ai Qing în instanță

Pe motiv că încălcase legile chineze prin „provocarea unei tulburări publice prin desfăşurarea de activități tipice Partidului Comunist”, tata a fost trimis în judecată la Tribunalul Provinciei Jiangsu, iar procesul a intrat pe rol în aceeaşi zi. Dovezile constau în obiecte din camera tatei şi documente ale Ligii Artiştilor de Stânga, inclusiv regulamentul, lista de membri şi procesele-verbale ale şedințelor, precum şi afişe şi alte materiale promoționale. Instanța a stabilit, spre propria ei satisfacție, că Clubul de Pictură Pământ de Primăvară era un organ al Ligii Artiştilor de Stânga, înclinat spre „vătămarea republicii”, o acuzație vagă, la fel ca delictul politic de „incitare la răsturnarea puterii de stat”, de care urma să fiu acuzat şi eu în secolul următor.

În sala de judecată, preşedintele de instanță bătrâior care conducea şedința stătea la mijloc, cu câte un judecător de o parte şi de alta. Întrebat dacă era un „lider de Partid Comunist”, tata a răspuns negativ. Când a fost întrebat de ocupație, a spus „grafician”. Preşedintele de instanță n-a prea ştiut ce însemna asta şi şi-a privit colegii, care erau la fel de nedumeriți.

La trei zile după arestarea tatei, mătuşa mea Jiang Xihua s-a întors în grabă din Shanghai la Jinhua ca să ia bani de la bunicul pentru ca familia să angajeze un avocat al apărării. Când s-a înapoiat la Shanghai, procesul intrase deja în faza finală, iar judecătorul se pregătea să anunțe verdictul. Când tatei i s-a comunicat că fusese condamnat la şase ani de închisoare, nu s-a putut abține şi a izbucnit în râs. Nu-i dăduse prin cap că avea să-şi petreacă următorii ani în detenție. Din tot grupul arestat, lui i s-a dat sentința cea mai grea, poate din cauza atitudinii lui sfidătoare.

Fişa de detenție a lui Ai Qing

Închisoarea din Zona 2 a Shanghaiului, localizată pe strada Massenet nr. 285, era cunoscută drept Închisoarea Massenet. Acolo erau închişi cam trei mii de deținuți, printre care mulți activişti politici. Tata împărțea o celulă cu alți douăzeci de prizonieri. Noaptea, doar jumătate dintre ei îşi găseau loc în patul comun, restul trebuind să doarmă pe pardoseala de beton. Găleata cu dejecții era golită o singură dată pe zi, iar celula puțea a urină şi fecale. N-a trecut mult şi tata a făcut o febră care l-a slăbit puternic, fiind diagnosticat cu tuberculoză. A fost transferat într-o infirmerie izolată, însă medicamentele erau foarte puține, iar starea a continuat să i se agraveze. Din fericire, prietenul lui, Li Youran, care se întorsese din Franța, a reuşit să strecoare nişte medicamente în închisoare şi să mituiască un medic al închisorii ca să-l trateze corespunzător.

În noaptea de 14 ianuarie 1933, pe când începea să cadă o ninsoare grea, tata stătea sub fereastra lui zăbrelită şi se gândea la satul natal. Şi-a adus aminte de Lotusul cu Frunze Mari, care-i oferise atât de multă căldură şi iubire. Neputând să doarmă, a scris o poezie profund afectuoasă în chineza vorbită, amintindu-şi de doică şi de celelalte țărănci sărace care duceau vieți la fel de grele; prin propria lui suferință, se simțea legat de ele. (Fiindcă doar auzise numele doicii şi nu-l văzuse scris niciodată, l-a redat în poezie prin numele „Dayanhe”, dându-şi seama abia mai târziu că ar fi trebuit să fie „Dayehe”.) Primul cititor al poeziei a fost un deținut încătuşat pe care-l aştepta condamnarea la moarte. În dialectul Suzhou blând şi cadențat, bărbatul a citit poezia vers cu vers, iar ochii i s-au umplut de lacrimi.

Dayanhe, vederea zăpezii astăzi mă duce cu gândul la tine:

Mormântul tău ierbos e apăsat acum de zăpadă
Bălăriile moarte de pe acoperişul casei tale dărăpănate

Peticul de grădină pe care a trebuit să ți-l pui gaj
Banca de piatră de lângă prag acoperită de muşchi
Dayanhe, vederea zăpezii astăzi mă duce cu gândul la tine.
Dayanhe, astăzi bebeluşul tău e la închisoare
Scriindu-ți un cântec de laudă
Pentru sufletul tău bogat de sub pământul galben
Pentru brațele deschise cu care m-ai strâns la piept
Pentru buzele tale care m-au sărutat
Pentru fața ta cumsecade, arsă de soare
Pentru sânii care m-au hrănit
Pentru toate doicile din acest ținut măreț
Care sunt ca Dayanhe, şi pentru fiii lor,
Pentru Dayanhe a mea, care m-a iubit ca pe copiii ei.

(„Dayanhe, doica mea”, 1933)

Ca să nu se dea în vileag ca autor al poeziei, tata a folosit pseudonimul Ai Qing (艾青). Îl urâse dintotdeauna pe Chiang Kai-shek (蒋介石), cu care avea în comun numele de familie, fiindcă trădase cauza revoluționară, aşa că a şters componenta fonetică a literei care reprezenta numele lui de familie, creându-şi un nume nou, Ai (艾). Ai este denumirea chinezească pentru planta cunoscută drept „artemisia”, care în tradiția poetică din China este asociată atât cu „despărțirea”, cât şi cu „frumusețea”. Acest nume, adoptat într-un impuls de moment, avea să-l însoțească pentru tot restul vieții.

În multe nopți nedormite, când versurile îi veneau în minte, tata le scria într-un caiet cu hârtie grosolană, la lumina slabă a felinarului stradal de afară. Când se lumina de ziuă, îşi dădea seama adeseori că scrisese versurile unul peste altul.

De la Li Youran, tata a aflat că poezia lui „Adunarea” tocmai apăruse în ziarul Ligii Scriitorilor de Stânga, *Bei-dou*

(*Ursa Mare*) – era primul lui text publicat. Li Youran i-a mai spus că primise o scrisoare de la prietena poloneză a tatei, care auzise că era închis. Prietena a întrebat: „De ce pictarea câtorva tablouri poate să te trimită la închisoare în China? Poate fi ajutat în vreun fel?” După aceea n-a mai primit nicio veste de la ea. Dată fiind soarta atâtor evrei polonezi sub ocupația germană în anii care au urmat, nu e de mirare că toate eforturile ulterioare de a lua legătura cu ea s-au dovedit zadarnice.

După ce a ispăşit o treime din perioada de detenție, tata a fost transferat la Institutul de Autocritică Jiangsu din Suzhou, un centru de reeducare pentru stângiştii radicali, iar în octombrie 1935 a fost eliberat condiționat, după ce petrecuse trei ani şi două luni în spatele gratiilor. Deprimarea din închisoare, în care oamenii din jur se confruntau cu amenințarea morții, iar el însuşi fusese grav bolnav, îi întărise voința şi-i ascuțise ambițiile literare. Cele douăzeci şi ceva de poezii pe care le-a scris în detenție reprezentau o dovadă frapantă a talentului său.

Pe durata detenției tatei, bunicul a ajuns la o asemenea disperare, încât de multe ori îşi petrecea toată noaptea în lacrimi. Dar suferințele tatei în închisoare n-au reuşit să-i înmoaie convingerile, făcându-l în schimb din ce în ce mai hotărât să nu dea înapoi.

Cât timp a fost închis tata, părinții lui îi găsiseră o femeie cu care să se căsătorească. Pe tata nu l-a atras ideea, susținând că existența cazierului îl făcea să nu se poată gândi la căsătorie în perioada aceea. Însă familia nu i-a acceptat refuzul, iar cumnatul lui, auzindu-i scuzele, a sugerat: „Dar măcar prieteni puteți să fiți, nu?”

Mireasa prezumtivă, o rudă îndepărtată pe nume Zhang Zhuru, venea din oraşul Shangxi, din ținutul Yiwu. Mama ei îi spusese cândva bunicii: „Fiul tău cel mare încă nu s-a logodit. Ce-ar fi s-o alegi pe una dintre cele două fete ale

noastre? – amândouă sunt disponibile”. Bunica a considerat că Zhuru, fiica mai mică, ar fi partida cea mai potrivită şi a aranjat logodna în consecință.

Zhang Zhuru încă nu împlinise şaisprezece ani. Cu trăsături delicate şi blândă din fire, era sigură că tata nu meritase să meargă la închisoare. Mai târziu ea şi-a amintit prima impresie pe care i-o făcuse: „Când era închis, Jiang Haicheng îi copiase câteva dintre poezii pentru mine şi îmi trimisese un desen pe care-l făcuse. Era o schiță în alb şi negru făcută pe o bucățică de hârtie – chiar mai mică decât o fişă de catalog – şi încântătoare prin finețea detaliilor”.

Căsătoriile tradiționale erau menite „să-i cinstească pe strămoşii de deasupra şi să genereze posteritate dedesubt” şi erau aranjate într-un proces respectabil şi vechi, descris de filosoful confucianist Mencius ca fiind „aranjat de părinți şi negociat de pețitor”. Conform tradiției, mireasa a fost adusă acasă la mire într-un palanchin, cu muzică stridentă şi voie bună. Aplecându-se simultan în fața cerului şi a pământului, tata şi tânăra lui mireasă şi-au consfințit legătura solemnă.

În ciuda concesiei făcute căsătoriei, atitudinea tatei față de familie l-a dezamăgit în continuare pe bunicul. Unul dintre profesorii bunicului, care-i predase pe clasici ani la rând, s-a întâlnit odată cu el pe stradă şi i-a spus sardonic: „Am auzit că fiul dumitale şi-a făcut un nume prin poezie”. Sătenii obişnuiau să comenteze ironic, spunând în glumă că *dúshūle* („cărți studiate”) semăna foarte bine cu *dōushūle* („a pierdut tot”). Bunicul le împărtăşea scepticismul cu privire la primii muguri ai reputației fiului său, întrebându-l pe tata: „Chestiile alea pe care le scrii trec drept poezie?”

În ochii sătenilor, doar versul penta- sau heptasilabic cu rimă din chineza clasică merita să fie numit poezie. Tata n-a răspuns la întrebarea bunicului; nu era uşor să răstorni acele prejudecăți tradiționale prin doar câteva cuvinte. După

părerea tatei, poeții trebuiau să se desprindă de constrângerile formei, folosind limbajul vorbit şi vibrant, în loc să urmeze módele literare artificiale şi sterile care fuseseră la putere atâta vreme.

Treptat, bunicul a ajuns să deteste felul în care trata tata căminul familial ca pe un han la margine de drum, în măreața călătorie pe care o întreprindea, şi-l mâhnea faptul că fiul lui punea atât de puțin preț pe moşia la a cărei ridicare trudiseră atât de mult părinții lui. El simțea, de asemenea, că tata exercita o influență negativă asupra fraților săi mai mici.

L-a avertizat pe tata că în China nu exista burghezie şi a insistat că nu-şi oprimase niciodată slujitorii, şi atunci, chiar dac-ar izbucni cândva revoluția, de ce-ar deveni el ținta ei? Apoi zâmbea binevoitor şi îşi deschidea registrul contabil, cu consemnarea meticuloasă a împrumuturilor pentru care i se plătea dobândă. În timp ce mişca bilele abacului, îi murmura fiului său că se cuvenea să se preocupe mai mult de viitorul fraților şi surorilor lui.

În poezia „Tatăl meu”, tata avea să scrie mai târziu despre bunicul:

Prin timiditate a avut aşteptări mici
Iar în vremea cea mai tumultuoasă
A dus viața cea mai obişnuită
La fel ca nenumărați moşieri chinezi
Insipizi, de modă veche, avari, mulțumiți.

Bunicul dorise ca fiul lui să studieze economia şi dreptul, să fie om de afaceri sau să aibă o funcție oficială. Din punctul de vedere al tatei, bunicul nu-şi dorea o schimbare autentică şi prefera să asiste de pe margine: „Incapabil să-şi mobilizeze entuziasmul pentru «progres»/ a primit cu indiferență perspectiva «revoluției»„, mulțumindu-se să se întindă pe sofaua de bambus cu vinul de orez şi bongul,

ținând în mână un volum de povestiri cu fantome din perioada dinastiei Qing.

Tata era hotărât să plece din Fantianjiang şi, după multe strădanii, şi-a găsit în cele din urmă un post de profesor de engleză la un liceu pedagogic de fete din Changzhou, la jumătatea distanței dintre Shanghai şi Nanjing. În ziua plecării, deşi avea doar un pardesiu subțire cu care să se apere de gerul din februarie, se simțea galvanizat de perspectiva de-a avea un venit stabil de patruzeci şi cinci de yuani pe lună.

Pe bunicul nu l-a impresionat că fiul lui avea să devină profesor. În magazinul de familie, când un vânzător lua banii de la un client, mulțumea răstit şi arunca monedele atât de neglijent în casa de marcat, încât mărunțişul cădea uneori pe podea. „Dac-aş aduna toți bănuții ăştia”, spunea el, „tot aş avea mai mult decât o să câştigi tu.”

Ca profesor, tata şi-a ales singur materialul didactic, în loc să respecte o programă fixă. A încurajat libera exprimare a elevelor, le-a redactat materialele trimise pentru revista şcolii şi a scris un cuvânt înainte pentru primul număr. „Fiecare elevă are o voce proprie”, a scris el. „La fel ca un izvor subteran, la un moment dat ea va țâşni şi va curge necontenit spre mare.” Însă la sfârşitul primului trimestru, şcoala i-a desfăcut contractul de muncă pe motiv că făcuse propagandă radicală în timpul orelor. Elevele i-au deplâns plecarea, iar ca să-i mulțumească într-un fel tânărului şi sărăcitului lor profesor, au strâns bani şi i-au cumpărat un ceas.

În acea perioadă, Li Youran lucra ca profesor şi bibliotecar la Suzhou, traducând din Romain Rolland în timpul liber. L-a convins pe tata să se mute la Shanghai – oferindu-se să-i achite cheltuielile curente la nevoie –, cu speranța că va putea să se concentreze asupa poeziei. Li

Youran a înțeles mai bine decât oricine devotamentul tatei pentru ceea ce crea şi pasiunea lui pentru limbă.

Tata şi soția lui acum însărcinată s-au mutat într-o cameră la mansardă din Zhabei, o suburbie muncitorească a Shanghaiului. Aici şi-a publicat el, pe speze proprii, primul volum de poezii, *Dayanhe*, o cărticică subțire conținând nouă poezii, pentru care a desenat el însuşi coperta: o schiță în verde-deschis a unui tânăr cu un pumn încleştat şi un ciocan.

Pe atunci tata scria neîncetat, mintea fiindu-i activă şi bogată. Simțea viitorul cum îl cheamă, cum îl îndeamnă, iar prin scris şi-a limpezit scopurile în viață. Dacă avea să se îndoiască vreodată de capacitatea lui de a scrie, şi-a spus el, viața nu mai merita trăită.

N-a trecut mult şi *Dayanhe* a atras atenția criticului Hu Feng, conducător al Ligii Scriitorilor de Stânga şi prieten al reputatului scriitor Lu Xun. „Mi-ar plăcea să-ți fac cunoştință cu un poet”, a scris Hu Feng. „Scrie sub pseudonimul Ai Qing. Fiecare creație a lui izvorăşte dintr-un belşug de emoții. Limba lui nu e nici prea calmă, nici prea gălăgioasă şi cu siguranță că nu are nimic din ornamentica florilor sau a frunzelor presate. Accesibile şi în acelaşi timp pline de viață, poeziile lui dau expresie sentimentelor care i-au fost trezite de experiențe autentice, iar vinietele actuale sunt realizate la temperatura ridicată a implicării lui în viață.”

Între începutul primăverii şi toamna lui 1937, în ajunul invaziei japoneze în China, câteva dintre poeziile tatei (inclusiv „Strălucirea soarelui”, „De vorbă cu cărbunele”, „Primăvară”, „Râs” şi „Zori de zi”) au fost publicate în *Gongzuo yu xuexi congkan* (*Culegere de scrieri despre muncă şi studiu*), editate de Hu Feng şi Mao Dun, şi s-au bucurat de o primire favorabilă din partea criticilor de stânga.

Mai matur acum şi mai atent la cursul evenimentelor politice, tata şi-a dat seama că războiul era aproape. Încrederea în munca lui mergea de mână cu credința în renaşterea Chinei. Cu toate acestea, era cu neputință să trăieşti doar din scris poezii. În iulie 1937, soția lui era pe punctul să nască, iar tata, deşi indiferent de obicei la chestiunile băneşti, simțea presiunea nevoii de-a avea un venit constant. A acceptat un post de profesor la gimnaziul Huilan din Hangzhou. Pe 6 iulie, aflat în trenul care mergea de la Shanghai la Hangzhou, stătea şi citea ziarul, uitându-se din când în când pe fereastră la câmpuri, moment în care a scris „Tărâm renăscut", previziunea lui pentru ce avea să fie:

Marele nostru tărâm care murise
Acum sub cerul senin
Se naşte din nou.
Greutățile sunt doar amintire;
În pieptul său cald
Va curge din nou
Sângele războinicilor.

Profeția i-a fost confirmată chiar a doua zi. Pe 7 iulie 1937, forțele japoneze au bombardat reşedința administrativă Wanping, de lângă Beijing, într-un episod care a rămas în istoria modernă drept Incidentul de la Podul Marco Polo. Această zi a marcat începutul invadării generale a Chinei şi al războiului chinez de rezistență. În aceeaşi zi s-a născut fiica lui Ai Qing şi Zhang Zhuru. Părinții au numit-o Luna a Şaptea.

În mai puțin de o lună, forțele chineze din nordul Chinei au fost surclasate ca putere de foc şi silite să se retragă, în timp ce Beijing şi Tianjin au căzut în mâinile japonezilor. Când Japonia a deschis un al doilea front lângă Shanghai, aproape un milion de bărbați au fost atraşi în luptă. Trei

luni mai târziu, armata chineză şi-a părăsit poziţiile şi a fost doar o chestiune de timp până când Nanjingul, capitala naţiunii, să cadă în mâinile invadatorilor. În faţa înfrângerii totale, guvernul naţionalist a anunţat că mută capitala la Chongqing, plasându-şi până atunci o parte din personalul aparatului guvernamental la Wuhan.

Când tata a ajuns pentru prima dată la Hangzhou, războiul din sud încă nu începuse, dar el se simţea deja oprimat şi deloc în largul lui. Lacul de Vest era neschimbat, ceţos şi nedesluşit. Tatei i s-a părut că localnicii treceau prin viaţă la voia întâmplării, cramponându-se încă de iluzoria noţiune de tihnă. Izbucnirea războiului nu reuşise să producă un şoc la Hangzhou; deşi miza era însăşi soarta naţiunii, oamenii îşi vedeau pur şi simplu de ale lor. „Nu pot să mă prefac că-mi place Hangzhou”, avea să mărturisească tata mai târziu. „Ca atât de multe alte oraşe din China, e ticsit de locuitori obtuzi, egoişti, laolaltă cu conţopişti suficienţi şi banali, oficialităţi de rang inferior deprinse să ceară favoruri şi inşi din cultură al căror hobby e să facă reclamă nemeritată lucrurilor. De obicei, cred despre ei că au parte de o fericire fără seamăn, ca şi cum ar sta în poala mamei.” Tata avea să scrie aceste cuvinte la sfârşitul anului, când a aflat că Hangzhou căzuse, după ce el şi familia lui reuşiseră să ajungă la Wuhan.

Pe măsură ce toamna lui 1937 înainta, Hangzhou s-a văzut înconjurat din trei părţi de japonezi. Guvernul provinciei Zhejiang a fost evacuat la Jinhua, şi mai departe din calea răului. În octombrie, mulţi locuitori din Hangzhou fugiseră deja din oraş, iar elevele tatei n-au mai venit la ore, aşa că el şi familia lui au plecat la Jinhua şi s-au adăpostit în casa părintească. În luna următoare, tata a reuşit să împrumute destui bani ca să cumpere bilete de tren pentru el, Zhang Zhuru, fiica lor de patru luni şi Jiang Xihua, sora

mai mare, îngroşând exodul celor care se îndreptau spre regiunile mai sigure din interiorul Chinei.

Când au ajuns la gara din Jinhua la opt dimineața, soldați răniți, evacuați recent de pe câmpul de luptă, zăceau pe peron. Unul dintre soldați, în ai cărui ochi de-abia mai licărea o lumină cenuşie, i-a spus tatei că spitalele din zonă nu mai primeau răniți. Unii se acoperiseră cu paie ca să le țină de cald, pe când alții le aruncau şi le dădeau foc, ca să-şi încălzească mâinile. Civilii se instalau oriunde găseau loc, ghemuiți în sacii de dormit murdari. Luptele afectaseră mersul normal al trenurilor, iar în confuzia provocată nici măcar nu se mai ştia dacă serviciile feroviare aveau să funcționeze mai departe. Vânzarea de bilete fusese oprită, iar dacă trăgea vreun tren în gară, se înghesuiau pur şi simplu cu toții în el, indiferent dacă aveau sau nu bilete.

Tata şi familia lui au izbutit să se suie într-un tren care mergea spre Nanchang şi să-şi improvizeze nişte locuri din boccele şi geamantane pe coridor. Vagonul era cufundat în beznă şi tăcut, în afară de plânsetele câtorva copii şi cântecele de leagăn mângâietoare ale mamelor. Gândurile tatei se desfăşurau în ritmul roților de tren. În ciuda tuturor greutăților, călătoria îi inspira încredere. Imensitatea ținutului de o parte şi de alta, abia vizibilă în lumina locomotivei, îl făcea bucuros şi mândru că era chinez, iar întunericul nopții îi provoca un sentiment de exaltare aproape religioasă. După ce s-a oprit la Nanchang, trenul şi-a continuat drumul spre Wuhan. Era în toiul iernii, iar peste oraşul lăbărțat de pe malul râului dăduse buzna un val uriaş de membri ai guvernului chinez şi ai armatei care plecaseră din Nanjing, la un loc cu nenumărați refugiați din Shanghai şi din alte oraşe de pe cursul inferior al fluviului Yangtze.

Tata şi familia lui şi-au găsit o locuință temporară la recepția unui liceu de artă. Pe 13 decembrie, tata a

cumpărat un ziar de la un băiat de pe stradă; titlul de pe manşetă era: „Nanjing, capitala Republicii China, a căzut”. În săptămâna următoare, populația din Nanjing, oraş situat cam la 480 de kilometri est de Wuhan, avea să fie măcelărită fără milă de japonezi.

„Suntem în război”, a scris tata. „Prin suferința oamenilor şi printre rugăciunile poetului, va veni o zi când ne vom sfărâma lanțurile. În această clipă, un autor trebuie să se gândească profund la următoarea problemă: Cum ne facem vocile cu adevărat reprezentative pentru poporul chinez? Vocile noastre trebuie să privească acest război ca pe un eveniment indisolubil legat de nevoile de viață şi de scopurile revoluționare ale întregii națiuni.” Acest articol, intitulat „Trebuie să luptăm până când libertatea va fi a noastră”, a fost angajamentul lui Ai Qing în fața compatrioților săi, dând glas unui scop ferm în timpul anilor chinuitori ai ocupației japoneze.

Şi tot atunci el a scris „Zăpada cade pe pământul Chinei”, din care fac parte şi versurile:

Drumurile Chinei
Sunt nespus de abrupte şi noroioase
Durerea şi nenorocirea Chinei
Sunt mari şi nesfârşite ca această noapte a ninsorii
Zăpada cade pe pământul Chinei
Iar frigul o zăvorăşte.

În timp ce tata încheia poezia, a început cu adevărat să ningă, iar când şi-a ridicat privirile spre cer a simțit că aceea era reacția naturii, că ninsoarea care se învârtejea răspundea dorinței lui îndelungi de împletire a realității cu arta. Pentru el, mesajul era limpede: doar cei suficient de tenaci ca să țină piept vânturilor războiului aveau să iasă cu bine la liman.

Capitolul patru

Spre soare

„Zăpada cade pe pământul Chinei” era impregnată de iubire de viață şi de pământ. Tata a scris-o pe când era tânăr, optimist şi debordând de încredere în viitorul Chinei. Treizeci de ani mai târziu, pe când trăiam cu el în Mica Siberie, nimănui nu i-ar fi păsat că abia îşi mai ducea zilele. Iar dacă ar fi murit atunci, moartea lui n-ar fi avut nici cea mai mică importanță.

Viețile noastre din Mica Siberie erau nefericite în multe feluri, însă copiii găsesc cum să se distreze, indiferent de împrejurări. La latitudinea nordică din Xinjiang, zilele de vară sunt lungi, iar la începutul după-amiezii, când adulții trăgeau un pui de somn, prietenii mei şi cu mine eram liberi să plecăm în aventură. Ne duceam afară pe câmp să dezgropăm vizuini de şobolani, scoțând la iveală un labirint de mici depozite şi strângând destule semințe cât să umplem un sac. Sau umblam după comori pe acoperişul depozitului: urcat pe umerii unui coleg de clasă, întindeam mâna într-o scorbură şi bâjbâiam după ouă de pasăre, al căror conținut înțepător îl dădeam apoi pe gât.

Într-o după-amiază, în timp ce ne jucam de-a v-ați ascunselea, ne-am uitat printr-o crăpătură din uşa încuiată a depozitului, am văzut două picioare legănându-se în aer şi în acelaşi timp am simțit în nări mirosul urât de insecticid: un bărbat între două vârste atârna de căpriori. Unii spuneau că se spânzurase, alții, că fusese atârnat acolo după ce fusese omorât în bătaie. Cauza unei asemenea morți şi răspunderea pentru o asemenea moarte – iată chestiuni care nu reclamau efectuarea unor cercetări. Dacă

murea cineva în detenție, în dreptul lui se trecea că „se sinucisese de teama pedepsei” şi că „se separase de popor”. Se economiseau banii pentru glonț.

În toamna lui 1968, în scopul unei delimitări ferme de „marele dreptist”, conducerea întreprinderii a decis să ne mai mute o dată – de data asta într-un *dìwōzǐ*, un adăpost dezafectat. Adăposturile de acest tip fuseseră căminele primitive ale primilor locuitori din această parte a Xinjiangului. Al nostru avea forma unei gropi pătrate săpate în pământ, cu un acoperiş grosolan din crengi de tamarisc şi paie de orez ținute laolaltă prin câteva straturi de noroi amestecat cu iarbă. Adăpostul fusese abandonat de mult, iar treptele de coborâre spre intrare fuseseră distruse.

Când am coborât în noul nostru cămin pentru prima dată şi am împins uşa de lemn, a scos un scârțâit strident, iar din spațiul răcoros şi întunecat a venit spre noi un miros de muced. Nici n-a intrat bine tata şi am auzit o bufnitură, după care a căzut în genunchi de durere: se lovise cu fruntea de capătul ieşit al unei bare şi-i dăduse sângele. Nu aveam cum să înălțăm acoperișul, aşa că tot ce puteam face era să adâncim podeaua cu o lungime de lopată ca să putem sta în picioare.

„Patul” nostru era o platformă făcută din pământul lăsat în urmă după săpături, pe care am acoperit-o cu un strat de paie de grâu. Gao Jian şi cu mine am construit o sobă şi un coş de fum şi am scobit o nişă pentru o lampă cu petrol. După ce-am dat jos salpetrul care se strânsese pe pereți, am lipit câteva pagini de ziare vechi pe post de tapet. Deasupra patului am atârnat un cearşaf vechi de bumbac, ca să oprească nisipul aruncat de porcii care mişunau deasupra capetelor noastre. O gaură pătrată în acoperiș ținea loc de lucarnă, pe care am acoperit-o cu o folie de plastic. Odată ne-am speriat când fundul unui purcel a trecut brusc prin

gaură. Dar după ce s-a chinuit o vreme, animalul a reuşit să iasă şi a luat-o la fugă.

Sticla lămpii noastre se murdărea repede de fumul şi de funinginea petrolului lampant, şi în fiecare zi, la asfinţit, aveam grijă s-o frec până o curăţam. Astupam un capăt cu o mână şi suflam la celălalt capăt, după care foloseam un beţigaş ca să vâr o bucăţică de vată înăuntru şi s-o mişc încoace şi încolo. Însă când ne trezeam dimineaţa, lampa era murdară la loc, iar nările noastre erau negre din cauza fumului.

În anul acela, întreprinderea a fost năpădită de şobolani, invazia fiind pusă de conducerea locală pe seama unei conspiraţii sovietice. Pândind în spatele tapetului, şobolanii noştri erau ocupaţi în permanenţă, ronţăind cleiul, făcându-şi culcuşuri şi adunând resturi, iar noaptea îi auzeam cum îşi ascut dinţii la orice oră. Am testat mai multe modalităţi de prindere a lor, cea mai simplă fiind să sap o groapă mică într-un colţ şi să pun înăuntru un vas cu apă pe jumătate plin. În dimineaţa următoare găseam o mână de cadavre mici şi cenuşii plutind la suprafaţă. Dacă lăsam să cadă pe podea un bob de grâu şi ridicam piciorul chiar deasupra lui, nu treceau câteva clipe şi un şobolan mi se ivea sub pantof. Cu toate acestea, şobolanii ăia chiar erau drăguţi.

Aveam şi păduchi. După ce sugeau sânge, aceștia se înnegreau şi pocneau dacă-i strângeai tare. În cusătura hainelor mele, lăsau o puzderie de ouă mici şi transparente. Partea bună era că aveam foarte puține haine, aşa că puteam să le aruncăm pe toate într-o singură găleată şi să le înmuiem în apă clocotită, fără să ne pese dacă la sfârşit toate cămăşile şi pantalonii noştri deveneau albaştri. Singura metodă de a stârpi păduchii era să ridicăm salteaua şi să împrăştiem cristale de hexaclorbenzen (C_6 Cl_6), un fungicid căruia îi spuneam „şase-şase”. Mirosul era atât de puternic, încât mă ținea treaz toată noaptea.

Faptul că eram obligați să trăim sub pământ a fost o pedeapsă pentru tata, dar a servit şi nevoilor luptei politice. Reacționarii ca noi erau într-o categorie separată de masele revoluționare, iar condițiile noastre de viață trebuiau să reflecte lucrul ăsta. De fiecare dată când eram ostracizați şi respinşi, perspectiva mea asupra societății se modifica în

consecință. Înstrăinarea şi ostilitatea pe care ni le arătau oamenii din jurul nostru mi-au inculcat conştiința limpede a cine eram şi m-a ajutat să judec mai bine felul în care se definesc pozițiile sociale. Deşi în majoritatea situațiilor mă găseam în defensivă, cu timpul poziția mea pasivă s-a transformat într-una în care luam *eu* inițiativa. De asemenea, tata şi cu mine am dobândit un sentiment sporit de siguranță, găsind alinare în excluderea dintr-o comunitate atât de complice în maltratarea noastră.

Cu treizeci de ani mai devreme, pe când japonezii se apropiau de Hangzhou, tata îi scrisese lui Hu Feng, prietenul său critic, ca să-i împărtăşească temerile că s-ar putea ca războiul să-i curme viața înainte să aibă şansa să se exprime pe deplin în poezie. La sfârşitul lui 1937, trecuse mai bine de o lună de când tata şi tânăra lui familie ajunseseră la Wuhan, şi chiar dacă deocamdată erau într-o relativă siguranță, nu făcuse niciun pas spre împlinirea ambițiilor sale de scriitor. Fiecare zi era o luptă, iar el încă nu-şi găsise un loc de muncă plătit. Zhang Zhuru se bazase pe el că avea să pună o pâine pe masă şi nu-şi imaginase niciodată că lucrurile aveau să fie atât de complicate. Aceasta era prima ei plecare din Jinhua şi prima ei experiență ca mamă. Plânsul continuu al copilaşului îi sporea neliniştea; grijile pecuniare şi pericolul unui Wuhan încercuit de japonezi o țineau în pragul panicii.

Ai Qing nu era nici pe departe singurul intelectual strămutat şi care trăia pe sponci după invazia japoneză. La sfârşitul lui 1937, la sugestia lui Hu Feng, mai mulți artişti şi scriitori au fost aleşi să predea la recent înființata Universitate Națională Revoluționară, în oraşul nordic Linfen, iar tata s-a hotărât să li se alăture. Pe 27 ianuarie 1938, împreună cu soția şi copilul, cu prietenul său Li Youran şi alții, el a plecat într-o călătorie epuizantă. Pe peronul gării Hankou îi aştepta un şir lung de vagoane atât

de bine îmbrăcate într-un înveliş metalic, încât parcă erau containere din fier destinate transportului de soldați şi de muniție pe linia frontului. După ce-au urcat în vagoane, uşile metalice au fost închise şi încuiate din afară de un polițist de la circulație. Fiecare vagon avea doar două ferestre, câte una la fiecare capăt, veceuri nu erau, iar aerul era înăbuşitor. Dacă pasagerii voiau să răspundă chemării naturii, trebuiau să aştepte până se oprea trenul şi se deschidea uşa. Tata, soția lui şi fetița lor de şapte luni au fost siliți să stea pe podeaua jilavă zile în şir, în timp ce trenul îşi croia drum încet prin teritoriul în dispută, unde amenințarea pericolului era constantă.

Când tata s-a uitat afară pe una dintre ferestrele mici, a văzut, sub cerul geros, o întindere nesfârşită de pământ galben, dar puține semne de viață, doar grupuri răzlețe de refugiați şi de soldați răniți, case carbonizate cu acoperişuri de țiglă şi sate părăsite. Era pentru prima dată că traversase fluviul Yangtze şi intrase pe terenul accidentat din nordul Chinei. Şi-a scos carnetul şi a schițat oameni care îşi croiau drum pe câmpiile îndepărtate, călători aşteptând traversarea cu feribotul, răsărituri şi apusuri de soare în ținuturile înghețate ale nordului. Aceste scene ale părăsirii îi evocau compasiunea pentru oamenii muncii care se luptau să supraviețuiască în mediul acela necruțător.

În dimineața de 6 februarie, pe un vânt cumplit de rece, tata şi familia lui au coborât din tren şi s-au târât spre vechiul oraş Linfen. În zilele care au urmat, tata avea să predea desen la universitate, deşi mâncarea era tot pe sponci, iar mesele de la universitate însemnau doar morcovi mici şi nişte banale chifle încălzite. Apa avea aceeaşi culoare noroioasă pe care o aveau și chiflele. Tata a reuşit să predea doar douăzeci de zile înainte ca oraşul să cadă în mâinile japonezilor, iar familia să fie nevoită să plece din nou, de data asta căutându-şi adăpost la Xi'an.

Acolo, împreună cu alți artişti şi autori, Ai Qing a înființat o Trupă Artistică Antijaponeză. Însă odată, când îşi ducea trupa la un spectacol într-un oraş apropiat, unul dintre membrii ei a fost ucis, iar tata a ajuns să suspecteze că în grup se infiltrase un spion naționalist. A decis să se întoarcă la Wuhan, unde avea să poată contribui la activitatea unei noi organizații-umbrelă, Asociația de Rezistență a Scriitorilor şi Artiştilor din Întreaga Chină.

Tot la Wuhan, în aprilie 1938, Ai Qing a încheiat „Spre soare", un poem liric – lung de peste patru sute de versuri – inspirat de şederea lui de patru luni în nordul Chinei, unde fusese martor atât la suferințele Chinei, cât şi la vitalitatea încăpățânată a poporului ei. În scurt timp, poemul a devenit un reper al lecturilor de poezie; în timp ce se însera, studenții îl citeau cu voce tare în jurul focului de tabără, cu lumina strălucindu-le pe chipuri şi cu pasiunea şi încrederea versurilor încălzindu-le inimile.

Gonesc înainte
Mergând mereu pe roțile înflăcărării
Soarele de deasupra capului
Razele lui puternice
Pârjolindu-mi trupul
Îmbărbătat de căldura lui
Cânt cu glas răguşit:
„Acum, inima mea
E despicată de o mână de flăcări
Sufletul vechi şi mucegăit
Abandonat pe malul fluviului..."
Acum
Spre ceea ce văd şi aud
Simt mai multă iubire şi grijă ca niciodată
Dorind chiar să mor în clipa asta luminoasă
Iubim această zi
Nu din cauză că

Nu vedem greutățile
Nu din cauză că
Nu vedem foamea şi moartea
Iubim această zi
Fiindcă această zi ne-a adus
Veşti despre un mâine luminos.

(„Spre soare”, 1938)

Ai Qing îşi imagina că țara lui intrase într-o perioadă creatoare care avea să primească aşa cum se cuvine un poet capabil să dea expresie acestui moment aparte din istoria chineză. După cum spunea chiar el, „Poetul care aparține acestei epoci mărețe, unice, trebuie să i se dedice fără să se plângă, îndurând greutăți la fel de senin ca misionarii care riscă persecuția, cufundându-şi inima sinceră în emoțiile şi visurile miilor de semeni”.

În timp ce se afla la Wuhan, tata a primit o scrisoare de la un ofițer de armată, împreună cu o fotografie oribilă, cu un şir de piei de om atârnate de copaci la intrarea într-un sat – piei pe care trupele japoneze le jupuiseră de pe corpurile mai multor chinezi, şapte bărbați şi o femeie. Această imagine cumplită avea să-l inspire pe tata să scrie una dintre numeroasele lui poezii cu tentă socială, la fel ca imaginea unei cerşetoare bătrâne şi amărâte care se ploconea în fața trecătorilor în centrul Wuhanului. Spre deosebire de o parte dintre ceilalți confrați întru poezie, care căutau să evite chestiunile referitoare la război în creația lor, Ai Qing a înfruntat acum realitatea mai pătrunzător şi mai direct decât o făcuse vreodată. Şi a continuat să scrie folosind un ritm constant, care era ideal pentru recitare.

Campania de apărare a Wuhanului a durat patru luni, însă în cele din urmă forțele Kuomintangului naționalist (KMT) au fost silite să se retragă încă o dată, iar tata a trebuit să-şi găsească din nou un adăpost. La sfârşitul lui

iulie 1938, el s-a deplasat cu soția şi fetița la Hengshan, în centrul Hunanului. În acest orăşel de provincie a reuşit să scrie constant zi de zi, avansând simțitor în redactarea unui studiu teoretic gros cât o carte şi intitulat *Shi lun* (*Despre poezie*), pe care-l considera una dintre realizările lui cele mai importante – formularea unei noi estetici de natură să răspundă cerințelor unei ere noi.

Poetul, susținea el, e altceva decât un ins care pur şi simplu scrie poezii. Un poet e loial propriei lui experiențe şi nu scrie despre lucrurile din afara sferei lui de înțelegere, pe când cineva care scrie poezii nu face decât să înşire propoziții ale căror cuvinte le aranjează în rânduri separate. Fără culori vii, fără strălucire, fără imagini, unde este viața artistică a unei poezii? se întreba el.

„Poezia de astăzi s-ar cuveni să fie un experiment îndrăzneț în spiritul democratic”, declara el, „iar viitorul poeziei e inseparabil de viitorul politicii democratice. O constituție contează chiar mai mult pentru poeți decât pentru ceilalți, fiindcă doar atunci când dreptul la exprimare este garantat eşti în stare să dai glas speranțelor oamenilor în general şi doar atunci progresul este posibil. Suprimarea glasului poporului este cea mai crudă formă de violență.” Optzeci de ani mai târziu, credința lui în poezie ca ambasadoare a libertății încă nu s-a concretizat în China.

În august 1938, Ai Qing a aflat că şcoala din Hengshan unde plănuise să predea nu avea fonduri ca să-i plătească salariul. Tot ce-a putut face a fost să le scrie prietenilor din diverse părți ale țării, rugându-i să-i spună dacă află de vreun post liber. Într-o bună zi, a primit în cele din urmă un răspuns: un prieten i-a promis că-i aranjează ceva dacă se duce la Guilin, în provincia sudică Guangxi. Era un oraş unde nu se întâmpla mare lucru, numai că în anii de război devenise un loc de întâlnire pentru scriitori şi artişti. Ca urmare, în octombrie 1938, tata s-a mutat la Guilin cu soția

şi fiica lui. Locuiau într-o cameră mică, spartană, cu pământ pe jos, cu un perete din lemn şi trei din cărămidă. Dat fiind spațiul redus, au fost obligați să-şi amplaseze soba de gătit pe coridor.

Treaba lui era să creeze şi să redacteze un supliment literar pentru *Guangxi Daily*, care-i oferea un salariu lunar de câteva zeci de yuani, suficient pentru plata chiriei şi a alimentelor. S-a considerat norocos, fiindcă mulți scriitori care se refugiaseră la Guilin nu aveau un loc de muncă, iar o mare parte dintre ei supraviețuiau cu drepturi de autor foarte mici sau prin chete făcute de prieteni. Suplimentul lui consta în zece mii de caractere pe număr, însă jumătate dintre acestea erau alocate reclamelor, iar conținutul era pus cu furca. „Suplimentul ăsta a ajuns un closet public!”, spumega el. Era autor, redactor şi corector, şi zi de zi se străduia să caute colaboratori şi să se coordoneze cu tipografia. Ca să suporte mai uşor epuizarea cauzată de munca până la ore târzii, seară de seară, a început să fumeze țigară de la țigară.

În noiembrie 1938, avioane japoneze au început să efectueze incursiuni de bombardare a Guilinului. Numeroşi civili au murit în aceste atacuri şi peste zece mii au rămas fără adăpost. Casa unde locuiau tata şi familia lui a fost afectată, iar schije de proiectile au căzut la doar câțiva metri de ea. Dis-de-dimineață, pe când cerul începea să se lumineze, iar majoritatea oamenilor încă dormeau duşi, un Ai Qing aproape dezbrăcat a dat buzna în camera unui prieten şi a început să-i recite o poezie pe care tocmai o terminase:

Dacă aş fi pasăre
Aş cânta cu voce spartă
Despre ținutul ăsta lovit de furtună
Acest fluviu care ne poartă mereu cu el suferința şi revolta

Acest vânt furios care nu-şi opreşte niciodată suflarea
Şi răsăritul cald care vine din pădure
Iar pe urmă aş muri,
Lăsându-mi chiar şi penele să putrezească în pământ.

De ce am atât de des lacrimi în ochi?
Fiindcă iubesc acest pământ atât de mult.

(„Iubesc acest pământ”, 1938)

Această perioadă a fost cea mai productivă din cariera de poet a tatei, iar opera lui a circulat în cercuri largi. Strângând cureaua şi făcând economii, a reuşit să-şi finanțeze publicarea culegerii de poezii *Nordul*, care a fost difuzată atât prin şapirografiere, cât şi prin exemplare scrise de mână. Aceste poezii erau străbătute de o undă de melancolie, o zugrăvire amară şi nefericită a vieții printre atâtea tulburări şi greutăți, dar sub această coajă cititorii simțeau un aprig spirit de luptă.

În aprilie 1939, Zhang Zhuru, gravidă cu al doilea copil, s-a întors la Jinhua cu intenția de-a naşte în tihna casei părinteşti. În lipsa ei, tata a fost atras de o tânără ziaristă pe nume Gao Hao, care-i citise una dintre poezii la o seară de lectură. Tata a descoperit că avea multe în comun cu ea şi în scurt timp s-a îndrăgostit. I-a scris repede lui Zhang Zhuru, propunându-i să divorțeze. Şocată, ea i-a spus că se va întoarce la Guilin cât mai repede cu putință. În ce-o priveşte, Gao Hao a refuzat propunerea tatei, iar mai târziu s-a măritat cu altcineva.

Deşi riguros şi exigent în privința artei sale, tata putea fi nepractic şi haotic când venea vorba de idile. Privat emoțional în copilărie şi silit să acționeze pe cont propriu într-o viață primejdioasă, de rătăcitor, cădea pradă fanteziilor şi aşteptărilor nerealiste, închipuindu-şi că iubirea îi oferea o eliberare desprinsă de grijile lumeşti.

După ce nu a reuşit s-o cucerească pe Gao Hao, s-a îmbolnăvit şi s-a scufundat într-o deznădejde profundă.

Într-o seară din iunie 1939, când soția încă nu i se întorsese, o fostă elevă pe nume Wei Ying a reapărut în viața lui. Ai Qing îi fusese idol pe când era la gimnaziu, iar acum venise la Guilin special ca să-l vadă. Când tata, încă demoralizat după eșecul său amoros, a răspuns bătăii în uşă, a fost uluit văzând-o în prag. Ea l-a scos din deznădejde şi nu după mult timp s-a mutat la el. Când Zhang Zhuru s-a întors de la Jinhua cu fiica lor, Luna a Şaptea, căsnicia lor nu mai putea fi reînnodată.

În septembrie 1939, când directorul unei şcoli din Xinning, dincolo de granița provincială a zonei rurale din Hunan, l-a invitat pe Ai Qing să predea acolo, tata a acceptat oferta şi a luat-o pe Wei Ying cu el. Acolo au locuit într-o casă simplă din chirpici la poalele unui deal, nu departe de râul Fuyi, cu ardei iuți şi frunze de tutun uscându-se sub cornişe şi cu o grămăjoară de dovlecei lângă uşă. Cămăruța lor de şase metri pe şase era mobilată cu un pat cu cadru de lemn, o masă de lucru şi un scaun. Seara tata aprindea o lampă cu petrol, se pregătea pentru orele de a doua zi şi corecta teme. Odată cu această întoarcere la țară a scris multe poezii pe teme rurale, strecurând adeseori o notă de tristețe care dădea glas nesiguranței din viața unui țăran care trudea fără încetare toată viața. Observațiile făcute i-au ascuțit percepția asupra inegalității sociale şi i-au întărit convingerea că pământul trebuia reîmpărțit.

La începutul lunii octombrie din acel an, în timp ce se îndrepta spre Xinning cu Luna a Şaptea şi cu o altă pereche de călători, Zhang Zhuru a născut un băiețel. După o convalescență de o lună la Xinning, ea a acceptat să divorțeze, l-a lăsat pe nou-născut în grija tatălui şi a plecat la Jinhua cu fiica lor. La fel ca alți oameni progresişti din generația lui, nici tata nu se investise pe deplin într-o

căsătorie aranjată de părinți. Un asemenea mariaj era o rămăşiță a tradiției feudale, iar lucrul la care aspira de fapt tata era amorul liber pe care-l considera standardul occidental şi norma în curs de apariție în China. În câteva săptămâni, la douăzeci şi nouă de ani, el s-a căsătorit cu tânăra de şaptesprezece ani Wei Ying.

Tata era un profesor vivace şi liber în manifestări, iar clasa izbucnea frecvent în râs la poveştile şi la glumele lui. Însă orele la clasă aveau o legătură foarte slabă cu scrierea creativă, iar în sinea lui tata pur şi simplu tânjea să scrie. Pentru el, scrisul era la fel de important ca viața însăşi.

Într-o bună zi, Wei Ying a primit o scrisoare de la o colegă care trăia în teritoriul controlat de Noua Armată a Patra, cea mai importantă unitate militară a Partidului Comunist din timpul războiului cu Japonia. Scrisoarea zugrăvea un tablou viu al unui serviciu militar intens, dar menit să inspire, şi o invita pe Wei Ying să i se alăture fostei sale colege. Pentru această tânără idealistă, o existență banală în Xinningul unde nu se întâmpla nimic nu era nici pe departe la fel de atrăgătoare ca perspectiva unei vieți noi în zona controlată de comunişti. Deşi nu şi-a dus ideea până la capăt în acel moment, ambiția de a sluji cauza avea s-o anime mai departe.

Însă nu doar Wei Ying era nerăbdătoare acum să se afle altundeva – şi Ai Qing era pregătit pentru o schimbare. Din Chongqing, capitala pe timp de război a Chinei, el primise o ofertă de angajare din partea lui Tao Xingzhi, directorul şcolii Yucai, vestită fiindcă se ocupa doar de nevoile orfanilor de război şi ale altor copii dezrădăcinați. Ocazia era prea bună ca s-o rateze. Aşa că tata şi-a strâns cărțile şi manuscrisele cu poezii şi s-a urcat apoi, cu Wei Ying şi cu băiețelul, la bordul unei ambarcațiuni care avea să-i ducă spre nord.

Însă au fost nevoiți aproape imediat să se întoarcă la Xinning. La bord, bebeluşul refuza mâncarea şi plângea foarte des, iar tata n-a avut încotro şi a angajat o doică pentru a avea grijă de copil la ea acasă. După câtva timp, îngrijorați de luptele din Hunan, părinții adoptivi ai copilaşului l-au dus la Guilin, dar, din cauza crizei de produse alimentare şi de medicamente din timpul războiului, micuțul s-a îmbolnăvit şi a murit. Pot doar să-mi imaginez cum a jelit tata după ce-a aflat de moartea copilului său. Şi-a iubit copiii cu instinctul comun tuturor părinților; fără acest instinct, a spus el cândva, omenirea n-ar avea niciun viitor.

Ai Qing şi Wei Ying s-au pus în mişcare din nou, doar ei doi, urcându-se într-o ambarcațiune care avea să-i ducă la Shaoyang, prima escală din călătoria lungă şi anevoioasă spre capitala din vreme de război a Chinei. Între timp însă, căsnicia lor dădea deja semne de tensiune. Pe Wei Ying o irita faptul că Zhang Zhuru îl lăsase pe nou-născut cu ei, iar legătura dintre inimile lor se fisurase în tăcere.

Trecuseră mai bine de doi ani de când japonezii începuseră să ocupe estul Chinei, iar acum situația devenise complexă, cu japonezii controlând China de Est, inclusiv regiunile de coastă şi porțiunile inferioare de pe valea fluviului Yangtze, cu guvernul naționalist controlând sud-vestul şi părți din nord-vest şi cu comuniştii activi în zone risipite prin țară, îndeosebi în nord-vestul Chinei. După ce prima perioadă de colaborare între naționaliști şi comuniști se încheiase cu o epurare sângeroasă în 1927, Partidul Comunist reuşise să înființeze aşa-zisele soviete (ministate comuniste cu autoguvernare) în regiuni îndepărtate cum ar fi sudul Jiangxiului şi vestul Fujianului. Însă în octombrie 1933 guvernul naționalist a încercuit comandamentul comunist din provincia Jiangxi, iar în toamna următoare Armata Roşie a muncitorilor şi țăranilor a început

evacuarea. După o retragere pe teren accidentat desfășurată pe parcursul unui an – care a ajuns să fie cunoscută drept Marşul cel Lung –, comuniştii rămaşi s-au regrupat în provincia nordică Shaanxi, în nord-vestul sărăcit al Chinei. Între timp, Mao Zedong se impusese ca lider al Partidului Comunist.

În decembrie 1936, doi importanți comandanți militari ai armatelor naționaliste l-au plasat pe Chiang Kai-shek în arest la domiciliu şi l-au constrâns să renunțe la eforturile de a-i suprima pe comunişti şi în schimb să li se alăture în rezistența împotriva Japoniei. Acest aşa-numit „Incident din Xi'an" a pus bazele unei a doua perioade de cooperare dintre cele două partide. În 1939, Chongqing nu era doar sediul provizoriu al guvernului naționalist, ci şi oraşul unde se găsea o delegație a Partidului Comunist Chinez.

În mai 1940, după multe obstacole pe drum, tata şi Wei Ying au reuşit în cele din urmă să se îmbarce la bordul unei nave cu abur care mergea pe Yangtze spre Chongqing. Rămaşi fără bani, au fost siliți să doarmă pe punte în timp ce nava a trecut prin cele Trei Chei învăluite în ceață. Când au ajuns la Chongqing, pe 3 iunie 1940, călătoriseră deja mai bine de o lună.

Nemaiavând acum nicio lețcaie, Ai Qing a cerut ajutor federației artelor frumoase, care a găsit cazare pentru el şi Wei Ying în aripa de nord a sediului federației, care dădea spre râul Jialing. O săptămână mai târziu, cei doi au asistat la unul dintre numeroasele raiduri de bombardament cărora le-a căzut victimă capitala pe timp de război a Chinei în conflictul cu Japonia. Schijele le-au găurit pereții şi tavanul camerei, trimițând o ploaie de resturi pe podea, iar tata a trebuit să îngenuncheze şi să-şi caute printre bucăți de țiglă şi cioburi cărțile, scrisorile şi manuscrisele care însemnau atât de mult pentru el.

În acelaşi timp, în cealaltă parte a lumii, războiul ajunsese în Europa Occidentală. Între aprilie şi iunie 1940, trupele germane au invadat Danemarca, Norvegia, Țările de Jos şi Franța, iar pe 14 iunie au pătruns în capitala Franței. Ai Qing a scris „Recviem pentru Paris” chiar în ziua următoare:

Steagul tricolor e coborât
Şi fâlfâie la locul lui
Din Place de la Concorde
Pe malul Senei
Este un steag roşu-aprins cu o svastică neagră
Marele conac se prăbuşeşte
Şi odată cu el pragul de sus pe care era sculptat
„Libertate, Egalitate, Fraternitate”.

Pentru el, căderea Parisului – un cămin spiritual neprețuit – a fost o pierdere crucială.

La sfârşitul lui iunie 1940, tata preda literatură la şcoala Yucai, într-un cătun aflat la o distanță sigură de Chongqing. Se simțea uşurat că se întorsese într-un sat liniştit de munte. Putea să-şi ducă viața aşa cum dorea, trezindu-se devreme şi scriind ceva înainte de micul dejun. Uneori, o escadrilă de avioane japoneze apărea pe cer după-amiaza, iar când auzea motoarele deasupra capetelor, tata îşi arunca o haină pe umeri şi dădea fuga afară să le numere. În scurt timp, el a aflat că formațiunea standard de bombardament a japonezilor cuprindea douăzeci şi şapte de avioane.

În vara lui 1940, bunicul meu a murit la spitalul din Jinhua, la vârsta de cincizeci şi trei de ani, iar bunica i-a scris tatei şi i-a cerut să vină acasă şi să dea o mână de ajutor la înmormântare. După obiceiul locului, doar despre cei care mureau în patul lor se putea spune că mureau cum se cuvine, şi din moment ce bunicul îşi dăduse ultima

răsuflare departe de casă, s-a considerat nepotrivit să fie adus în sat. Prin urmare, sicriul lui a fost lăsat temporar afară, iar familia le-a cerut unor călugări să vină şi să recite sutre vreme de şapte zile, ca să ajute sufletul defunctului să treacă mai uşor pe lumea cealaltă. Nu după mult timp a început anotimpul recoltelor, perioada cea mai călduroasă din an, iar cadavrul bunicului a prins să se descompună; din sicriu ieşea o asemenea duhoare, încât sătenii erau siliți să facă un ocol ca s-o evite. Înainte de înmormântare a plouat zdravăn, iar apa de ploaie s-a infiltrat în sicriu, făcând să se prelingă un lichid puturos printre crăpături.

La puțin timp după moartea bunicului, forțele japoneze au atacat satele din jurul oraşului Jinhua şi mulți localnici s-au refugiat pe dealuri. Cu toate acestea, un localnic – fiu de moşier – a avut nesăbuința de a trage cu un tun în direcția agresorilor, iar drept răzbunare japonezii au incendiat tot satul. Bunica a rămas în ruinele casei şi a plâns trei zile şi trei nopți, iar în scurtă vreme a murit şi ea.

Tata nu s-a dus acasă pentru a se ocupa de înmormântarea părinților. El şi-a explicat decizia într-o poezie pe care a scris-o în Yan'an:

Primăvara trecută el mi-a trimis câteva scrisori
Implorându-mă să mă întorc
Avea să-mi spună lucruri importante
Lucruri legate de pământ şi de proprietate:
Dar i-am nesocotit dorința
Şi nu m-am străduit deloc să mă duc acasă
M-am temut că îndatorirea pe care mi-o încredința familia
Avea să-mi distrugă tinerețea.
Acum tata
Se odihneşte cuminte sub pământ
Nu i-am fluturat niciun steag de suflet

Şi nici n-am îmbrăcat veşmânt de doliu
În schimb, m-am pus în mişcare, cântându-mi cântecul grosolan
În războiul de eliberare, printre semnale luminoase
Refuzând să mă îngrop
Am nesocotit împietrit dorințele mamei
Recunoscător pentru încurajarea pe care mi-a dat-o războiul
Mă îndrept în direcția opusă celei în care se găseşte casa
Fiindcă de când am învățat
Că există un ideal mai mare pe lume
Lucrul căruia trebuie să-i fiu loial nu e casa
Ci o credință sfântă
Pe care-o împărtăşesc zece mii de oameni.

În dimineața zilei de 25 septembrie 1940, Zhou Enlai, comandantul biroului de legătură al celei de-a Opta Armate de Uscat din Chongqing, care juca rolul de braț administrativ al Partidului Comunist Chinez, a vizitat şcoala Yucai. Într-un discurs ținut în fața profesorilor şi a elevilor, el a făcut o analiză a situației curente, ridicând moralul asistenței printr-o previziune optimistă despre felul în care avea să se încheie războiul cu Japonia. Zhou i s-a adresat cu căldură tatei şi a ținut să-l îndemne să se alăture numărului tot mai mare de intelectuali de stânga ai nucleului comunist din Yan'an: „Dacă prieteni precum domnul Ai Qing o să se ducă la Yan'an, o să poată scrie fără a fi distrași şi fără să-şi mai facă griji pentru nevoile de bază". Era imposibil ca aceste complimente să nu aibă impact asupra tatei, care visa să fie în stare să se dedice în totalitate scrisului.

De la ieşirea din închisoare din 1935, tata străbătuse douăsprezece provincii, călătorise pe distanțe uriaşe şi lucrase în mai bine de zece locuri diferite. El aştepta cu

nerăbdare să pună capăt acestei vieți nevoiaşe şi nomade. Dar în ciuda tuturor greutăților, publicase peste două sute de poeme şi articole, plus trei cărți de poezie, îndeplinindu-şi angajamentul de a scrie cu încăpățânarea neîmblânzită cu care ar lupta un soldat în bătălie.

După Incidentul din sudul Anhuiului din ianuarie 1941, în care Noua Armată a Patra comunistă a fost ferfeniță de forțele Kuomintangului, relațiile dintre cele două partide s-au deteriorat. Dacă erau siliți să aleagă între KMT sub Chiang Kai-shek şi regiunile controlate de comunişti, mulți intelectuali progresişti le alegeau pe acestea din urmă. Exista o doză de speranță oarbă în această opțiune, însă noțiunile atrăgătoare de tip „progres” sau „eliberare” erau antidoturi prezumtive ale disperării. În interiorul Partidului Comunist, Mao Zedong a lansat o chemare de „absorbire a intelectualilor pe scară largă”. „Politica de-a obține sprijinul intelectualilor este o premisă majoră pentru victoria revoluției”, a declarat el, adăugând că „stiloul trebuie să i se alăture tunului”. Aceste declarații care păreau pozitive camuflau o realitate mai complexă: în tinerețe, Mao încercase fără succes să obțină un post la Biblioteca Universității din Pekin, ceea ce probabil că-i alimentase prejudecățile împotriva mediului academic pe care le vedem în cuvintele şi acțiunile lui ulterioare.

Pe când oamenii puneau tot mai insistent sub semnul întrebării legitimitatea regimului Kuomintang, imaginea Partidului Comunist se schimba din agent al dezordinii în susținător al intereselor naționale. Yan’an era zugrăvit ca un paradis al egalității, libertății şi democrației, un model al Chinei democratice. Nevoile elementare erau asigurate de un sistem militar de furnizare a bunurilor bazat pe egalitasism, iar comunştii, respingând codul etic confucianist şi valorile tradiționale ale elitei, promovau egalitatea de gen şi cultura populară.

Yan'an exercita o atracție puternică asupra intelectualilor tineri şi idealişti, iar Wei Ying era un bun exemplu. Deşi gravidă în opt luni, ea a anunțat într-o seară că nu mai era dispusă să aştepte: chiar dacă asta ar fi însemnat să nască pe drum, voia să plece imediat la Yan'an. În acea Mecca a comuniştilor, credea ea, bebeluşul putea fi lăsat la creşă, în timp ce ea se putea angaja cu normă întreagă. Soții nu au mai vorbit deloc în seara aceea, dar a doua zi dimineață, când Wei Ying s-a trezit, tata şi-a ridicat ochii din cartea pe care-o citea şi i-a spus simplu: „Fă cum îți place".

Partidul Comunist făcuse planuri pentru a ajuta câteva personalități culturale importante din Chongqing să se mute, cu parteneri cu tot, în locuri mai sigure, cum ar fi Hong Kong, Yan'an şi Guilin. Într-o dimineață cețoasă, Wei Ying a fost informată că putea fi transportată la Yan'an împreună cu mai multe femei, dintre care unele erau, la fel ca ea, „viitoare mame". „Ai grijă pe drum", a îndemnat-o Zhou Enlai. „N-o să treacă mult până o să ne revedem." Wei Ying a născut la puțin timp după ce-a ajuns la Yan'an. După ce-a adus pe lume copilul era atât de slabă, încât a trebuit să-şi lase bebeluşul la nişte vecini, însă când şi-a recăpătat puterile copilul murise deja.

În Chongqing, mulți dintre prietenii tatei plecaseră şi ei. Tata a observat că era urmărit pe stradă de agenți secreți ai KMT, iar rămânerea pe teritoriul naționaliştilor părea din ce în ce mai periculoasă. În China, indiferent ce alegi când ajungi la o răspântie în viață, e greu să nu devii o jucărie a politicii, iar viața la Yan'an avea să fie la rândul ei marcată de riscuri.

Nerăbdător să-l vadă pe tata că se alătură cauzei comuniste, Zhou Enlai i-a pus la dispoziție o mie de yuani pentru cheltuieli de călătorie şi l-a sfătuit să nu se abată de la drumurile principale. Zhou i-a mai spus că, dacă se întâmpla cumva să fie reținut, să-i trimită o telegramă lui

Guo Moruo, un poet şi istoric care avea legături puternice atât în cercurile comuniste, cât şi în cele naționaliste. Un fost elev al tatei care avea relații printre oficialități a pregătit documente care-l identificau drept consultant guvernamental de nivel înalt, şi tot acte false au primit alte patru persoane care călătoreau cu el. Ca să semene pe deplin cu un om de vază, a purtat o haină de blană cu guler de vidră; ceilalți s-au declarat membri de familie, secretari sau gărzi de corp. S-au suit într-un autobuz care făcea curse pe distanțe mari şi care i-a lăsat, spre sfârşitul unei după-amieze, la Yaoxian, în centrul Shaanxiului, unde oamenii aşteptau la o coadă lungă ca să intre în oraş înainte de închiderea porților. Santinelele îi cercetau în grupuri de patru sau cinci înainte să le dea voie să intre. În luna de care a avut nevoie ca să-şi încheie călătoria, tata şi ceilalți au fost siliți să treacă pe la patruzeci şi şapte de puncte de control ale KMT, iar dacă ar fi fost dați de gol la oricare dintre ele, ar fi fost arestați imediat. Când în cele din urmă renumita pagodă de pe dealul din Yan'an le-a apărut în fața ochilor, călătorii osteniți au intonat cu voioşie *Internaționala*, balada revoluționară care data din zilele Comunei din Paris.

Pe terenul fără copaci din nordul Shaanxiului, grotele sunt cele mai obişnuite forme de locuințe omenești. Săpate în dealuri, ele oferă izolare de clima aspră; o asemenea grotă le-a fost repartizată tatei şi lui Wei Ying. Ca să anunțe sosirea unui poet atât de renumit, Zhang Wentian, secretarul general al Partidului Comunist Chinez, şi Kai Feng, responsabilul cu propaganda, i-au făcut în scurt timp o vizită de politețe. Cu ochelarii cocoțați pe nas, Zhang Wentian l-a impresionat pe tata cu aerul lui de învățat. Cei doi bărbați i-au urat bun venit, s-au interesat ce nevoi are, iar la sfârşit l-au rugat să aleagă o organizație culturală dintre cele două existente pentru afilierea lui profesională:

fie Academia de Artă Lu Xun, fie filiala din Yan'an a Asociației de Rezistență a Scriitorilor şi Artiştilor din Întreaga Chină. Tata a ales-o pe a doua, care-i era mai familiară şi era condusă de o scriitoare bine-cunoscută, Ding Ling.

Începea acum o pagină nouă din viața lui Ai Qing. Lăsase în urmă lumea exprimării individuale, iar zilele de scriere descătuşată erau pe punctul să se încheie.

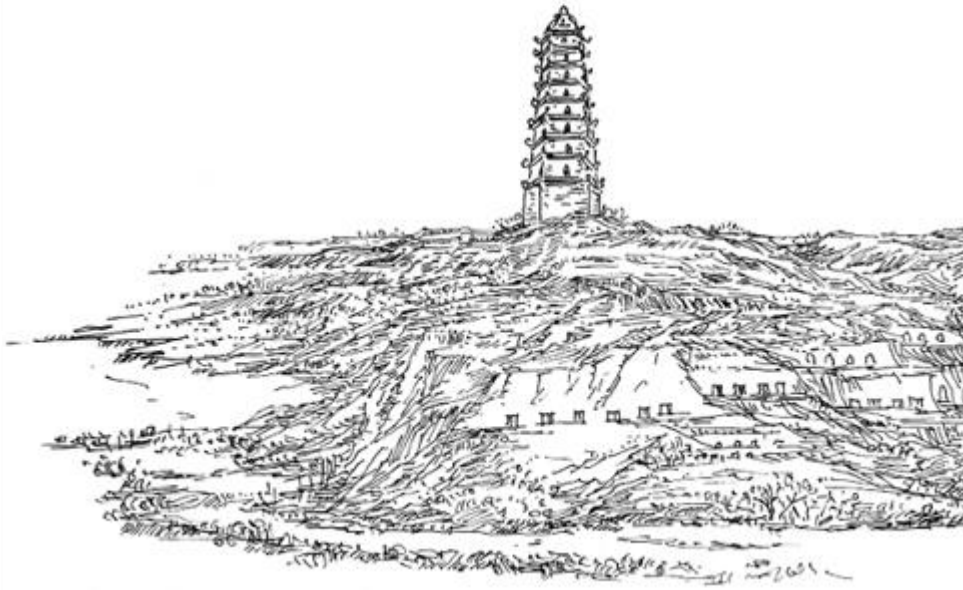

Dealul Pagodei, Yan'an

Capitolul cinci

Noua epocă

Datorită îngrijirilor meticuloase ale tatei, după câteva luni, pădurea din jurul unității noastre de producție din Mica Siberie a arătat mult mai bine şi chiar a atras priviri aprobatoare din partea celorlalți muncitori. Conducerea şi-a dat seama cu întârziere că făcuse o greşeală permițându-i unui „dreptist" să înfrumusețeze mediul, dat fiind că sarcina nu fusese nici pe departe atât de punitivă cum se scontase. Prin urmare, pentru a i se face viața şi mai grea tatei, a fost pus acum să curețe latrinele. Aceasta era cea mai istovitoare şi mai neplăcută activitate, fiindcă proprietatea avea în total treisprezece veceuri comune, ale căror facilități constau în principal într-un şir de private turceşti deasupra unei haznale.

Pentru noua activitate, tata şi-a procurat un set nou de unelte: o cazma pătrată, o cupă cu o coadă lungă de fier şi o prăjină din oțel ceva mai groasă decât degetul mare al omului. Acest ultim articol juca un rol vital în lunile de iarnă, când fecalele se solidificau şi se transformau în nişte stâlpi înghețați.

Înainte să se apuce de treabă la fiecare latrină, tata îşi aprindea întotdeauna o țigară şi evalua munca, de parc-ar fi admirat o sculptură de Rodin. Nicotina îi dădea curaj să se ocupe de sarcina pe care o avea de îndeplinit.

Iarna, când tata se apuca de lucru cu prăjina lui din oțel, ar fi putut da impresia că instrumentul lui doar împrăştia aşchii de gheață, împroşcându-i fața şi hainele. Însă până la urmă perseverența îi era răsplătită: săpând încontinuu, efectua o scobitură adâncă în partea de jos a stâlpului, dărâmând turnul de căcat. Apoi tata putea să treacă la ultimul pas: spargerea fecalelor înghețate în bucăți mai mici şi extragerea lor din latrină una câte una. Vara, munca lui se desfăşura altfel: mai întâi separa lichidul de bucățile solide, turnând urina cupă după cupă într-o gaură din pământ, după care acoperea fecalele cu nisip şi var stins, ca să atragă mai puține muşte şi țânțari.

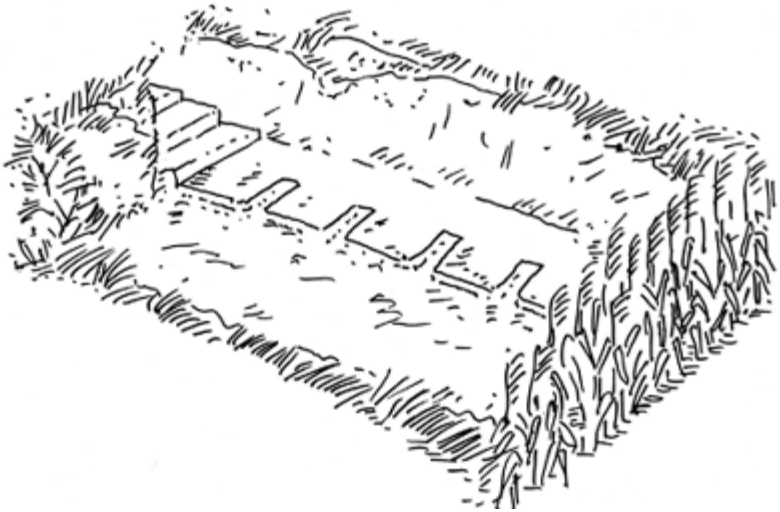

Latrinele

Era o perioadă fără hârtie igienică, aşa că oamenii foloseau tot felul de înlocuitori – orice, de la coceni de porumb la tampoane de vată, bucăți de căptuşeală din mânecile zdrențuite ale hainelor vătuite sau pachete goale de țigări. (Colțurile proeminente ale pereților, apreciate pentru calitățile lor în privința ştersului la fund, se bucurau de asemenea de o folosire intensivă.) Pe de altă parte, ziare nu se vedeau niciodată, pentru simplul motiv că pe fiecare pagină se găseau numele lui Mao şi câteva citate din el, iar dacă te ştergeai la fund cu o bucată de ziar, nu aveai unde s-o ascunzi în siguranță. Dacă era descoperită, sacrilegiul de acest gen era raportat, iar dovada incriminatoare expusă public, ca exemplu de nou „incident contrarevoluționar”. Nimeni nu era pregătit să rişte aşa ceva.

După ce curăța fosele, tata folosea cazmaua pătrată ca să îndrepte colțurile latrinei şi să aştearnă un strat neted de pământ proaspăt. Când îşi făcea inspecția finală, toaleta era în continuare un loc respingător, dar cel puțin o aranjase, iar acum arăta curată. Acum tata putea să plece, cu cazmaua pe umăr şi cupa în mână, în direcția latrinei următoare.

În timpul celor cinci ani petrecuți în Mica Siberie, tata nu s-a odihnit nici măcar o zi. Ştia mai bine ca oricine că, dacă-şi lua o zi liberă, a doua zi trebuia să muncească de două ori mai mult. Chiar şi în lunile cele mai reci de iarnă, când temperatura cobora la –30 de grade Celsius, hainele tatei erau atât de îmbibate de sudoare din cauza efortului, încât în fiecare seară trebuia să le atârne la uscat.

Tata şi-a acceptat soarta cu stoicism. Cum singur a spus, înainte nu avusese habar cine curăța veceurile pentru el, aşa că nu era tocmai lipsit de sens să se aştepte acum de la el să le curețe pentru alții. Era un punct de vedere care-i reflecta toleranța, deschiderea şi cultivarea echității. Deşi ura superstiția, intimidarea şi cruzimea în toate formele, şi chiar dacă n-a abdicat niciodată de la principiile cinstei şi decenței, a fost capabil să se adapteze împrejurărilor. Trebuie să recunosc că mie îmi lipseşte acest nivel de îngăduință.

La Yan'an, cu douăzeci şi şase de ani mai devreme, tata trăia într-un alt gen de izolare. Oraşul este înconjurat de trei munți – Fenghuang, Baota şi Qingliang – cu trei canioane ce se unesc, care se întind spre vest, est şi sud. Indiferent pe ce cărare pornea de la el din grotă, era drum lung până la sediul Asociației de Rezistență a Scriitorilor şi Artiştilor, şi dacă nu era neapărat nevoie, pleca foarte rar de acasă. Curierii îi aduceau corespondența şi-i preluau scrisorile. Era criză de hârtie, aşa că tata confecționa plicuri din ziare vechi şi lipea pe ele o fâşie de hârtie în partea de sus, cu numele şi adresa.

În 1941, atmosfera din cercurile culturale din Yan'an încă era relativ relaxată, şi chiar dacă rezervele de bunuri materiale erau mici, intelectualii – mai cu seamă cei de calibrul lui Ai Qing – se bucurau de anumite privilegii. Tata a primit o uniformă a celei de-a Opta Armate de Uscat şi o haină căptuşită cu bumbac pe care s-o îmbrace iarna, iar în fiecare lună încasa un mic stipendiu. Mâncarea îi era adusă în grotă de un soldat de la „Bucătăria Centrală", iar după ce termina, acelaşi soldat îi ducea farfuria înapoi. În aprilie 1942, tatei şi lui Wei Ying li s-a mai născut un copil, primul

dintre cei patru care aveau să supraviețuiască: o fiică pe nume Ai Qingming. Soția şi copilul nu beneficiau de alocația pentru alimente, aşa că luau masa la cantina comună.

În iulie 1941, Zhou Yang, decanul Academiei de Artă din Lu Xun, publicase un eseu intitulat „Observații libere despre literatură şi viață”, în care se plângea că o serie de autori din Yan'an „se dovedeau incapabili să scrie mare lucru”. Asta i-a provocat pe Ai Qing şi alți patru scriitori să semneze o scrisoare comună în care respingeau acuzația, lărgind latent falia dintre ideologii de partid ca Zhou Yang şi intelectualii mai liberali.

Câteva zile mai târziu, pe 11 august 1941, spre seară, Mao Zedong, care încă nu era preşedintele partidului, dar devenise deja personalitatea politică predominantă din conducerea PCC, i-a vizitat pe autorii scrisorii de protest. Pe când cobora spre grota tatei, i-a făcut semn gărzii personale să se oprească şi şi-a continuat drumul singur pentru a se întâlni cu tata. La această primă întrevedere cu el, Ai Qing l-a găsit chibzuit, cumpătat şi foarte citit, gata să citeze cu uşurință din tot felul de surse. După aceea, Mao i-a invitat pe el şi pe vecini să coboare de pe munte şi să cineze la el, la o masă care a cuprins costiță, peşte sărat şi ouă. Mao a ascultat atent şi a luat notițe, râzând şi spunând din când în când câte-un banc.

Însă neplăcerea provocată de „Observațiile libere” ale lui Zhou Yang începuse să dezumfle o parte dintre iluziile lui Ai Qing cu privire la Yan'an. Până atunci, nu înțelesese pe deplin cum opera PCC. Spiritul lui 4 Mai îmbrățişa democrația, libertatea şi egalitatea, însă aceste valori ajungeau inevitabil să se bată cap în cap cu unitatea ideologică, conducerea centralizată şi colectivismul reclamate de Partidul Comunist.

În decembrie 1941, Ai Qing şi-a canalizat ambivalența într-o poezie intitulată simplu „Epoca”.

Stau sub streşinile joase
Uitându-mă uimit la munții goi
Şi la cerul nesfârşit
În cele din urmă simt că se întâmplă un miracol
Văd ceva strălucind de lumină
Aidoma soarelui îmi ridică inima.

Bătându-mi nebuneşte, inima se ține după el
Ca mirele care zoreşte spre nuntă
Deşi ştiu că nu aduce veselie sau urale sărbătoreşti
Şi nici buna dispoziție a unui vodevil
Ci o imagine mai crudă decât o mie de abatoare
Şi totuşi alerg spre el
Cu toată nerăbdarea pe care ți-o dă viața.

„Epoca” este poezia cea mai frapantă pe care a scris-o tata cât timp a stat la Yan'an. Poezia afirmă o nouă epocă promisă de neexperimentatul stat comunist, dar e întunecată de un contracurent lugubru:

Nimeni n-ar putea suferi mai mult decât mine
Sunt loial epocii şi-mi pun viața în slujba ei, însă tac
Împotriva propriei mele voințe, un prizonier
Fără cuvinte în drum spre execuție.

Tata simțea deja că loialitatea față de epocă – altfel spus, punerea în slujba puterii care se afirma – avea să impună costuri fatidice, dar se părea că nu exista alternativă:

O iubesc mai mult decât tot ce am iubit vreodată
Pentru sosirea ei, sunt gata să-mi jertfesc viața
Renunțând la tot, de la trup la suflet
În fața ei mă arăt cu totul neînsemnat
Ba chiar sunt dispus să zac cu fața în sus pe pământ
Şi să-i las picioarele, precum copitele unui cal, să-mi tropăie pe piept.

Poezia surprinde cu o clarviziune neobişnuită întâlnirea dintre schimbarea spectaculoasă şi nenorocirea personală care avea să însoțească revoluția ce urma să măture China în anii 1940. Însă tata n-a prevăzut cât de repede aveau să fie târâți înşişi membrii comunității culturale din Yan'an de curenții politici înşelători.

Dezamăgiți de guvernul naționalist, intelectualii de stânga se înghesuiseră la Yan'an, dar, odată ajunşi acolo, şi-au dat seama că Partidul Comunist nu era imun la corupție şi la tactica autocrată şi au început să se acumuleze nemulțumiri. În martie 1942, Ding Ling, cea mai cunoscută scriitoare din Yan'an, a publicat un eseu cu titlul „Gânduri de 8 Martie (Ziua Femeii)", în care atrăgea atenția asupra inechităților şi „oprimării tăcute" de care aveau parte femeile din această comunitate teoretic progresistă.

Ai Qing era preocupat de la o vreme de critica de care aveau parte autorii. Când Ding Ling l-a invitat să-şi exprime părerile, el s-a conformat rapid, scriind un articol energic intitulat „Înțelegeți-i pe scriitori, respectați-i pe scriitori", în care apăra cu fermitate dreptul autorilor de-a se exprima după cum găseau de cuviință, consemnând muşcător că „Un scriitor nu este o ciocârlie, nici o cântăreață a cărei meserie este îngânarea de melodii pentru încântarea patronului". Pentru tata, libertatea de expresie era premisa oricărei opere literare semnificative. „În afara libertății de a scrie", continua el, „autorii nu cer niciun alt privilegiu. Creația artistică poate impulsiona misiunea de reformă socială doar când e animată de un spirit liber şi independent."

Alți autori, şi mai direcți, au vizat tendințele tot mai pronunțate de birocrație, complăcere, fracționism şi cultul personalității. Pe 17 martie 1942, Wang Shiwei a încheiat un articol intitulat „Crini sălbatici", în care dezvăluia umbrele întunecate din societatea Yan'anului: deziluzia

intelectualilor, preocuparea lor pentru sistemul ierarhic şi privilegiile de care se bucurau conducătorii la vârf. Aluzia lui la „câțiva «ştabi» destul de sănătoşi care încasează beneficii inutile şi nerezonabile” a atins un nerv expus. După ce a citit articolul lui Wang din *Jiefang ribao* (*Libertatea de zi cu zi*), Mao a bătut cu pumnul în masă şi a tunat: „Cine conduce aici, Karl Marx sau Wang Shiwei?”

El a cerut ca editorii să-şi recunoască eroarea de-a fi permis publicarea unei asemenea lucrări şi să se angajeze că vor evita repetarea greşelii. După părerea lui Mao, criticarea partidului era la fel de dăunătoare cauzei ca o înfrângere militară şi nu făcea decât să slăbească moralul şi chiar să compromită legitimitatea partidului.

La începutul lui aprilie 1942, o ordonanță i-a adus tatei un mesaj din partea lui Mao: „Vreau să vorbesc ceva cu tine. Fă-mi o vizită, dacă eşti liber”. Când s-au întâlnit, Mao a început încercând să fie amuzant: „Îmi place să joc rolul patriarhului”. Şi a continuat: „Există acum o mulțime de probleme în cercurile literare şi artistice din Yan’an. Oamenii nu sunt mulțumiți de multe dintre articolele publicate. Unele arată ca şi cum ar fi căzut din avioanele japoneze, iar locul altora e într-un ziar naționalist”.

Mao i-a cerut părerea lui Ai Qing despre ce trebuia făcut. Tata nu prea se gândise la asta şi a avut o sugestie spontană:

— Ce-ar fi să ținem o şedință la care să veniți şi să țineți un discurs?

— Dac-o să vorbesc, oamenii o să mă asculte?

— Eu, cel puțin, da, a răspuns tata.

Două zile mai târziu, el a primit un alt mesaj de la Mao: „Cu privire la chestiunile de politică culturală despre care am vorbit, te rog să strângi şi să-mi aduci toate comentariile critice şi să-mi împărtăşeşti orice idei ai avea”. Ca să accentueze, desenase trei cerculețe sub cuvântul „critice”. Ai

Qing nu ştia ce înțelegea Mao prin „comentarii critice”, aşa că n-a încercat să le strângă; în schimb, şi-a scris părerile şi i le-a trimis.

În articolul lui, scriind din perspectiva unui autor, tata a examinat relația dintre artele creatoare şi politică şi s-a ocupat de problema legată de ce anume se scrie şi cum. În lupta pentru îmbunătățirea vieții oamenilor, a susținut el, literatura şi arta au acelaşi scop ca politica, numai că literatura şi arta nu sunt o anexă a politicii – nu sunt gramofonul sau megafonul politicii. Împletirea literaturii şi artei cu politica îşi găseşte expresie în autenticitatea lor: cu cât operele sunt mai autentice, cu atât mai apropiată este alinierea lor la direcția politică progresistă a epocii.

Câteva zile mai târziu, Mao i-a trimis un răspuns scris: „Îți mulțumesc pentru scrisoare şi articol. Abia aştept să le discut cu tine. Râul s-a umflat, aşa că o să pun să fii adus cu un cal”. În aprilie, în locuința lui Mao încă era frig, iar conducătorul partidului purta o haină veche şi căptuşită, cu mânecile atât de uzate, încât se vedeau bucăți de căptuşeală. „Ți-am citit articolul”, i-a spus Mao, „şi am vrea să-ți aducem la cunoştință reacțiile.” Articolul lui Ai Qing fusese recenzat de colegii lui Mao din conducere şi Mao însuşi avea comentarii scrise pe câteva foi de hârtie. Podeaua era inegală, iar masa de lemn cam nesigură, aşa că Mao a ieşit şi s-a întors cu un ciob de țiglă pe care l-a vârât sub unul dintre picioarele mesei. Pe urmă şi-a exprimat pe larg părerile, care nu prea coincideau cu ale tatei.

Pe 2 mai, la Yan’an a început Forumul pentru Literatură şi Artă. Pe durata zilelor precedente, Zhou Yang întocmise o listă cu participanți, iar Mao trimisese invitații unui număr de peste o sută de scriitori şi artişti. După prânzul din ziua fixată, oamenii s-au strâns în marea sală de conferințe de la sediul din Yangjialing al partidului. Douăzeci şi ceva de scaune fuseseră aşezate în jurul unei mese lungi, pe care

fusese întinsă o față de masă albă, cu alte două rânduri de scaune lângă peretele nordic. Un fotoliu de lemn, şi nu un scaun, ocupa o poziție centrală la masă – rezervată, evident, celui care prezida adunarea. Mao a ajuns exact la 13.30 şi a dat ocol încăperii, strângându-le mâna tuturor.

— Se pare că nu sunt multe scaune, a observat el, deschizând şedința. Pur şi simplu nu sunt destule. Pe viitor avem nevoie de mai multe fotolii.

Spunând asta, probabil că făcea aluzie la comentariile care fuseseră formulate despre putere şi privilegii la Yan'an. Nu era un comentariu despre nevoia de scaune, ci o expediere sardonică a plângerilor anumitor oameni în legătură cu inechitatea.

— Ca să-l învingem pe duşman, a continuat Mao, trebuie să ne bazăm în primul rând pe armată şi pe tunuri. Însă doar armata propriu-zisă nu ajunge; avem nevoie şi de armate culturale. Prima dintre ele e condusă de comandantul suprem Zhu, a doua, de comandantul suprem Lu.

Zhu era Zhu De, comandantul forțelor armate comuniste, iar Lu era Lu Xun, care murise la Shanghai cu câțiva ani în urmă, dar rămăsese un simbol al activismului de stânga. Auditoriul a râs apreciativ. Mulți dintre cei de față nu-şi dăduseră seama până atunci cât de mult preț punea Mao pe rolul literaturii şi al artei. Până la forum, intelectualii îşi închipuiseră că de fapt cultura şi revoluția înaintau în paralel şi se bucurau de acelaşi statut; scopul acestei întâlniri era să se stabilească limpede că literatura şi arta trebuiau să slujească partidul, la fel cum soldații trebuiau să se supună ordinelor date de superiori.

După prima sesiune în plen din 2 mai, s-au mai ținut două pe 6 şi 23 mai, când Mao a rostit cuvântul de închidere. Nu s-a ajuns la un consens autentic între vorbitori; scriitorii şi-au prezentat părerile şi şi-au susținut

punctele de vedere. Tata şi Ding Ling au intervenit amândoi în câteva rânduri. În cea mai mare parte a timpului, Mao a asistat cu o figură inexpresivă şi n-a intervenit nici măcar când s-a dat glas unor opinii radicale.

În ultima zi a forumului, toţi cei 109 participanţi au ieşit din sala de conferinţe şi s-au strâns pentru o fotografie de grup. Tocmai când fotograful se pregătea să închidă diafragma, un câine a intrat în cadru. Mao s-a ridicat să-l alunge, strigând: „Kang Sheng, ţine-ţi câinele în lesă!" Toată lumea a râs. La Yan'an, Kang Sheng se ocupa de spionaj şi de capturarea „căţeilor lachei".

Mulţi ani mai târziu, pe când eram copil, am studiat fotografia alb-negru de format mare, făcută în ziua aceea. Mao şade în mijlocul rândului din faţă, Ding Ling, cu patru locuri mai la stânga. Tata stă în dreapta la capăt, lângă Zhou Yang. Ca o reproducere a Cinei celei de Taină, fotografia degaja o notă de amărăciune şi mister, iar mie unuia mi se părea foarte îndepărtată şi străină.

După cină, în curte a fost montată o lampă cu fir şi toţi au ieşit din sală ca să audă discursul de încheiere al lui Mao. „*Āyiā*, nu-i uşor", a fost el auzit murmurând, în timp ce-şi privea însemnările. Însă din clipa când a început să vorbească, accentul lui puternic din Hunan le-a atras atenţia tuturor.

— Problema celor pe care-i slujim e fundamentală, a spus el. Toată literatura şi arta sunt pentru mase şi în primul rând pentru muncitori, ţărani şi soldaţi.

„Masele" reprezentau unul dintre conceptele lui preferate şi cei la care se gândea de fapt când folosea acest termen erau oamenii de rând, care se supuneau voinţei şi indicaţiilor partidului.

Discursul lui Mao de la Forumul pentru Literatură şi Artă de la Yan'an s-a încheiat prin redefinirea felului în care îşi înţelegeau intelectualii chinezi misiunea. Mao a acordat o

mare atenție problemelor care vizau publicul-țintă al scriitorilor şi atitudinea pe care se cuvenea s-o aibă în operele lor, cerându-le pe față să se ocupe de nevoile muncitorilor, țăranilor şi soldaților, în loc de cele ale cititorilor de elită. Mişcarea 4 Mai îi considerase pe intelectuali nucleul societății: ei erau cei chemați să-şi asume răspunderea iluminării şi a criticii sociale. Mao, pe de altă parte, credea că, în loc să-i facă pe oameni să semene cu ei, intelectualii trebuiau să se schimbe în aşa fel încât să semene cu oamenii; trebuiau să abandoneze critica socială şi să aloce mai mult timp autocriticii. Forumul a avut o relevanță mult mai amplă decât cea la care se aşteptaseră mulți participanți, dând naştere unui document programatic care avea să pecetluiască soarta culturii chineze pe durata următoarelor decenii. Altfel spus, rolul intelectualilor se modifica fundamental, iar romancierii, poeții şi artiştii erau încadrați acum în categoria comună de „lucrători din literatură şi artă”.

Din clipa aceea, Ai Qing şi confrații lui în ale scrisului şi-au dat seama că nu mai aveau alte opțiuni. Poate că o modalitate de exercitare a voinței individuale avea să apară după câştigarea războiului cu Japonia sau poate că avea să rămână inaccesibilă pentru totdeauna. Deocamdată, toate argumentele fuseseră înlocuite – suprimate – de vocea şi de linia partidului, iar aspirațiile scriitorilor se vedeau reduse la o farsă fără conținut.

Dată fiind amenințarea constantă a intervenției factorului politic, scriitorii puteau obține un strop de spațiu vital doar prin oportunism – iar singurul rezultat avea să fie mediocritatea râncedă. Partidul Comunist Chinez şi intelectualii de stânga erau ca două corpuri cereşti din sistemul solar: în timp ce orbitau, puteau în anumite momente să călătorească în paralel, însă fiecare se mişca într-un plan anume şi pleca singur pe drumul lui. În anii

care au urmat, intelectualii aveau să fie din ce în ce mai presați să se conformeze, iar asta a condus în ultimă instanță la Campania Împotriva Dreptei din 1957, care a marcat sfârşitul intelectualilor ca forță a societății. De atunci, intelectualilor chinezi le-a fost rezervată o poziție periferică, lucru valabil şi în ziua de astăzi.

La puțin timp după încheierea forumului, tata i-a scris lui Mao o scrisoare în care şi-a exprimat preocuparea că inspirația lui creatoare se ofilea. Îşi propunea să se ducă în sate îndepărtate şi foarte sărace, aşa încât să petreacă mai mult timp cu oameni ai muncii obişnuiți şi să găsească materie primă pentru poezie. Deşi l-a lăudat pentru inițiativă, Mao l-a sfătuit să nu plece, pe motiv că japonezii încă reprezentau o amenințare în multe regiuni. În loc de asta, el i-a recomandat tatei să rămână la Yan'an şi să studieze, sugerându-i să se pună la punct cu materialismul istoric marxist-leninist şi cu relațiile de clasă din mediul rural. Ai Qing trebuia să stăpânească bine aceste probleme, a insistat Mao, dacă voia să obțină o înțelegere clară a realităților chineze şi a drumului pe care trebuia pornit.

Într-o zi însorită, Mao Zedong s-a oprit acasă la tata şi, uitându-se la legumele şi la florile care creşteau în fața grotei, a remarcat că neînțelegerile dintre liderii politici şi scriitori nu erau ceva neobişnuit: Lenin, de exemplu, nu fusese întotdeauna de acord cu Gorki. Ca să faci progrese şi să obții victoria, a spus el, era nevoie uneori de reglementarea gândirii în cadrul activului de partid, însă fără să fie nimeni sacrificat.

Cu toate acestea, n-a trecut mult şi o „Mişcare de Îndreptare" din ce în ce mai dură a făcut primele victime. Mişcarea încerca să impună un nivel ridicat de unitate ideologică şi de conformare prin folosirea autocriticii şi a supravegherii reciproce – metode coercitive care aveau să devină *modus operandi* în partid.

Serviciile secrete din PCC au dat de ştire că în interiorul partidului „spionii erau la fel de obişnuiți ca semințele de cânepă” şi au cerut ca membrii de partid să-i salveze pe acei oameni care, „conştient sau inconştient”, îl slujeau pe duşman. Au fost cercetate o mulțime de biografii pentru cele mai vagi urme de activitate suspectă şi aproape toți membrii au avut parte de interogatorii chinuitoare; oamenii au fost fie ținuți în izolare şi amenințați, fie torturați şi forțați să-şi facă autocritica şi să-i denunțe pe alții. Din cei treizeci de mii de funcționari şi studenți din Yan’an, cel puțin jumătate au fost acuzați că erau spioni.

Sub presiunea conformării, toată lumea s-a cufundat într-o mlaştină ideologică de „critică” şi „autocritică”. Tata şi-a făcut autocritica în scris de mai multe ori, iar când controlarea gândurilor şi a exprimării s-a ridicat la un nivel care-i amenința însăşi supraviețuirea, a scris şi el, la fel ca alții, un articol în care l-a denunțat pe Wang Shiwei, autorul „Crinilor sălbatici”, adoptând o poziție publică în contradicție cu convingerile lui lăuntrice.

Asemenea situații au avut loc în Yan’anul anilor 1940, au avut loc în China după 1949 şi au loc în continuare. Constat însă că epurarea ideologică nu există doar în regimurile totalitare – ea e prezentă, într-o altă formă, şi în democrațiile apusene liberale. Sub influența extremismului corectitudinii politice, gândirea şi exprimarea individuală sunt mult prea des îngrădite şi înlocuite de lozinci politice goale. Nu e greu să găsim astăzi exemple de oameni care spun şi fac lucruri în care nu cred, doar ca să fie pe linia discursului oficial la modă şi să facă o declarație publică de suprafață.

După moartea tatei, la îndemnul meu, mama a cerut Asociației Scriitorilor din China să ne pună la dispoziție dosarul lui secret pentru studiere. Aceste dosare conțin materiale confidențiale despre gândirea politică a unuia şi

altuia; ele includ atât afirmațiile celui în cauză, cât şi acuzațiile formulate de alții, la un loc cu evaluările organizației de partid. Numai că am dat greş în eforturile de-a examina dosarul oficial: cererea mamei a fost refuzată, iar ei i s-a spus să-şi ia gândul. Fără să ai acces la toate datele, e iresponsabil să formulezi o judecată despre comportamentul altora, iar când obiectul evaluării nu mai e în viață şi e incapabil să se apere, obiectivitatea dispare inevitabil. Dat fiind că nu putem auzi ce spune tata despre această perioadă din viața lui, evaluarea pe care aş face-o cu privire la comportamentul lui de la Yan'an ar fi fatalmente subiectivă.

În iunie 1942, Wang Shiwei a fost etichetat ca făcând parte din Clica celor Cinci Membri Împotriva Partidului, exclus din Partidul Comunist şi închis sub acuzația de-a fi spion troțkist contrarevoluționar. Avea să fie executat în 1947.

Într-o după-amiază, secretarul de partid al Asociației de Rezistență a venit să-l vadă pe tata. După un schimb de banalități, secretarul l-a pironit deodată cu privirea pe tata şi l-a întrebat de ce i se dăduse drumul mai devreme din şcoala de corecție în 1935. De asemenea, el i-a spus tatei că trebuia să explice organizației de partid rolul jucat în cadrul ziarului *Guangxi Daily* din 1938. Tata a rămas mut o bună bucată de vreme, şocat că-i venise şi lui rândul să fie luat în colimator. Dându-şi seama că era bănuit, probabil, de colaborare cu naționaliştii, n-a ştiut ce însemna asta pentru viitorul lui. La plecare, secretarul de partid l-a privit aspru şi i-a spus că toți trebuie să joace după cum li se cântă şi că nu există scăpare.

Atmosfera din jurul cercetărilor era din ce în ce mai încordată, cu scriitori reținuți la Şcoala Centrală de Partid pentru „îndreptare" şi „salvare". În fiecare zi erau siliți să studieze texte specifice şi opere de Mao, să fie supuşi în

permanență întrebărilor şi să-şi scrie autocritica. Lui Ai Qing i se dădea voie să se întoarcă acasă doar o dată pe săptămână, şi îndată ce ajungea la el se întindea pe pat, pământiu la față. Când i se ordona să scrie materiale „confesive”, se plimba încolo şi încoace prin grotă, chinuit de nehotărâre. Unii colegi n-au mai suportat presiunea şi s-au sinucis. Pentru ei, a fost singura modalitate de-a pune capăt umilinței.

Nu ştiu foarte multe despre aceste experiențe dureroase din viața tatei, fiindcă amintea de ele doar aluziv, dându-şi seama că nu erau şanse de redresare, aşa că nu l-am presat niciodată. Abia când am devenit eu însumi o țintă a ostilității regimului am început să-mi dau seama treptat prin ce trecuse. În timpul tirului de întrebări, când evitam să exprim o părere fermă despre un lucru sau altul, mă bazam pe instinctul meu de-a evita zonele periculoase.

Se spune că Ai Qing n-a mai fost bănuit abia după ce Zhou Enlai s-a întors la Yan’an din teritoriile controlate de KMT. Cu timpul, răspunzând pozitiv chemării lui Mao de a-i sluji pe muncitori, țărani şi soldați, el a câştigat încrederea conducerii de partid, iar în martie 1945 a fost primit în Partidul Comunist ca membru cu drepturi depline.

În aprilie 1945, Mişcarea de Îndreptare s-a încheiat în cele din urmă, iar la Yan’an s-a ținut Congresul al VII-lea al PCC – primul congres al partidului în care Mao Zedong a prezentat principalul raport politic. Deasupra scaunului de pe podium se găsea un portret uriaş al lui Mao, cu lozinca „Înaintăm victorios sub steagul lui Mao Zedong”, dând de ştire că tabăra revoluționară chineză se delimitase de dogma bolşevică sovietică şi îşi găsea singură drumul. Poziția lui Mao ca lider de partid a fost scoasă în evidență permanent. Liu Shaoqi şi Zhou Enlai li s-au alăturat celorlalți participanți, elogiindu-l şi strigând „Trăiască tovarăşul Mao Zedong!”. Numele lui Mao a apărut de 130 de ori în raportul

partidului, iar Mao a fost considerat „marxistul talentat şi creator”, precum şi „cel mai mare revoluționar, politician, teoretician şi savant din istoria Chinei”. Steaguri cu marginile brodate, atârnate în onoarea lui, acopereau toți pereții sălii.

În acel an, lui Ai Qing i-a fost criticată lipsa de productivitate, ceea ce i-a sporit îndoielile cu privire la rolul pe care-l avea. A fost trimis la Academia de Artă Lu Xun ca şef al catedrei de literatură. În fiecare zi, în curtea academiei, ținea cursuri de poezie, cu studenții aşezați în cerc pe scaune pliante şi ținându-şi caietele pe genunchi. La cursuri oferea o interpretare critică a câtorva dintre poeții lui preferați: Whitman, Puşkin, Esenin, Verhaeren.

Seara zilei de 15 august 1945 a părut la început o seară obișnuită de vară. Însă pe urmă de la poalele dealului au început să se audă rafale de pocnitori, iar oamenii au prins s-o ia la fugă spre vârf, strigând „Japonia a capitulat!”. Locuitorii din grote au sărit în sus de bucurie şi au plecat să le dea de ştire prietenilor. S-a format un alai al victoriei şi un şir lung de torțe aprinse cu ulei de pin a şerpuit prin vale ca un râu, preschimbând noaptea întunecoasă din Yan’an în zi. Era un moment pe care poporul îl aştepta parcă de o veşnicie.

Pe 6 august, la ora 8.15 dimineața, un bombardier american aruncase bomba atomică „Băiețelul” din cerul de deasupra Hiroshimei. Bomba fusese detonată 44,4 secunde mai târziu şi ucisese 66 000 de oameni, o treime din populația oraşului. După alte trei zile, „Grăsanul” fusese aruncat în Nagasaki, iar în mai puțin de o săptămână împăratul Hirohito anunțase la radio capitularea țării sale. În China, războiul ținuse opt ani şi ucisese aproape douăzeci de milioane de chinezi.

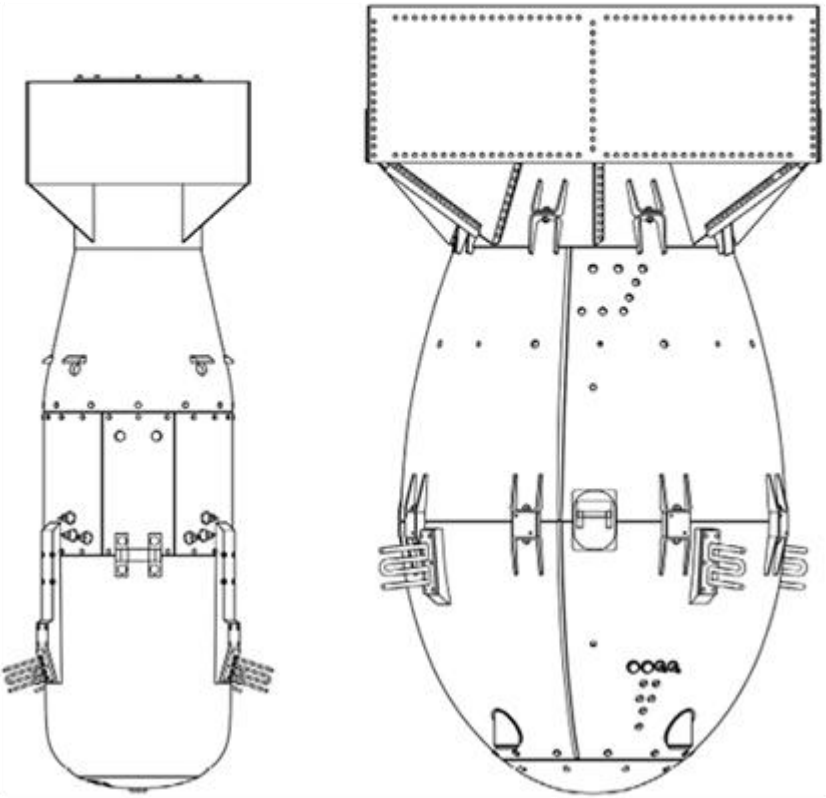

„Băiețelul”, „Grăsanul”

Între timp, Mao era din ce în ce mai încrezător că tabăra lui avea să iasă victorioasă în fața lui Chiang Kai-shek.

Soldații lui aveau doar mei şi puşti, a consemnat el, dar până la urmă istoria i-a confirmat profeția că meiul şi puştile lor aveau să fie mai puternice decât avioanele şi tancurile lui Chiang. După cum spunea el, „Deşi poporul chinez încă se confruntă cu multe greutăți şi va avea de suferit îndelung din cauza atacurilor concertate ale imperialismului american şi ale reacționarilor chinezi, va veni ziua când aceşti reacționari vor fi înfrânți, iar noi vom fi victorioşi. Motivul e unul singur: reacționarii reprezintă reacțiunea, noi reprezentăm progresul”.

Pe 26 iunie 1946 a izbucnit un război civil în toată puterea cuvântului. Chiang Kai-shek a lansat un atac asupra regiunilor eliberate, plănuind să le supună în trei, cel mult şase luni. Forțele Kuomintangului se ridicau la 4,3 milioane de oameni, cu o armată, marină şi aviație bine echipate. Forțele PCC numărau doar 1,2 milioane de militari, fără marină sau aviație. KMT deținea 76% din teritoriul țării, controlând principalele oraşe şi cea mai mare parte a căilor ferate, ramurilor industriale şi resurselor umane şi materiale. Regiunile eliberate însemnau doar 24% din teritoriu. Dar, în primul an de conflict, trupele PCC au reuşit să lichideze 1,12 milioane din efectivele KMT, distrugându-le ofensiva.

În întrecerea pentru inimile şi mințile chinezilor, reforma agrară a asigurat o bază solidă de sprijin popular pentru comunişti. În regiunile controlate de PCC, pământurile şi proprietățile moşierilor şi țăranilor bogați au fost confiscate şi distribuite săracilor. În septembrie 1947, PCC a aprobat legi noi privind reforma agrară, abolind „sistemul funciar feudal” şi dictând ca pământul să aparțină celor care-l lucrau. Drepturile de proprietate ale lăcaşurilor de venerare a strămoşilor zeificați, templelor, mănăstirilor, şcolilor şi organizațiilor urmau să fie anulate, iar datoriile acumulate în sate înainte de reforma agrară se ştergeau. Pământurile

aveau să fie redistribuite masiv, cu realocări de la cei care aveau pământ mai mult sau mai rodnic spre cei cu pământ mai puțin sau mai sărac.

Istoriceşte vorbind, schimbarea socială din China a implicat dintotdeauna pământul, iar revoluția chineză din secolul XX a fost în esență o revoluție țărănească. În 1949, 80% din populație erau țărani, iar țăranii au devenit cea mai mare forță a revoluției. Reforma agrară a eliminat mica nobilime locală care existase din primele zile ale epocii imperialiste.

În septembrie 1945, Ai Qing şi-a luat rămas-bun de la Yan'an, casa lui timp de peste patru ani. Academia de Artă Lu Xun era împărțită în trei secțiuni: una a rămas la Yan'an, alta s-a mutat în nord-est şi alta a fost trimisă în nordul Chinei. Ai Qing a fost numit conducătorul acestui al treilea grup, care avea cincizeci şi şase de membri. După o călătorie de patruzeci şi nouă de zile prin ger, Ai Qing şi-a adus grupul la Zhangjiakou, oraş cu o poziție strategică, la nord-vest de Beijing. Wei Ying i-a urmat în cadrul unui detaşament separat de membri ai familiilor, împreună cu fiica lor şi cu un fiu nou-născut, Ai Duanwu.

Era pentru prima dată după ani buni că tata ajungea într-un oraş – şi, poposind în centrul Zhangjiakoului, care cu câteva săptămâni mai devreme fusese sub control japonez, a simțit un val de mândrie. „Acum, când ne gândim că acesta e oraşul *nostru*", a scris el, „oraşul poporului, un oraş eliberat de popor după lupte aprige, în care poporul poate trăi aici liber de abuzurile imperialiste şi de umilințele dictatorilor militari, respirând liber, trăind liber, cântând liber, ce fericire mare simțim!" Tata avea nevoie să se arunce în această nouă realitate.

Familia tatei a continuat să crească. În noiembrie 1947, Wei Ying l-a născut pe Ai Guigui (cunoscut acum drept Ai Xuan), al treilea lor copil. Însă Ai Qing, implicat cu totul în

cauza revoluționară, nu prea avea vreme să se ocupe de familie. În timpul campaniei pentru reforma agrară, el a fost prins cu munca administrativă, neglijând astfel activitatea creatoare. Se trezea dimineața şi-şi dădea seama că mintea îi secase şi i se ofilise.

În iulie 1947, trupele comuniste erau în ofensivă. Apoi, din septembrie 1948 până în ianuarie 1949, în trei bătălii-cheie ale războiului civil – în nord-est, în centrul Chinei şi în regiunea Beijing-Tianjin –, Kuomintangul a pierdut peste un milion şi jumătate de oameni. În toamna lui 1948, infanteria comunistă le-a provocat câteva înfrângeri usturătoare forțelor naționaliste, obligându-le să se predea, lăsând nord-estul Chinei sub controlul comuniştilor. O bună parte a trupelor speciale au fost decimate, iar autoritatea Kuomintangului s-a destrămat treptat, ducând la victoria Partidului Comunist.

Tata s-a deplasat cât a putut de repede la Beijing, unde a preluat conducerea a ceea ce era pe atunci Şcoala Națională de Artă din Beiping (viitoarea Academie Centrală de Arte Frumoase). Acolo el s-a ocupat de evaluarea proprietății şi selectarea profesorilor. Wei Ying, care primise un post în administrația provinciei, a rămas deocamdată cu copiii în Hebeiul rural, mutându-se ceva mai târziu la Beijing.

În aprilie 1949, Ai Qing şi vechiul lui prieten Jiang Feng, însoțiți de Li Keran, profesor la şcoala de artă, l-au vizitat pe celebrul pictor în cerneală Qi Baishi, care preda la Şcoala Națională de Artă din Beiping. Qi, care avea cam optzeci şi cinci de ani, trăise primii patruzeci şi ceva de ani ca supus al dinastiei Qing şi, cu veşmântul lui tradițional, lung şi închis la culoare, laolaltă cu barba albă şi mătăsoasă, încă părea din acea perioadă. Cu un licăr în priviri, şi-a cercetat prudent musafirii necunoscuți, cu uniformele lor militare şi cu banderole instituționale. Ca să-l facă să se simtă în

largul lui, Ai Qing s-a grăbit să-i explice că-i admira pictura încă de la optsprezece ani.

— Unde mi-ai văzut tablourile? a întrebat Qi.

— La Şcoala de Artă de la Lacul de Vest – câteva coli dintr-un album de-ale dumneavoastră erau expuse la mine-n clasă.

— Cine era director?

— Lin Fengmian.

Qi a încuviințat din cap, evident satisfăcut.

— Îi place munca mea, ştiu.

În centrul studioului de modă veche se găsea o masă mare din lemn de palisandru, pe care stăteau uneltele lui Qi: o pensulă, cerneală, hârtie şi o piatră de cerneală. Qi Baishi a pictat ceva pentru fiecare musafir – pentru Ai Qing, un pergament lung de peste un metru cu mai multe crevete care înotau, însoțite de doi peştişori.

A fost o întreagă discuție despre păstrarea lui Qi Baishi ca angajat al şcolii, în care unii bombăneau că venea doar o dată pe lună şi făcea de fiecare dată o singură demonstrație. Tata vedea lucrurile altfel.

— Când japonezii şi pe urmă Kuomintangul au fost la putere, Qi Baishi a reuşit să supraviețuiască. Acum, că suntem noi la putere, să-l lăsăm să moară de foame?

Chiar îi plăcea Qi şi a început să treacă destul de des pe la el.

Pe 2 iulie 1949, un congres național pentru lucrătorii din literatură şi artă s-a ținut la Zhongnanhai, complexul de lângă Oraşul Interzis în care se găseau acum birourile principalilor conducători din PCC. În seara aceea, Mao şi-a ținut primul discurs la Beijing, în fața unui mare număr de scriitori şi artişti. În nişte formule introductive în mare măsură goale de conținut, el a spus: „Poporul are nevoie de voi ca scriitori şi artişti, precum şi ca organizatori de activități literare şi artistice. Faceți lucruri bune pentru

revoluție şi pentru popor. Fiindcă sunteți necesari, avem motive întemeiate să vă urăm bun-venit”.

În cei patru de ani de când îl văzuse ultima dată, Mao se îngrăşase, iar cuvintele „noi” şi „voi” din discursul lui semnalau o schimbare față de felul în care vorbea la Yan’an, când spunea doar „noi”. Asociațiile recent înființate care administrau literatura, teatrul, filmul, muzica şi arta instituționalizau controlul partidului asupra artelor creatoare. Întoarcerea la exprimarea liberă nu se mai putea face.

Ai Qing a fost numit şeful unei comisii însărcinate să studieze propunerile pentru un nou drapel național, o nouă stemă națională şi un nou imn național. În septembrie 1949, din multitudinea de propuneri, el a selecționat treizeci şi opt de variante de drapel care aveau să fie analizate şi discutate de întregul congres. În cele din urmă, varianta aleasă ca nou drapel național a fost cea cu cinci stele galbene pe fond roşu. Roşul simboliza revoluția, o stea mare simboliza Partidul Comunist Chinez, iar cele patru stele mai mici îi reprezentau pe muncitori, pe țărani şi cele două tipuri de burghezie: „mica burghezie urbană” şi „burghezia națională”.

Pe 1 octombrie, la ora trei după-amiaza, Mao Zedong, preşedintele Guvernului Popular Central, şi Zhu De, comandantul suprem al forțelor armate, au urcat spre străvechea Poartă Tiananmen, în timp ce mulțimile în extaz se strânseseră pe străzile vechi şi în spațiile deschise de dedesubt. Mao purta un costum nou şi cam țeapăn, făcut special pentru această ocazie şi croit în stilul Zhongshan, popularizat de Sun Yat-sen, părintele Republicii Chineze. Panglici roşii de sărbătoare erau prinse la pieptul lui şi la piepturile celorlalți demnitari. Cu accentul lui din Hunan, Mao a anunțat:

— Tovarăşi, astăzi au fost înfiinţate Republica Populară Chineză şi Guvernul Popular Central!

S-au auzit salve de tun şi a răsunat muzica de paradă, în timp ce, după o apăsare pe buton, steagul roşu cu cele cinci stele galbene s-a ridicat încet spre vârful catargului.

Însă nu avea să treacă mult şi cei care proiectaseră şi aleseseră simbolurile noii republici, printre care şi tata, aveau să devină ţinta disprețului public.

Capitolul șase

Visul grădinarului

Optsprezece ani mai târziu, tabăra noastră de la marginea deşertului era cuprinsă de agitație în zilele când lucrătorii din diverse unități paramilitare îşi uneau forțele ca să asigure o participare numeroasă la şedințele de denunțare pe scară largă. La aceste evenimente, indivizi despre care se considera că încălcaseră principiile Gândirii lui Mao Zedong sau îi nesocotiseră dorințele erau condamnați public, criticați, umiliți şi chiar agresați fizic, într-o formă de luptă care friza linşajul. Revoluția Culturală, lansată la Beijing, se răspândise rapid în rândurile întregii națiuni, stârnind pretutindeni gloate mojice şi răzbunătoare. La fel ca vreascurile, aşteptau doar o scânteie ca să ia foc.

În aceste zile, tata trebuia să meargă pe jos kilometri buni până la locul spectacolului, unde li se alătura celorlalți „demoni boi şi spirite şerpeşti” de peste tot, care stăteau cu toții aliniați în fața scenei, privind spre masele revoluționare pregătite deja să dea glas unei indignări virtuoase. Uneori, denunțările publice ale răufăcătorilor se combinau cu verdicte privindu-i pe unii „contrarevoluționari activi”, care erau târâți imediat spre locul de execuție, unde moartea lor

era privită cu o fascinație macabră de spectatori de toate vârstele. După ce se încheia adunarea de denunțare, oamenii, în continuare binedispuşi, cântau imnuri revoluționare în timp ce se întorceau încet la locul unde dormeau, sub lumina strălucitoare a lunii.

În fazele incipiente ale Revoluției Culturale, scopul declarat era „distrugerea celor patru vechi" – idei vechi, cultură veche, tradiții vechi, obiceiuri vechi – şi înlocuirea tuturor cu Gândirea lui Mao Zedong. Din ziua înființării Republicii Populare Chineze, mişcările politice deveniseră din ce în ce mai aprige, însă Revoluția Culturală era prezentată ca fiind „fără precedent în istorie", un eveniment care avea să ajungă la sufletul oricărui trăitor. Adunările de denunțare au fost doar începutul puzderiei de umilințe cărora le-au fost supuşi tata şi alții ca el.

Pe când 1967 se apropia de sfârşit, niște activişti radicali au confecționat o tichie înaltă şi caraghioasă pe care tata trebuia s-o poarte când era scos pe străzi. Tichia îl făcea să semene puțin cu o notabilitate tradițională dintr-o operă jucată la Beijing, cu apărătoarele de urechi care-i fluturau încoace şi-ncolo în mers. Pălăria era prea mare pentru el şi-i cădea de pe cap când se punea în mişcare, aşa că trebuia s-o țină cu mâna, ceea ce-i îngreuna obligația de „a-şi ține capul plecat în semn de recunoaştere a vinovăției". În spatele lui, Gărzile Roşii – tineri militanți care-şi făcuseră un crez şi o misiune din a-i combate pe toți cei percepuți ca duşmani ai Gândirii lui Mao Zedong – îl împungeau mereu în spate cu o suliță cu canaf roşu, ca să-l facă să se aplece şi mai mult.

La adunările de denunțare, elementele din cele Cinci Categorii Negre erau silite să se îmbrace în negru, iar tata trebuia uneori să împrumute haina neagră a cuiva – chiar dacă-i era prea strâmtă – ca să-şi joace rolul cum se cuvenea. Într-o seară, stăteam singur în buncărul nostru,

ghemuit într-un colț cu perna şi pătura, aşteptându-l să se întoarcă de la unul dintre aceste evenimente. Când a intrat într-un târziu, era negru din cap până-n picioare. Cu o voce stinsă, mi-a explicat: la adunare, cineva țâşnise pe scenă şi-l scuipase în față, după care i-a împins capul în jos şi i-a turnat o călimară în creştet. Nu băuse nimic toată ziua şi era atât de vlăguit, încât s-a aşezat pur şi simplu şi n-a mai spus nimic. A avut nevoie de câteva zile ca să-şi scoată toate petele de cerneală de pe față.

Din cauză că vederea tatei se deteriora, începuse să se folosească de o lupă când citea. Odată, înaintea unui miting cu condamnări, un ofițer de securitate a dat buzna înăuntru, a înşfăcat lupa şi a urcat pe o scară până pe acoperişul sălii, unde, mijindu-şi ochii prin lupă, a cercetat orizontul pentru cel mai mic semn de activitate ostilă, cum ar fi un atac iminent al vreunei facțiuni militante rivale. Acea imagine a bărbatului care încerca să folosească o lupă pe post de telescop mi-a rămas pentru totdeauna în minte ca un exemplu al ignoranței şi al nebuniei din anii Revoluției Culturale.

Din cauza surmenajului şi a malnutriției, tata a făcut hernie. Durerea de vintre devenise insuportabilă, iar el era adeseori lac de sudoare. Într-o zi, m-am întors de la şcoală şi l-am găsit în pat. M-a chemat la el şi mi-a dat un petic de hârtie rupt dintr-un ziar pe care scrisese două nume de care nu auzisem şi care aveau numele de familie Jiang. Mi-a spus că nu era sigur că avea să supraviețuiască şi că, dacă murea, trebuia să mă duc şi să-i caut pe cei doi frați ai lui din Jinhua. Ei aveau să se ocupe de mine. Vocea îi era joasă şi slăbită, însă el părea calm şi stăpân pe sine. Aveam unsprezece ani, dar n-am intrat în panică. Ne obişnuiserăm atât de mult cu greutățile, încât nu aveam nicio problemă să iau lucrurile aşa cum erau. Şi, din fericire, tata n-a murit.

Patru ani mai târziu, i s-a dat în fine voie să se ducă la spitalul din Shihezi ca să-şi trateze hernia.

Pe de altă parte, şi situația mea devenise mai delicată. În timpul unei pauze de prânz, m-am dus cu un coleg de clasă la grajduri să ne uităm la caii care-şi rumegau paiele şi țopăiau de colo-colo. Unul dintre cai m-a impresionat în mod special: mare şi înalt, părea chiar mai frumos decât un cal din ceramică tricoloră al dinastiei Tang. Mă înțelegeam bine cu vizitiul, care-mi mai arunca uneori câteva legume dacă transporta o cantitate mare de produse şi mă vedea mergând pe marginea drumului, cu un coş cu vreascuri în spinare.

Cineva m-a pârât învățătoarei că mă dusesem la grajduri, iar ea a făcut un scandal cât casa. Dat fiind că eram băiatul unui element aparținând celor Cinci Categorii Negre, o vizită la grajduri ar fi putut să însemne că eram implicat în acțiuni de sabotaj. În timp ce stăteam pe terenul de sport şi învățătoarea îmi freca ridichea, l-am văzut pe tata trecând cu lopata şi cupa pe umeri şi m-am simțit şi mai nefericit, temându-mă că-i complicasem situația. Însă când am ajuns acasă nu mi-a reproşat nimic – se prea poate să fi avut grijile lui.

În total, tata şi cu mine am petrecut paisprezece luni, doar noi doi, în Mica Siberie. Adeseori mă îndemna să-i scriu mamei, iar eu îi scriam de fiecare dată acelaşi lucru – fie „Aici apa e foarte dulce, cea mai dulce din lume”, fie „Aici avem cei mai gustoşi pepeni din lume”. Nefiind obişnuit să-mi exprim sentimentele în fața părinților, recurgeam la clişee ieftine de promovare.

Iar apoi, într-o bună zi, au venit mama şi fratele meu mai mic, Ai Dan. Luaseră autobuzul spre centrul petrolier Karamay şi coborâseră în ținutul Shawan, iar de acolo luaseră un alt autobuz spre terenurile petroliere, coborând cam la un kilometru şi jumătate de fermă. Şoferul le-a spus

că, dacă voiau să ajungă la noi, trebuiau să străbată lanurile de grâu, spre un petic nedesluşit de verdeață.

Când a coborât în sfârşit din autobuz, Ai Dan a rupt-o la fugă ca un iepure fericit, cu mama mergând în urma lui. Mama a văzut pe cineva în depărtare, iar când şi-a dat seama că era Ai Qing, a spus:

— Uite-l pe tata.

Stând cu lopata în mână, tata a zis:

— Arătați de parc-ați fi coborât din cer.

— Unde stăm? a întrebat Ai Dan.

— Hai, o să-ți arăt, a spus tata.

— *Unde?* a insistat Ai Dan. Aia nu e casă!

— E casa noastră totuşi, a spus tata. Buncărul nu-i atât de rău – călduros iarna şi răcoros vara.

Mă simțeam ca şi cum aş fi fost martor la o minune: mama, drăguță ca întotdeauna, stătea acolo, de mână cu frățiorul meu, amândoi ca scoşi din cutie. Abia atunci mi-am dat seama ce dor îmi fusese de ea. Din clipa aceea, totul avea să fie diferit: în locuința noastră subterană erau acum râsete şi căldură, iar noi nu mai eram singuri şi posaci. Mama gătea bine şi acum puteam să mâncăm tăiței făcuți de ea. În scurt timp, tatei i-a revenit culoarea în obraji. Viața continua să fie grea, dar nu vorbeam niciodată despre lucrurile prin care trecuserăm cât timp fuseserăm despărțiți, fiindcă eram nespus de uşurați că eram din nou împreună.

În anul acela am lăsat copilăria în urmă. Mă strângeam cu alți puşti şi ne duceam în pădure după lemne de foc, pe care le căram acasă în spinare şi le depozitam pentru iarnă. De fiecare dată adunam mai mult decât puteam duce de fapt – atât de mult, încât nu mai puteam să stau drept – şi, odată ce mă puneam în mişcare, trebuia să merg şovăitor, pas cu pas. Dar cu timpul mi-am întărit spatele şi picioarele şi am început să parcurg distanțe mari. Uneori, reperam câte un lup la pândă în depărtare. Dacă mă mişcam, se

mişca şi el cu mine, iar dacă mă opream, se oprea şi el, cu o sclipire în ochi, ca şi cum ar fi aşteptat să mă prăbuşesc.

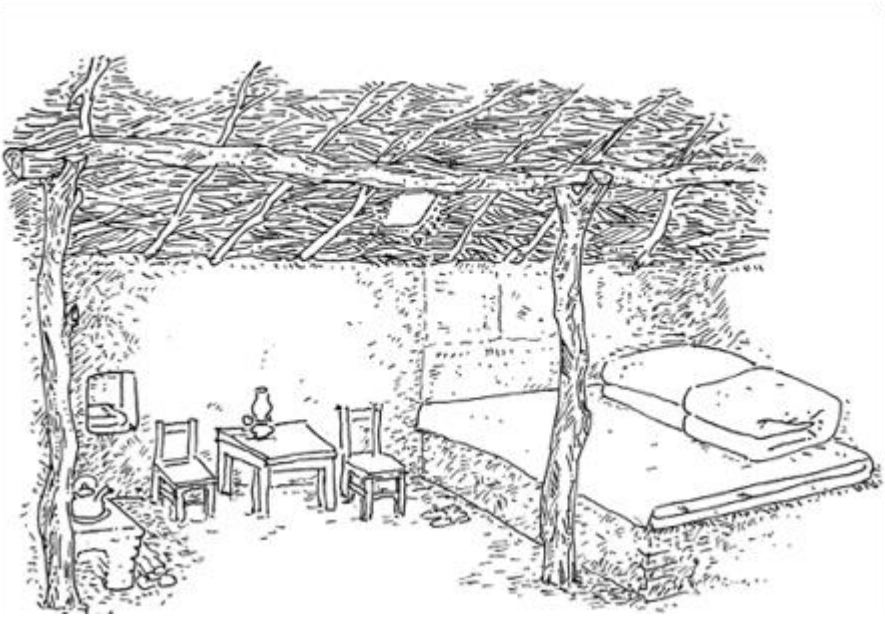

Diwōzĭ

N-a trecut mult şi lângă locuința noastră mică s-a ridicat o frumoasă grămadă de vreascuri, de dimensiuni egale şi cu margini drepte, care aveau să se potrivească pe deplin cu unele opere de artă pe care urma să le văd mai târziu în viață. Vecinii noştri ne invidiau în tăcere. În fiecare zi la asfințit, mama mă aştepta la uşă şi când mă vedea venind

anevoie cu ditamai grămada de lemne în spinare, expresia ei aprobatoare mă făcea să uit de fiecare dată greutatea drumului.

După ce am făcut rost de o bicicletă, l-am luat pe Ai Dan cu mine să strângem lemne. Pe vremea aceea încă eram scund şi, la fel ca o maimuță de la circ, puteam să pedalez doar când pedala îmi ajungea sub picior la fiecare învârtire a roților. Însă bicicleta ne ducea mai departe în deşert, ca să adunăm bucăți mai mari de lemn, pe care le legam bine de suportul din spate, într-o grămadă atât de înaltă, încât se ridica peste capul meu. Cu Ai Dan cocoțat pe ghidon, aveam nevoie de toată forța ca să țin bicicleta dreaptă pe drum. Odată, pe când străbăteam albia secată a unui râu, norii de furtună s-au adunat repede şi a început să toarne. Când o pală puternică de vânt ne-a împins de la spate, bicicleta s-a înclinat pe pantă și, sărind nebuneşte, ne-a aruncat la pământ.

Însă o ploaie de genul ăsta era o raritate şi de cele mai multe ori nu se vedea fir de nor în depărtare. După ce ne coceam la soare, apa din gamelă aproape că era prea caldă ca s-o putem bea. Dacă dădeam peste o băltoacă de apă de ploaie cu urme de animale pe margini, scoteam o bonetă de armată cu care luam puțină apă şi-i filtram impuritățile înainte s-o dăm pe gât.

În fiecare primăvară aveam diaree şi trebuia să mă dau jos din pat – şi să ies din buncăr – de câteva ori pe noapte. Mă ciuceam în linişte, cu bolta văzduhului atârnând joasă şi cu cerul plin de stele, şi nu-mi mai era frică. Mă doftoriceam singur, înghițind antibiotice cu pumnul. De asemenea, pusesem mâna pe un exemplar din *Manualul medicului de țară pentru desculți* şi pe câteva ace de acupunctură, aşa că am început să practic acupunctura pe mine însumi, plus că adunam ierburi şi pregăteam leacuri chinezeşti tradiționale. Medicul de la clinica întreprinderii, doctorul Yan, m-a pus

să-i fiu asistent la acupunctură, iar pacienții au spus că nu simțeau nicio durere când le introduceam acele. Fiind om cu carte şi poet în timpul liber, doctorul Yan a profitat de ocazie şi l-a rugat pe tata să-i dea nişte ponturi pentru îmbunătățirea scrisului. Unul dintre eforturile lui lirice începea cu acest distih ales: „Comandantul de pluton şi-a scrântit glezna pe când trăgea căruța/ Era roşie şi umflată, iar durerea l-a pocnit îngrozitor, drăguța”.

În clipele de răgaz, tata îşi găsea timp să citească despre istoria romanilor, materialul lui bibliografic fiind o carte franceză de specialitate pe care reuşise să şi-o procure. Îi plăcea să-mi povestească despre crime oribile şi despre intrigi de palat. Am început şi eu să citesc: o ediție veche a cărții clasice *Romanul celor trei regate* şi un roman recent despre reforma agrară în regiunile rurale din China. Un exemplar cu colțurile îndoite din *Viața pe Mississippi* a lui Mark Twain mi-a oferit pentru prima dată adevărata plăcere a cititului. Însă tata nu m-a lăsat să citesc mult, pe motiv că zăbovitul asupra acestui volum destul de gros la o lumină proastă avea să-mi strice ochii. Dar a mai avut un motiv: nu voia să mă cufund prea adânc în lumea cărților, fiindcă ştia căror pericole te putea expune.

Într-o dimineață din noiembrie 1972, câinii au început să latre cu toții ca scoşi din minți, stârniți de un camion care venise până la noi şi se oprise. Fără să ştim, conducerea întreprinderii de producție aranjase să ne întoarcem la Shihezi. În timp ce ne strângeam puținele lucruri, un grup de vecini s-au adunat în fața locuinței noastre subterane, la fel de uimiți de plecarea noastră cum se arătaseră şi la sosire. „Plecați mai devreme decât mă aşteptam”, i-a spus directorul cocoşat tatei.

Nimeni n-a putut să ne spună cine decisese să ne trimită înapoi la Shihezi sau ce anume declanşase această mutare. Aşa cum se întâmplă adeseori, lucrurile pe care doreai cel

mai mult să le ştii erau tocmai cele pe care nu ți se dădea voie să le afli, într-un puzzle impenetrabil şi ilogic. Ne obişnuiserăm cu viața de aici şi eram pe deplin pregătiți să o continuăm la infinit: „Să ne închipuim că asta a fost dintotdeauna casa noastră”, obişnuia să spună tata. Numai că acum ne pregăteam de plecare şi, între atâtea schimbări, singurul lucru de care puteam fi siguri era imprevizibilul a ceea ce avea să urmeze.

Între timp, împlinisem cincisprezece ani. Nu aveam nici cea mai vagă idee care urma să fie următoarea mişcare, simțind că lucrurile aveau să se rezolve cumva de la sine, la fel cum o frunză purtată de vânt cădea în cele din urmă la pământ. Însă când va cădea şi unde va cădea nu sunt lucruri pe care să le poată hotărî frunza. În dimineața când am plecat, înainte să urcăm în camion, m-am ciucit lângă buncăr şi m-am spălat pe dinți cu pastă pentru prima dată în viață – un gest de rămas-bun adresat Micii Siberii şi o recunoaştere a vieții diferite care era pe punctul de-a începe. Pe când camionul se punea în mişcare, m-am uitat pentru ultima dată la casa în care stătuserăm ultimii cinci ani, micul nostru buncăr cald şi sigur. Am lăsat uneltele tatei aranjate în ordine lângă uşă, cu lama lopeții pe jumătate uzată acum.

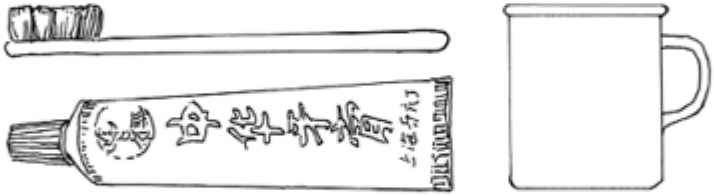

O bună parte a vieții, tata avusese o existență itinerantă, iar în primăvara lui 1950 şi-a schimbat din nou domiciliul. Fiindcă i se încredințaseră răspunderi editoriale la *Literatura poporului*, prima publicație a Federației Chineze a Cercurilor de Literatură şi Artă (FCCLA), el s-a mutat într-un cartier nou, pe aleea Zongbu Est nr. 21 din Beijing. Pe această străduță îngustă, la câțiva kilometri est de Oraşul Interzis, FCCLA ocupa un complex care data de pe vremea dinastiei Ming (1368-1644), când a fost sediul unei agenții guvernamentale. Acum în acest loc locuiau o serie de autori prețuiți, iar tata ocupa un apartament dintr-o clădire impunătoare cu două etaje, ridicată pe o fundație înaltă de marmură şi acoperită cu țiglă verde. El locuia la etaj, camera cea mai mare servindu-i drept birou şi cameră de zi,

cu două dormitoare alăturate. Un membru al personalului se ocupa de gătit, de procurarea apei calde şi de diverse comisioane. Wei Ying, care lucra acum pentru ziarul *Agenda muncitorilor*, se dedica noului ei post de reporter şi lipsea adeseori mai multe zile.

În perioadele mai relaxate, tatei îi plăcea să se ducă la Liulichang, piața de vechituri aflată la sud-vest de Tiananmen, care funcționa încă de pe vremea dinastiei Qing. În acele zile de demult, bogata cultură materială care se acumulase de-a lungul atâtor secole încă putea fi văzută peste tot, iar pe Ai Qing îl uimeau toate acele ecouri din trecut. În magazine se găseau tot felul de comori: bronzuri şi jaduri, tablouri şi pergamente caligrafiate, mobilă clasică, cele patru comori de pe masa de lucru a învățatului – hârtie, pensule, cerneală şi călimară. Tata le admira pe îndelete ore întregi, luând din când în când ceva care-i plăcea în mod deosebit. Prețuirea pentru meşteşugurile tradiționale avea să mă influențeze şi pe mine, iar patruzeci de ani mai târziu, aceeaşi stradă avea să devină unul dintre locurile mele preferate de plimbare.

În iulie 1950, ca membru al unei delegații chineze însărcinate cu activitatea de propagandă, Ai Qing a plecat din China în Uniunea Sovietică, unde urma să petreacă patru luni într-un turneu extins, care includea Moscova, Gruzia, Azerbaidjanul şi Siberia. În această perioadă, el s-a aflat în compania apropiată a unei foste studente, care era acum interpreta grupului. Aflați împreună zi de zi într-o țară străină, cei doi s-au îndrăgostit. Zvonurile despre relația lor şi-au croit repede drum înapoi la Beijing, adâncind fisura care apăruse între Ai Qing şi Wei Ying în timpul anilor petrecuți la Yan'an. Ea şi tata se certau furcă adeseori, iar de la o vreme locuiau separat.

Când a aflat de aventura tatei, Wei Ying a făcut reclamație la Secția de Cadre a partidului, reproducând

cuvintele lui: „Nu mi-e frică de nimic. Nici chiar dacă mă dau afară din partid nu e mare lucru”. Tata a reacționat intentând acțiune de divorț în aprilie 1951. Deşi un tribunal din Beijing i-a admis cererea, Wei Ying a făcut apel, ceea ce a dat naştere unei dispute îndelungate, în urma căreia, în 1953, tata a fost ținut sub supraveghere de Partidul Comunist pentru „negativism politic şi erori repetate în relațiile dintre sexe”. Divorțul a fost pronunțat abia în mai 1955.

Deşi devenise conducătorul incontestabil al întregii Chine continentale, Mao Zedong sesiza rapid pericolele potențiale. La începutul anilor 1950, el a lansat campanie după campanie pentru consolidarea şi creşterea poziției noului guvern. Într-o primă fază, regimul lui Mao confiscase toate pământurile deținute în proprietate privată în regiunile rurale şi le reîmpărțise sutelor de milioane de lucrători din agricultură, obținându-le astfel încrederea şi sprijinul. Cu toate acestea, odată ce reforma agrară a eliminat moşierimea şi a dat ocazia însuşirii bogățiilor pe care le deținea, Partidul Comunist a schimbat macazul, revendicând pământurile şi colectivizându-le.

Apoi partidul a întreprins o campanie de „reformare a gândirii” vizând comunitatea universitară. În 1949 existau peste două milioane de intelectuali în China şi în scurt timp li s-au alăturat foarte mulți din străinătate, care, inspirați de perspectiva unei schimbări progresiste în China, s-au întors în țara natală ca să sprijine eforturile de reconstrucție. Majoritatea intelectualilor proveneau din familii de moşieri sau din pătura superioară a clasei de mijloc, iar partidul s-a apucat să le reformeze concepția despre lume, cerându-le să studieze bazele marxism-leninismului şi să-şi critice propriile tipare burgheze de gândire.

În noiembrie 1949, un reputat cărturar din sfera esteticii pe nume Zhu Guangqian publicase o autocritică în *Ziarul poporului*, iar în scurt timp oameni străluciți ca sociologul Fei Xiaotong şi filosoful Feng Youlan au făcut acelaşi lucru, angajându-se să-şi „reformeze gândirea conform marxism-leninismului şi nevoilor noii societăți”. *Wenyi bao*, o revistă influentă, a publicat autocritica a peste treizeci de autori. Această campanie diferea de Mişcarea de Îndreptare de la Yan'an, în care Mao le-a cerut pe şleau intelectualilor să-şi „remodeleze ideologia”. S-au ținut „şedințe de critică” şi „şedințe de combatare”, cu scopul de-a submina independența intelectualilor şi de a-i strânge în acelaşi timp sub o autoritate ideologică. Credința lor în libertatea spirituală şi în libera exprimare era diminuată treptat.

Într-un articol din *Ziarul poporului*, Ai Qing a devenit ținta criticii. „În rândurile personalului nostru editorial”, scria autorul, „au apărut tensiuni între activitatea creatoare a individului şi îndatoririle lui editoriale, iar unii n-au reuşit să facă o prioritate din acestea din urmă. Aşa stau lucrurile îndeosebi cu Ai Qing, care, pe durata mandatului de redactor-şef adjunct la *Literatura poporului*, nu a manifestat o înțelegere corectă a misiunii. De fapt, în numeroase ocazii, el a afişat o atitudine liberală şi a abdicat de la răspunderile de lider.” Dojenit public în acest fel, tata s-a cufundat într-o deznădejde profundă. Neştiind ce să facă, şi-a găsit alinare doar în bețiile cu prietenii şi în aprecierea poeziei şi a picturii. Şi chiar a cochetat cu ideea de-a reîncepe să creeze artă.

În iulie 1954, când a împlinit cincizeci de ani, poetul chilian Pablo Neruda a ținut morțiş să-l invite pe tata în Chile, la aniversarea zilei lui de naştere. Cei doi se cunoscuseră în august 1951, când Neruda venise la Beijing să-i decerneze Premiul Stalin pentru Pace lui Song Qingling, văduva lui Sun Yat-sen, iar tata fusese desemnat să se

ocupe de el. Cu şase ani mai mare decât Ai Qing, Neruda publicase primul volum de poezii la nouăsprezece ani şi intrase în Partidul Comunist din Chile după al Doilea Război Mondial.

În timpul vizitei lui Neruda din 1951, tata îl dusese să vadă Palatul de Vară şi Colinele Vestice, iar într-o săptămână cei doi deveniseră prieteni la toartă. Neruda era fermecat de tata şi emoționat de opera lui; mai târziu, avea să-şi amintească de Ai Qing ca fiind „prințul poeților chinezi”.

În chineză, numele lui Neruda era Nieluda – 聶魯達 –, iar Ai Qing, jucându-se cu etimologia primeia dintre aceste ideograme, şi-a tachinat musafirul, spunându-i:

— Prima ideogramă din numele tău în chineză e alcătuită din trei „urechi”. Numai că tu ai doar două. Ce s-a-ntâmplat cu a treia?

Neruda şi-a lovit fruntea lată cu palma.

— E chiar aici. O folosesc ca să ascult viitorul.

În 1954, China încă nu stabilise relații diplomatice cu majoritatea țărilor din afara blocului comunist, ceea ce complica formalitățile de călătorie, aşa că tata a avut nevoie de opt zile ca să ajungă la Santiago. La sosire, zmeie zburau pe cerul albastru de deasupra capitalei chiliene, iar tata a schițat un zmeu în stil chinezesc în carnet: un miriapod lung, cu floricele rotitoare de hârtie la articulații. Desenul a captivat atât de mult imaginația lui Neruda, încât acesta a promis să zboare pe un asemenea zmeu la următoarea vizită în China.

Cu haina lui de lână verde-aprins, Neruda semăna cu un militar în rezervă, pleşuv şi cu fruntea lucioasă, privind lumea cu curiozitatea inocentă a unui băiat ajuns prea devreme la maturitate. Pentru tata a fost o vizită încântător de relaxată, iar pe plaja de lângă Isla Negra, casa lui Neruda de pe malul Pacificului, a adunat scoici de toate culorile. A

văzut în ele daruri ale oceanului şi le-a acordat un loc de onoare pe masa de lucru după ce s-a întors la Beijing. Neruda avea să le spună prietenilor săi că Ai Qing era singurul poet rămas din epoca lui Qu Yuan, primul autor liric cunoscut din China. În semn de respect, el i-a dăruit tatei o cupă din corn de bou incrustată cu un plisc de rață din argint.

La jumătatea anilor 1950, Hu Feng, primul critic literar care recunoscuse talentul lui Ai Qing, era deja trecut la index de o bună bucată de vreme. În 1952, el fusese acuzat în *Ziarul poporului* că avea „o orientare individualistă caracteristică burgheziei şi micii burghezii". În iulie 1954, Hu Feng a respins ferm aceste critici în „Raportul privind practica şi situația artei şi literaturii în ultimii ani", care a devenit cunoscut drept „Scrisoarea celor trei sute de mii de cuvinte".

Hu Feng avea reputația unui om integru, care îşi prețuia independența şi rezista cu încăpățânare oricărei forme de constrângere, iar această ultimă sfidare a autorității i-a atras acum epurarea. Mao a ripostat indicându-le celor de la *Ziarul poporului* să publice „Materiale privind clica antipartinică a lui Hu Feng", pentru care a scris personal o notă introductivă. În vara lui 1955, Hu Feng a fost arestat şi, nu după mult timp, condamnat la paisprezece ani de închisoare.

Acuzațiile împotriva „Clicii antipartinice a lui Hu Feng" au implicat alte câteva sute de autori, care au fost cu toții suspendați de la locul de muncă pe durata cercetărilor; mulți au fost puşi oficial sub acuzare şi închişi. Însă n-a fost nici pe departe sfârşitul. În august 1955, au fost formulate acuzații împotriva unei alte clici antipartinice, teoretic condusă în parte de Ding Ling. Încă din zilele de la Yan'an, Zhou Yang îl considerase pe Ai Qing aliatul lui Ding Ling. Acum, ca viceministru al propagandei şi viceministru al

culturii, el a acuzat-o că încerca să-şi mărească clica convingându-i pe alții să li se alăture – o aluzie la legăturile pe care le avea cu Ai Qing.

Lui Ai Qing îi displăcuseră dintotdeauna procedeele dictatoriale ale lui Zhou Yang, aşa că s-a ridicat împotriva acuzațiilor nebuneşti la adresa lui Ding Ling şi a intoleranței partidului față de punctele de vedere divergente, care aminteau de excesele Mişcării de Îndreptare din Yan'an. Asociația Scriitorilor era formată din două grupuri de oameni, a protestat el: primul grup era criticat în permanență, iar al doilea formula în permanență criticile. Remarcile lui Ai Qing au confirmat părerea sistemului, care-l considera pe poet îngâmfat, distant şi disprețuitor față de organizația de partid.

În timpul atacurilor asupra lui Hu Feng, documentele de partid trebuiau livrate angajaților-cheie la cele mai diverse ore din zi şi din noapte. Asociația Scriitorilor repartiza aceste sarcini mai multor membri începători, care locuiau la primul etaj al sediului Asociației Scriitorilor. Unul dintre ei, o tânără pe nume Gao Ying, avea să-mi fie mamă.

Gao Ying s-a născut în 1933 la Huangxian, în provincia Shandong, însă când era mică familia s-a mutat la Jiamusi, în Heilongjiang, în apropierea graniței cu Uniunea Sovietică. Acolo, ea a asistat la cele petrecute după capitularea Japoniei din august 1945, când ocupanții japonezi au plecat în grabă, lăsând în urmă piese de mobilier, articole de gospodărie şi haine. În timpul retragerii, japonezii au plantat mine şi săptămâni la rând oraşul a fost zguduit de explozii în timp ce minele erau detonate.

După ce forțele comuniste au preluat controlul asupra nord-estului, Gao Ying, pe atunci o tânără cântăreață şi dansatoare talentată, s-a alăturat unui ansamblu artistic care distra trupele la Shenyang. Mai târziu, cu sprijinul mamei sale, care a trimis-o de acasă cosându-i trei inele de

aur în tivul hainei, a urmat cursurile unui liceu pedagogic, iar în 1949 a fost recrutată de o trupă de dans.

La şaptesprezece ani, Gao Ying se măritase cu un bărbat cu unsprezece ani mai mare decât ea – tot cineva născut în Shandong. Acesta obținuse acordul partidului pentru căsătorie, iar ea, fără să se gândească de fapt la ce făcea, i-a acceptat cererea şi s-a mutat din dormitorul ei comun în apartamentul care le fusese repartizat. A mai trecut ceva timp înainte ca Gao Ying să afle că soțul ei avea deja o soție.

În 1955, Gao Ying şi soțul ei au fost transferați la Beijing; în acel moment, ei aveau deja doi copii. Pe cel mai mare, Lingling, l-a luat cu ea, lăsându-şi fiul, pe Gao Jian, cu familia în Shandong.

O angajată a secției de cadre a Asociației Scriitorilor fusese operată recent, iar o alta tocmai născuse, aşa că Gao Ying a fost adusă în locul ei. Într-o seară de sâmbătă, când lucra târziu la birou, pe scări a coborât un bărbat între două vârste.

— Tovarăşe Ai Qing, unde pleci? a strigat una dintre colege după el.

Se ducea să vadă un film străin, i-a răspuns el. Una dintre îndatoririle lui Ai Qing ca membru al comisiei de analiză a filmelor era să aprobe difuzarea filmelor străine.

— Vrei să vii şi tu? a întrebat el. Dacă vrei, te iau cu mine.

— Gao Ying, azi nu avem prea mult de lucru, a spus tânăra colegă. Ce-ar fi să mergem amândouă?

Pe atunci Gao Ying avea doar douăzeci şi doi de ani, era plină de viață şi deschisă. Tatei i s-a părut foarte atrăgătoare, iar ea a fost fermecată de lipsa lui de afectare.

De atunci încolo, tata s-a întâlnit cu Gao Ying în fiecare duminică, însă au fost obligați la prudență. Amândoi trebuiau să-şi finalizeze divorțurile, iar idila lor avea să fie considerată o confirmare a unor tendințe liberale şi

individualiste. În centru exista riscul să dea nas în nas cu vreun cunoscut, aşa că de cele mai multe ori aranjau să se întâlnească într-un parc liniştit din sud-estul oraşului. Mai întâi, tata se ducea la un magazin de lângă Chongwenmen care se ocupa de străini, de unde putea să cumpere alimente de negăsit altundeva, ca de pildă croasanții, care-i plăceau la nebunie lui Gao Ying.

Între timp, Ai Qing era cercetat cu tot mai mare asiduitate de colegi. Poeziile pe care le scrisese după Eliberare nu-i mai inspirau pe cititori la fel de mult cum o făcuseră creațiile mai vechi. Poezia lui recentă era lipsită de ardoare, iar această lipsă era pusă pe seama neimplicării sale politice. S-a spus că blocajul lui ca scriitor izvora dintr-o problemă de atitudine: degeaba respinsese vechea societate, dacă-i lipsea entuziasmul pentru cea nouă. Aparent, criticile păreau să reflecte punctele de vedere ale celorlalți poeți, dar în realitate ele reprezentau tactica obişnuită a partidului de-a alimenta bănuieli şi de-a inculca teamă, pentru a slăbi legăturile dintre scriitori.

În fața atâtor manifestări ale cenzurii, Ai Qing n-a avut încotro şi a trebuit să joace cartea căinței: „Ca poet, mi-e ruşine”, a declarat el. „Ca poet al Chinei noi, ruşinea mi-e cu atât mai mare. Nu am reuşit să scriu lucruri care să atragă.” Însă nu a ştiut ce să facă mai departe.

Cu toate acestea, în 1956 s-a înregistrat un dezgheț – chit că pentru puțin timp. Într-un discurs important, premierul Zhou Enlai a afirmat că imensa majoritate a intelectualilor chinezi erau angajați la stat şi slujeau socialismul, dat fiind că făceau deja parte din clasa muncitoare. Nu se mai întâmplase niciodată ca un conducător important să arate că intelectualii aveau o poziție atât de sigură; în trecut, ei fuseseră văzuți mereu ca elemente ale burgheziei.

În aprilie 1956 Mao a dat un alt semnal, la fel de încurajator. El a susținut coexistența abordărilor academice

diferite şi a propus „să lăsăm o sută de flori să înflorească, să lăsăm o sută de şcoli de gândire să se întreacă”. Mao a amintit cum, în vechea Chină, înainte de unificarea țării sub primul împărat, toate ideile puteau fi discutate liber, lucru de care era nevoie şi acum.

Acest tip de discurs i-a ridicat moralul lui Ai Qing, iar în vara lui 1956 el a scris câteva fabule, repunând pe tapet ideile care-l făcuseră să scrie articolul „Înțelegeți-i pe scriitori, respectați-i pe scriitori” la Yan’an, cu paisprezece ani în urmă. „Visul grădinarului”, de exemplu, spune povestea unui bărbat care cultivă doar trandafiri la el în grădină. El visează că o mare diversitate de flori – bujorul, nufărul, rochița-rândunicii şi orhideea, printre altele – se grăbesc să se prezinte şi să-şi pledeze cauza, implorând să nu fie neglijate: „Florile au o voință a lor şi au dreptul să înflorească”. Iar în „Cântecul cicadei”, o cicadă cântă aceeaşi melodie veche, asurzitoare şi monotonă de dimineața până seara, indiferent ce schimbări se petrec în jur. În această fabulă, Ai Qing n-a încercat să-şi ascundă disprețul pentru gama restrânsă de teme şi de forme din literatura noii Chine.

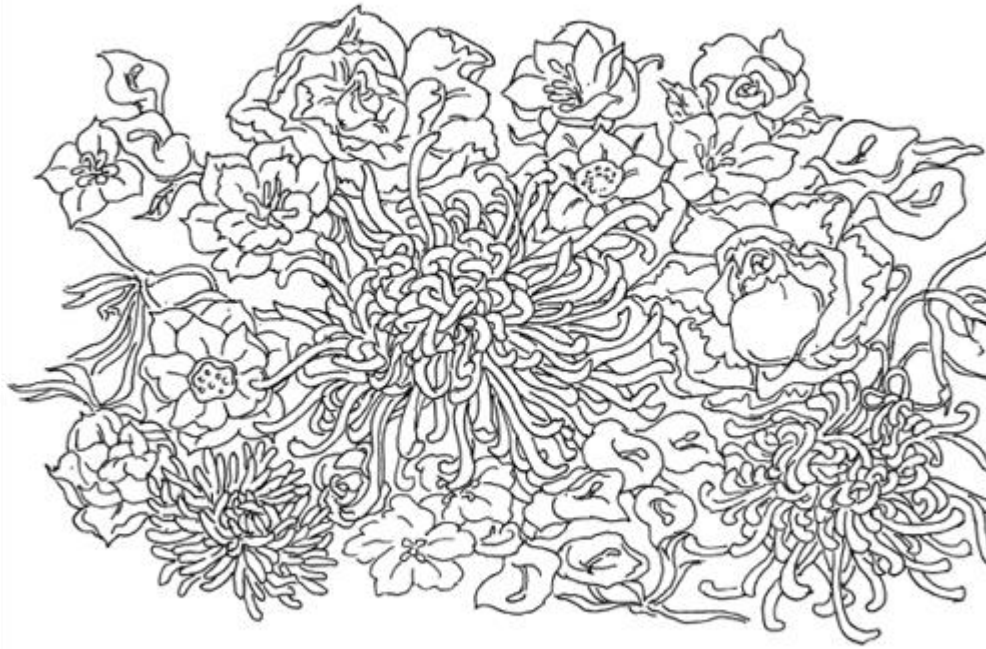

Idila lui Ai Qing cu Gao Ying a înflorit cu repeziciune, atrăgând în acelaşi timp atenția nedorită a organizației de partid. După ce soțul lui Gao Ying a făcut plângere că Ai Qing îi distrusese căsnicia, Asociația Scriitorilor a presat-o să-şi recunoască greşelile şi a încercat să-i controleze mişcările şi să-i interzică să ia legătura cu el. În acelaşi timp, în lumina „gravității erorilor lui şi a atitudinii lui incorecte cu privire la aceste erori”, partidul i-a impus lui Ai

Qing o perioadă de probă, cea mai aspră pedeapsă, cu excepția expulzării din partid.

Cu toate acestea, părinții mei au perseverat, iar în cele din urmă autoritățile le-au acceptat fără tragere de inimă statutul de cuplu. Din moment ce acum erau divorțați amândoi, Ai Qing şi Gao Ying au reuşit în fine să obțină certificatul de căsătorie şi să înceapă o viață nouă împreună. Tata, acum în vârstă de patruzeci şi şase de ani, şi mama, care avea douăzeci şi trei, laolaltă cu cei doi copii ai ei, s-au mutat într-o casă tradițională cu curte, pe care tata o cumpărase din drepturile de autor. El a înfrumusețat curtea cu o mulțime de plante – flori, cactuşi şi câteva exemplare exotice, cum ar fi un lotus în ghiveci, care se deschidea la amiază şi se închidea la loc câteva ore mai târziu. Într-o fotografie făcută în acea perioadă, însurățeii pozează împreună fericiți, soția rezemându-şi capul de al soțului, cu priviri sigure, care exprimă încredere şi mulțumire. În armonia lor, cei doi nu aveau habar că o nouă furtună politică avea să spulbere tihna în scurtă vreme.

Pe 30 aprilie 1957, Mao Zedong i-a strâns pe reprezentanții circumscripțiilor noncomuniste ale Chinei în cadrul unui forum, îndemnându-i să vorbească liber: „Spuneți tot ce ştiți şi faceți-o fără să lăsați deoparte nimic; nu se supără nimeni că vă exprimați părerile, iar ascultătorii o să profite de pe urma sfaturilor voastre; dacă am făcut greşeli o să le îndreptăm, iar dacă nu le-am făcut, o să ne asigurăm că o să evităm să le facem”. Aceste personalități l-au crezut pe cuvânt pe Mao şi au sugerat – cu formulări precaute – că partidul-stat unic crea dezbinare în societate. Mao a fost de părere că această atmosferă de dezbatere critică trebuia să continue; altminteri, problema birocratismului nu avea să fie rezolvată niciodată. N-a trecut mult şi Comitetul Central al PCC a emis o directivă care-i

invita pe oamenii din afara partidului să-şi „exprime părerile” şi încuraja masele să formuleze critici la adresa partidului şi a guvernului, ca să ajute Partidul Comunist să se corecteze.

În aprilie 1957, părinții mei au petrecut câteva săptămâni la Shanghai, unde au stat la Hotelul Păcii, aproape de țărm. Tata avea în minte un proiect ambițios; el voia să spună povestea Shanghaiului de la Mişcarea 4 Mai încoace, sub forma unui lung poem istoric care avea să urmărească creşterea şi prăbuşirea imperialismului şi colonialismului. Însă într-o zi, în camera lui de hotel, a primit o telegramă de la Asociația Scriitorilor, prin care era convocat înapoi la Beijing, ca să ia parte la cea mai nouă mişcare de îndreptare. El şi mama, pe atunci în ultimele luni de sarcină, au cumpărat bilete de tren şi s-au îndreptat spre casă. În ajunul sărbătorii de 1 Mai, Ziua Internațională a Muncii, pe când trenul intra cu viteză mică în gara din Beijing, cei doi soți au văzut focuri de artificii pe cer, deasupra Pieței Tiananmen.

Ei s-au întors acasă, unde menajera pregătea deja hăinuțele pentru nou-născut. Nu mai era mult până la naştere, iar Ai Qing ținea morțiş ca micuțul să vină pe lume acasă, unde putea să fie alături de soție şi să vadă cum se năştea acest nou membru neplanificat al familiei. Pe 18 mai 1957, la ora două după-amiaza, copilul s-a născut. Când moașa a tăiat cordonul ombilical care mi se înfăşurase în jurul gâtului, o picătură de sânge a ajuns pe tavanul zugrăvit – „ca un strop de floare de cireş”, a remarcat tata.

El a deschis la întâmplare un dicționar standard *Cihai* (*Oceanul cuvintelor*), a închis ochii şi a pus degetul. Când s-a uitat, degetul stătea pe ideograma *wèi* (未), care înseamnă „încă nu”. „Să-i spunem Weiwei”, a propus el.

La puțin timp după ce m-am născut, părinții mei au intrat în faza cea mai complicată a vieții lor, iar mai târziu

şi-au făcut un obicei din a spune că eu am fost cauza necazurilor avute. De fapt, bineînțeles că n-a fost vorba doar de tragedia tatei: sute de mii de intelectuali aveau să cadă victime măcelului. La puțin timp după ce a declarat că o sută de flori trebuiau să înflorească şi o sută de şcoli de gândire trebuiau să se întreacă, Mao a schimbat brutal macazul. Într-un articol intitulat „Situația se schimbă”, care a început să circule în interiorul partidului din 12 iunie 1957, el a folosit termenul „dreptist” pentru a-i descrie pe criticii partidului. Din punctul lui de vedere, aceşti admiratori ai liberalismului burghez se opuneau funciarmente monopolului asupra puterii pe care-l deținea Partidul Comunist.

Prin urmare, toată vorbăria despre încurajarea discuțiilor sincere s-a dovedit a fi un efort premeditat de „scoatere a şarpelui din vizuina lui”. În timpul forumului din aprilie, unii chiar spuseseră ce aveau pe suflet, iar Mao a conchis acum că erau în căutarea puterii. El a definit din ce în ce mai des amenințarea „dreptiştilor” în termeni de rău augur: „Contradicția dintre dreptiştii burghezi şi popor este o contradicție neîmpăcată, irezolvabilă, pe viață şi pe moarte”. Nesiguranța şi resentimentul l-au făcut pe Mao să-şi dezumanizeze criticii într-o modalitate grotescă: „Au ieşit acum la suprafață o mulțime de peşti. Dar nu orice peşti de demult – ei seamănă cu nişte rechini, au dinți ascuțiți şi le place să-i muşte pe oameni”.

În acest moment nepotrivit, în iulie 1957, Neruda a făcut cea de-a doua – şi ultima – vizită în China. În ciuda norilor care i se adunau deasupra capului, tata a primit aprobarea să-l însoțească pe poet în deplasările lui în sud-vestul şi în centrul Chinei. Ai Qing a zburat la Kunming ca să-i întâmpine pe Neruda şi pe soția lui, Matilde, care erau însoțiți de autorul brazilian Jorge Amado şi soția lui, Zélia, şi

împreună au făcut un tur al Yunnanului, al Cheilor fluviului Yangtze şi al oraşului Wuhan.

În memorii, Neruda avea să-şi amintească ulterior că „La Kunming, primul oraş chinez de după graniță, ne aştepta vechiul nostru prieten, poetul Ai Qing. Chipul lui mat şi măsliniu, ochii mari, debordând de ghiduşie şi de bunătate, precum şi istețimea rapidă, au fost şi de data asta o promisiune a plăcerii pe durata acestei lungi călătorii”.

„La fel ca Ho Şi Min”, a continuat Neruda, „Ai Qing aparținea vechiului bazin oriental de poeți condiționați de oprimarea colonialistă din Orient şi de o viață grea la Paris. Ieşiți din închisori în țările unde se născuseră, aceşti poeți, ale căror voci erau fireşti şi lirice, au devenit studenți la ananghie sau chelneri în restaurantele din străinătate. Ei nu şi-au pierdut niciodată încrederea în Revoluție. Foarte blânzi în poezia pe care-o scriau, însă fermi şi neclintiți în politică, ei se întorseseră acasă la timp pentru împlinirea propriului lor destin.”

Cu toate acestea, în China, destinul omului e modificat adeseori de forțe politice mai mari, nu de opțiunile individului. Potrivit lui Neruda, Ai Qing şi alți prieteni chinezi „nu suflaseră o vorbă despre faptul că erau cercetați şi nici nu amintiseră vreodată că viitorul lor atârna de-un fir de păr”, iar Neruda a fost oripilat când a aflat, la întoarcerea la Beijing, că Ai Qing devenise o țintă a atacului. Tata nu s-a numărat printre simpatizanții, mulți la număr, care au asistat la plecarea lui Neruda. Aveau să treacă douăzeci de ani înainte ca acesta să fie văzut din nou în cercurile culturale de la Beijing.

Campania Împotriva Dreptei s-a desfăşurat în toată țara. La Asociația Scriitorilor, ea a început cu discreditarea lui Ding Ling. Unul după altul, vorbitorii au denunțat-o ca „element antipartinic” sau au acuzat-o fie că „a capitulat în

fața duşmanului”, fie că „tânjea să fie independentă de partid”. Colegi care până nu demult îi strângeau mâna şi sporovăiau vesel cu ea își arătau acum o cu totul altă față, dând un exemplu înfiorător despre cât de repede puteau oamenii să-şi schimbe poziția.

Cu toate acestea, Ai Qing i-a luat apărarea lui Ding Ling. „Cum puteți fi atât de lipsiți de inimă?”, a protestat el. „E urât s-o faceți cu ou şi cu oțet pe o tovarăşă în felul ăsta, de parc-ar fi un delincvent vrednic de dispreț. Atacurile sectare sunt inacceptabile.” Aceste cuvinte nu numai că n-au ajutat-o pe Ding Ling; ele au sfârşit prin a-i provoca mari probleme chiar lui Ai Qing. Tata stârnise un viespar, iar acum era asediat din toate părțile.

De la începutul lui iunie până la începutul lui august 1957, Asociația Scriitorilor a ținut douăsprezece şedințe, cu participarea a peste două sute de autori, membri şi nemembri de partid, pentru a da în vileag presupusa clică antipartinică aflată sub conducerea lui Ding Ling. *Ziarul poporului* a publicat pe prima pagină un articol care sărbătorea acest triumf şi susținea că Ai Qing şi mai mulți dintre asociații cei mai apropiați ai lui Ding Ling din perioada Yan’an se încârdăşiseră cu ea. Ai Qing a fost identificat drept un om activ de multă vreme în diverse „clici antipartinice” – „Ajutorul lui Ding Ling, amicul lui Li Youran, tovarăşul de idei al lui Jiang Feng, prietenul la cataramă al lui Wu Zuguang”. Acesta din urmă era un dramaturg bine-cunoscut; Ai Qing şi aceşti prieteni aveau să fie etichetați în scurt timp ca dreptişti şi alungați din capitală.

Venea toamna, iar tata stătea la birou de unul singur, cu ochii stinşi, fără să scoată o vorbă toată ziua. Gao Ying îşi făcuse un obicei din a-l aştepta pe alee pe poştaşul care aducea ziarul, ca să rupă orice articol în care era menționat Ai Qing şi să-l arunce la gunoi.

În decembrie 1957, liderii de partid din Asociația Scriitorilor au decis să-l excludă pe tata din Partidul Comunist şi să-i retragă toate funcțiile. Când a primit vestea, tata a fost distrus.

Într-un miez de noapte, Gao Ying dormea dusă, cu mine în brațe, când o serie de bufnituri puternice au trezit-o din somn. A dat fuga în bucătărie, unde l-a găsit pe tata care, în culmea disperării, se dădea cu capul de pereți. L-a îmbrățişat strâns, în timp ce sângele cald îi curgea pe față. În acea perioadă cumplită, viața politică avea cea mai mare importanță; fără ea, nu mai avea rost să trăieşti.

După ce Ai Qing a fost înfierat ca dreptist, alți scriitori s-au ferit de el ca de ciumă. Singura lui formă de contact cu exteriorul avea loc când se ducea în Parcul Zhongshan şi juca una sau două partide de şah cu un alt vizitator care avea timp de pierdut – cineva care nu-i ştia statutul de paria.

Dintre poeții ruşi care-i plăceau lui Ai Qing, Esenin şi Maiakovski îşi puseseră capăt suferințelor prin sinucidere. Una dintre scrierile de început ale tatei specula despre posibilitatea de a muri fără speranță, neconsolat, cu permanentul regret că moartea nu se ivise în focul luptei, ci într-un ungher retras şi singuratic. Mai mult ca sigur că-i venise o idee asemănătoare de nenumărate ori în acea perioadă.

La sfârşitul lui 1957, cariera lui Ai Qing era deja țăndări, însă pentru criticii care țineau morțiş să-şi înfrumusețeze scrisorile de acreditare revoluționară încă mai erau lucruri de spus despre greşelile lui impardonabile. În primăvara următoare, un articol al unui tânăr critic literar, Yao Wenyuan, a dus atacul la nivelul următor, depistând o tendință burgheză în lucrările lui Ai Qing din toate etapele carierei lui. Mulți intelectuali sosiseră la Yan'an cu noțiuni burgheze despre democrație, a recunoscut Yao, însă

majoritatea acceptaseră treptat ideologia proletară. Ai Qing, pe de altă parte, se cramponase cu încăpățânare de idealurile reacționare şi nu-şi învinsese niciodată teama față de o revoluție condusă de proletariat. Era doar o chestiune de timp până să fie demascat. „Aşa s-a încheiat epoca unui Ai Qing detestat de mase”, a conchis Yao Wenyuan. „El a început ca un susținător al democrației burgheze şi a sfârşit ca duşman al socialismului; acum drumul i s-a înfundat.”

În anii care au urmat, Yao avea să scrie zeci de articole care au elogiat ortodoxia maoistă şi au contestat loialitatea intelectualilor chinezi, vârându-i-se pe sub piele lui Mao şi obținând în cele din urmă o funcție în Biroul Politic. El a fost pedepsit abia după moartea lui Mao, în 1976, pentru rolul jucat în Revoluția Culturală: ca membru al celebrei „Bande a celor patru”, Yao avea să petreacă douăzeci de ani în închisoare.

Pentru Mao, simpla etichetare a lui Ai Qing şi a altor asemenea făptaşi ca „dreptişti” nu a fost suficientă; ei trebuiau să fie și pedepsiți fizic pe măsura gravelor abateri comise. Iată de ce peste 550 000 de intelectuali aveau să fie supuşi acum „reeducării prin muncă”. Douăzeci de ani mai târziu, când au fost în sfârşit „reabilitați”, doar 100 000 mai erau în viață. În acel moment, disidența aproape că nu mai exista.

Capitolul șapte

Din nord-estul îndepărtat spre nord-vestul îndepărtat

Anul 1958 a început cu noi atacuri împotriva lui Ai Qing şi a altor autori. Pe 26 ianuarie 1958, influentul jurnal literar *Wenyi bao* a întrebat pe un ton agresiv: „Ce anume

are nevoie de o nouă critică?” Şi şi-a răspuns singur: „«Crini sălbatici» de Wang Shiwei, «Gânduri de 8 Martie (Ziua Femeii)» de Ding Ling, «Înțelegeți-i pe scriitori, respectați-i pe scriitori» de Ai Qing şi alte texte asemănătoare”. Și articolul continua astfel:

> Ce merită remarcat în privința acestor autori este că, deşi adoptă un ton revoluționar, transmit un mesaj contrarevoluționar. Cei dotați cu un miros fin vor fi în stare să-i simtă, dar pe alții i-ar putea induce în eroare. Oamenii din străinătate care cunosc numele lui Ding Ling şi Ai Qing ar putea dori să-şi facă o idee despre ce se întâmplă de fapt. Aşa că retipărim integral această culegere de texte. Aprecierea noastră față de Ding Ling, Wang Shiwei şi alții pentru eforturile lor: buruienile otrăvitoare au devenit acum îngrăşăminte de calitate, arătându-i mărețului nostru popor în ce fel operează duşmanii noştri.

Ai Qing a descoperit şocat că un caz despre care credea că fusese clasat cu şaisprezece ani în urmă era readus în actualitate. Cu câteva luni mai devreme, la o şedință ținută de Liga Tineretului Comunist din cadrul Asociației Scriitorilor, cel care prezida şedința le ceruse tuturor s-o „ajute” pe Gao Ying să se delimiteze ferm de Ai Qing şi să-i divulge poziția antipartinică. Cu toate acestea, Gao Ying a rezistat presiunii exercitate asupra ei. „Nu cred că Ai Qing are poziții antipartinice”, a spus ea, „şi n-o să divorțez de el. Dacă Ai Qing e considerat atât de retrograd, atunci nici eu nu am cum să fiu progresistă. Prin urmare, ca să purific organizația Ligii Tineretului, îmi anunț retragerea din această Ligă.”

Asta a provocat o mare agitație în sala de şedințe. Gao Ying a ieşit valvârtej din sală şi din clădire, după care a sărit într-o ricşă parcată în apropiere. „Dă-i drumul!”, i-a strigat

ea conducătorului uluit. Când a ajuns acasă, i-a spus tatei: „De-acum încolo, oriunde te duci, vin cu tine”.

În Campania Împotriva Dreptei, presiunile politice au silit multe cupluri să se despartă, însă părinții mei au rămas împreună. Pe atunci aveau trei copii acasă: Lingling şi Gao Jian, copiii lui Gao Ying din prima căsătorie, şi cu mine. Se apropia aniversarea mea de un an, însă eram pe cale să ne părăsim căminul confortabil – şi aveau să treacă două decenii până să ne întoarcem.

Tata îl cunoscuse pe generalul Wang Zhen în 1943, pe durata şederii la Yan’an. După ce tata s-a mutat la Beijing, cei doi bărbați s-au învârtit în cercuri diferite şi s-au întâlnit foarte rar, însă, după întoarcerea lui Ai Qing din Chile, Wang Zhen îl invitase la el acasă să mănânce împreună. În timpul conversației, generalul scosese exemplarul său cu colțurile răsucite din *Poezii alese de Ai Qing*, ale cărei pagini erau adnotate minuțios, marcând cu cerculețe versurile care-i plăcuseră în mod deosebit. Pe pagina de titlu, el le scrisese un mesaj copiilor: „Un cerc: trebuie să ştiți aceste versuri bine. Două cercuri: trebuie să le învățați pe de rost”.

La începutul primăverii lui 1958, când pe dreptiştii ca Ai Qing îi păştea alungarea din capitală, Wang Zhen, ajuns ministru al gospodăriilor de stat şi al fondului funciar, l-a invitat din nou la el acasă. Şi a trecut direct la subiect.

— Lao Ai, a spus el, adresându-i-se tatei cu apelativul familiar, nu eşti un element antipartinic şi antisocialist. Eşti de partea adevărului, o ştiu. E timpul să te distanțezi de lumea culturală şi, în loc de asta, să ni te alături.

Wang Zhen a luat un indicator şi s-a apropiat de marea hartă a Chinei care atârna pe perete. Heilongjiang se găsea în colțul din dreapta-sus al hărții, iar Wang a arătat spre un punctuleț din nord-estul îndepărtat, o stațiune forestieră numită Pădurea Nanheng.

— Lao Ai, a spus el, aici o să te duci.

La fel ca alți dreptişti, tata era exilat într-una dintre cel mai puțin ospitaliere regiuni ale națiunii pentru „remodelarea gândirii”. Însă Wang Zhen se asigurase că avea să fie trimis în „Marea Sălbăticie a Nordului”, zona aflată atunci sub jurisdicția lui, unde putea să fie cu ochii pe el şi să-l protejeze. Marea Sălbăticie a Nordului era partea cea mai nordică a Chinei, iar marginile ei de nord şi de est se găseau la o aruncătură de băț de Uniunea Sovietică. Încă din anii 1650, din timpul domniei primului împărat Qing, această parte a țării avusese o reputație sinistră ca cimitir al celor acuzați de nesupunere sau răzvrătire.

Înainte să plece din Beijing, mama s-a dus la o băcănie care-i deservea pe străini şi a cumpărat o ladă de lapte praf american de import. Nu aveai de unde să faci rost de lapte în Marea Sălbăticie a Nordului, iar mai târziu mama a pus fortificarea trupuşorului meu pentru provocările exilului pe seama acestei formule pentru nou-născuți.

Am mers spre nord cu un tren rezervat militarilor, în care eram singurii civili. Ca să nu atragem atenția, înainte să ne urcăm în tren, tata i-a zis lui Lingling:

— Dacă te-ntreabă cineva ce face tatăl tău, spune-i că lucrează-n agricultură.

Când am ajuns în cele din urmă la Mishan, Wang Zhen era acolo ca să ne întâmpine. Orăşelul din mediul rural era ticsit de zeci de mii de soldați care se întorceau la viața de civil. Amintindu-şi de vremea când fusese comandant pe timp de război, Wang Zhen s-a suit pe un camion şi a început să le strige indicații viitorilor fermieri, îndemnându-i să pătrundă în ținuturile neatinse şi să muncească pământul din Marea Sălbăticie a Nordului, conform spiritului din Yan’an.

— E aici un poet pe nume Ai Qing, care merge cu voi, le-a spus el. Ce-ar fi să-i urați bun venit?

— Bun venit! au urlat ei.

— Astăzi o să înaintăm în Marea Sălbăticie a Nordului. Dacă nu avem mijloace de transport, ce facem?

— Mărşăluim! s-a auzit răspunsul.

Din Mishan, dincolo de lacul Hanka, se vedea Uniunea Sovietică, pe malul estic; Vladivostokul nu era departe. Ni s-au repartizat camere goale dintr-o şcoală dezafectată. Când mama a aflat că printre ocupanții precedenți fusese și un copil care murise de rujeolă acolo, s-a speriat să nu mă îmbolnăvesc şi eu. „Mai bine dorm în stradă!”, a strigat ea. Aşa că ne-am mutat în alt loc şi am petrecut noaptea acolo.

Casa părintească a mamei fusese în Shandong, provincia unde se născuse Confucius, şi, la fel ca mulți oameni din Shandong, avea şi ea o concepție tradiționalistă despre chestiunile de familie. Respectuoasă cu părinții şi devotată copiilor, era directă şi destoinică. Deşi nu prea își exprima emoțiile, îl iubea pe tata, numai că în acea perioadă cuvântul „iubire” nu era asociat niciodată cu sentimentele personale, fiindcă iubirea putea fi arătată doar statului, partidului şi conducătorului său.

Destinația noastră finală a fost Ferma de Stat 852. Ascunsă în inima muntelui, fusese ridicată într-un loc unde până nu demult fusese pădure virgină. Ai Qing a fost singurul dreptist care a fost trimis acolo. Alți 1 417 dreptişti – printre care autori, pictori, actori, muzicieni şi ingineri – au fost trimişi la alte două colonii de exploatări forestiere din aceeaşi regiune. Ei formau doar o mică parte din jumătatea de milion de dreptişti care erau împrăştiați acum în toate cele patru colțuri ale țării.

Secretarul de partid comunist al Fermei 852, care fusese cândva ofițerul de securitate al lui Wang Zhen, ne-a tratat cu politețe şi considerație. Cinci cabane din buşteni fuseseră

construite pentru administratorii coloniei de muncă – una în mijloc şi alte patru dispuse la distanțe egale în jurul ei. Ni s-a repartizat o cabană în colțul de sud-est, care-i fusese rezervată inițial lui Wang Zhen. Ea fusese ridicată din trunchiuri de pin, iar spațiile dintre scânduri fuseseră umplute cu rumeguş, ca să nu pătrundă frigul. Lângă ea se înălțau mesteceni de o albeață desăvârşită.

Tata a primit titlul onorific de conducător adjunct al coloniei, o funcție fără autoritate şi însărcinări speciale. Fiind om de litere, nu avea experiență în administrarea pădurii sau exploatarea lemnului, aşa că Wang Zhen a sugerat să i se dea pur şi simplu ocazia să se amestece printre simplii lucrători şi să „guste viața”, adunând astfel materie primă pentru scris. Tata s-a făcut util ajutând la construirea cabanelor şi la instalarea *kàng*-urilor, paturile din cărămidă încălzibilă care erau dotări standard într-o climă cumplit de rece. Peste zi, era responsabil cu scrierea anunțurilor pe tablă, iar serile le ținea un felinar celor care îndeplineau munci grele.

În aprilie, copacii din pădure încă nu înfrunziseră, iar tata ne ducea pe noi, copiii, să căutăm păsări. Razele soarelui se proiectau printre crengi, luminând trunchiuri căzute în toată acea nemişcare şi mohoreală. La apropierea nopții, vântul se întețea, mugind amenințător când răbufnea peste vale. Atunci, ca să ne aline, tata ne spunea că pădurea era casa vântului: în fiecare noapte, după toată truda, vântul avea nevoie să se întoarcă acasă, la fel ca noi. În ochii lui, vântul era cel mai bătrân cetățean al muntelui, iar eu eram cel mai tânăr.

Ferma de stat avea un mic magazin, însă uşa lui era ferecată luni în şir, fiindcă nu avea prea multe de vânzare. Supraviețuirea depindea de eforturile pe care le făceai. Părinții mei s-au gândit să curețe un petic de pământ şi să planteze câteva legume, însă când a început să sape şi să

dezgroape încâlceala de rădăcini din pământ, mâinile tatei s-au umplut de băşici şi de răni.

Într-o zi, în inima pădurii, am dat peste un pui nou-născut de căprioară sika. Ne-am întors cu el în colonie şi l-am hrănit cu lapte praf pentru copii. O vreme a zburdat fericit şi mi-a fost tovarăş de joacă, până când într-o zi, din nefericire, a căzut într-o fântână şi s-a înecat. Mai târziu, colonia a cumpărat un ren mare şi singur, i-a construit o îngrăditură şi l-a însărcinat pe tata să aibă grijă de el. În cele din urmă, renul a izbutit să dărâme o parte din gard şi să fugă, spre încântarea nemărturisită a tatei.

În liniştea pădurii, viața era simplă şi austeră. Când venea vara, munții se tapetau cu „ace aurii” – flori sălbatice de culoare galbenă, pe care le culegeam, le uscam şi le mâncam cu bucurie. Odată, pe când abia învățam să vorbesc, l-am tras pe tata de mână şi l-am condus în pădure. Într-o scorbură de la rădăcina unui copac găsisem o ciupercă coama-leului şi i-am arătat-o palpitând de emoție.

În toamna lui 1958, când calea ferată a fost prelungită spre est până la Hulin, toate traversele de şină ale proiectului s-au făcut din lemnul de la noi. Mama se ocupa de plantele abia semănate şi cultiva legume, dar pentru sprijinirea construirii căii ferate a fost recrutată şi ea la exploatarea forestieră. Copacii erau tăiați cu un ferăstrău mare, de care trăgeau doi bărbați încolo şi încoace; fiecare copac care se prăbuşea lovea pământul cu o bubuitură enormă, al cărei ecou răsuna în tot muntele. La sfârşitul zilei, mama era leoarcă de sudoare, iar vântul o îngheța când părăsea adăpostul copacilor. În iarna aceea a răcit, iar tusea care a urmat a ținut-o mai bine de două luni. Din cauza tusei i s-au spart vase de sânge în ochi, care i s-au

făcut roşii. Fără doctori şi medicamente, s-a ales cu un astm cronic.

În locurile mai îndepărtate de exploatare forestieră, tăietorii de copaci trebuiau să sape o groapă în zăpada înghețată şi să-şi facă acolo un adăpost temporar, acoperind groapa cu crengi şi prelate şi lăsând un mic spațiu liber în „acoperiş” pentru aerisire. Făceau focul să le fie cald seara, însă focul nu rezista niciodată peste noapte, iar dimineața era atât de frig, încât aburii ieşiți din gurile celor care dormeau se ridicau ca un nor prin gaura din acoperiş. Dacă nu se vedeau aburi ieşind prin gaură, însemna că bărbații dinăuntru muriseră.

Când venea iarna, munții erau îngropați sub zăpadă şase luni pline şi, de îndată ce zăpada se topea primăvara, era noroi peste tot, iar camioanele care aduceau provizii nu erau în stare să ajungă prea departe. Cu rația de cereale consumată, nu ne puteam potoli foamea decât fierbând fire de grâu încolțit. Tata avusese deficit de calciu în alimentație când era tânăr şi nu avusese niciodată o dantură foarte bună, iar acum, neputând să rupă tulpinile aspre, nu-i rămânea decât să le înghită întregi. Din cauza asta, îl apuca mereu diareea. În scurt timp a ajuns slab ca o greblă şi nu s-a mai putut da jos din pat. Şubrezit la trup şi la suflet, se întâmpla de multe ori ca, după ce închidea ochii, să-şi dorească să nu-i mai deschidă. Însă prezența noastră şi încurajările mamei l-au ajutat să rămână în viață. Dacă n-am fi fost noi, a spus mama mai târziu, şi-ar fi luat bilete doar dus până la râu, s-ar fi legat unul de altul şi ar fi sărit în apa rece sloi, cu câte un bolovan în brațe. Ar fi durat doar un minut ca să-și pună capăt chinurilor.

În pădure nu eram conectați la rețeaua electrică, aşa că tata şi-a oferit drepturile de autor ca să cumpere un mic generator pentru ferma de stat, iar după aceea am avut lumină. Când a vizitat colonia în octombrie 1959, Wang

Zhen a fost şocat la vederea unui Ai Qing emaciat şi imobilizat la pat, aşa încât a adus un medic care să-l trateze. N-a trecut mult şi tata a primit o scrisoare din partea ministrului gospodăriilor de stat şi al fondului funciar, care-l anunța că putea să se întoarcă la Beijing.

Cu doi ani mai devreme, Uniunea Sovietică lansase *Sputnikul*, primul satelit artificial al Pământului. Însuflețiți de această premieră, sovieticii au întocmit un plan de „lansare cuprinzătoare a epocii de construire a comunismului", cu scopul de a depăşi Statele Unite în maximum cincisprezece ani. În acelaşi fel, Mao Zedong îşi imagina că va egala producția industrială engleză în zece ani şi că-i va prinde din urmă pe americani în alți zece. Formularea oficială era „să ajungem din urmă Anglia şi Statele Unite în douăzeci şi cinci de ani, poate puțin mai mult", însă asta doar pentru a face loc unei anumite flexibilități – în sinea lui, Mao credea că erau de-ajuns douăzeci de ani. Conducerea PCC a propus o aşa-numită linie directoare: „să depunem toate eforturile, să țintim sus şi să construim socialismul cu rezultate mai bune, viteză mai mare, calitate superioară şi costuri reduse". Linia directoare, Marele Salt Înainte (o tentativă de industrializare rapidă, inclusiv o campanie puternică de dezvoltare a siderurgiei) şi comunele populare (menite să colectivizeze economia rurală a Chinei) au devenit „Cele Trei Steaguri Roșii" ridicate de întreaga națiune. Însă aceste politici radicale aveau să provoace în anii următori moartea prin inaniție a zeci de milioane de oameni.

La întoarcerea în capitală, părinții mei au aflat că erau exilați într-o altă regiune îndepărtată, de data asta în nord-vestul extrem al Chinei. Acolo, Unitatea de Construcție şi Producție din Xinjiang fusese înființată de Wang Zhen, având ordin să „dezvolte şi să păzească zonele de graniță"

din apropierea Deşertului Gurbantünggüt din partea de nord a Xinjiangului.

Eram la sfârşitul lui noiembrie 1959. La Beijing vremea se răcea, iar mama avea mari reţineri în a mă lua cu ei. La fel ca nord-estul, Xinjiang era considerat de multă vreme un loc numai bun ca să scapi de nepoftiţi, iar în perioada Qing fusese ales adeseori ca loc de surghiun pentru cei care ofensaseră curtea imperială. Ajunsul acolo presupunea o călătorie lungă, anevoioasă, iar trăitul acolo însemna o izolare cvasitotală. Îngrijoraţi că un copil de doi ani şi jumătate ar fi prea mic ca să suporte rigorile călătoriei, părinţii mei m-au lăsat în grija mătuşii Jiang Xihua, care lucra acum la Beijing ca grafician. Însă când au dat să plece, m-am aşezat pe geamantanele lor, într-o încercare disperată de a-i împiedica să plece. Prinzând-o pe mama de picioare, am protestat spunând că dacă nu vor să mă ia cu ei înseamnă că „vor să scape de mine”. Cu maşina aşteptând-o în stradă, m-a împins într-o parte şi a ieşit în fugă din casă.

Când au plecat părinţii mei spre Xinjiang, calea ferată ajunsese doar până la graniţa cu provincia Gansu şi cu orăşelul Xingxingxia, care pe vremuri servea ca punct de control pentru călătorii care se îndreptau spre vest. În ziua următoare ai mei au luat un autobuz până la Weiya, care pe atunci era atât de mic, încât nici nu apărea pe hărţi. Acolo s-au urcat într-un alt autobuz, pentru o călătorie de două zile până la Kumul, unde au petrecut o noapte, înainte să ajungă în fine la Ürümqi, pe atunci blocat sub zăpezi şi gheţuri. Pe întreaga durată a călătoriei prin Xinjiang nu au văzut nici măcar un petic de verdeaţă, ci doar o întindere nesfârşită de mărăcini. Furtunile de nisip ameninţau să facă ţăndări geamurile autobuzului, iar starea drumurilor era atât de proastă, încât, la încheierea călătoriei, tata a spus că era o minune că încă mai avea oasele la locul lor.

Pe drum, tata a văzut pentru prima dată Munții Aprinşi, înălțimile din gresie arămie din deşertul situat la est de Ürümqi, care par cuprinse de un foc nestins, şi a început să aprecieze frumusețea austeră a peisajului din Xianjing. Şi deşi Xianjing era o noutate pentru el, avea acolo prieteni din Yan'an care urmau să se ocupe de el: Wang Enmao, prim-secretarul Regiunii Autonome Xinjiang, şi Zhang Zhonghan, comisarul adjunct al Unității de Construcție şi Producție din Xinjiang.

Din 1959 până în 1961, China a căzut pradă unei foamete cumplite şi zeci de milioane de oameni au murit de inaniție. Cu toate acestea, Xinjiang a fost ceva mai puțin afectată decât multe alte locuri, iar rezervele de cereale au fost suficiente. Îngrijorați că s-ar putea să nu am ce să mănânc la Beijing, părinții s-au decis să mă aducă la ei.

În vara lui 1961 tocmai împlinisem patru ani. Pe drumul prin Lanzhou, principalul oraş din provincia Gansu, am rămas peste noapte la un han unde patul era infestat de ploşnițe. Din cale-afară de scrupuloasă în chestiunile de igienă, mama n-a închis un ochi toată noaptea.

Calea ferată se întindea acum de la Xingxingxia la Yanhu, iar când am coborât din tren, o pală de vânt mi-a zburat şapca de pe cap. Netulburat, i-am spus tatei: „Vântul de-aici n-are forță deloc!" Îmi dezvoltasem deja înclinația spre ironie.

Absolut din întâmplare, pe când aşteptam autobuzul pentru distanțe lungi, tata s-a întâlnit cu vicepremierul Xi Zhongxun, care venise în inspecție la Xinjiang. Tata îl cunoscuse pe Xi – tatăl actualului preşedinte al Chinei, Xi Jinping – în perioada petrecută la Yan'an. Au stat puțin de vorbă, iar Xi le-a spus oficialităților din Xinjiang care veniseră să-l conducă la plecare că era momentul ca statutul de dreptist al tatei să fie reanalizat. Pentru el, era

limpede că Ai Qing nu era un element antipartinic, aşa că a aranjat ca o maşină să ne ducă pe toţi la Ürümqi.

Shihezi se găseşte la aproape o sută de kilometri nord-vest de Ürümqi, pe malul vestic al râului Manas. În 1949, aici erau doar câteva zeci de gospodării ale uigurilor, însă în mai puţin de zece ani se transformase într-un oraş cu aproximativ 200 000 de locuitori. La nord se întindea Bazinul Dzungar, iar la sud, munţii Tian Shan. Străzile din noul oraş erau atât de drepte, încât ai fi zis că fuseseră trasate cu rigla. Complexul ocupat de administraţia Diviziei 8 de Producţie Agricolă era înconjurat de un zid, cu un soldat la poartă. În afara clădirilor de birouri, complexul găzduia de asemenea cam o sută de familii, dacă nu mai mult. Imediat lângă intrarea nordică se găsea o serie de bungalouri gălbui, în stil sovietic, iar ansamblul situat la est a devenit noua noastră casă.

Dat fiind că ne-am mutat de multe ori cât timp am fost copil şi din moment ce fiecare mutare implica ajustare şi adaptare, casa nu-mi inspira nici încredere, nici sentimentul de apartenenţă. O casă care nu poate fi protejată şi susţinută îşi pierde puterea de convingere; încrederea şi ataşamentul îşi încetează la rândul lor existenţa când nu sunt ancorate în memorie.

Oraşele care se ghidau după sistemul sovietic de planificare urbană suprimau diversitatea individuală în favoarea eficienţei şi uniformităţii. În consecinţă, Shihezi era spaţios, cu pâlcuri mari de plopi, ale căror siluete verticale formau un unghi drept cu drumurile orizontale de beton pe care le umbreau. Construit de foşti militari, cu transplanturi din oraşele estice şi refugiaţi economic din zonele lovite de sărăcie, Shihezi era diferit de alte oraşe pe care le ştiau părinţii mei, fiindcă fiecare cărămidă şi fiecare placă de beton era nouă. Însăşi lipsa sa de istorie înlătura posibilitatea altor realităţi şi scotea în evidenţă imaginaţia

proiectanților cu privire la viitor. Shihezi era locuit de oameni cu cariere supuse schimbărilor, oameni care voiau să-şi reteze legăturile cu viețile anterioare şi să ia totul de la capăt, după ce aflaseră prin experiențe dureroase că memoria şi identitatea erau primejdioase. Statul era o maşinărie care absorbea memoria şi o golea de tot.

Spre sud, lanțul muntos Tian Shan era acoperit de zăpadă tot anul, inclusiv în verile toride, iar Shihezi îşi datora vegetația abundentă aerului rece dinspre munți. Lângă uşa noastră de la intrare, ascuns după un gard viu de chiparoşi, se găsea o grădină mică, în care intrai pe o poartă de lemn şi care era împânzită de rochița-rândunicii. Un grădinar bătrân şi sfrijit îşi petrecea acolo tot timpul, aplecându-se să taie crengi, să afâneze pământul, să smulgă buruienile şi să stropească florile. N-am văzut pe nimeni vorbind cu el. Se zvonea că fusese cândva un spion de rang înalt al Kuomintangului şi imaginația bogată m-a făcut să mă gândesc că risipise cumva tot felul de coduri secrete prin grădină. Casa lui, care nu părea mai mare decât un şopron, era ascunsă de tufăriş şi se ajungea la ea pe o potecă îngustă şi înălțată. M-am uitat o dată pe furiş pe fereastră şi am văzut un pat de două persoane şi un birou. Restul camerei părea neatins. Acoperită cu un strat de praf, încăperea împrăştia un luciu patinat, ca o plapumă de puf.

La suprafață cel puțin, situația tatei la Shihezi nu era foarte rea. Nu trebuia să muncească nicăieri şi nu stătea sub vreo presiune anume, dar găsea cu ce să-şi ocupe timpul. Trezindu-se la patru sau la cinci în fiecare dimineață, se aşeza la masa de lucru să scrie, la lumina unei lămpi de sticlă verde. Însă poeziile pe care le trimitea revistelor literare i se întorceau necitite, fiindcă niciun editor nu îndrăznea să le publice. Doar cu sprijinul lui Wang Zhen a reuşit să publice zece-douăsprezece poezii în revista cu circuit închis a unității de producție, *Marele Salt Înainte*,

sub pseudonimul Lin Bi, câştigând cinci yuani pentru fiecare poezie. Mai târziu a început să scrie o relatare ficționalizată a vieții lui de pionier din Xianjiang, *Refugiile din deşert*.

Copil fiind, îl vedeam trudind zi de zi pe manuscris, fiecare pagină fiind marcată de revizuiri, eliminări şi inserări. Asupra mea, acest devotament plin de migală pentru o carte care ar fi putut să nu fie publicată niciodată a exercitat o atracție misterioasă, iar mai târziu în viață i-am preluat rețeta, cochetând cu pericolul prin editarea de publicații clandestine. Pentru tata, actul scrisului era o parte integrantă a vieții, iar voința de-a scrie nu putea fi distrusă nicidecum.

Mama se ocupa de toate corvezile domestice – cumpăra alimente, pregătea masa, aducea apă. Avea grijă de toate, iar casa sclipea de curățenie întotdeauna. Adeseori mă țineam pe lângă ea când spăla rufele, admirându-i brațele puternice în timp ce ne freca hainele, le clătea, le storcea şi le atârna la uscat pe sfoara de afară.

Aproape tot ce aveam în casă era furnizat de guvern, de la fotolii şi paturi la biblioteci, mese şi scaune, inclusiv ceaşca din care tata îşi bea ceaiul. Singurele noastre bunuri erau două bagaje pe care le aduseserăm de la Beijing. Unul era un cufăr din laur chinezesc în care fuseseră puse picturile tatei. Celălalt era un geamantan din piele castanie, cu colțurile protejate de nişte opritoare metalice strălucitoare. Lucrurile dinăuntru închipuiau pentru mine o lume a fanteziei: opere de artă de aproape şi de departe, obiecte ceramice ornamentate superb, cupa din corn de bou incrustată cu argint, o fermecătoare cutie muzicală şi – cele mai multe la număr – cochiliile şi scoicile pe care le strânsese tata de pe diverse țărmuri de mare.

Într-o zi din cel de-al doilea an al meu la Shihezi, tata mi-a spus:

— Mama ta ți-a născut un frățior. Hai să-i facem o vizită.

Cu soarele după-amiezii încălzindu-ne spinarea, am mers pe străzile pustii spre spital. Din câte țineam minte, era pentru prima dată că făceam o plimbare lungă împreună – doar noi doi. Pe drum, am trecut pe lângă o grămăjoară de pietricele, iar eu m-am ghemuit ca să le iau pe cele care mă interesau, în timp ce tata s-a dat într-o parte şi a fumat o țigară, ținând în mână o pungă cu ouă fierte tari.

*

În decembrie 1961, s-a luat hotărârea de-a se dezlipi eticheta de dreptist de pe câțiva puțini aleşi, dintre sutele de mii de oameni care căzuseră victime prigoanei din 1957 a Campaniei Împotriva Dreptei. Tata s-a numărat printre cei 370 de cetățeni care au binemeritat favoarea. Ştirea a fost publicată în *Ziarul poporului*, iar după puțin timp ziarul i-a trimis tatei câteva sute de scrisori de la cititori, în care era felicitat şi i se făceau urări de bine. Însă decizia autorităților nu a marcat sfârşitul neplăcerilor pentru tata, fiindcă Asociația Scriitorilor a refuzat să manifeste măcar un strop de îngăduință pentru „şefi” dreptişti ca el.

O furtună se desluşea în zare şi nu peste multă vreme avea să ne târască în vârtej.

Capitolul opt

Lumea e a voastră

Lumea e a voastră, ca şi a noastră, dar în ultimă instanță e a voastră. Voi, tinerii, plini de vigoare şi de vitalitate, sunteți în floarea vârstei, la fel ca soarele la opt sau nouă dimineața. În voi ne punem speranța. Lumea vă aparține. Viitorul Chinei vă aparține.

— MAO ZEDONG, ADRESÂNDU-SE STUDENȚILOR CHINEZI DIN MOSCOVA, 1957

Pe la jumătatea anilor 1960, Mao Zedong se convinsese că Uniunea Sovietică şi statele ei marionetă din Europa de Est abandonaseră scopul unei revoluții mondiale. Cei care trădaseră marxism-leninismul, Nikita Hruşciov şi alți lideri care gândeau la fel, se angajaseră pe calea „revizionismului" şi a restaurării capitalismului. În cazul în care China nu era atentă, credea el, acelaşi lucru avea să se întâmple şi acolo. Ajuns la şaptezeci şi trei de ani şi tot mai irascibil cu privire la moştenirea lui, Mao credea că amenințarea cea mai mare se găsea în eşaloanele superioare ale guvernului, în rândul conducerii centrale. Pe 5 mai 1966, în timp ce primea o delegație albaneză, el a spus: „Nu stau rău cu sănătatea, dar mai devreme sau mai târziu Marx o să vrea să mă duc la el. Sunt acum în amurgul vieții, aşa că trebuie să folosesc timpul care mi-a rămas ca să pun capăt eforturilor de restaurare a burgheziei".

Mao era de părerea că formele de luptă folosite în trecut nu puteau rezolva problemele curente. Avea nevoie de un drum nou, care să mobilizeze cuprinzător masele de jos în sus. Soluția lui a fost „Revoluția Culturală". Lumea nu putea fi pusă în ordine înainte să fie aruncată în haos.

Pe 16 mai 1966, la cererea lui Mao, după o şedință lărgită a Biroului Politic, a fost aprobat un document care acuza că reprezentanți ai burgheziei se infiltraseră în partid, guvern, armată şi diferite cercuri culturale. Aceştia erau o clică de revizionişti contrarevoluționari, care pândeau momentul ca să pună mâna pe putere şi să transforme dictatura proletariatului într-o dictatură a burgheziei.

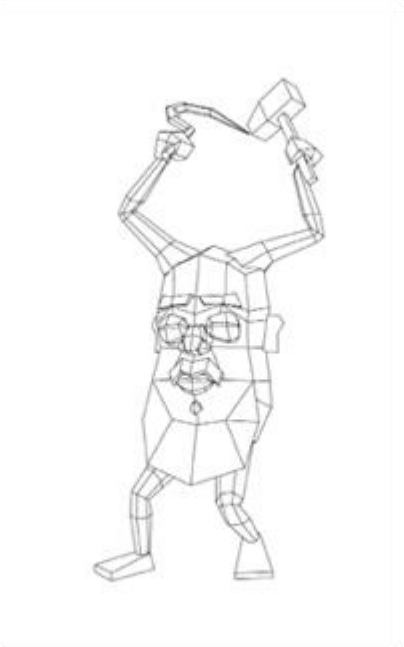

Mai târziu în aceeaşi lună, un atac virulent asupra conducerii Universității din Pekin a apărut în campusul universitar, sub forma unui afiş cu ideograme de-o şchioapă. Cu începere din anii 1950, afişele cu ideograme de-o şchioapă – scrise pe una sau mai multe foi mari de hârtie şi afişate în locuri publice reprezentative – fuseseră folosite frecvent ca instrumente de declanşare a campaniilor politice şi de modelare a opiniei publice. Afişele cu ideograme de-o şchioapă erau blogurile şi Facebook-ul din epoca lui Mao, diferența fiind că vederile şi limbajul lor se găseau sub un control strict, cu o direcție şi un scop precise. Atacul asupra conducerii Universității din Pekin

făcea parte dintr-un efort mai mare de compromitere a administrației municipale din Beijing, pe care Mao o considera reacționară.

Într-o conversație cu soția lui, Jiang Qing, Mao Zedong şi-a prezentat aşteptările privind Revoluția Culturală. Societatea trebuia azvârlită în haos, a spus el, înainte să poată fi condusă corespunzător. Era nevoie de o mişcare de acest gen la fiecare şapte sau opt ani, pentru a scoate „demonii boi şi spiritele şerpeşti” din vizuini, în conformitate cu tipul lor de clasă. Revoluția Culturală avea să fie un exercițiu de război la scară națională, în care stângiştii, dreptiştii şi neutrii şovăielnici aveau să primească tot ce li se cuvenea.

16 iulie 1966 a fost o zi însorită la Wuhan. În apropierea recent construitului pod peste Yangtze, având pe el doar costumul de baie, Mao s-a lăsat în apă de la bordul unei bărci cu motor şi a plutit fericit la vale timp de şaizeci şi cinci de minute. În acest eveniment pus la cale de media, actorul a făcut din nou dovada charismei şi a curajului. O înregistrare cu înotul lui a fost difuzată în toată țara, iar spiritul neîmblânzit în care „înfrunta valurile înainte să se spargă” era menit să-i impulsioneze pe generăluții revoluției.

Odată întors la Beijing, Mao a emis o declarație belicoasă cu titlul „Bombardați Cartierul General”, luând explicit în vizor conducerea PCC, şi nu după multă vreme fiecare deținător de putere s-a trezit în bătaia puştii. După aceea a fost ca şi cum s-ar fi dat drumul unui furtun de înaltă presiune, în timp ce „mase revoluționare” volatile țâşneau din fiecare întreprindere, din fiecare şcoală şi de pe fiecare stradă, organizând cu fervoare „mari legături” care au cuprins întreaga națiune de la oraşe şi sate, din fabrici şi mine, din oraşele mari spre frontierele îndepărtate.

În săptămânile care au urmat, Mao a urcat treptele de la Tiananmen de opt ori, purtând acum o uniformă militară

verde şi fiind însoțit de „apropiatul lui tovarăş de arme” Lin Biao, una dintre puținele figuri familiare rămase din vechea gardă (care mai târziu avea să-l trădeze). Pe 18 august, la primul dintre aceste mitinguri, cu aproape un milion de Gărzi Roşii jos în piață, Mao l-a îndemnat pe studentul care şi-a pus o banderolă a Gărzilor Roşii pe braț „să fie războinic”, un sfat pe care mulți radicali tineri aveau să-l interpreteze ca pe un îndemn de-a fi cât mai agresivi în lupta împotriva duşmanilor lui Mao. În repetate rânduri, Mao a salutat mulțimea uriaşă, îndemnându-i să îndrăznească să creadă, să îndrăznească să facă, să îndrăznească să se revolte. „Fiți gata să vă pierdeți viața şi îndrăzniți să-l dați jos pe împărat de pe cal”, i-a îmboldit el, împăratul în cauză nefiind el însuşi, bineînțeles, ci mai degrabă sistemul birocratic pe care Mao îl considera adversarul lui.

Pe 23 august 1966, autorul Lao She, vechiul prieten al lui Ai Qing, şi o serie de alți scriitori au fost duşi de Gărzile Roşii la străvechiul templu al lui Confucius din Beijing. Acolo li s-au ținut discursuri moralizatoare şi au fost bătuți cumplit. În dimineața următoare, cadavrul lui Lao She a fost descoperit plutind pe apa unui lac din apropiere. În aceeaşi zi, Li Da, preşedintele Universității din Wuhan, a murit sub tortură; zece zile mai târziu, Fu Lei, reputatul traducător din Voltaire şi Balzac, şi soția lui, Zhu Meifu, s-au spânzurat în casa lor din Shanghai. Teroarea roşie începuse.

La Shihezi, într-o dimineață am văzut că o mulțime de oameni se strânseseră pe strada altminteri liniştită din fața casei noastre ca să citească niște afişe cu ideograme de-o şchioapă scrise recent. Pe ele, numele tatei era prezent peste tot, cele două ideograme ale numelui său fiind tăiate cu cerneală roşie, spre a i se scoate în evidență statutul de paria. Mi-a fost greu să înțeleg ceva din formulele generice care umpleau afişele, rânduri precum „Dați în vileag

deghizarea josnică a lui Ai Qing”, „Arătați adevăratele culori contrarevoluționare ale lui Ai Qing” şi „Scoateți-l la lumină pe dreptistul ascuns”, dar era clar că nu vesteau nimic bun pentru tata – şi nici pentru noi, ceilalți. Afişele se legau şi de „îmbrăcămintea bizară şi scandaloasă” a mamei, dând glas ororii față de pantofii ei cu toc şi față de rochiile strânse pe corp.

Autorii acestor afişe erau actori şi scriitori, oameni familiarizați cu literatura, ca părinții mei, în casa cărora fuseseră musafiri obişnuiți. Acum că izbucnise furtuna politică, au fost primii care şi-au potrivit pânzele ca să li le umfle vântul, trădându-i şi calomniindu-i pe oamenii din jur, cu speranța că-şi vor consolida propria poziție.

Mai târziu în cursul verii, în timp ce luam prânzul într-o zi, o mulțime de tineri îmbrăcați în uniformele militare verzi şi cu banderolele Gărzilor Roşii au dat buzna la noi în casă. După ce au recitat în gura mare o litanie de citate din Preşedintele Mao, ei au început „să percheziționeze casa”. Era o sarcină pe care o luau foarte în serios, scoțând scânduri din podea, răsfoind paginile fiecărei cărți, strângând scrisori şi fotografii, căutând orice ar fi putut fi suspect. În cele din urmă au ridicat manuscrisele, corespondența şi alte obiecte personale ale tatei, lăsând casa vraişte.

Sora mea era în lacrimi, distrusă de pierderea obiectelor mici şi frumoase pe care le adunase tata, care a încercat s-o consoleze.

— Chestiile alea nu sunt importante, i-a spus el. Dacă le vor, n-au decât să şi le țină.

Ceea ce conta pentru el erau lucrurile pe care le scrisese. Însă lungul său poem despre Shanghai şi bucățile nepublicate pe care le scrisese în Marea Sălbăticie a Nordului n-au fost recuperate niciodată.

Rafturile tatei erau ticsite cu opere literare, însă pe lângă ele adunase o mulțime de cărți de artă. Când eram mic şi încă nu ştiam să citesc cuvintele, începusem deja să mă bucur de o parte din aceste volume, de coperțile şi ilustrațiile care-ți atrăgeau atenția: fecioare poleite cu aur, reproduceri ale gravurilor în bronz ale lui Rembrandt, construcții şi statui din perioada clasică şi din Renaştere. Toate acestea îmi înaripau imaginația. Îmi amintesc, de asemenea, antologiile de versuri ale lui Whitman, Baudelaire, Maiakovski, Lorca, precum şi pe cea a poetului turc Nâzim Hikmet. Eram fascinat de gravurile lui Picasso dintr-un volum de versuri de Paul Éluard, de vechile stampe chinezeşti revoluționare şi de decupajele de hârtie tradiționale pe care tata le achiziționase la Yan'an. Când dădeai paginile cărților, răspândeau un parfum unic şi-ți spuneau imediat că erau dintr-un timp şi dintr-un spațiu diferite. Ştiam încă de la o vârstă fragedă că aceste cărți şi albume însemnau enorm pentru tata, fiindcă de fiecare dată când vorbea despre ele i se lumina chipul. Îl ajutau să mai uite de griji.

Însă acum, în climatul actual, fiecare fibră din coperțile lor de pânză ne punea în pericol. După câteva raiduri efectuate de Gărzile Roşii la noi acasă, tata s-a hotărât să-şi ardă toate cărțile, iar eu l-am ajutat. Am aranjat împreună cărțile lângă un foc în aer liber, după care le-am luat una câte una, le-am rupt paginile şi le-am aruncat în foc. Ca nişte fantome care se înecă, s-au răsucit în căldură şi au fost înghițite de flăcări. În clipa când s-au făcut scrum, o forță stranie a pus stăpânire pe mine. De atunci, forța aceea avea să-mi controleze din ce în ce mai bine corpul şi mintea, până când a luat o formă care ar fi putut să-l intimideze şi pe cel mai puternic duşman. Era un angajament în slujba rațiunii, a unui simț al frumosului – lucrurile astea sunt

astăzi inflexibile, ferme, şi orice încercare de suprimare a lor provoacă automat rezistență.

Campania Împotriva Dreptei vizase elita, însă Revoluția Culturală a avut în vedere pe toată lumea. Şcolile s-au închis ca să li se permită elevilor „să se implice în revoluție” şi mulți profesori acuzați că au preferat „direcția de educație burgheză” au fost jigniți, umiliți sau chiar mai rău. Ocupați toată ziua cu şedințele sau cu luptele, adulții aveau prea multe pe cap ca să mai stea cu ochii pe copii, iar noi n-aveam decât să ne jucăm cât voiam în complexul părăsit acum. Jocul nostru preferat era de-a v-ați ascunselea, iar odată, căutând o ascunzătoare bună, am intrat pe fereastră într-un birou gol. În timp ce mă ghemuiam ca să nu fiu văzut, am observat un vraf de hârtii lângă mine, pe duşumea. Am încremenit când am văzut ce era acolo: în fața mea erau fotografii ale tatei şi ale familiei, teancuri de

scrisori şi pagini peste pagini pline cu scrisul lui familiar. Lucrurile astea fuseseră bunurile noastre cele mai prețioase, iar pierderea acestor câteva urme palpabile ale celor mai intime amintiri ale tatei avea să-mi sărăcească pentru totdeauna felul de a-mi imagina familia şi societatea.

*

Într-o zi, când s-a întors acasă, mama a observat că polița de care ne atârnam pungile căzuse pe jos. Un bec se găsea pe biroul tatei, iar când a pus mâna pe el, mama a văzut că avea filamentul intact.

— Ce rost are să schimbi un bec care n-are nimic? l-a întrebat ea pe tata, care stătea fără să spună nimic.

Deodată, mama şi-a dat seama că el încercase probabil să se spânzure de poliță, iar acum se gândea la alte forme de sinucidere. L-a strâns bine de tot în brațe, cu lacrimi în ochi.

— Ai Qing, nu gândi aşa! Ce s-ar alege de noi dacă ai muri? Nu cumva să mai încerci să faci asta!

Tata şi-a coborât privirile spre Ai Dan, frățiorul meu, care dormea dus şi nu avea habar de nenorocirea care fusese atât de aproape.

— Gao Ying, a spus el, copiii sunt foarte mici, cum ai putea să te descurci de una singură? Nu-ți face griji – nu am destul curaj pentru aşa ceva.

În 1967, rivalitatea dintre diferitele facțiuni ale Gărzilor Roşii s-a intensificat. Deşi toate facțiunile erau convinse de loialitatea lor nepieritoare față de Preşedintele Mao, divergențele şi ostilitatea dintre ele s-au transformat în luptă armată. În noaptea de 25 ianuarie 1967, conflictul a izbucnit în complexul nostru, între „facțiunea rebelă”, cel mai radical grup al Gărzilor Roşii, şi „facțiunea regalistă”, o bandă rivală, care încerca să apere interesele organizației de partid.

În noaptea aceea am auzit oameni fugind încolo şi încoace pe acoperiş, cu ţigle sparte sub picioare, şi o învălmăşeală confuză de glasuri. Din megafoane răsuna o cacofonie asurzitoare de lozinci şi ameninţări. A doua zi am auzit focuri de armă la fel de puternice şi de insistente ca boabele de fasole care se prăjesc în tigaie. Împuşcăturile s-au oprit abia când s-a întunecat, până când în cele din urmă un calm trist s-a aşternut peste complex.

În dimineaţa următoare, sub cerul rece, pe pământul îngheţat zăceau cam douăzeci de cadavre. Printre morţi se aflau un soldat, o femeie gravidă şi un coleg de clasă pe nume Ma Lu, foarte simpatizat în cartier. Un glonţ îl nimerise când se întorcea cu apa de la fântână, iar lângă cadavrul lui ghemuit, lipit acum de o foaie de gheaţă, se găseau o prăjină de cărat şi două găleţi. Cadavrul soldatului era îngheţat şi tare ca piatra. Stârniţi de noutatea situaţiei – şi ca să arate că nu le era teamă –, băieţii din vecini săreau cu rândul pe şi de pe cadavru.

Deşi zvonurile circulau ca vântul şi ca gândul, nimeni n-a dat vreo explicaţie pentru ce se întâmplase în noaptea aceea înspăimântătoare şi nimeni nu şi-a asumat răspunderea. În mod absurd, mai târziu unii au susţinut că tata condusese lupta din culise, iar mama a fost acuzată că uneltise cu el.

Într-o dimineaţă, am intrat în casă şi i-am găsit pe sora mea vitregă, Lingling, şi pe fratele meu vitreg, Gao Jian, purtând cu mândrie nişte uniforme militare pe care nu se ştia de la cine le primiseră. Mi s-a părut foarte ciudat, nu fiindcă hainele nu li se potriveau, ci fiindcă, în mintea mea, nu erau îndreptăţiţi să se îmbrace aşa, câtă vreme tata făcea parte din aşa-numitele Cinci Categorii Negre de moşieri, chiaburi, contrarevoluţionari, elemente negative şi dreptişti. Cum spunea unul dintre refrenele zilei, „Dragonii nasc dragoni, iar phoenicşii nasc phoenicşi. Când şobolanii fac pui, trebuie să trăiască ascunşi”. Teoria originii şi a

eredității era la modă: copiii elementelor din cele Cinci Categorii Negre nu puteau fi acceptați în elita revoluționară, la fel cum un pui de şobolan nu putea deveni dragon.

Cu Lingling şi Gao Jian trecuți binişor de zece ani, mama era din ce în ce mai îngrijorată pentru siguranța lor. I-a convins să se întoarcă la Beijing, la tatăl lor natural, al cărui statut de „cadru revoluționar” îl ferise până atunci de orice epurare. Cu familia pe punctul de-a se destrăma, am simțit deznădejdea tatei, fiindcă îşi tratase întotdeauna copiii vitregi ca şi cum ar fi fost ai lui, în aşa fel încât, de la un punct încolo, nici nu mi-am dat seama că aveam tați diferiți. Însă mama nu voia să le vadă viețile distruse doar fiindcă se măritase cu tata, iar el i-a înțeles temerile. În aceste momente de pericol, mutarea lor într-un loc sigur era o măsură înțeleaptă.

În fața despărțirii noastre iminente, am simțit o durere lăuntrică profundă, dându-mi seama că de fapt nu aparțineam aceleiaşi familii: unii dintre noi aveau alte opțiuni.

M-am proțăpit în fața surorii mele.

— Nu pleca, am murmurat.

Însă Lingling doar mi-a aruncat o privire ciudată – poate că nu auzise ce spusesem.

După plecarea lui Lingling şi Gao Jian, în casă a fost mai multă linişte, dar ne petreceam fiecare zi aşteptând să se mai întâmple ceva. După câteva săptămâni, Gao Jian s-a întors. Tatăl lor natural acceptase s-o primească pe Lingling în casa lui, dar nu şi pe fratele ei mai mic. Mie, care aveam zece ani, mi s-a părut un lucru bizar şi mi-am tot întrebat fratele vitreg de ce nu-l dorea taică-său. Pentru Gao Jian era, bineînțeles, cea mai dureroasă întrebare care i se putea pune, iar pumnul în față a devenit răspunsul lui standard la curiozitatea mea. Ce n-am înțeles atunci a fost că Gao Jian

îi fusese încredințat spre creştere mamei, aşa că fostul ei soț avea tot dreptul să refuze să-l crească pe fiul lor.

Tata a vorbit rareori de greutățile pe care le îndurase în perioada aceea; şi atunci, şi mai târziu în viață, cu noi şi cu prietenii, a preferat să tacă, fidel declarației pe care o făcuse cu un sfert de secol mai devreme:

Nimeni n-ar putea suferi mai mult decât mine
Sunt loial epocii şi-mi pun viața în slujba ei, însă tac
Împotriva propriei mele voințe, un prizonier
Fără cuvinte în drum spre execuție.

La puțin timp după aceea, tata, fratele meu vitreg şi cu mine aveam să fim duşi – cu câteva lucruşoare – la marginea deşertului şi aveam să ne reîncepem viața în „Mica Siberie”.

Mulți ani mai târziu, în cea de-a doua zi a detenției mele din aprilie 2011, când am susținut că aveam dreptul la protecția legii, anchetatorul meu m-a privit cu tâlc.

— Chiar nu ştii ce avea în mână Liu Shaoqi în ziua când i-au năvălit Gărzile Roşii în casă? a spus el. Un exemplar din Constituție.

Liu Shaoqi, revoluționar veteran şi comunist din 1921, fusese şeful de stat al Chinei la începutul Revoluției Culturale. Dat fiind că redactase Constituția Chinei, el a subînțeles că documentul avea să-şi apere autorul. Însă în 1966 Liu a fost acuzat că „pornise pe drumul capitalismului” şi şi-a sfârşit zilele distrus, într-o închisoare improvizată. A murit de pneumonie în noiembrie 1969 şi a fost incinerat în secret, sub un nume fals.

Anchetatorul a ridicat vocea ca să-şi sublinieze mesajul.

— Nu e nicio diferență, a spus el, între situația de azi şi cea de atunci. Nu-i exclus ca liderii de astăzi să ajungă în situația lui Liu.

Spunea pur şi simplu lucrurilor pe nume. Mesajul lui era: Nu uita că, într-un sistem totalitar, cruzimea şi absurdul merg mână-n mână.

Capitolul nouă

Mai libere decât vântul

De la întemeierea noului regim până la moartea lui Mao Zedong, în 1976, China a avut parte de peste cincizeci de campanii politice, fiecare mai violentă decât precedenta. Revoluția Culturală a cufundat națiunea în lumea închipuirii şi a amăgirii.

După ce trupele Tratatului de la Varşovia au ocupat Praga în august 1968, relațiile dintre China şi Uniunea Sovietică au fost din ce în ce mai încordate. Sovieticii au deplasat un milion de oameni la granița cu Xinjiang şi o vreme s-a crezut că avea să înceapă războiul. Ca măsură pregătitoare, în şcoala mea primară a început să se pună accent pe limbile străine, iar eu am învățat cum se spune în rusă „Dă-mi pistolul şi n-o să fii ucis” şi „Ne purtăm frumos cu prizonierii”.

Într-o seară de la sfârşitul lui octombrie 1971, un tânăr ni s-a oprit la uşă. Spre uluirea tatei, tânărul a scos un sul de hârtie din buzunar – un „Document al Conducerii de Partid” confidențial, prin care se anunța că, în timp ce încerca să fugă pe calea aerului din țară, vicepreşedintele Lin Biao murise într-un accident de avion. Tânărul văzuse întâmplător documentul la sediul fermei şi hotărâse pe loc că trebuia să i-l transmită „singurei persoane care merita să-l citească”: tata.

La sediu s-a descoperit repede că documentul lipsea, iar musafirul nostru a stat atârnat de o grindă timp de două zile şi două nopţi ca să fie făcut să-şi explice motivele. De fapt, în clipa când raportul a ajuns la conducerea fermei, lumea de afară aflase deja vestea.

Lin Biao, fost general de vază, se numărase printre părinţii fondatori ai Republicii Populare, iar în Revoluţia Culturală jucase un rol-cheie prin ajutorul dat lui Mao să-şi doboare duşmanii. Însă raporturile dintre cei doi se fisuraseră grav, ducând în cele din urmă la recentul fiasco. Tentativa lui Lin Biao de a dezerta în Uniunea Sovietică a dat o grea lovitură prestigiului lui Mao, care a părut după aceea o umbră a celui care fusese cândva.

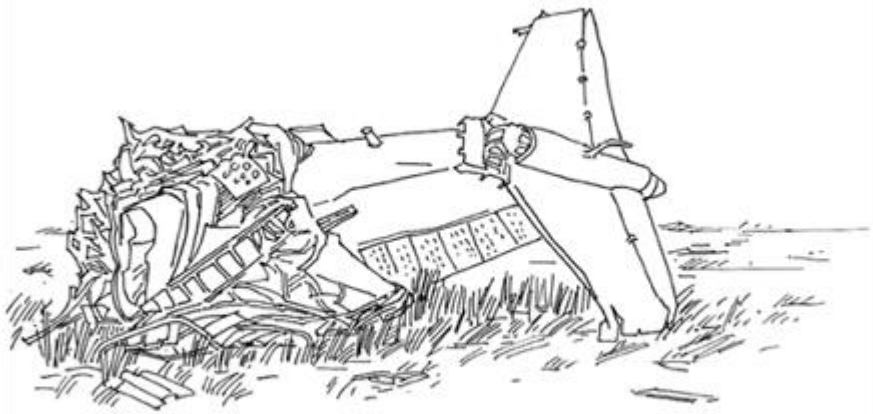

Pe 21 februarie 1972 a avut loc o întâmplare care a uimit şi mai mult. Air Force One a aterizat la Beijing, aducându-l pe Richard Nixon pentru o primă vizită a unui preşedinte

american în Republica Populară. Vizita lui Nixon semnala un dezgheț în Războiul Rece care dura deja de două decenii, răsturnându-ne toate ipotezele şi lăsând populația Chinei cu gura căscată. Şapte luni mai târziu, la Beijing a sosit premierul Japoniei, iar după câteva zile China şi Japonia au anunțat normalizarea relațiilor diplomatice. În siajul acestor schimbări, jurnalistul Edgar Snow, care prezentase lumii Yan'anul în cartea lui, *Steaua Roşie deasupra Chinei*, a făcut o nouă vizită în China şi l-a întrebat pe Zhou Enlai dacă poetul Ai Qing mai trăia.

— Da, trăieşte, i s-a răspuns. Experimentează viața în Xinjiang.

*

Când ne-am întors din Mica Siberie la Shihezi, am fost găzduiți la hotelul unității de producție, o clădire cu trei etaje care se ridica impunătoare lângă o intersecție din centrul oraşului. Acolo ni s-au repartizat două camere de o parte şi de alta a unui coridor, iar viețile ni s-au îmbunătățit datorită încălzirii şi becurilor electrice. Ajunsesem între timp în primul an de gimnaziu, la aceeaşi şcoală unde mai fusesem foarte puțin timp cu nişte ani în urmă. Am fost numit elev-pedagog, o schiță a mea a fost expusă în holul şcolii şi unul dintre textele mele, afişat la avizier.

Era de la sine înțeles că elevii buni ca mine aveau să se înscrie în Liga Tineretului Comunist, organizație care fusese înființată, pe de o parte, pentru recunoaşterea şi recompensarea realizărilor deosebite, iar pe de alta, pentru modelarea gândirii tinerilor şi pregătirea lor pentru viitoarea calitate de membru al Partidului Comunist. După cum a spus secretarul filialei Ligii Tineretului, dacă nu aveau să mă primească pe mine, avea să le fie greu să justifice recrutarea altor elevi, cu mai puține realizări. Însă candidatura mea s-a dovedit controversată, fiindcă anumiți

adepți ai liniei dure mi-au pus la îndoială meritele, observând că tata fusese dreptist, şi mi-au cerut să mă delimitez ferm de el. Totuşi, susținătorii mei au câştigat în cele din urmă, argumentând că eram genul de băiat care, cu o educație corespunzătoare, putea să meargă pe drumul bun. În acest fel, am fost primit în Liga Tineretului Comunist, prima – şi ultima – mea cooptare în sistemul politic.

Tot la gimnaziul din Shihezi am cunoscut-o pe Zhou Lin, care mai târziu avea să joace un rol important în viața mea. Cu trei ani mai mare decât mine, Zhou Lin era tot din Beijing şi, indiferent dacă asta ținea de felul în care se purta sau de felul în care se îmbrăca, era altfel decât celelalte fete – mai independentă, mai stăpână pe sine. Venea la noi în apartament în weekenduri şi cotrobăia pe rafturi, după care lega un teanc mare de cărți şi reviste de partea din spate a bicicletei şi pleca, restituindu-le pe toate după o săptămână.

*

În mai 1972, lui Zhou Enlai i-a fost depistat un cancer, iar de atunci energiile i-au slăbit. În ce-l priveşte pe Deng Xiaoping, după ce i-a trimis lui Mao două scrisori de autocritică din provincia Jiangxi, din mediul rural, i s-a permis să reapară, iar funcția de vicepremier a fost reînființată special pentru el. Şi alți „pribegi capitalişti”, demişi şi supuşi abuzurilor în primii ani ai Revoluției Culturale, au reînceput să-şi ocupe discret funcțiile inițiale.

De câtăva vreme, tata îşi dădea seama că nu mai vedea bine, dar pusese asta pe seama luminii slabe din adăpostul nostru. Abia când s-a întors la Shihezi şi a consultat un oftalmolog a aflat că nu mai vedea deloc cu ochiul drept. Medicul i-a spus că situația ar fi putut fi remediată cu uşurință dacă ar fi venit ceva mai devreme. Tata a zâmbit trist.

În vara lui 1973, vederea cu ochiul stâng i-a slăbit abrupt, aşa că, la un moment dat, n-a mai putut să citească. Dată fiind complexitatea situației, medicii din localitate n-au avut încredere că pot rezolva problema şi i-au recomandat tatei să se trateze la Beijing. Cererea lui trebuia să fie aprobată la nivelurile succesive ale organizației de partid, sfârşind cu comitetul de partid al Regiunii Militare Xinjiang. La cincisprezece ani după ce fusese exilat, tatei i s-a dat în fine voie ca (împreună cu Gao Ying şi Ai Dan) să se ducă la Beijing pentru tratament medical, în timp ce eu rămâneam la Shihezi ca să merg la liceu.

La Beijing, părinții mei nu mai aveau un loc pe care să-l considere căminul lor, fiindcă în casa lor se mutaseră alți oameni, şi singura variantă era să stea în apartamentul unde locuia acum Jiang Xining, mătuşa mea mai tânără dintre cele două. Minioană dintotdeauna, Jiang Xining era acum cocoşată din cauza anilor în care măturase străzile şi auzea din ce în ce mai prost – trebuia să vorbeşti foarte tare ca să te audă. Amintindu-mi de copilărie, când locuia în apartament cu sora ei mai mare, încă am în minte imaginea ei întorcându-se zi de zi de la piața Xidan cu un zâmbet încremenit pe față şi strângând în mână nişte zarzavaturi şi o punguță cu carne de porc tocată.

Tata avea în sfârşit prilejul să reînnoade prietenia cu Jiang Feng. Fuseseră închişi amândoi în închisoarea din Shanghai, pe urmă se întâlniseră din nou la Yan'an şi ajunseseră împreună la Beijing triumfători în 1949, doar pentru a fi etichetați ca dreptişti în 1957. De atunci, nu mai comunicaseră deloc şi niciunul nu ştia despre celălalt dacă mai trăia sau murise. Jiang Feng, un om tăcut din fire, era acum taciturn de-a dreptul, dar de la el tata a aflat ce mai făceau câțiva oameni care-i fuseseră apropiați: Ding Ling încă era în exil în nord-estul îndepărtat, în timp ce Zhou

Yang fusese închis după ce căzuse în dizgrație în timpul Revoluției Culturale.

După ce consultase un medic la Beijing, tata a reuşit să facă un drum până acasă la Zhejiang. Trecuseră douăzeci de ani de la ultima lui vizită şi deşi peisajul şi locurile se schimbaseră foarte puțin, familia şi prietenii lui îmbătrâniseră enorm. Rămăsese sub un cer politic înnorat, fără perspectiva unei întoarceri definitive la Beijing, aşa că nu-i rămânea decât să se înapoieze la Xinjiang. Jiang Feng a insistat să-l conducă la gară, iar cei doi vechi tovarăşi şi-au luat rămas-bun în lacrimi.

Campaniile de propagandă au continuat. Într-o discuție cu un oaspete străin din septembrie 1973, Mao Zedong, care se pregătea să împlinească optzeci de ani, a făcut un comentariu sugestiv, comparându-se cu Qin Shihuang, primul împărat al Chinei. În general, Qin Shihuang este perceput într-o lumină proastă, ca un despot nemilos, însă Mao a vorbit frumos despre el, rezervându-şi în schimb criticile pentru Confucius. Pentru el, moderația confucianistă nu însemna nimic – lucrul care conta cu adevărat era concentrarea puterii în mâinile unui conducător suprem. Mao îndemna partidul să studieze istoria, să-l critice pe Confucius şi tradiția confucianistă. Această inițiativă, compatibilă cu îndelungata orientare a lui Mao spre lupta ideologică, era menită să contracareze elementele mai pragmatice din Partidul Comunist.

În scurt timp, eforturile de criticare a gândirii confucianiste s-au combinat cu noi denunțări ale lui Lin Biao, pentru declanşarea unei campanii cu mai multe scopuri, care a fost promovată şi mai intens. Caricaturi care-l ridiculizau pe Confucius au început să apară la avizierele din gimnaziul meu, iar profesorii noştri, care abia apucaseră să reînceapă să se vadă într-o lumină bună, au fost siliți din nou să meargă cu capetele plecate.

În mai 1975, eram în al nouălea an al Revoluției Culturale şi pentru mulți această fază finală a fost deosebit de sumbră şi de apăsătoare. Contrar previziunilor inițiale ale lui Mao, societatea nu evoluase de la un mare haos la o mare ordine – la drept vorbind, dădea din ce în ce mai multe semne de agitație. Economia chineză avusese un randament slab în 1974 şi lipseau multe produse. Soția lui Mao, Jiang Qing, se întovărăşise cu alți trei stângişti, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan şi Wang Hongwen (într-un grup cunoscut ulterior drept „Banda celor patru”), şi se lupta pentru putere cu Zhou Enlai şi Deng Xiaoping.

Cu timpul, Mao a ajuns să-şi dea seama că, deşi teoretic îi urma indicațiile, în realitate Deng le încălca, respectându-i gândirea doar la suprafață şi respingând de fapt politicile Revoluției Culturale. Ceva mai încolo în 1975, Mao a vorbit de pe patul de boală, subliniind că nu avea încredere în Deng şi văzând în eforturile lui de restabilire a ordinii o „tendință de răsturnare a verdictelor tipică deviaționiştilor de dreapta”.

Aşa arăta atmosfera încărcată în care i se permisese tatei să se întoarcă la Beijing. Acolo cataracta de la ochiul stâng i-a fost îndepărtată, iar pe urmă el, mama şi Ai Dan au reuşit să rămână în capitală. M-am dus şi eu la ei la începutul vacanței de iarnă, în primele zile din ianuarie 1976.

Întoarcerea mea la Beijing a coincis cu moartea lui Zhou Enlai. Pentru intelectualii din generația tatei a fost un moment trist şi sumbru. Cu treizeci şi şase de ani mai devreme, Zhou Enlai îi aranjase tatei să se ducă la Yan’an, iar în 1944, în timpul Mişcării de Îndreptare, tot Zhou îl ajutase să scape de bănuieli. Tata simțea că Zhou era cel mai omenos dintre principalii conducători ai partidului, un om care-i înțelegea şi-i aprecia pe intelectuali. Acum, odată cu moartea lui Zhou, viitorul Chinei – şi al tatei – părea cu

atât mai nesigur. Deznădejdea, neliniştea şi teama i-au cuprins pe toți cei din cercul lui şi, mai mult decât atât, pe aproape toți locuitorii de atunci ai Beijingului. Pe 11 ianuarie, când corpul neînsuflețit al lui Zhou Enlai a fost transportat de la spitalul unde murise la crematoriul de la Babaoshan, la aproape cincisprezece kilometri vest de centrul Beijingului, locuitorii au ieşit într-un număr impresionant ca să-şi ia rămas-bun de la premier. Deşi adversarii politici ai lui Zhou – radicalii asociați cu Jiang Qing – au încercat să descurajeze doliul public, vestea apropiatei incinerări s-a răspândit din gură în gură şi, în timp ce furgonul funerar parcurgea încet întregul bulevard Chang'an de la est la vest, zeci de mii de oameni stăteau pe marginea bulevardului, jelind şi plângând cu sughițuri. Tata şi cu mine ne-am aflat în uriaşa mulțime de privitori din acea după-amiază.

Xidan, unde locuiam pe atunci, era la doar douăzeci de minute de mers pe jos de Piața Tiananmen. Monumentul Eroilor Poporului, obeliscul de granit din centrul pieței, a devenit centrul manifestărilor de doliu imediat după moartea lui Zhou. În fiecare zi mă duceam acolo să copiez poeziile pe care le recitau oamenii, după care i le duceam tatei, care le citea cu mare interes.

Într-o zi, tata şi cu mine ne-am dus împreună în piață; el purta o veche jachetă căptuşită şi o căciulă de bumbac, cu un fular lung înfăşurat în jurul gâtului. Când ne-am întors de data asta în Piața Tiananmen, tata nu mai vedea deloc cu un ochi, iar celălalt aproape că i se închisese de tot din cauza frigului crâncen. Era un om bătrân, fără o casă a lui şi fără vreo perspectivă pentru o viață mai bună. Stătea singur sub un cer cenuşiu, privind în jur îndurerat şi rătăcit. Atmosfera din piață deborda de tristețe. Monumentul se ridica dintr-o mare de oameni, iar gardurile vii care-l înconjurau erau pline de flori albe, ca şi cum s-ar fi

depus zăpada după o ninsoare puternică. Cu paisprezece ani mai înainte, când tata sosise la Beijing ca să mă ia şi să mă ducă la Xinjiang cu el, ne duseserăm împreună în Piața Tiananmen, iar în fotografia în care mă ținea în brațe, la intrarea în Tiananmen, amândoi avem un zâmbet pe față. La *această* întoarcere în piață, după ce îndurase atâtea chinuri nesfârşite, probabil că înăuntrul lui se amestecau multe sentimente. Iar pentru mine era prima experiență a unui miting de amploare.

*

În luna următoare, Hua Guofeng a fost numit premier în exercițiu în locul lui Deng Xiaoping, într-o confirmare clară că Deng era acum în dizgrație. Hua era o figură discretă şi ştearsă, neasociată cu „Banda celor patru" şi, pe de altă parte, fără legături care să-l apropie de Zhou Enlai şi Deng Xiaoping. În lupta pentru putere dintre radicali şi moderați, Hua Guofeng deținea o poziție neutră, supunându-i-se doar lui Mao.

Presa controlată de stângişti a descurajat doliul pentru Zhou Enlai, dar, pe măsură ce se apropia primăvara, în multe oraşe din China oamenii au sfidat indicațiile şi şi-au manifestat spontan respectul. Aceste demonstrații au atins punctul culminant la Beijing la începutul lui aprilie, după ce mă întorsesem la Xinjiang. Monumentul Eroilor Poporului era practic îngropat sub un munte de coroane, iar cu ocazia sărbătorii de Qingming de pe 4 aprilie, când sunt jeliți de obicei cei iubiți şi dispăruți, un milion de oameni au umplut Piața Tiananmen. Mulți au folosit acest moment ca să dea glas resentimentelor înăbuşite până atunci împotriva stângii radicale, iar după ce coroanele au fost luate peste noapte, într-un efort de descurajare a altor demonstrații, grupuri de civili furioşi au atacat posturile de comandă ale poliției din piață şi au incendiat un vehicul al forțelor de ordine. În

noaptea de 5 aprilie au fost aduse miliţiile pentru degajarea pieţei de protestatari; miliţienii au folosit bastoane ca să-i bată şi s-au făcut multe arestări.

Înapoi la Shihezi, am auzit la radio că în Piaţa Tiananmen avusese loc „un incident contrarevoluţionar”; se spunea că în spatele lui s-ar fi aflat Deng Xiaoping. Duşmanii de clasă, ni s-a zis, ţinuseră discursuri reacţionare, afişaseră lozinci şi poezii reacţionare şi distribuiseră fluturaşi reacţionari, incitând la formarea unei organizaţii contrarevoluţionare. Dat fiind că mă identificam profund cu protestatarii, am fost revoltat că demonstraţiile fuseseră reprimate atât de violent şi scârbit că maşinăria de propagandă întorsese adevărul cu susul în jos. Mi-am dat seama că acum nu se va mai putea discuta deloc despre ce se întâmplase de fapt. Treisprezece ani mai târziu, Partidul Comunist avea să adopte o atitudine similară faţă de mişcarea democratică din 1989. În faţa unei opoziţii nonviolente, un regim totalitar nu va face nici măcar un pas înapoi; în loc de asta, îşi va dezvălui întotdeauna adevărata faţă, ripostând cu forţă brută, indiferent de costul în vieţi omeneşti şi de libertatea omului.

Aveam acum nouăsprezece ani şi chiar dacă ideile mele erau uneori neclare, de un lucru eram sigur: nimeni nu putea tânji după o schimbare mai mult decât mine. Orice ar fi fost mai bun decât starea actuală de lucruri. După ce am absolvit liceul, în iulie 1976, am plecat la Beijing cât am putut de repede. Când trenul meu a ajuns la Shijiazhuang, cam la 290 de kilometri sud-vest de Beijing, pasagerii dintr-un tren care venea din cealaltă direcţie au scos capetele pe geam şi ne-au avertizat să nu mergem mai departe: în capitală avusese loc un cutremur puternic, ne-au spus ei. În clipa aceea am simţit un fior de emoţie – sperasem într-o schimbare, iar asta era, într-un fel, o schimbare. Însă niciunul dintre noi nu-şi dăduse încă seama de forţa cutremurului, cu epicentrul în oraşul Tangshan, cam la 160

de kilometri est de Beijing. El se produsese la ora 3.42 noaptea, distrugând oraşul industrial în doar câteva minute şi ucigând peste două sute de mii de oameni.

Când am ajuns la Beijing, am găsit sute de oameni întinşi pe jos în piața încăpătoare din fața gării, în timp ce din sediul telecomunicațiilor de pe bulevardul Chang'an se difuza cântecul „Estul este roşu", ca şi cum ar fi fost o zi ca oricare alta. Clădirile din capitală suferiseră pagube minore, dar nu existau distrugeri masive, cum se întâmplase la Tangshan; locuitorii stăteau ca pe ghimpi şi nu îndrăzneau să intre în locuințe, din cauza replicilor dese şi a zvonurilor care anunțau producerea unui seism şi mai puternic. În noaptea aceea am dormit în aer liber în Parcul Zhongshan, aproape de intrarea sudică în Oraşul Interzis; acesta era locul unde împărații din dinastiile Ming şi Qing aduceau cândva ofrande zeilor pământului şi grânelor. O alee lungă şi acoperită şerpuia pe lângă heleşteiele acoperite de lotuși, iar sub tavanele pictate cu peisaje şi trimiteri la episoade istorice se găseau bănci de o parte şi de alta. În seara aceea, cei ca mine, care nu aveau unde să se ducă, au umplut băncile până la refuz. Replicile cutremurului au continuat în cursul nopții, iar câțiva oameni s-au speriat atât de rău, încât şi-au pierdut echilibrul şi au căzut în heleşteu.

În săptămânile care au urmat, temându-se să nu fie îngropați cu tot cu case de un alt cutremur, milioane de locuitori ai Beijingului au început să trăiască pe străzi. La Fuchengmen, lângă o grămadă de pietriş dintr-o zonă unde se lucra la metrou, mi-am regăsit în cele din urmă familia. Deşi căzuse doar o țiglă de pe acoperişul casei la cutremur, părinții mei şi fratele meu mai mic stăteau acum într-o construcție rudimentară, ridicată din bare de metal şi folii de plastic. Şi pentru ca nefericirea să fie şi mai mare, eram în toiul sezonului ploios şi aproape în fiecare zi ploua cu găleata, tuna şi fulgera. Ai Dan stătea treaz o bună parte din

noapte, ca să evacueze apa de ploaie care se strângea pe acoperişul cortului, care putea să se prăbuşească dintr-o clipă în alta. Condițiile noastre primitive de viață i-au amintit tatei de zilele cumplite din timpul războiului, când Chongqingul era bombardat de japonezi. Majoritatea magazinelor erau închise şi eram siliți să ne bazăm pe centrele de ajutor improvizate. Singurele mâncăruri calde erau turtele cu grâu, chiflele şi orezul; oriunde te duceai, erau cozi lungi. Corturile tiveau străzile pe ambele părți, lăsând doar un spațiu îngust în mijloc, pe unde se strecurau autobuzele şi bicicletele.

Dezastrul pune la încercare rezistența oamenilor, însă adevărata ruptură seismică se produce în inimile lor – rezistența stoică e doar lucrul pe care-l vedem din afară. Tânjind după ştiri credibile şi neavându-le, nu ştiam câți oameni muriseră la cutremur, la fel cum nu aveam să ştim cu precizie câte victime va fi provocat cutremurul din Wenchuan, treizeci şi doi de ani mai târziu. Însă în cazul acestui al doilea dezastru, m-am organizat şi am acționat ca să scot la iveală lucrurile pe care autoritățile voiau să le țină ascunse, în ciuda pericolelor implicite. În China, simplul fapt că încerci să-ți înțelegi țara e suficient ca să intri în conflict cu legea.

În săptămânile de după cutremurul din Tangshan timpul s-a oprit în loc, ca şi cum ne-am fi aşteptat să se întâmple ceva, deşi nu puteam spune ce. Ne-am adăpostit pur şi simplu, indiferenți la bine şi la rău, neatinşi de durere sau de furie, lipsiți de curiozitate şi de cumsecădenie.

În jurul meu, oamenii îşi dădeau de veste prudent că X fusese reabilitat sau că Y se întorsese la Beijing, şi întotdeauna musafirii abia aşteptau să discute despre lucrurile astea. Însă eu nu simțeam nimic din emoția care-i însufleța atât de mult pe vârstnicii mei, care avuseseră parte de atât de multe nenorociri în viață. Existența mea din

această perioadă putea fi rezumată în două cuvinte: „în suspensie”. Şi nu doar eu eram în suspensie; aşa era toată epoca – legănându-se, unduindu-se, într-o mişcare leneşă, fără țintă şi nesigură. Oamenii nu aveau nimic mai bun de făcut; aşteptam cu toții ca lucrurile să se schimbe. În acest moment neobişnuit, întreaga societate era sugrumată, deprimată. Beijingul era cenuşiu şi tăcut. Tata era de părere că trebuia să fac ce făceau şi alți absolvenți de liceu – să mă duc şi să muncesc în mediul rural. Însă nu mă imaginam acceptând din nou o situație în care aş fi fost la cheremul cuiva.

La puțin timp după ora trei, într-o după-amiază sufocantă, mă răcoream cu câțiva prieteni în lacul din Parcul Zizhuyuan (Grădina Bambuşilor Violet), în suburbiile din nord-vestul oraşului, când am auzit la stația de amplificare că avea să fie difuzat un anunț important. Ne-am scos cu toții capul din apă ca să ascultăm. În scurt timp, sunetul trist al muzicii funerare s-a auzit pretutindeni. Era 9 septembrie 1976 şi Mao Zedong murise.

Odată cu încetarea din viață a lui Mao, la doar câteva luni după moartea altor doi conducători importanți, Zhou Enlai şi Zhu De, ni se părea că se prăvălise cerul peste noi. Tristețea se împletea cu frica de viitor şi cu resentimente față de tot ce înduraserăm sub Mao. Se sfârşise nu atât o viață de om, cât mai cu seamă o înțelegere pur personală a societății noastre. Moartea a luat cu ea o epocă îmbibată de rău, lăsându-ne doar obiceiul de-a ne crampona nedemn de viață.

În câteva săptămâni, Hua Guofeng, succesorul lui Zhou Enlai în funcția de premier, i-a arestat, la îndemnul câtorva generali în rezervă, pe Jiang Qing şi pe ceilalți membri ai „Bandei celor patru”. Nimeni nu se aşteptase la o întorsătură atât de bruscă a lucrurilor, mai cu seamă că, aşa cum se exprimase Jiang Qing, „nici măcar nu se

răciseră oasele preşedintelui”. Ea subestimase îndrăzneala celor care orchestraseră lovitura de stat. Potrivit lui Hua Guofeng, chiar ultima dorință a lui Mao fusese epurarea „Bandei celor patru”, noul premier anunțând, cu aceeaşi ocazie, că Revoluția Culturală se încheiase.

Cam în aceeaşi perioadă, un admirator al poeziilor tatei i-a oferit spre folosință un spațiu mic, o clădire cu un singur nivel din centrul oraşului, nu departe de fosta locuință a lui Lu Xun. Era o căsuță întunecoasă şi jilavă, în care era loc doar pentru un pat dublu şi un altul de o persoană, dar se găsea într-o zonă convenabilă, şi nu după mult timp au început să se înşire musafirii – foşti „demoni boi şi spirite şerpeşti” care izbutiseră acum să se întoarcă în capitală.

Nu ştiam ce să fac în acest oraş încă amorțit. Existau zeci de mii de oameni ca mine, proaspeți absolvenți de liceu fără loc de muncă, recognoscibili oriunde ne duceam, şi toți erau tratați cu un respect la fel de străveziu. În economia planificată a Chinei de atunci, statul era cel care-ți repartiza un serviciu şi nu aveai alte variante. La fel ca tata, scriitorii şi artiştii în general erau în aer – nu mai erau sacii de box ai politicii, dar tot nu dispuneau de slujbe profitabile. Unul dintre vecinii noştri, un profesor bătrân şi cumsecade, care venea adeseori să stea de vorbă cu tata, m-a îmboldit să studiez desenul cu el.

În fiecare zi îmi luam un scăunel pliant şi un şevalet şi mă duceam în Parcul Zhongshan să pictez flori, mă opream în gară şi schițam oameni din sala de aşteptare, mergeam la grădina zoologică să pictez lei şi elefanți sau mă îndreptam pe bicicletă spre alte locuri – spre dealul din spatele Palatului de Vară sau spre ruinele din Parcul Yuanmingyuan, ca să pictez peisaje. În majoritatea zilelor mă întorceam acasă foarte târziu. M-am investit cu totul în aceste picturi, dar nu mi-a fost foarte clar de ce, dat fiind că, în afară de mine şi de profesorul bătrâior, ele nu mai

interesau pe nimeni. Deşi nu țineam să descopăr frumusețea, prin pictură mă foloseam de peisajele artistice ca să obțin calmul lăuntric. La rândul ei, plăcerea obținută din această preocupare constantă m-a decuplat de alte tipuri de legături şi mi-a dat un sentiment al descătuşării. Prin artă am descoperit un spațiu care-mi era nou, un spațiu părăsit, plin de buruieni, într-o ruină necontrolată şi pustiitoare. Poate că ceea ce făceam era decadent şi denota automulțumire, însă oferea perspectiva reabilitării şi un drum spre detaşare şi evadare.

Când un profesor de la Academia Centrală de Arte Frumoase s-a deplasat în Peninsula Shandong, m-am ținut după el, ca să-mi îmbogățesc experiența în pictura după natură. În timp ce ambarcațiunea noastră sălta pe mare, am văzut cum soarele care apunea păta apa într-un roşu ca sângele şi cum pielea roşie ca jujuba a pescarilor căpăta nuanțe vineții sub cerul albastru şi senin. Poate că tehnica mea de schițare era grosolană, însă desenam cu mare încredere. Credeam pur şi simplu că lucrul pe care voiam să-l fac era să pictez şi că nu eram dispus să mă conformez niciunui standard; refuzam din capul locului să mă las constrâns de practici instituite şi de reguli convenționale. La sfârşitul semestrului, când profesorul meu a notat desenele elevilor, pe ale mele le-a omis din considerație, văzând în mine un elev ale cărui lucrări erau atât de stranii, încât nu intrau în nicio grilă de evaluare.

În 1977, cu sprijinul figurilor marcante ale Partidului Comunist, Deng Xiaoping a revenit în prim-plan şi a fost repus în funcțiile din care fusese demis. Promovând ideea că practica este singurul criteriu de testare a adevărului, Deng a furnizat o justificare teoretică pentru discreditarea multor idei ale lui Mao, slăbindu-i prin asta poziția lui Hua Guofeng şi netezindu-şi drumul spre atingerea în 1978 a statutului de cel mai important conducător al Chinei.

Pe durata acestei perioade de tranziție, tata s-a întors la scris cu energii şi speranțe reînnoite. Nu scrisese poezie deloc de la începutul Revoluției Culturale, dar acum se trezea la două sau la trei noaptea şi încerca să scrie timp de trei sau patru ore.

Dat fiind statutul lui problematic de fost „mare dreptist", Ai Qing nu-şi permitea – ca de altfel niciunul dintre ziare – să publice poezii care ar fi putut fi cât de cât controversate. Prin urmare, pe 30 aprilie 1978, când un ziar din Shanghai a publicat un text al lui pentru prima dată după două decenii, poezia s-a axat pe cea mai sigură dintre teme. Însă ea le-a semnalat cititorilor chinezi ai tatei că Ai Qing trăia în continuare, după atâția ani de tăcere.

La Beijing încă treceam drept „clandestini" – altfel spus, locuiam în oraş, dar fără o autorizație oficială. Wang Zhen, care îşi recăpătase între timp funcția importantă, a aprobat personal restituirea casei pe care Ai Qing o achiziționase în anii 1950, însă hotărârea a fost greu de pus în practică, din cauză că în casă se mutaseră câteva familii care refuzau să plece. Aşa că Asociația Scriitorilor a aranjat ca tata să locuiască temporar la o adresă de pe aleea Shijia, o casă relativ încăpătoare cu şase camere. Tatei i s-a instalat şi telefon – ceva încă rar pe vremea aceea –, fiindcă începea să primească oaspeți străini.

Având un spațiu numai al lui, tata a putut să se aşeze la birou în fiecare zi şi să scrie. „Fosilă de peşte", poezia lui publicată în *Wenhui bao*, în atmosfera politică mai relaxată de la sfârşitul lui august, ilustra drama multor intelectuali de pe vremea lui Mao, cărora le-au fost refuzate ani la rând respectul, siguranța şi accesul la resursele esențiale muncii lor:

Eşti tăcut, nici măcar nu respiri
Cu aripioarele şi branhiile intacte, dar neputând să te mişti:

Stai fără să te clinteşti
Nerăspunzând deloc lumii de afară
Incapabil să vezi cerul şi apa
Incapabil să auzi sunetul resacului.

Când intelectualii erau trimişi în exil, le era ameninţată însăşi supravieţuirea şi era cât se poate de uşor să devii o „fosilă de peşte”. Dar, declara Ai Qing, nu trebuiau sub nicio formă să accepte o asemenea soartă:

Ca să trăieşti mai departe, trebuie să lupţi
Înaintând prin luptă
Chiar dacă te răpune
Trebuie să-ţi aduni toată energia pe care o ai.

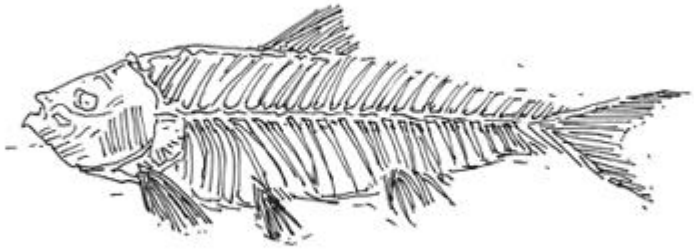

În toamna lui 1978, agenda reformatoare a lui Deng Xiaoping a făcut progrese pe câteva fronturi. Verdictul cu privire la „incidentul contrarevoluţionar” din aprilie 1976 din Piaţa Tiananmen a fost invalidat, hotărârea lui Mao de a declanşa Revoluţia Culturală a fost implicit repudiată şi – fapt cu totul încurajator pentru Ai Qing – partidul şi-a

anunțat hotărârea de a reabilita victimele Campaniei Împotriva Dreptei din 1957.

Pe 25 noiembrie, la o lectură de poezie de pe Stadionul Muncitoresc din Beijing (difuzată ulterior de Televiziunea Centrală Chineză), asistența uriaşă a reacționat prin aplauze furtunoase la o nouă poezie a lui Ai Qing, care evoca protestele din Piața Tiananmen din aprilie 1976 şi epurarea „Bandei celor patru”. În ultimele versuri ale poeziei, Ai Qing a dat glas cererii populare de corectare a nedreptăților:

Toate măsurile trebuie aplicate
Toate verdictele incorecte trebuie anulate
Chiar şi oamenilor care îşi dorm acum somnul de veci
Trebuie să li se refacă reputația!

Ai Qing a închis cu o susținere sonoră a liniei reformatoare:

Înlăturați toate piedicile –
Feudale, fasciste,
Superstițioase, decadente –
Faceți loc celor „Patru Modernizări”.

Cele „Patru Modernizări” (din industrie, agricultură, apărare şi ştiință) reprezentau o prioritate a guvernului care fusese articulată pentru prima dată de Zhou Enlai şi era acum un punct-cheie pe agenda politică a noii conduceri.

Pe măsură ce dezghețul continua şi poziția tatei devenea din ce în ce mai sigură, optimismul lui sporea. În decembrie 1978, în prefața unei antologii a poeziilor lui, el a dat glas unei concepții încrezătoare despre viitor: „Am trăit într-o epocă spectaculoasă şi policromă. La fel ca alții din generația mea, am trecut prin tot felul de bătălii şi am întâlnit tot felul de adversari, într-un peisaj în continuă schimbare. Acum valul timpului m-a purtat spre un port

nou, plin de soare, iar în sunetul prelung al sirenei de pe navă, viața mea începe o nouă călătorie”.

De asemenea, tata a devenit mai îndrăzneț, criticând politicile culturale de pe vremea lui Mao şi cerând mai multă libertate artistică. Pe 12 ianuarie 1979, la un forum al scriitorilor şi artiştilor, el a spus: „Dacă există doar libertatea de-a critica, dar nu şi libertatea de-a discuta, cine o să mai vrea să fie creativ?” Cinci zile mai târziu, la un forum sponsorizat de publicația de poezie *Shikan*, el a vorbit despre ceva asemănător. „Fără democrație politică”, a susținut el, „e imposibil să vorbim despre democrația artistică. N-ai cum să te aştepți să ți se aducă democrația pe tavă – o obții prin luptă.” De ce, timp de atâția ani, oamenii nu au spus ceea ce gândeau cu adevărat? Fiindcă, a observat el, franchețea ofensa puterea şi declanşa pedepse cumplite, care însemnau ruinarea personală şi a familiei. Acum şi pe viitor, poeții trebuie să rostească adevărul, să semnaleze chestiuni, să întrebe „de ce?”.

Schiță a lui Gao Ying de Ai Qing, 1978

În cele din urmă, în martie 1979, tata a primit vestea pe care-o aştepta de atâta vreme: rectificarea oficială a verdictului potrivit căruia Ai Qing ar fi fost dreptist. Era reabilitat integral şi repus în drepturi ca membru de partid, cu statutul politic şi cu salariul de dinainte. Membrii familiei, copiii şi prietenii implicați prin relațiile cu el nu aveau să mai sufere de pe urma niciunui impact negativ.

N-a trecut mult şi, plimbându-se prin Parcul Xiangshan, tata s-a întâlnit întâmplător cu Zhou Yang, proaspăt eliberat din închisoarea Qincheng. Fostul țar al problemelor culturale a găsit de cuviință să-şi ceară iertare: „Tovarăşe Ai Qing, am făcut o greşeală în cazul dumitale”.

Era uşor de zis „am făcut o greşeală”. Dar foarte mulți dintre cei în cazul cărora se făcuseră greşeli nu supraviețuiseră. Ulterior, tata şi-a exprimat sentimentele în privința repunerii în drepturi în felul următor: „Nu e uşor să aduni amintiri risipite de pe fundul mării. Corodate de apa mării, multe şi-au pierdut strălucirea inițială. Atâta amar de ani, mi s-au tăiat legăturile cu lumea”.

Însă Ai Qing s-a străduit din răsputeri să recupereze timpul pierdut. Între august 1979 şi 1982, el a publicat peste o sută de poezii şi a călătorit mult înăuntrul şi în afara Chinei, bucurându-se de o largă recunoaştere. În mai 1979 a făcut un turneu în Germania Occidentală, Austria şi Italia – prima lui călătorie în străinătate din 1954 încoace. Când a fost invitat să citească o poezie la un eveniment din München, a scos un teanc de pagini din buzunar și, cu un zâmbet larg, i le-a înmânat traducătorului său. Era o poezie despre Zidul Berlinului:

Un zid, ca un cuțit
Taie un oraş în două
Jumătate la est
Jumătate la vest

Cât de înalt e zidul?
Cât de gros?
Cât de lung?
Oricât ar fi de înalt de gros de lung

Nu poate fi la fel de înalt de gros de lung
Ca Marele Zid Chinezesc
E doar un vestigiu al istoriei
O rană a nației

Nimănui nu-i place acest gen de zid

Trei metri înălțime nu înseamnă nimic
Cincizeci de centimetri grosime nu înseamnă nimic
Patruzeci şi cinci de kilometri lungime nu înseamnă nimic

Chiar şi de o mie de ori mai înalt
De o mie de ori mai gros
Şi de o mie de ori mai lung
Cum ar putea opri
Norii şi vântul, ploaia şi soarele?

Şi cum ar putea opri
Aripile păsărilor și cântecul privighetorii?

Şi cum ar putea opri
Curgerea apei şi curenții de aer?

Şi cum ar putea opri ideile
Mai libere decât vântul
A mii şi milioane de oameni?
Sau o tărie chiar mai mare decât a pământului?
Sau o dorință chiar mai lungă decât timpul?

(„Zidul”, 1979)

Zece ani mai târziu, un tânăr avea să citească această poezie cu voce tare lângă Zidul Berlinului, în ziua când a căzut.

„La drept vorbind”, avea să scrie tata în 1983, „după ce am avut parte de atâția ani de hărțuială şi nelinişte, acum mă simt absolut netulburat. Mulți oameni mai tineri decât mine au murit, pe când eu trăiesc mai departe. Dacă aş fi murit cu şapte sau opt ani în urmă, ar fi contat la fel de puțin ca moartea unui câine. De la publicarea «Adunării» în 1932 a trecut o jumătate de secol. Cariera mea de scriitor a străbătut un tunel lung, umed şi negru, şi de multe ori n-

am fost sigur că o să mai ies întreg, dar acum am reuşit măcar să ajung la celălalt capăt.”

Acest „celălalt capăt al tunelului” a marcat sfârşitul suferinţelor lui personale, dar nu a însemnat sub nicio formă sfârşitul regimului care provocase atâta suferinţă, iar viitorul era mai nesigur ca niciodată. După ce ne-am întors de la Xinjiang la Beijing, viaţa tatei se schimbase, ca de altfel şi a mea. Însă amintirile nu-mi dădeau voie să mă identific cu noile realităţi ale Chinei, iar în cele din urmă am ajuns să simt, cum o făcuse şi tata cu mult înaintea mea, că singura cale de scăpare era să plec din ţară.

Capitolul zece

Democraţie sau dictatură?

În august 1978 am fost admis la secţia de grafică şi animaţie a departamentului artistic din cadrul Academiei de Film din Beijing. În condiţiile în care epoca lui Mao devenea treptat de domeniul trecutului, supunerea oarbă şi cultul personalităţii pierdeau teren. Istoria părea să fi întors pagina, iar oamenii erau încântaţi. O mare parte din viaţa materială şi spirituală a Chinei fusese distrusă, dar distrugerea părea să fi creat posibilităţi pentru lucruri noi, idei noi şi oameni noi care să ocupe locurile libere, iar anul întâi sărbătorea şansa de-a trăi într-o perioadă de reforme. Poate că părinţii noştri încă trăiau sub un cer apăsător, poate că fraţii şi surorile noastre mai mari încă munceau la câmp în cine ştie ce provincie îndepărtată, dar cu siguranţă că pe noi ne aştepta un viitor luminos.

Lucrul pe care l-am aflat în scurt timp a fost că mă potriveam la fel de puţin în noua ordine de după Mao cum

mă potrivisem în ordinea maoistă care îmi modelase – sau îmi deformase – copilăria. Simțeam o aversiune pentru toate normele şi premisele pe care alții nu se gândiseră niciodată să le pună sub semnul întrebării, iar asta mă ținea într-o stare de tensiune permanentă. Mulți dintre colegii mei proveneau din familii solide, privilegiate, iar comportamentul lor arogant mi-a consolidat impresia că eram un outsider.

În noiembrie 1978, un afiş cu ideograme de-o şchioapă, scris de cineva care se identifica pur şi simplu ca fiind Mecanicul nr. 0538, a apărut pe un zid de cărămidă din apropierea unui şantier, lângă intersecția Xidan din centrul Beijingului. Afişul a uimit pe toată lumea prin îndrăzneală, depăşind cu mult denunțările obişnuite ale „Bandei celor patru" şi criticându-l direct pe Mao Zedong. Timp de patru luni, această porțiune de zid, înaltă de trei metri şi lungă de nouă, a devenit locul unei mişcări tinere care denunța autocrația, cerea reforme şi apăra democrația şi libertatea de expresie.

Una dintre luminile cele mai vii ale mişcării a fost Wei Jingsheng, un electrician de douăzeci şi nouă de ani transformat în gânditor şi scriitor. Afişul lui, *A Cincea Modernizare: Democrația*, lipit pe zid în ziua de 5 decembrie 1978, a oferit o critică tăioasă a politicilor urmate de Partidul Comunist începând din 1949 şi a respins ferm mesajul emis de noua conducere a partidului, pe care Wei a caracterizat-o astfel: „Luați cele Patru Modernizări ca principiu călăuzitor; faceți progrese cu stabilitate şi unitate; şi slujiți vitejeşte revoluția ca un bou bătrân şi fidel şi veți ajunge în paradis – prosperitatea comunismului şi a celor Patru Modernizări". În fața acestui scenariu socialist ortodox, Wei Jingsheng a propus o alternativă radicală: „Dacă vrem să ne modernizăm economia, ştiințele, armata şi alte domenii", spunea el, „atunci trebuie ca mai întâi să ne

modernizăm poporul şi societatea... Democrația, libertatea şi fericirea pentru toți sunt singurele noastre obiective în înfăptuirea modernizării. Fără această «a Cincea Modernizare», toate celelalte modernizări nu sunt altceva decât o nouă minciună”. Wei Jingsheng a dat glas multor gânduri care mi se învârtiseră şi mie prin cap.

La sfârşitul lui ianuarie 1979, Deng Xiaoping a făcut o vizită de nouă zile în Statele Unite – era pentru prima dată când un conducător de vârf al Partidului Comunist punea piciorul pe pământ american. Jimmy Carter a dispus organizarea unui spectacol de gală la Kennedy Center din Washington, D.C., iar în ultima sa parte două sute de copii de şcoală primară au cântat „Îmi place Tiananmenul din Beijing” în chineză. Lui Deng Xiaoping episodul i s-a părut foarte emoționant. El chiar i-a uimit pe telespectatorii televiziunii chineze îmbrățişându-l pe Jimmy Carter în fața camerelor TV.

Însă în China, publicarea pe 22 martie, în *Ziarul Beijingului*, a unui articol intitulat „«Drepturile omului» nu reprezintă o lozincă proletară” a fost un semn de rău augur al unor represalii iminente. În ciuda riscurilor, trei zile mai târziu, Wei Jingsheng a publicat, într-un jurnal *underground*, un articol explicit: „Vrem democrație sau o nouă dictatură?” Wei îşi dădea seama spre ce se îndrepta țara – nu spre schimbări politice veritabile, ci spre continuarea controlului ideologic şi suprimarea exprimării libere. Insistând că niciun lider politic nu merită încredere necondiționată, în articolul său, Wei îl acuza de tendințe dictatoriale chiar pe Deng Xiaoping. Patru zile mai târziu, în toiul nopții, Wei a fost reținut de un echipaj de poliție. Altor activişti li s-a închis gura, iar perioada de efervescență intelectuală s-a încheiat brusc.

În acest fel, deşi tata se simțea mai împlinit ca urmare a reabilitării, eu mă mişcam într-o direcție contrară şi mă

arătam din ce în ce mai deziluzionat. Educația universitară, cu şiretlicurile ei snoabe, mi s-a părut falsă. Simțeam sângele curgându-mi sălbatic prin vine: el venea din deşertul nesfârşit, din câmpiile albe de sare, din adăpostul negru ca smoala şi din neputința acelor ani lungi, umilitori. Aceste amintiri mă tot târau înapoi spre un loc unde nu voiam să merg. A se aştepta de la mine acum să descopăr, într-o manieră convențională, contururile şi culorile artei vizuale, să încerc să înțeleg intriga şi personajele dintr-un film – aceste teme nu reuşeau să mă intereseze.

Întorcându-mă acasă de la Academia de Film într-o seară, sub un felinar care lumina slab am dat peste Zhou Lin, fosta mea colegă de clasă de la Shihezi, îmbrăcată ca întotdeauna cu stil şi neostentativ. Fusese admisă la Universitatea Normală din Beijing, dar, la fel ca mine, părea să nu se simtă în largul ei în noua situație.

Mă impresiona inteligența sclipitoare a lui Zhou Lin: nu prea se sinchisea să se ducă la cursuri, dar în două zile înaintea examenului era în stare să se pregătească suficient de bine ca să stăpânească toată materia şi să ia notă mare. La sfârşitul anilor 1970, când majoritatea studenților erau blegi şi docili, ea oferea un exemplu rar de individualism.

Amândoi veneam din acelaşi orăşel din nord-vest şi niciunuia dintre noi nu-i plăcea şcoala – sau poate c-ar fi mai bine să spun că amândoi o detestam. Mi-am dat seama că Zhou Lin îmi înțelegea atitudinea față de educația oficială când a spus că se gândise cândva să sară pe fereastra unei şcoli. Când eram cu ea, nu era nevoie să insist asupra a ceea ce ne făcuse nefericiți când eram mici, nu era nevoie să explic ce voiam să spunem când vorbeam despre lipsa de coloană vertebrală şi despre ipocrizie. Amintirile nefericite pe care le aveam în comun ne-au alimentat tendința de-a respinge tot ce era în jur, iar negarea realității ne-a apropiat şi mai mult.

Mă vedeam cu Zhou Lin în fiecare weekend. Ea împărțea o cameră la internat cu alte cinci fete şi, în loc să ne tolănim sub plasa ei de țânțari, ne duceam să ne plimbăm pe lângă lanurile de grâu de la marginea oraşului până se întuneca cerul. Drumurile erau tăcute, din când în când mai trecea câte-un autobuz şi totul părea încremenit. Nu peste multă vreme peisajul urban avea să se transforme spectaculos şi noi înşine urma să trecem printr-o schimbare dinamică.

Singurul răsfăț adevărat pe care mi l-a oferit Academia de Film a fost că în fiecare săptămână ni se dădea voie să vedem două filme străine. În perioada respectivă, aşa ceva trecea drept un veritabil privilegiu, fiindcă în timpul Revoluției Culturale doar cei de felul lui Jiang Qing putuseră să vadă filme străine. Ca studenți, ni se dădea câte un bilet de persoană, aşa că misiunea mea era să produc unul fals. Pentru împiedicarea acestor tentative, biletele erau tipărite pe hârtii care de fiecare dată aveau alte fundaluri şi culori, însă căutam peste tot o hârtie asemănătoare. Urmărirea propriu-zisă a filmului ajunsese să fie mai puțin importantă pentru mine decât introducerea clandestină a lui Zhou Lin în sala de proiecție. Deprinderile de desenator pe care le rafinasem cu ceva timp în urmă mă ajutau să imit atât de bine biletele originale, încât celorlalți le era imposibil să deosebească biletul autentic de cel fals. Cu toate acestea, controlorul de la intrare bănuise ceva din capul locului, iar o dată a cercetat îndelung cele două bilete, după care m-a informat că biletul autentic din mâna mea era contrafăcut.

În timpul Revoluției Culturale, cultura străină fusese detestată, aşa că era o experiență derutantă să stai acum pe întuneric şi să vezi filme europene sau americane, cu un interpret care făcea traducerea simultană a rândurilor de pe ecran. Acolo, în sala de proiecție a Academiei de Film, m-am simțit chiar mai încordat decât am fost câțiva ani mai târziu, când m-am dus să văd un film porno în Philadelphia. Fellini

m-a impresionat în mod deosebit, fiindcă am simțit că scenele stranii, uneori tulburătoare, din filmele lui corespundeau îndeaproape propriei mele experiențe.

În această perioadă, cele două mătuşi din America ale lui Zhou Lin au luat din nou legătura cu familia ei şi au vizitat Beijingul pentru prima dată după 1949. La plecare, când au întrebat-o pe Zhou Lin ce să-i trimită, ea le-a răspuns imediat: o introducere în arta universală. Aşa se face că mi-am procurat un compendiu de reproduceri ale unor opere de artă din toate colțurile lumii. Cu toate acestea, mai târziu, la New York, indiferent cât de des m-am mutat, nu m-a lăsat inima să renunț la acest set de albume – mai degrabă m-aş fi descotorosit de lucrările mele.

Tatăl lui Zhou Lin era un chirurg ortoped care de multe ori muncea peste zece ore în blocul operator, iar mama ei fusese o profesoară de engleză ale cărei surori emigraseră în America la o vârstă fragedă. Părinții lui Zhou Lin fuseseră singurii care rămăseseră pe loc şi se alăturaseră forțelor revoluționare: se duseseră la Xinjiang într-un efort de sprijinire a dezvoltării zonelor de graniță.

Zhou Lin n-a spus-o niciodată, dar ştiam că-i fusese devotată mamei sale, care în perioada de început a Revoluției Culturale fusese luată de Gărzile Roşii şi nu se mai întorsese. Fusese găsită spânzurată în veceul femeilor, după ce fusese bătută cumplit. Motivul pentru care mama ei provocase o asemenea ostilitate fusese pur şi simplu faptul că vorbea engleză perfect.

Zhou Lin abia aştepta să studieze în America, iar rudele ei au ajutat-o cu mare bucurie. Îmi era clar că, dacă pleca, nu avea să se mai întoarcă. Nu mi-am ascuns deloc dezgustul pentru societatea în care trăiam, ca de altfel nici ea. Mai devreme decât mă aşteptam, a plecat în America şi, deşi întristat de plecarea ei, în acelaşi timp mi-a părut şi

bine – m-am simțit de parcă o parte din mine şi-ar fi dobândit la rândul ei libertatea.

S-a înscris la Universitatea din Pittsburgh şi nu după multă vreme am primit o scrisoare cu o fotografie a ei în fața unuia dintre tablourile cu floarea-soarelui ale lui Van Gogh. Cât timp fuseserăm împreună, îmi spusese de multe ori că eram cel mai bun artist pe care-l cunoştea. Era o apreciere extravagantă, dat fiind că studiasem prea puțin desenul, iar ea a spus-o cu o expresie foarte serioasă, aidoma cuiva care îndrugă o minciună, dar cu convingerea că are dreptate. În orice caz, colegele ei o crezuseră întru totul – şi nu aveau de ce să n-o creadă: din punctul lor de vedere, arta nu era altceva decât o serie de afişe propagandistice.

La sfârşitul lui septembrie 1979, ca studenți la animație, făceam un stagiu la Studioul pentru Filme de Artă din Shanghai, când un prieten din Beijing ne-a dat o informație de mare interes. Douăzeci şi ceva de artişti din Beijing au făcut pasul îndrăzneț de-a organiza o expoziție neautorizată cu lucrările lor într-un loc foarte bine situat: peste 150 de picturi în ulei şi în cerneală, schițe, stampe şi sculpturi în lemn fuseseră expuse pe gardul de fier lung de patruzeci de metri din dreptul Muzeului Național de Artă al Chinei. Expozanții au intitulat-o *Expoziția de artă a Stelelor*. În ziua următoare, departamentul securității publice a trimis un numeros echipaj de poliție să închidă totul, dând jos lucrările expuse, pe motiv că expoziția nu primise aprobare oficială.

Schiță din Shanghai, 1979

Câteva zile mai târziu, pe 1 octombrie dimineața, artiştii interzişi au organizat un marş de protest pe bulevardul Chang'an. Cerând libertate artistică, ei au ținut discursuri însuflețite şi au atras un auditoriu de sute de persoane. După ce m-am întors la Beijing, am aflat că autoritățile făcuseră un pas înapoi, permițându-le „Stelelor" să expună la Studioul Barca Pictată din Parcul Beihai, iar eu am fost invitat să contribui cu o lucrare. În ultima zi a expoziției s-au vândut opt mii de bilete. În anul următor s-a organizat o altă expoziție a Stelelor, de data asta la Muzeul Național de Artă al Chinei – parțial cu sprijinul lui Jiang Feng, vechiul prieten al tatei, care era acum preşedintele Asociației Artiştilor din China. „Nu mai suntem copii", scria în prezentarea expoziției. „Avem nevoie să ne arătăm lumii folosind un limbaj nou, mai matur." Afluența de public a fost şi mai mare.

Pădure, 1977; desen reprodus pe coperta volumului *Poezii alese de Ai Qing*

Deşi acțiunile Stelelor demonstrau că eforturile în vederea schimbării din lumea artei puteau să aibă un anumit succes, guvernul avea toleranță zero pentru contestarea normelor politice. Pe 16 octombrie 1979 a început procesul lui Wei Jingsheng şi, după o singură zi în instanță, Wei a fost condamnat la cincisprezece ani de închisoare, pe baza unor acuzații false care includeau dezvăluirea de secrete militare, scrierea de texte reacționare şi producerea de agitație contrarevoluționară. Această sentință neobişnuit de aspră a avut un efect puternic asupra mea, făcându-mă să înțeleg mai profund natura cinică şi brutală a statului chinez şi dovedind opoziția fundamentală a Partidului Comunist față de libertatea de expresie. Procesul lui Wei Jingsheng pusese capăt scurtei perioade de glorie a Zidului Democrației din Xidan ca platformă de dezbatere politică, iar acum perspectivele erau sumbre. Mi-am promis să plec cu prima ocazie.

Capitolul unsprezece

„New York, New York”

În 1981, am făcut cerere să studiez în străinătate pe speze proprii. Nu se mai auzise de aşa ceva, iar Academia de Film a respins cererea pe loc. Am ripostat amenințând că abandonez studiile. Atunci academia a solicitat îndrumări de la Ministerul Culturii, care mi-a aprobat cererea cu

condiția ca, înainte să plec, şcoala să-mi pună la dispoziție „educație patriotică” şi „instruire pentru păstrarea secretelor”.

În ochii multora, opțiunea pentru continuarea studiilor în America echivala cu dezertarea. Cu începere din 1949, chinezilor le fusese practic imposibil să studieze în străinătate fără susținerea financiară a statului. Țara fusese izolată de Occident timp de peste treizeci de ani şi de blocul sovietic timp de peste douăzeci. Acum, odată cu reluarea relațiilor cu Statele Unite şi Europa, am intrat în primul val de studenți care plecau din țară pe cheltuială proprie.

Obținerea unui paşaport nu era o treabă uşoară. Mai întâi aveai nevoie de o semnătură de la locul de muncă, după care cineva ducea scrisoarea de recomandare de la locul de muncă la departamentul securității publice şi depunea o cerere care era analizată cu şi mai mare atenție decât biletele mele false de intrare la film.

Dacă obținerea unui paşaport era anevoioasă, primirea vizei era şi mai complicată. Doar după ce mi se dădea viza puteam să mă duc la secția locală de poliție ca să-mi anulez actele privind titlul locativ şi buletinul de identitate, după care trebuia să mă întorc la departamentul securității publice pentru ridicarea autorizației de ieşire – condiția obligatorie ca să pot cumpăra un bilet de avion pentru o deplasare în afara țării.

Angajatul responsabil cu vizele de la Ambasada Statelor Unite era un afro-american tânăr şi înalt, care se exprima fluent în dialectul mandarin. Când a aflat că studiam animația, mi-a spus că trebuie neapărat să merg la Disneyland. Pe urmă mi-a emis viza.

În 1981, China avea rezerve foarte limitate pentru schimburile valutare, iar sediul central al Băncii Naționale din Wangfujing era singurul loc din Beijing unde puteai să transformi moneda chineză în dolari. Mi-am înmânat

paşaportul, explicând că aveam nevoie de dolari fiindcă urma să iau autobuzul de la New York la Philadelphia – între timp, Zhou Lin se transferase la Universitatea din Pennsylvania. Funcționarul a scos o hartă a Statelor Unite, a măsurat atent distanța dintre cele două oraşe şi abia după aceea mi-a dat treizeci de dolari în numerar. Când am ieşit, am văzut câțiva fermieri cu nişte vaze de porțelan foarte vechi fixate de partea din spate a bicicletelor, în timp ce un grup de străini cercetau marfa şi se tocmeau la preț. Scena asta avea să-mi rămână în minte pentru multă vreme.

Abia aşteptam să plec. Mama m-a condus în ziua plecării, pe 11 februarie 1981. În timp ce ne îndreptam spre aeroport, am încercat s-o liniştesc, declarând nonşalant că abia acum „mă duceam acasă" şi promițându-i că, peste zece ani, băiatul ei avea să fie un al doilea Picasso.

Nu mă duceam în America fiindcă tânjeam după un stil de viață occidental, ci mai degrabă din cauză că nu mai suportam să trăiesc la Beijing. Cu puțin înainte să plec, tata îmi spusese pe şleau că, pe vremea lui, când oamenii plecau din China ca să studieze în străinătate, nimeni nu rămânea acolo după încheierea studiilor. *S-au schimbat vremurile*, mi-am spus în gând.

În ultimele minute ale zborului, avionul a făcut un ocol deasupra New Yorkului în timp ce cobora spre JFK. Pe când mă uitam la metropola halucinantă şi efervescentă de dedesubt, unde traficul curgea ca fierul topit, toate învățăturile mamei, împărtăşite cu bună-credință timp de atâția ani, s-au risipit ca fumul.

A început să ningă puternic în timpul călătoriei cu autobuzul spre Philadelphia, iar când am coborât din Greyhound am văzut-o pe Zhou Lin, care stătea în zăpadă. Eram din nou împreună, de data asta la celălalt capăt al lumii. Am stat la ea, la etajul doi al unei case aflate la câteva

minute de mers pe jos de campusul Universității din Pennsylvania.

Aveam de gând mai întâi să-mi îmbunătățesc engleza, iar apoi să mă duc la New York şi să fac studii de artă. La îndemnul lui Zhou Lin, chiar înainte să-mi revin din oboseala cauzată de diferența de fus orar, am început să mă plimb pe străzi şi să sun pe la uşi. Dacă deschidea cineva, eram gata să explic anevoie, cu dicționarul în mână, că eram un student din China – aveau ceva de lucru pentru mine? Puteam să muncesc orice, spuneam. N-a trecut mult şi am avut noroc: o femeie a răspuns la sonerie şi, după ce s-a holbat uluită la străinul din prag preț de o clipă, a părut la fel de bucuroasă ca doamna Nixon când i se arătaseră urşii panda de la Grădina Zoologică din Beijing.

Să fac curățenie în casa femeii şi să am grijă de curtea din spate era exact slujba de care aveam nevoie, fiindcă implica deprinderi de comunicare minime şi putea fi îndeplinită repede şi eficient. Singura problemă reală era cum să mă descurc prin multitudinea de produse de curățat, toate foarte precise ca mod de întrebuințare. Era prima mea slujbă plătită şi câştigam într-o zi cât aş fi strâns în câteva luni la Beijing. Dacă proprietara casei nu avea bani potriviți, pur şi simplu îmi rotunjea suma, iar prima era suficient de mare încât să pot cumpăra o cutie întreagă de înghețată. După ce-mi terminam munca, lăsam cheia sub preşul de la intrare şi plecam.

M-am înscris la o clasă de engleză unde erau elevi veniți din toate părțile globului şi care vorbeau o mare varietate de limbi. Împărtăşeam dorința de a duce o viață nouă, însă hainele şi felul de a vorbi ne trădau eforturile haotice de adaptare culturală. Într-o dimineață de pe la sfârşitul lui martie, profesoara noastră deşirată a intrat în clasă cu obişnuitul ei pas vioi şi ne-a anunțat rar, ca să înțelegem cu toții: „Preşedintele Reagan a fost împuşcat”. La început a dat

impresia că face un fel de glumă în stil american, dar adevărul era că Reagan chiar fusese victima unui atentat după nici trei luni de la preluarea funcției. Fetişul american al armelor m-a ajutat să înțeleg mai bine justiția: în China crescusem cu convingerea că doar soldații aveau arme de foc.

Când aveam timp liber, mă duceam la Muzeul de Artă din Philadelphia, unde era linişte ca în biserică şi unde adeseori vedeai doar câteva femei îmbrăcate elegant în fața exponatelor. Pe când trăiam la Xinjiang, tata păstrase un album cu sculpturile lui Rodin în fundul unui sertar şi ori de câte ori mă uitam pe furiş, roşeam şi începea să-mi zvâcnească inima. Acum, când mă opream în fața *Sărutului*, carnea din marmură albă a îndrăgostiților era dură şi rece, fără a mai păstra nimic din lustrul misterios pe care i-l asociasem cândva.

Într-una dintre galerii, o roată de bicicletă fusese montată pe un taburet de lemn; două panouri mari de sticlă, unul deasupra celuilalt, fiecare fisurat şi crăpat, te invitau să contempli relația dintre „Domeniul miresei" de deasupra şi „Maşinăria burlacului" de dedesubt. Iar *Étant donnés*, sau *Dăruiți*, realizată în secret de artist pe durata a douăzeci de ani, îți dădea ocazia să te uiți pe vizorul unei uşi vechi din lemn şi să vezi o femeie goală întinsă pe o grămadă de paie, cu picioarele desfăcute, ținând o mică lampă cu petrol de genul celor pe care le ştiam prea bine. Am fost atât de absorbit de uitatul la aceste exponate, încât n-am reținut numele artistului şi a trecut destul de mult timp până să-mi dau seama cât de important avea să fie pentru mine.

Nu după multă vreme, Zhou Lin s-a transferat la Berkeley ca să facă studii de informatică, iar eu am urmat-o. Viața de pe Coasta de Vest era calmă şi toți trăiau tihnit sub razele soarelui. Foarte aproape de capătul nordic al campusului se

ridica fosta clădire a clubului studentelor transformată în internat şi numită Pax House, care găzduia cam douăzeci şi cinci de studente. Am reuşit să ocup un post de administrator care acoperea chiria unei cămăruțe la mansardă. În fiecare săptămână, pe lângă spălatul vaselor, trebuia să iau alimentele de la supermarket şi să umplu un frigider mai înalt decât mine. Adeseori, când deschideam din nou frigiderul, constatam că înăuntru, ca prin minune, nu mai era absolut nimic.

Zhou Lin îşi gestiona materia abundentă de la cursuri cu precizia unui ceasornic reglat fără cusur, iar în timpul liber se ducea cu bicicleta acasă la un bătrân singur şi avea grijă de el.

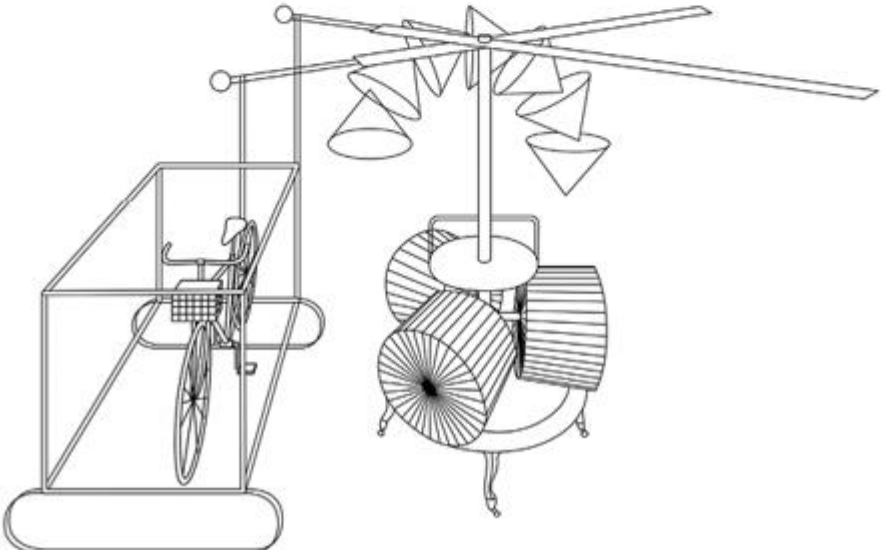

Studii după *Roata de bicicletă* şi *Râşniţa de ciocolată* de Marcel Duchamp, cu *Bicicleta* lui Ai Weiwei

Desen după *Étant donnés* de Marcel Duchamp

Eu aveam mereu de lucru ca om bun la toate, curăţând curţile şi făcând reparaţii prin imobil. După ce m-am târât cum-necum un an, am simţit că dacă mai stăteam la

Berkeley avea să mi se strice mintea de atâta stat în bătaia nesfârşită a soarelui. Din fericire, fusesem admis cu o bursă la Parsons School of Design. Zhou Lin a fost mândră când a auzit, însă era limpede că aveam drumuri diferite în viață, ca fructele care se coc şi cad din copac când le vine vremea.

În ziua plecării, am găsit o ilustrată pe birou: „Într-o zi o să-ți văd numele în ziar”. Era semnată de una dintre locatarele de la Pax House, o fată zurlie şi nebună după fotbal – părea să fi remarcat la mine ceva ce alții nu văzuseră.

Am ajuns la New York în timpul vacanței de Crăciun. Stând la colțul lui 14th Street, cu fața spre Union Square, simțeam deja că fac parte din acest oraş fermecat.

Îl invidiasem dintotdeauna pe tata pentru uşurința exprimării, care i-a permis, încă din tinerețe, să-şi delimiteze încrezător teritoriul. Singurul meu regret acum era că-mi lipsea acea iscusință de a controla puterea cuvintelor, de a găsi un punct focal şi alinare în scris, indiferent de vitregia împrejurărilor. Poate că asta mi-ar fi netezit drumul şi m-ar fi făcut să fiu mai productiv, în aşa fel încât să nu las timpul să mi se scurgă printre degete într-un haos de incertitudini.

La Parsons, cel care ne preda pictura era un artist irlandez, Sean Scully. La prima oră am pus pe podea o foaie mare de hârtie de orez – de dimensiunile unui pat dublu – şi, cu o pensulă chinezească de scris, am desenat fără efort o siluetă umană în mărime naturală. Încrederea şi îndemânarea mea i-au făcut pe colegi să mă înconjoare şi să se uite. Eram absorbit de ceea ce făceam şi abia când am terminat mi-am dat seama că Sean stătea în picioare chiar în spatele meu. Mi-a spus pe un ton glacial că lucrarea mea era cea mai proastă pe care-o văzuse vreodată.

Picturile lui Sean etalau o stăpânire a emoțiilor lăuntrice, iar el copia şi distribuia fragmente pe care le considera importante, adeseori un amestec de versuri la întâmplare şi

epigrame amăgitoare. Un exemplu pe care mi-l amintesc a fost un cuplet al poetului Wang Wei din timpul dinastiei Tang: „În deşertul întins fumul izolat stă drept/ Peste fluviul lung soarele care asfinţeşte e rotund”. Sean a dat acest citat ca să arate că, de la distanță, munții nu prea aduc a munți şi apa nu prea aduce a apă, sau cam aşa ceva. Spre deosebire de învățământul din China, felul lui de a preda lua forma schimbului liber de păreri: ascultam comentariile lui Sean despre lucrările studenților şi criticile colegilor despre ce lucrase unul sau altul. Remarcile depreciative din partea cuiva atrăgeau de obicei reacții defensive, iar atmosfera putea deveni destul de încordată.

În ziua când am vizitat studioul lui Sean din Tribeca, eram ca un stol de păsări rătăcite care îşi încurcaseră din greşeală cuiburile. Peste tot pe podelele de lemn erau pensule şi tuburi de vopsea, ca şi cum ar fi fost scena unui dezastru, iar de perete stăteau sprijinite câteva picturi mari în ulei, care în cele din urmă aveau să devină nişte lucrări clasice. Ulterior, criticul de artă Arthur Danto l-a prezentat ca pe „un artist al cărui nume figurează pe cea mai scurtă dintre listele scurte cu cei mai importanți pictori ai timpului nostru”. Sean ținea întotdeauna un pahar de whisky la piept, ca un boxer gata să expedieze un croşeu. Pensulația lui amplă şi paleta bogată erau remarcabile, dar, ca nişte novici ce eram, ne concentram doar pe grosimea culorilor şi omiteam principalele repere estetice.

Aveau să treacă treizeci de ani până să-l revăd pe Sean Scully. Într-un fel, nu mă aşteptasem să viziteze China, dar într-o bună zi mi-a făcut o frumoasă surpriză şi a venit să mă vadă la studioul meu din Beijing. S-a plimbat prin studio şi l-a declarat de nivelul propriului său studio din Germania.

Desene de siluete umane, 1982

Parsons semăna cu o grădiniță costisitoare, unde o ceată de copii îndărătnici erau convinşi, într-un stil afectat, să se poarte cum se cuvine. Însă timpul pe care l-am petrecut acolo a fost important. M-am simțit la doi paşi de frontul artei, cu un câmp vizual imens în fața ochilor şi cu o învălmăşeală de idei în minte. Am început să caut concepte şi moduri de exprimare care să mă reprezinte.

Însă tocmai când începusem să mă obişnuiesc cu şcoala de arte frumoase, a trebuit s-o părăsesc, din cauza

prestației la examenul final de istoria artei. În ziua aceea, sala de curs era ticsită de studenți. M-am uitat peste întrebări, apoi m-am semnat în colțul din dreapta-sus al carnetului de examene şi am ieşit din sală. Afară în Washington Square, mi-am dat seama că nu voiam să mă duc undeva anume. Cerul era sus, iar norii erau subțiri. Vremea asta frumoasă mă făcea să mă simt rătăcit. Clima din New York seamănă destul de bine cu cea de la Beijing: deşi la mare distanță unul de celălalt, cele două oraşe sunt la aceeaşi latitudine.

Dădusem foaia goală nu din lipsă de respect pentru istoria artei în sine, sau fiindcă mi s-ar fi părut că Picasso şi iubitele lui ar fi avut ceva plictisitor. Eram pur şi simplu nehotărât; nu ştiam ce-mi plăcea. Regret că n-am avut ocazia să-mi explic cum se cuvine gestul în fața profesoarei. Ei i s-a părut că nu-mi dădusem silința, iar dacă ar fi simțit că încercasem m-ar fi trecut, fiindcă era o profesoară răbdătoare şi devotată. Însă am simțit că engleza mea nu era la nivelul la care să pot răspunde mulțumitor la întrebări, iar cea mai simplă soluție a fost să dau foaia goală. Prețul pe care l-am plătit a fost că am pierdut bursa.

După ce am plecat de la Parsons m-am mutat la Williamsburg, în Brooklyn, iar apoi într-o comunitate mixtă de evrei şi hispanici. Dar în scurt timp a trebuit să mă mut din nou şi m-am trezit într-o zi aşteptând să iau cheia unui apartament din Alphabet City, în Lower Manhattan, la intersecția dintre East Third Street şi Avenue A. Aici nu vedeai nimic din goana şi frenezia altor cartiere – era la fel de întunecat şi mohorât ca un film de după război din Europa de Est. Când a sosit proprietăreasa minionă şi bătrâioară, şi-a ridicat ochii spre mine şi mi-a vorbit repede în idiş. Locuința era o garsonieră cu baie. Chicineta avea un frigider mic; un gândac mă aştepta pe aragaz să-mi ureze bun venit. Afară cădea o burniță constantă, însă unii

oameni fără umbrele stăteau în dreptul vitrinelor pe ploaie, fără să dea semne c-ar pleca. Traficanți sau consumatori de droguri, se simțeau în largul lor oriunde.

Am completat mobilierul cu o saltea japoneză şi o bancă veche şi verde pe care o luasem cu mine dintr-un parc. Am pus mâna pe un televizor pe care-l lăsase cineva pe bordură, iar după ce m-am mutat în cameră nu l-am mai închis niciodată. O vreme am stat lipit de ecran pentru audierile Iran-Contra, perturbate de scandalurile care fierbeau mocnit sub pojghița procesului democratic.

E la fel de important să te simți din partea locului şi dacă eşti sărac, şi dacă eşti bogat, iar în Lower Manhattan m-am simțit acasă în mijlocul murdăriei, degradării şi dezordinii. Dacă, dimpotrivă, mi s-ar fi dat un apartament pe Park Avenue, cred că n-ar fi trecut mult şi aş fi murit de depresie. Am învățat să mă port de la newyorkezii hârşiți, cu toții extrem de isteți şi de atenți. În metrou evitam să mă uit la ceilalți, iar când mergeam pe jos nu-mi schimbam niciodată ritmul, ca un dispozitiv mecanic pe care ți-ar fi greu să-l repui în funcțiune dacă s-ar opri. Încuiam şi zăvoram uşa imediat după ce ajungeam în cameră şi nu răspundeam niciodată la sonerie. Câte o slujbă cu jumătate de normă mă mai ținea ocupat din când în când, dar altminteri nu aveam un program fix şi puteam să fac absolut tot ce aveam chef. Îmbrăcat cu uniforma verde de camuflaj a armatei sau cu un veston militar căptuşit, cutreieram pe străzi la orice oră din zi şi din noapte.

Şi chiar dacă oamenii din cartierul unde locuiam aveau nişte priviri rătăcite, ca de vampiri, faptul că am plecat din Lower Manhattan mi-a trezit mereu regrete. M-am înscris la nişte cursuri organizate de Liga Studenților de la Arte din New York de pe West Fifty-seventh Street – deşi, dacă n-aş fi avut nevoie de o afiliere oficială ca să-mi protejez statutul de imigrant, n-aş fi ales să ajung în partea aceea a oraşului.

Această şcoală de artă avea o istorie lungă şi distinsă şi – chiar mai interesant – dispunea de o structură flexibilă, care-ți permitea să plăteşti pe măsură ce se țineau cursurile, în loc să dai toți banii din capul locului pentru întregul an. Prin comparație cu Parsons, şcoala asta era ponosită, ceea ce n-a împiedicat-o să găzduiască o serie de personalități importante.

Profesorul meu era Richard Pousette-Dart, un artist versatil, care se apropia atunci de şaptezeci de ani. N-ai fi ghicit că făcuse parte din anturajul lui Jackson Pollock, dar încă era un membru activ al acelei generații sacre de artişti din şcoala newyorkeză, iar una dintre primele lui picturi era expusă la Metropolitan Museum. M-a umplut de energie contactul cu această parte a istoriei vii. Pousette-Dart m-a încurajat mereu să fac ceea ce voiam să fac. Însă ştiam că nu eram în stare să-mi construiesc o carieră în pictură. Ajunsesem acolo doar fiindcă nu găsisem altceva mai potrivit.

Uneori, treceam dintr-o galerie în alta şi, oricât ar fi fost de derutante operele expuse, învățam să nu mă grăbesc şi să dau lucrurilor ce li se cuvenea – îmi exersam răbdarea şi făceam acumulări culturale. În alte momente, aveam capul plin de gânduri nepractice şi nu găseam ce să fac cu timpul, aşa că mă întorceam acasă fără să mă gândesc la ceva anume şi mergeam pe unde vedeam că se face semaforul verde.

Am început să lucrez în schimbul de noapte la o tipografie de la intersecția dintre West Thirteenth Street şi Tenth Avenue. Acolo, în cartierul unde se împacheta carnea, abatoarele şi unitățile de ambalare începuseră să se închidă, însă mirosul de sânge încă se simțea în aer. Paleți de lemn dezafectați se strângeau pe trotuare, iar iarna, cei fără adăpost adunau paleții, le aruncau în butoaie vechi de combustibil şi le dădeau foc. Stăteau acolo, bând şi

clevetind, cu fețele înroşite de lumina flăcărilor. În timp ce se lăsa seara şi mă duceam la lucru, treceam pe lângă aceste focuri în aer liber cu o cutie cu gogoşi în mână, molfăind mulțumit.

Tot căutând în capătul din fund de la subsolul librăriei Strand de pe Broadway, am dat într-o zi peste o carte intitulată *The Philosophy of Andy Warhol: From A to B and Back Again*, cu autograful lui Warhol pe pagina de gardă. A fost prima carte în engleză pe care am citit-o cu devotament de la cap la coadă, într-un limbaj foarte asemănător cu postările succinte pe care le vedem astăzi pe Twitter. Citirea cărții mă bucurase pe de o parte prin simpla plăcere a lecturii, iar pe de alta, imaginându-mi ce plăcere mi-ar fi făcut odată ce mi-aş fi dat seama ce voia să spună. Legătura mea cu cartea semăna puțin cu cea a kenyanului cu toiagul pe care nu-l lasă din mână indiferent dacă se plimbă sau dansează. Mi-am procurat multe exemplare ale cărții, din aceeaşi ediție şi cu aceeași copertă, iar citirea ei – şi înțelegerea ei parțială – semăna cu participarea la o ceremonie religioasă. Dacă aş fi înțeles-o vreodată în întregime, cunoştințele aflate s-ar fi volatilizat cu siguranță într-o clipită.

La un moment dat am fost dat afară şi din Liga Studenților de la Arte şi, drept urmare, mi-am pierdut statutul de student şi am devenit – la fel ca un newyorkez din şapte – un ins fără acte. Inițial, asta a fost o lovitură, dar după puțin timp am tratat chestiunea relaxat, fiindcă ştiam că trebuia să se întâmple ceva de genul ăsta, dată fiind tendința mea încăpățânată de a lăsa lucrurile să se desfăşoare de la sine. Mi-am acceptat situația grea ca fiind prețul libertății, chiar *marca* libertății mele – şi, câtă vreme încă aveam o cutie de lapte în frigider, mă simțeam în siguranță.

Pentru mine, la fel ca pentru furnicuța de pe un copac mare, supraviețuirea nu era o mare problemă, iar New Yorkul era mai mult decât un copac mare – era ditamai pădurea, întinzându-se până unde vedeai cu ochii. Puteam să dispar înăuntrul ei, nerecunoscut şi neobservat, şi tocmai asta îmi plăcea aici. Pe vremea aceea, pentru mine libertatea însemna pur şi simplu absența oricăror griji şi răspunderi. Când eşti uitat de lume, e simplu să adopți atitudinea cuiva pe care-l doare-n cot.

În anii 1980, peste East Village năvălise o nebunie a artei contemporane, iar graffitiurile rebele ale lui Keith Haring şi Jean-Michel Basquiat atrăgeau o atenție considerabilă. La Galeria Internațională cu Monumente, nu departe de locuința unde-mi duceam zilele, a fost expus un trio de acvarii, cu spoturi care luminau mingile de baschet aflate înăuntru. Erau foarte impresionante – dar valoarea lor era de câteva ori mai mare decât chiria mea pe un an. Între timp, aproape de parcarea bătută de vânturi de la Cooper Union, vedeai un artist înalt şi slab, care stătea înfofolit într-un palton alb şi vindea bulgării de zăpadă expuşi la picioarele lui.

Erau zeci de mii de artişti la New York, însă doar câteva zeci câştigau bani. Pentru un anumit segment de populație, arta devenise o țintă a speculațiilor şi doar o parte din cursa de descoperire a următoarei noutăți. Arta fusese multă vreme o marfă de consum, o ornamentație realizată pentru gusturile celor bogați, iar sub presiunea comercială era evident că avea să degenereze. Pe măsură ce operele de artă cresc ca valoare monetară, dimensiunea lor spirituală scade, iar arta nu prea mai înseamnă nimic altceva decât obiectul unei investiții, un produs financiar.

La Galeria Mary Boone, în West Broadway, puteau fi văzuți băieții şi femeile africane ale lui Eric Fischl jucându-se pe o plajă, comentariile politice de tip slogan ale Barbarei

Kruger şi pânzele uriaşe ale lui Julian Schnabel, care serveau drept reflectări adecvate ale forței financiare a New Yorkului. Am admirat măiestria acestor opere, iar într-o zi am reuşit s-o cunosc pe Mary Boone în persoană – o femeie elegantă, mărunțică şi hotărâtă. Însă la fel ca o bună parte din arta care era la modă în New Yorkul anilor 1980, şi aceste opere mi se păreau fără nicio legătură cu experiența mea de viață.

Studiu pentru *Nud coborând o scară*

Aproape zece ani mai târziu, în smogul Beijingului, mi-a sunat telefonul, iar apelantul s-a prezentat drept Mary Boone; mi-a spus că voia să-mi expună lucrările. Nu prea am ştiut ce să spun – pur și simplu am acceptat pe loc.

Încă o dată, era momentul să mă mut. Un spațiu artistic din SoHo, numit The Kitchen, al cărui avizier era acoperit cu anunțuri de închiriat, servea drept agenție imobiliară pentru nenumărații pelerini care ajungeau în oraş. Indiferent că suntem plini de speranță sau de anxietate, cu toții avem nevoie de un loc unde să putem trage un pui de somn. Ținând în mână o adresă pe care o găsisem acolo, m-am îndreptat spre Hudson Street nr. 111, în Tribeca, şi am sunat la uşă. Mi-a deschis un bărbat scund, cu origini asiatice. „Sam” avea un nume chinez, Tehching Hsieh, şi am aflat după puțin timp că era un artist stradal din Taiwan. Cu câțiva ani în urmă construise o cuşcă din lemn de trei pe doi, cu înălțimea de doi metri şi jumătate, şi se închisese înăuntru timp de un an, perioadă în care nu vorbise cu nimeni, nu citise şi nu scrisese. În fiecare zi un prieten îi aducea de mâncare şi-i strângea dejecțiile, şi asta era tot. Când l-am cunoscut, încheiase deja trei dintre aceste *Spectacole de un an*, care nu deveneau cu nimic mai simple.

Acum Tehching Hsieh pregătea o altă lucrare. De data asta, el şi o artistă stradală din California pe nume Linda Montano aveau să petreacă un an legați unul de celălalt cu o sfoară de nailon de doi metri şi jumătate. Dat fiind că acest proiect avea să-i consume toate energiile, Tehching voia să subînchirieze o parte din spațiul de lucru, iar aici intram în scenă eu.

Tehching Hsieh era isteț şi ferm, cu acea stăpânire de sine a newyorkezului, însă avea şi reticența naturală a unui taiwanez sadea. Locul unde stătea fusese cândva un atelier de maşini grele, iar scândurile podelei erau în stare proastă; intrase uleiul în ele şi emanau un miros puternic. Când deschideai sau închideai ferestrele, acestea se opuneau cu un scârțâit enervant. Drugul de pe uşă era o bară metalică orizontală de tipul ivărelor pe care le vezi în Oraşul Interzis şi nicio forță din lume nu l-ar fi putut da la o parte.

Mansarda era uriaşă şi pustie, iar paşii mei scoteau nişte sunete seci. Însă în acea primă noapte am fost trezit din somn: sub mine era o discotecă, iar podeaua se zguduia la refrenul zgomotos de la „Girls Just Want to Have Fun". La început am renunțat să încerc să dorm la orele obişnuite, iar noaptea am început să hoinăresc de unul singur prin zona de depozite în general abandonate din Tribeca, într-o pereche de pantofi chinezeşti ieftini. Însă nu mi-a trebuit mult ca să mă obişnuiesc cu hărmălaia, iar în cele din urmă zgomotul însuşi a ajuns o formă de linişte pentru urechile mele. Mai târziu, când m-am mutat în locuri unde nu era zgomot, mi-a venit greu să mă adaptez.

Camera lui Tehching avea două paturi de o persoană, dispuse în paralel, cu mai puțin de un metru între ele. După ce el şi Linda s-au legat unul de altul, au continuat să trăiască la fel ca înainte, cu Tehching proiectând lucruri şi Linda dând interviuri despre proiecte şi practicând meditația. Deosebirea era că acum îşi țineau companie unul altuia în permanență. În momentele când Linda intra într-o stare de beatitudine transcendentală, Tehching se uita pur şi simplu, fără o expresie anume, la ceasul de pe perete. Ori de câte ori unul dintre ei începea o activitate – indiferent care –, celălalt avea parte de un veritabil calvar. În fiecare zi îşi făceau o fotografie, ca o consemnare concretă a perioadei în care stătuseră legați.

Arta lui Tehching îi consuma toată viața, iar el era supărat că nu putea s-o ducă şi mai departe. Însă ca să creezi o altă „fază a vieții” era nevoie de o pregătire amănunțită şi precisă, şi poate că ăsta a fost motivul pentru care, mai târziu, i-a venit greu să continue cu aceste forme de artă. Arta este întotdeauna o întâmplare – oricum ai vedea-o, ea trebuie să aibă un început şi un sfârşit.

Tehching avea un mastiff tibetan negru, mai degrabă mic raportat la standard. N-am ținut minte niciodată numele animalului, aşa că i-am spus şi lui tot Tehching. Venea tot timpul la mine în cameră, fiindcă nu instalasem o uşă. În iarna aceea, Tehching (câinele) s-a pişat în voie pe câteva schițe pe care le făcusem, iar pişatul i s-a congelat într-un strat de cristal strălucitor. Nu mi-am ieşit din pepeni, simțind că de fapt câinele lăsase să-i scape o aluzie nici măcar subtilă că venise vremea s-o termin cu pictatul. În altă zi am găsit o bucată de hârtie pe podea, iar pe ea era scris „Weiwei, nu încerca să fii perfect. Nimic pe lumea asta nu e perfect”. Dedesubt era numele Lindei. Într-un fel, făceam şi eu parte din proiectul lor.

La sfârşitul anului, în fața unei mulțimi numeroase, Linda şi Tehching (bărbatul) au pus mâna pe nişte cuttere – de genul celor folosite de hoții de biciclete – şi, când s-au declanşat aparatele de fotografiat, au retezat sfoara de nailon care-i ținuse legați unul de celălalt. Pe când ceilalți sărbătoreau evenimentul, eu doar m-am simțit uşurat, după ce-i văzusem suferind atât de mult timp pentru arta lor. Linda a plecat imediat după aceea şi n-am mai văzut-o niciodată.

Linda şi Tehching mi-au fost modele în ceea ce priveşte punerea neclintită în slujba unei viziuni artistice, iar în compania lor nu m-am simțit singur niciodată. Tehching semăna cu un personaj dintr-un roman de Kafka: nimeni nu înțelegea ce făcea şi foarte puțini observau cu adevărat.

Semăna cu un splendid exemplar botanic, cufundat într-o existență doar a lui. Acum, când mă mai întâlnesc cu Tehching, schimbăm întotdeauna idei despre viața de artist. El e ca un boxer gata oricând să lovească, iar eu sunt sacul de box.

După cum îmi dădeam seama pe atunci, totul abia începea şi nu aveam de gând să plec vreodată din acest oraş atât de mare, încât putea fi o lume de sine stătătoare sau chiar mai multe lumi – aveam să-mi petrec toată viața aici. Dacă voi ajunge într-o situație care să nu-mi dea voie să aleg, voi lăsa viața să aleagă pentru mine. Misiunea mea era să păstrez dreapta cumpănă şi în acelaşi timp să respect o serie de obiceiuri fragmentate şi repetitive: indiferent cum îmi începeam ziua, ea pleca de la start şi ajungea la finiş într-un mod previzibil şi teluric.

Fiecare aspect al situației mele părea temporar – statutul de imigrant, adresa în permanentă schimbare, venitul instabil şi nesigur. Însă calea convențională care însemna acumulare de bunuri, obținerea unui titlu, dobândirea unui paşaport american – asta nu mă interesa deloc. Ceea ce-mi doream era ca oamenii să mă lase în pace, fiindcă nu eram dispus să-mi schimb stilul de viață. În această fază, împingeam nihilismul la limită şi tocmai confuzia extremă a vieții mele mă făcea să-mi dau seama că exist. Şi totuşi, ştiam că posibilitățile nu se epuizează niciodată şi că viața însăşi este o mare operă de artă, suficient de încăpătoare ca să cuprindă deziluzia şi anomia.

La sfârşitul lui decembrie 1984, la o seară de poezie de la St. Mark's Church, un Allen Ginsberg foarte bărbos, îmbrăcat cu un costum închis la culoare, şi-a citit poezia din amvon, în timp ce mulțimea de dedesubt asculta cu mare atenție. Ginsberg vorbea despre călătoria pe care tocmai o făcuse în China:

Am aflat că Marele Salt Înainte a făcut ca milioane de oameni
să moară de foame, că acea Campanie Împotriva Dreptei şi a
„Putorilor” burgheze a trimis poeți revoluționari
să sape în căcat în provincia Xinjiang cu un deceniu înainte ca
Revoluția Culturală să alunge nenumărate milioane de cititori
în cocioabe reci şi unde se murea de foame în nord-vestul rural.

Ginsberg era ca un foc care arde mocnit, atrăgându-i călduros pe oameni în noaptea aceea de iarnă. Când a terminat, m-am apropiat de el şi i-am spus că eram fiul poetului revoluționar despre care vorbise adineauri. Ochii i s-au mărit în timp ce mă asculta. Privindu-mă fix, mi-a spus că amintirea cea mai caldă din China a fost îmbrățişarea tatălui meu. Am ieşit din biserică şi ne-am dus la Kiev, un local ucrainean din apropiere. Când i-am spus că nu beau cafea, mi-a comandat un frappé cu apă minerală.

În acea perioadă, când se apropia de şaizeci de ani, Allen locuia pe East Twelfth Street, într-un apartament pe care i-l lăsase mama lui. Rafturile se încovoiaseră sub greutatea cărților, iar din loc în loc podeaua se uzase. Într-un colț al dormitorului Allen avea o măsuță budistă de rugăciune, deasupra căreia atârna un cuvânt sacru pe care i-l scrisese de mână gurul lui. Deodată s-a întors spre mine şi a intonat un „Aaaaahh” lung şi extins – mantra personală a iluminării.

Allen nu mergea nicăieri fără micul lui aparat de fotografiat Olympus, cu care consemna în tăcere clipele trecătoare ale zilei. Oricât ar fi fost de slabă lumina, nu folosea blițul niciodată, şi chiar dacă fotografiile erau

granulare, umbrele lor aveau o anume bogăție. Locul de sub fereastra bucătăriei era un spațiu pe care nu se sătura să-l fotografieze.

În seara de Crăciun a lui 1987, Allen şi-a recitat lungul poem „Giulgiul alb” la mine în subsol. Îl scrisese pentru mama lui. Radicală şi activistă, ea îl familiarizase pe Allen cu politica la o vârstă fragedă, iar acasă umbla adeseori în pielea goală. Allen îmi amintea de tata, fiindcă amândoi au fost băieți care n-au crescut niciodată. Pentru ei, lumea era ceea ce găsea refugiu în conştiința lor, iar când au murit a dispărut şi acea parte a lumii odată cu ei.

Într-o zi, o femeie cu părul grizonant s-a repezit să-l salute pe Allen, în timp ce stăteam de vorbă în față la Cooper Union. El a prezentat-o drept Susan Sontag, iar pe mine ca pe un filosof chinez – asta în ciuda faptului că țineam în mână un bloc de desen şi mă pregăteam să desenez pentru turişti în Greenwich Village.

Allen nu era întotdeauna atât de măgulitor. Odată, după ce s-a uitat la câteva lucrări de-ale mele, mi-a spus: „Chiar nu ştiu pe cine-ar interesa un artist chinez”. Îi țin minte cuvintele de parcă le-aş fi auzit ieri. Nu m-am gândit niciodată la Allen ca la un poet american – chiar dacă americanitatea lui era pe deplin autentică –, fiindcă alții aveau o perspectivă întru totul americană, pe când a lui era globală. Statelor Unite le place să se considere un creuzet, numai că seamănă mai degrabă cu o baie de acid sulfuric care dizolvă varietatea fără niciun regret.

Totuşi, cu o altă ocazie Allen m-a ascultat fermecat când i-am povestit despre tata şi despre viața noastră în exil. S-a uitat la mine prin lentilele lui groase şi a spus: „Chiar trebuie să-ți scrii memoriile. Primul gând e cel mai bun”. N-am priceput ce spusese, fiindcă nu mă simțeam legat nicicum de amintirile mele. Ele nu-mi aparțineau; în episoadele pe care mi le aminteam cel mai bine existența

mea era redusă la zero, așa încât a scrie despre ele era ca și când ai arunca un pumn de nisip în vânt. Abia după câteva decenii aveam să pot da substanță acelor amintiri.

Odată, în apartamentul lui Allen, am văzut un tânăr dormind dus la el în pat. În această perioadă a vieții, mi-a spus Allen trist, nu putea să ia, ci doar să dea. Însă pentru mine Allen a fost întotdeauna tânăr şi capabil să se dăruiască altruist. Când am plecat din New York, nu mi-am luat rămas-bun de la el. Mai târziu am aflat că, în ultimele lui zile, când era grav bolnav, încercase să-mi afle numărul de telefon.

Martin Wong se născuse la San Francisco; mama lui era chinezoaică, iar tatăl pe jumătate chinez şi pe jumătate mexican. Martin şi cu mine ne-am împăcat de minune fiindcă amândurora ne plăcea să stăm pe trotuar şi să vorbim vrute şi nevrute, în timp ce alții se uitau la noi. Se aşeza lângă mine, la intersecția dintre Eighth Street şi Second Avenue, puțin mai sus de magazinul universal Loves Saves the Day şi aproape de câteva telefoane cu plată de unde puştii din New Jersey sunau mereu. Deşi trăiam vremuri paşnice, în acest loc din East Village era un asemenea haos, încât ai fi zis că se apropia sfârşitul lumii, cu vânzători ambulanți plasând mărfuri de contrabandă sau furate, bandiți de cartier cerând bani, drogați întinşi pe trotuar, precum şi adepți ai lui Hare Krishna şi derbedei raşi în cap frecându-se de poeți, vagabonzi, cântăreți de muzică rock şi tineri admiratori japonezi ai scenei punk din New York. Martin era un tip înalt şi uşor adus de spate, cu o pălărie de cowboy pusă neglijent pe cap întotdeauna, cu degetele ivindu-i-se prin cizmele de piele roşie şi având o geacă Levi's din piele întoarsă cu franjuri – imaginea perfectă a cowboy-ului de la miezul nopții.

De câte ori deschidea Martin gura, ştiam deja ce avea să mă întrebe, fiindcă de fiecare dată întrebarea era aceeaşi:

chiar mă instruisem în regimul realismului socialist? Asta era o tehnică, promovată mai întâi în Uniunea Sovietică şi apoi în China, care te făcea să zugrăveşti realist o scenă revoluționară entuziasmantă. Ca să-l fac fericit pe Martin, îi răspundeam pe scurt; îi spuneam că era floare la ureche să-i faci portretul lui Mao. Nu voiam să-l dezamăgesc, dar de multă vreme nu mai aveam chef să pictez nimic. Credeam în acelaşi Dumnezeu ca el, îi mai spuneam, doar că nu mă duceam niciodată la biserică. El se rezema de zid şi chicotea. Pentru el, conversația cu cineva dintr-o țară comunistă era o plăcere, fiindcă îi dădea voie să fantazeze despre greutățile şi nefericirea din viețile noastre.

Picturile lui Martin erau neconvenționale: subiectul lui îl reprezentau zidurile de cărămidă roşie din Chinatown. Una dintre lucrările lui îmbina cărămizile sub formă de inimă – o imagine caldă, tristă, cu o soliditate onestă a pensulației. N-am avut şansa să văd muzeul graffitiurilor pe care se gândea adeseori să-l înființeze – avea să moară la câțiva ani după plecarea mea din New York. Mă bucur că am şi astăzi una dintre lucrările lui, un tablou mic cu un zid roşu de cărămidă.

Cam ăştia erau toți prietenii pe care-i aveam, iar dac-aş fi murit, probabil că persoana care mi-ar fi găsit cadavrul ar fi fost proprietăreasa. Într-o atmosferă de concurență, unde oamenii se priveau bănuitor, aveai nevoie de farmec ca să câştigi aprobarea altora, ca să fii considerat *cool*. Mă bazam pe propria mea imaginație pentru alți prieteni: pe fiecare stradă, la fiecare fereastră, printre trecătorii care mişunau încoace şi-ncolo erau prieteni de-ai mei – atâta doar că nu-i cunoşteam. În fond, New Yorkul nu seamănă deloc cu un sat.

La începutul anilor 1980, tinerii chinezi care fuseseră alungați în mediul rural pe durata Revoluției Culturale se

întorseseră deja în oraşe şi, în condițiile unui şomaj tot mai accentuat, structura socială era supusă unei mari presiuni. Deng Xiaoping, noul conducător suprem al Chinei, minimaliza drepturile individuale, definind umanitarismul drept „apărarea siguranței celei mai mari părți a populației”. Guvernul a lansat un program de combatere a infracționalității, care a pronunțat pedepse rapide şi severe, iar între 1983 şi 1987, nu mai puțin de 1,7 milioane de oameni au fost condamnați penal. Adeseori pedepsele erau profund disproporționate în raport cu gravitatea infracțiunii comise şi s-a înregistrat o creştere spectaculoasă a numărului de execuții; în unele cazuri, pedeapsa capitală a fost pronunțată pentru delicte minore, cum ar fi promiscuitatea sexuală. Această politică a „loviturilor dure” a trimis cu gândul la reprimarea „contrarevoluționarilor” de pe vremea lui Mao şi a arătat cât de puține lucruri se schimbaseră de fapt.

În 1987, când programul de combatere încă se desfăşura la turație maximă, Ai Dan a venit la mine la New York. O parte dintre prietenii lui fuseseră închişi, aşa că nu era de mirare că voia să plece din China. Trecuseră şase ani de când ne văzuserăm ultima dată, iar acum el avea douăzeci şi cinci de ani. Îşi propunea să studieze arta fotografică.

Dat fiind că nu prea mai aveam mare lucru în frigider, în afara câtorva role de film, Ai Dan a trebuit să câştige nişte bani. Am postat anunțuri pe stâlpii de iluminat, am scanat anunțurile de angajare şi până la urmă Ai Dan a găsit o slujbă de distribuitor al ziarului local în limba chineză. La prima oră a dimineții, ieşea cu căruciorul şi îşi petrecea toată ziua deplasându-se între Manhattan şi Queens, reaprovizionând standurile de presă de la suprafață şi de la metrou. Pentru un nou-venit ca el, acest tip de muncă plicticoasă, dar solicitantă era un calvar din care nu exista scăpare. Când se întorcea seara, se aşeza şi bea o bere, însă

găseam din ce în ce mai puține subiecte de discuție. Îmi era ruşine că nu eram în stare să-i port de grijă cum trebuia, aşa cum s-ar fi cuvenit să facă un frate mai mare.

Prezența lui Ai Dan m-a făcut să-mi dau seama cât de mult se abătuse stilul meu de viață de la normă. Chinezul care ajunge în Statele Unite cu mai puțin de o sută de dolari în buzunar nu ştie cum să-şi găsească mai repede un loc în societate şi să-şi împlinească visul american; și începe prin a-și găsi un serviciu stabil la un restaurant sau poate în laboratorul unei universități. Aproape toată lumea se străduia să avanseze şi să ducă o viață mai comodă, numai eu, nu.

Răspunzând unui anunț de angajare, Ai Dan şi cu mine ne-am pus la dispoziție ca figuranți pentru o montare a lui *Turandot* la Metropolitan Opera. Franco Zeffirelli, regizorul, s-a uitat la noi din locul unde stătea şi – impresionat de trăsăturile noastre clasic-mongoloide – şi-a dat imediat aprobarea sub semnătură. Pentru Ai Dan, iubitor de muzică clasică, să fie pe aceeaşi scenă cu Placido Domingo era un vis devenit realitate. Ni s-au repartizat rolurile ajutoarelor de călău, ceea ce a declanşat un conflict cu angajamentul ferm al lui Ai Dan în slujba nonviolenței, dar până la urmă era doar o operă, aşa că a lăsat scrupulele la o parte. Rolurile noastre presupuneau să stăm în centrul scenei, unde ne ridicam securile atât de teatral, încât uneori Ai Dan nu se putea abține şi chicotea. Când bagheta lui James Levine a coborât la sfârşitul scenei finale, ne-am furişat pe uşa din spate şi ne-am ospătat cu hotdogi şi suc de papaya la Gray's Papaya, la intersecția dintre Broadway şi Seventy-second Street.

Însă Ai Dan nu s-a adaptat niciodată la viața noastră risipită din New York, aşa că după mai puțin de şase luni s-a întors cu avionul la Beijing, unde s-a închis la el în cameră până a terminat de scris un volum de memorii,

Însemnări newyorkeze. Dacă vreți să aflați mai multe despre viața mea din acea perioadă, n-ar fi rău să aruncați o privire în carte. Scrisul era felul lui Ai Dan de-a provoca moda literară chineză, care era insipidă şi superficială. Ai Dan n-a căutat niciodată acceptarea generală – lui îi era suficient să aibă câțiva cititori solidari şi era mulțumit să se țină departe de curentul principal.

În 1987, la jumătatea perioadei petrecute la New York, am pus câteva gânduri pe hârtie şi le-am publicat într-o revistă de poezie chineză, *Yixing*. Iată câteva:

> Arta are propriul ei limbaj. Limbajul ei poate fi inestetic şi irațional, dar rămâne limbajul artei.
>
> Comportamentul negativ are consecințe pozitive.
>
> Când vorbesc despre cineva talentat, oamenii spun: „A făcut lucruri însemnate”. Pe viitor, oamenii vor spune altceva despre cineva talentat: „N-a făcut absolut nimic”.

Îmi dădusem seama că arta este pur şi simplu o identitate şi nimic altceva. Dacă te eliberezi de constrângeri nu înseamnă că ai obținut libertatea, fiindcă libertatea este o expresie a curajului şi a asumării susținute de riscuri, şi e întotdeauna complicat să ai de-a face cu ea, la orice oră şi în orice loc. Nu simțeam nevoia să-mi explic în continuare viața, iar ceea ce mă aştepta de-acum încolo era o întindere nesfârşită de viață fără țintă şi fără structură.

Andy Warhol a murit în 1987. Warhol a fost un produs autofabricat şi autopromovat; sufletul activităților lui a fost comunicarea. Warhol a creat o realitate care sfida valorile convenționale, valorile elitei. Şi nimeni n-a spus-o mai limpede decât Andy Warhol însuşi:

> Cred că fiecare ar trebui să fie o maşină, cred că fiecare ar trebui să fie ca fiecare.

Îmi plac lucrurile plicticoase. Îmi place ca lucrurile să se întâmple exact la fel de fiecare dată.

Nu mă descompun niciodată, fiindcă nu mă compun.

Cu o săptămână înainte de-a muri, Warhol a scris în jurnal: „Chiar o zi scurtă. Nu s-a întâmplat mare lucru. Am fost la cumpărături, am rezolvat câteva lucruri şi m-am întors acasă, am vorbit la telefon... Mda, asta a fost tot. Serios. Chiar a fost o zi scurtă”.

Şi cu toate că Warhol şi cu mine nu avuseserăm nimic de-a face unul cu celălalt, moartea lui mi-a adâncit sentimentul de pustiire.

Pictam din ce în ce mai puțin, temându-mă că, dacă mă puneam pe treabă şi îmi dădeam seama că mi se părea greu să mă opresc, puteam sfârşi ca Van Gogh, un artist tulburat, cu o cameră ticsită de tablouri. Pe lângă asta, nu suportam să întind pânza pe cadru şi nu mi-a plăcut niciodată mirosul uleiurilor şi al terebentinei. Îmi pierdusem răbdarea cu pictatul, dar încă nu descoperisem un limbaj vizual corespunzător cu care să-l înlocuiesc.

La mijlocul anilor 1980, lumea artistică încă se răsfăța cu neoexpresionismul german – tablouri mari, cu pensulație primitivă, extradramatică –, pe când eu eram atras de tendințele contraculturale ale mişcării Dada. Am mixat o vioară cu o lopată, am inserat un prezervativ într-o manta de ploaie a armatei chineze şi, folosind un umeraş de sârmă, am realizat un portret din profil al lui Marcel Duchamp. Lucrările aceluiaşi Duchamp mi-au atras atenția la Philadelphia Museum of Art când am ajuns pentru prima dată în America şi tocmai accentul pus de el pe artă ca experiență intelectuală, nu pur şi simplu vizuală, avea să mă inspire pentru tot restul vieții. Interesul lui pentru

obiectele obişnuite, pentru „de-a gata”, îmi influența deja propriile realizări artistice.

Acesta a fost momentul când mi-am inaugurat prima expoziție individuală, *Pantofi vechi, sex protejat*, la galeria Art Waves / Ethan Cohen din SoHo. Deşi puțin cunoscută, expoziția a fost pentru mine un eveniment care a făcut epocă. O singură recenzie din *Artspeak* a prezentat-o ca pe „o lovitură neodadaistă pe care noi, cei din Occident, unde revolta împotriva vârstnicilor e un fel de tradiție în sine, nu putem decât s-o aplaudăm atât pentru îndrăzneală, cât şi pentru măiestrie”.

Spânzuratul, 1985

„Fără îndoială”, a continuat recenzentul, „lui Duchamp i-ar fi plăcut aceste omagii şi ar fi susținut talentul ireverențios al lui Ai Weiwei.” M-am bucurat enorm că am dat peste un critic atât de apreciativ – dar nu mi s-a vândut nici măcar o lucrare.

Cam tot atunci, două tablouri de-ale mele au făcut parte dintr-o expoziție de grup din East Village. După ce expoziția s-a închis, în loc să duc tablourile acasă, le-am aruncat pur şi simplu într-un container. Containere se găsesc peste tot pe străzile din New York şi probabil că poți descoperi în ele o serie de capodopere. Cred că m-am mutat de vreo zece ori în anii de la New York, iar primele lucruri pe care le aruncam erau lucrările de artă. Mă mândream cu aceste lucrări, bineînțeles, dar odată ce le încheiam se termina şi prietenia cu ele. Nu le datoram nimic, nu-mi datorau nimic şi aş fi fost mai stânjenit dacă le-aş fi văzut din nou decât dacă aş fi dat din întâmplare peste o iubită de altădată. Dacă nu erau atârnate pe peretele altcuiva, nu mai contau deloc.

Acum câştigam bani ca artist stradal, mai cu seamă în apropiere de Christopher Street din Greenwich Village, uneori în Times Square, schițând portrete cu cărbune sau cu cretă. Uitându-mă la oamenii care se revărsau pe ieşirile de la metrou, nu mă interesa cine erau şi unde se duceau – conta doar dacă erau dispuşi să piardă cincisprezece minute ca să le fac portretul. După ce începeam, în spatele meu se forma o coadă şi nu mai aveam timp nici măcar să iau o îmbucătură sau să mă duc la veceu. Am constatat că turiştii americani erau cei mai generoşi în privința pozatului; turiştii străini, mai cu seamă cei din Israel şi India, erau cel mai greu de mulțumit.

Nu era nevoie de un mare efort de imaginație ca să faci aceste schițe şi mă uitam cum plecau cei care-mi pozaseră cu portretul sub braț, ducându-mi cu ei idealul. Ştiam că nu aveam să ajung un al doilea Picasso, dar în felul ăsta

reuşeam măcar să strâng bani pentru chiria de luna viitoare şi pentru factura la căldură.

Tompkins Square Park era la doar două cvartale de locuința mea. Băncile de acolo serveau drept paturi pentru vabagonzi, iar casele părăsite din apropiere erau ținte îmbietoare pentru cei care se mutau ilegal şi nu plăteau nimic. În parc, câțiva supraviețuitori ai comunismului distribuiau manifeste revoluționare, pe când în weekenduri adepții lui Hare Krishna le împărțeau celor interesați chiftele din orez îndulcit. Neonazişti, *skinheads* şi foşti hipioți făceau la rândul lor parte din spectacol. Parcul servea drept ținut sfânt al comunității pentru toate felurile de activități, de la plimbatul câinilor la vânzarea sau cumpărarea de droguri.

Galeriile de artă au prins să răsară la fel ca repede ca lăstarii de bambus după ploaia de primăvară, în zonă au început să apară locuințe mai bune şi oameni cu venituri mai mari, iar cei cu bani puțini au fost nevoiți să plece treptat. Proteste împotriva acestei tendințe urbane şi împotriva violenței poliției aveau loc în fiecare weekend, lună de lună, culminând cu tulburările din parc şi din jurul lui în august 1988.

Într-o seară sufocant de caldă, după ce autoritățile au impus interdicția de părăsire a parcului, locuitorii din East Village au reacționat furibund şi lucrurile au scăpat de sub control. A fost prima dată când am văzut poliția echipată pentru situații de acest gen, reacționând violent în fața protestatarilor neînarmați. Brutali, feroce şi aroganți, probabil că polițiştii s-au simțit amenințați de sfidarea semeață a anarhiştilor şi, după căderea serii, s-au năpustit asupra lor cu o forță brutală. În plin măcel, am făcut multe fotografii – majoritatea, capete umplute de sânge de bastoanele polițiştilor. Această experiență a servit drept curs scurt de activism social, ajutându-mă să înțeleg puterea

capitalului, conflictul de interese dintre puterea instituționalizată şi individ şi necesitatea de a sprijini drepturile şi libertățile în fața amenințărilor şi a violenței.

Unul dintre bărbații pe care i-am fotografiat se numea Clayton Patterson. Era un anarhist care realizase câteva ore de înregistrări video cu violențele comise de polițişti. Când avocatul acuzării i-a cerut să-şi predea casetele video, a refuzat ferm. A declarat că nu era atât de prost încât să încredințeze probe incriminatoare sistemului de justiție capitalist. În drum spre tribunal, mi-a arătat palmele deschise, pe care scrisese KOCH PROSTUL – Ed Koch fiind primarul New Yorkului pe vremea aceea. Am fotografiat pe loc. Ştiam că imaginea aceea avea multă putere, aşa că de acolo am luat-o la fugă pe stradă, ținând un exemplar din *The New York Times.* De la un telefon public am luat legătura cu unul dintre editorii ziarului, după care am sărit într-un taxi. Editorul de serviciu mi-a scos filmul din aparat şi, zece minute mai târziu, cu dezinvoltura unui cumpărător care ia o roşie de pe tarabă, a ales una dintre expunerile developate.

Mai târziu, la trei noaptea, stăteam în fața unui magazin non-stop din St. Mark's Place şi aşteptam să vină ziarul. Fotografia mea a apărut la secțiunea metropolitană, cu un credit foto minuscul dedesubt: „New York Times, Ai Weiwei". Vederea acestor cuvinte mi-a alungat somnul de tot. Fotografia era la fel de obişnuită ca una dintre nenumăratele frunze care cad toamna din copaci, dar sentimentul pe care mi l-a dat a fost aparte, fiindcă era pentru prima dată că stabileam o legătură veritabilă cu oraşul meu de adopție. Nu mai eram un simplu spectator.

Un incident din viața reală fusese transformat într-un moment de presă şi am avut nevoie de câțiva ani ca să-mi dau seama de importanța reală a faptului. Eram impresionat de punerea jurnaliştilor în slujba independenței

şi a imparţialităţii, precum şi de afirmaţia că în *The New York Times* puteai să citeşti „toate ştirile care merită tipărite”. Nu mi-a trecut prin minte că într-o bună zi o să am şansa de-a pune în practică experienţa pe care o acumulasem. Douăzeci de ani mai târziu, în faţa brutalităţii şi a cenzurii de la celălalt capăt al lumii, palmaresul meu fotografic avea să devină cu atât mai important.

Confruntarea dintre locuitorii din East Village şi poliţie a fost ultimul spasm de violenţă susţinută la care am asistat în New York City. Însă fotografiile pe care le-am făcut poliţiştilor bătăuşi au devenit parte componentă din materialul folosit de Sindicatul pentru Drepturi Civile din New York (SDCNY) pentru denunţarea brutalităţilor poliţiei. Într-o bună zi, în Washington Square, Norman Siegel, directorul executiv al SDCNY, mi-a dat cartea lui de vizită şi mi-a spus că dacă-mi bătea poliţia la uşă să-l sun, chiar dacă era miezul nopţii.

După tulburările din Tompkins Square Park au început să mă intereseze şi alte mişcări de protest. La un marş din Manhattan unde se cerea un buget sporit pentru rezolvarea problemelor legate de SIDA, angajaţii din sănătate au blocat o stradă importantă şi s-au opus atât de viguros încercărilor de arestare, încât a fost nevoie de patru poliţişti ca să înghesuie un singur protestatar într-o maşină a unităţilor de intervenţie. Bineînţeles că incidentul a atras atenţia media. Îmi amintesc că l-am văzut pe artistul Keith Haring, o prezenţă activă din cadrul mişcării ACT UP, luând parte la marş în ziua aceea. Am fotografiat şi alte evenimente, inclusiv demonstraţii împotriva Operaţiunii Furtună în Deşert, împotriva brutalităţii poliţiei, precum şi pentru drepturile cetăţenilor gay şi ale celor fără adăpost, deşi aceste proteste nu au avut consecinţe importante.

Marea poveste din primăvara lui 1989 a fost cea a tulburărilor din altă parte a lumii. La sfârşitul lunii mai din

acel an, câteva dintre convorbirile mele telefonice cu Ai Dan s-au pierdut în vacarmul elicopterelor militare care zburau la joasă înălțime peste centrul Beijingului. Din ele au fost aruncați fluturaşi în care se cerea retragerea imediată a protestatarilor din Piața Tiananmen.

Moartea neaşteptată, în urma unui infarct, a lui Hu Yaobang, fostul secretar general al Partidului Comunist Chinez, pe 15 aprilie 1989, a declanşat o luptă pentru putere între principalii conducători care erau în favoarea reformelor politice şi cei care acceptau doar reforme economice. Marşurile studențeşti de doliu pentru Hu Yaobang spre Piața Tiananmen s-au transformat în scurt timp în demonstrații care cereau autorităților să se ocupe de inflație, şomaj şi corupție, şi să sprijine libertatea presei, procesele democratice şi libertatea întrunirilor publice. Pe la jumătatea lui mai, un grup de studenți a intrat în greva foamei, atrăgând sprijinul a aproximativ patru sute de oraşe din China. N-a durat mult până când guvernul a abandonat dialogul cu studenții, iar adepții liniei dure, conduşi de Deng Xiaoping, preşedintele Comisiei Militare Centrale, au decis să pună capăt demonstrațiilor prin forță brută. Pe 20 mai s-a declarat legea marțială, iar 300 000 de soldați au fost scoşi pe străzi.

La prima oră a dimineții de 4 iunie, grupuri de soldați înarmați cu pistoale-mitralieră de asalt şi cu muniție de război, sprijiniți de vehicule blindate și tancuri, au deschis focul şi şi-au croit drum pe bulevardul Chang'an, principala arteră de circulație care ducea în piață, curmând sute de vieți nevinovate şi lăsând în urmă un şir de biciclete făcute zob şi de autobuze incendiate. Locuitorii Beijingului nu-şi închipuiseră niciodată că armata avea să deschidă focul împotriva studenților care solicitau paşnic o schimbare politică. Legitimitatea regimului chinez, subminată atât de des de gafe una după alta, s-a prăbuşit odată cu comiterea

masacrului. Dar violența de stat nu a slăbit fermitatea cu care își exercitau conducătorii puterea. Dimpotrivă, acum ei n-au făcut decât să-şi încleşteze şi mai tare mâinile pe arme.

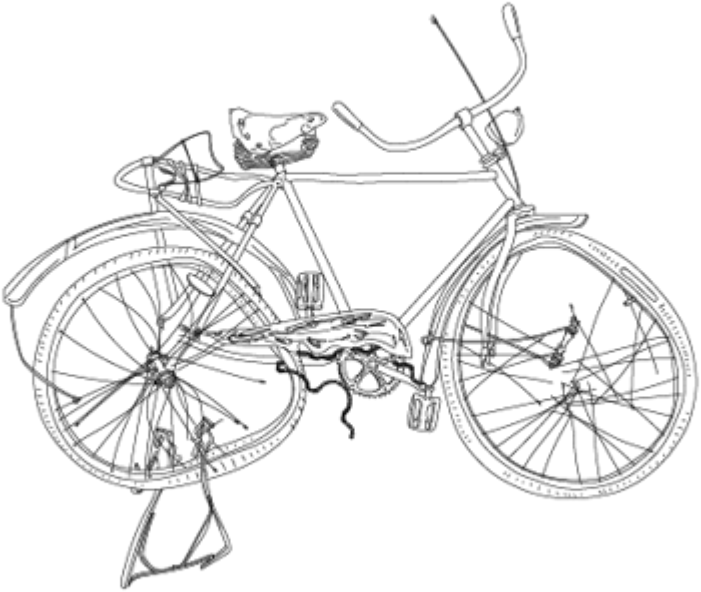

„Din cauza schimbării de regim, mulți oameni îşi vor pierde capul” era refrenul care circula prin Beijing. Se spunea că, în ajunul intervenției în forță, Deng Xiaoping le spusese apropiaților săi: „Crearea statului nostru comunist a costat douăzeci de milioane de vieți. Dacă oamenii vor să ni-l ia acum, ar fi bine să fie gata să piardă la fel de multe!” Alte versiuni ale episodului au atribuit remarca generalului veteran Wang Zhen. Atitudinea de stat proprietar şi legitim

avea să marcheze drumul spre dezvoltare al Chinei în deceniile următoare.

Am urmărit obsesiv evenimentele de la Beijing pe CNN, zi după zi. Ce altceva puteam face? Mass-media ne modificase modalitatea de cunoaştere a lumii. Nu că oamenii ar fi fost mai aproape de evenimentele prezentate la ştiri, ci mai degrabă că acestea deveniseră parte integrantă a ceea ce se întâmpla, o parte a noii realități. Lumea din fața noastră ni se arăta haotică şi imprevizibilă, pe când informațiile se rostogoleau la nesfârşit, ca viața însăşi, într-un amestec dezorganizat de bine şi rău, corect şi greşit.

Împreună cu câțiva prieteni artişti, am intrat în greva foamei în fața sediului Națiunilor Unite, am organizat un marş şi am depus o scrisoare de protest la consulatul chinez. În timp ce protestele continuau, am organizat câteva licitații caritabile, în folosul studenților din Piața Tiananmen, iar după reprimare, în sprijinul organizațiilor pentru drepturile omului din China, am realizat un album cu fotografii de la proteste făcute de jurnaliştii străini.

În septembrie, la Grand Hyatt Hotel de pe Forty-second Street, alături de câțiva activişti care fugiseră din China după 4 iunie, am asistat la un discurs ținut de Dalai Lama. Cu treizeci de ani în urmă, Dalai Lama părăsise Tibetul la douăzeci şi trei de ani; acum trecuse binişor de cincizeci. Îmbrăcat cu o sutană maro, încă arăta robust şi sănătos tun. Într-un discurs rostit în tibetană, cu intercalări ocazionale în engleză şi chineză, el a pledat cauza libertății religioase şi a unei autoguvernări autentice în Tibet – o poziție total diferită de ceea ce-i atribuia propaganda chineză.

Ideea la modă în acea perioadă era că regimul PCC avea să se prăbuşească din cauza regresului economic provocat de sancțiunile internaționale impuse după 4 iunie. Dalai Lama vedea lucrurile altfel, crezând că existau puternice

motive istorice pentru care PCC fusese în stare să păstreze puterea în toți aceşti ani şi că regimul nu avea să se prăbuşească doar fiindcă i se opuneau studenții. Cei aflați în exil aveau nevoie de autodisciplină, a avertizat el; era foarte uşor să fie dezbinați şi corupți. Când am plecat, holul era înțesat de admiratori. Era evident că existau două lumi acolo, una înăuntrul încăperii şi o alta în afara ei; şi, frapat de contrastul dintre bogăția vieții spirituale şi asprimea realității, m-am simțit cuprins de un sentiment de neputință paralizantă în timp ce mă îndreptam spre Times Square. Toate fotografiile pe care le-am făcut în ziua aceea au ieşit neclare.

Zilele se scurgeau, iar eu eram din ce în ce mai epuizat de situația în care mă găseam. Libertatea fără constrângeri şi fără griji îşi pierduse noutatea şi, la fel ca în cazul unui bătrân soldat care se întoarce din bătălie, nu mai rămânea decât căutarea unui motiv de a trăi mai departe. Oamenii spuneau că eram ultima persoană care avea să se întoarcă în China şi la fel credeam şi eu. Însă ne înşelam cu toții.

În vara lui 1991, al zecelea meu an în America, s-a întâmplat ceva care m-a făcut să mă întreb şi mai serios dacă avea sens să rămân la New York pe termen nelimitat.

Pe vremea aceea era ceva obişnuit să fii jefuit pe stradă. Un artist din Shanghai, de exemplu, fusese amenințat cu cuțitul pe trotuarul de sub apartamentul lui şi jefuit de tot ce avea la el. A fost lăsat în pielea goală pe stradă. Lin Lin, un artist talentat care studiase la Academia de Artă din Hangzhou, nu a fost la fel de norocos. Spre deosebire de mulți chinezi care ajunseseră la New York, Lin Lin era optimist din fire şi profita de fiecare ocazie ca să se integreze în societatea americană. Locuia cu chirie în Harlem. Într-o seară din weekend se dusese în Times Square să facă portrete, iar acolo, în fața unui Kentucky Fried Chicken, un negru tânăr s-a luat la ceartă cu el. După câteva minute,

bărbatul a scos un pistol din buzunar şi l-a împuşcat pe Lin Lin în piept. Artistul a căzut la pământ, cu ochii larg deschiși, şi a murit în câteva minute acolo, pe trotuarul gălăgios şi pestriț.

Uciderea lui Lin Lin m-a făcut şi mai sensibil cu privire la absurdul acestei societăți. Atât de adânc înrădăcinată în viața americanilor încât nu aveai cum să scapi de ea, violența reflecta viciile profunde din structura socială a țării.

În 1993 trecuseră deja doisprezece ani de când plecasem din Beijing. În absența mea, economia Chinei progresase în salturi. Cu toate acestea, nu-mi făceam iluzii pentru țara mea natală: lucrurile care ar fi trebuit să se schimbe cu adevărat nu se schimbaseră deloc şi poate că nici nu aveau s-o facă vreodată. Dar teama şi nesiguranța din anii copilăriei rămăseseră acum undeva departe şi, dat fiind că tata încă trăia, voiam să mai stau cu el.

Îmi spusesem că New Yorkul avea să fie locul în care urma să mă stabilesc definitiv, dar acum îmi încălcam promisiunea. Am plecat cu mâna goală, fără niciun trofeu. Însă câteva lucruri mi se cuibăriseră în inimă, deşi aveau nevoie de timp ca să iasă la suprafață. Lucrul pe care-l ştiam era că, din clipa aceea, aveam să port cu mine mereu o parte din etosul oraşului. La Beijing mă aşteptau zile fără un scop precis, zile de nepăsare şi anomie, zile cărora nu puteam să le văd capătul.

Capitolul doisprezece

Perspectivă

Când m-am întors la Beijing în 1993, părinții mei locuiau într-o casă din Dongsi Shisantiao. Casa părea mică prin comparație cu anumite spații de locuit din America. Fireşte, ai mei s-au bucurat nespus să mă vadă şi nu m-au pisat cu întrebări despre ce făcusem cât timp fusesem plecat din țară – ceea ce a fost foarte bine, fiindcă nu prea aveam un răspuns mulțumitor. Mamei nu i s-a părut că mă schimbasem mult, iar prietenelor ei care veneau să joace mah-jongg le spunea, cu un fel de jenă: „Weiwei ăsta e exact la fel cum era înainte să plece în America”.

Tata, care avea optzeci şi trei de ani, îşi ducea zilele într-un scaun cu rotile şi ba intra, ba ieşea din spital. Suferise mai multe necazuri: un hematom cerebral, un braț fracturat, iar pe urmă o fractură de compresie a coloanei. Acasă îi plăcea să stea în curte, unde număra florile de magnolii şi asculta porumbițele care săgetau cerul, lăsând în urmă vibrația sonoră a picioarelor.

— Asta e casa ta, îmi spunea tata. Să nu ai rețineri – simte-te liber să faci exact ce-ți place.

Îmi simțea foarte acut disconfortul. Şi chiar *era* casa mea: aici trăiau rudele mele de sânge, familia apropiată, care arăta înțelegere şi toleranță pentru slăbiciunile mele şi care nu-mi fixase niciun standard nerealist. Nu aveam griji sau regrete deosebite, la fel cum nu-mi imaginasem nimic legat de viitor. Însă nici nu simțeam un ataşament aparte pentru casa asta: eram ca un fir de lintiță plutind la întâmplare pe apă, fără să mă pot lega de un loc sau altul.

Aveam nevoie de timp ca să mă reîncarc şi să-mi revin, ca să profit de aceste zile noi pentru a face bilanțul trecutului. Eram pus în fața unei dileme morale: ştiam ce nu voiam, dar nu prea ştiam ce voiam. Născut în Anul Cocoşului, plecasem în America într-un an din aceeaşi zodie; acum, doisprezece ani mai târziu, era tot un An al Cocoşului şi mă

găseam la începutul unui nou ciclu de viață. Ai Dan mi-a adus aminte să fiu prudent.

Deşi viața de familie rămăsese aceeaşi, Beijingul era diferit. Devenise mult mai mare, dar în acelaşi timp părea mai mic, fiindcă acum o nouă linie de metrou făcea o buclă în jurul oraşului, o autostradă lega aeroportul de centru şi fusese construit un al treilea inel rutier, pentru asigurarea legăturii cu suburbiile. La începutul anilor 1980 nu existaseră automobile personale, iar pe străzi se vedeau rareori alte vehicule în afara autobuzelor.

Ai Dan avea maşină şi, îngrijorat că m-aş putea plictisi acasă, m-a dus cu el la numeroasele târguri de vechituri unde găseai o mulțime de artefacte din toată China şi din toate perioadele istorice. Vânzătorii aveau o mare prețuire pentru Ai Dan: acesta devenise o autoritate în identificarea relicvelor, şi în cazul în care garanta autenticitatea unui obiect, valoarea lui creştea imediat şi fulminant. Dacă dădeam peste ceva care-mi plăcea, calitățile de negociator ale fratelui meu le depăşeau cu mult pe ale mele. „Eşti ca un american!”, glumea el.

În anii 1950, când a ajuns pentru prima dată la Beijing, tata umblase frecvent prin prăvăliile cu obiecte vechi din Liulichang, iar vânzătorii i se adresau politicos cu „domnule Ai”. Oraşul fusese capitală imperială mai bine de cinci sute de ani şi, timp de câteva decenii după 1911, supraviețuitorii vechii ordini au mai putut să se bucure de ocupații de bonton cum ar fi creşterea păsărilor cântătoare şi colecționarea de obiecte vechi. Însă revoluția care a urmat preluării puterii de comunişti a transferat proprietatea privată în contul statului, iar în anii 1950 se întâmpla foarte rar ca oamenii să se arate foarte interesați de antichitățile culturale. Apoi, în vâltoarea Revoluției Culturale, obiectele vechi au fost considerate rămăşițe ale unei culturi „feudale, burgheze, revizioniste”, motiv pentru care au fost distruse şi

aruncate fără ezitare. Acum însă, odată cu reînvierea economiei de piață, se înregistra o creştere spectaculoasă a comerțului cu obiecte vechi. Ne găseam într-o epocă de aur pentru colecționari: calitatea era ridicată, prețurile erau scăzute, oamenii care ştiau cu adevărat ce să caute erau puțini, iar falsurile încă nu apăruseră.

Panjiayuan, aflat la marginea Beijingului, era celebru pentru „piața fantomă”, numită aşa pentru comerțul ei furtiv cu antichități în orele de dinaintea zorilor, când fasciculele lanternelor licăreau pe întuneric, în timp ce cumpărătorii prezumtivi inspectau marfa. În Panjiayuan găseai unelte din Epoca de Piatră, vase ritualice din perioadele Shang şi Zhou, obiecte de jad din vremea Regatelor Combatante şi a dinastiei Han şi figurine din ceramică în trei culori din perioada Tang, ca să nu mai vorbim de nenumăratele piese care puteau fi colecționate de pe vremea dinastiilor Song, Yuan, Ming şi Qing. În foarte scurt timp, curtea casei ni s-a umplut cu o imensă varietate de ulcioare şi vaze.

Pătrunzând în artele tradiționale chineze, simțeam că descoperisem un continent nou. La prima mea expediție, am observat un vraf de piese din lemn dezasamblate în colțul unei prăvălioare care nu sărea în ochi şi le-am cumpărat la un preț de chilipir. Când le-am asamblat la loc, m-am trezit că am în față un scăunel cu şezutul pătrat în stilul Ming, perfect proporționat şi fabricat cu o măiestrie deplină. În fiecare zi exploram un alt cotlon al acestui teritoriu întins, descoperind o ordine etică şi un simț al frumosului inserate în fiecare piesă peste care dădeam. Am achiziționat o secure de jad veche de patru mii de ani: fusese despicată în două lame foarte subțiri şi n-am priceput cum i se dăduse forma aceea desăvârşită sau de ce preferase meşteşugarul s-o facă aşa. Am fost de asemenea atras de un talisman din fildeş datând din perioada dinastiei Shang (aprox. 1600-1046 î.Hr.), pe muchia căruia se vedea un şir de orificii: munca

depusă pentru fabricarea acestei piese era atât de migăloasă, încât mai mult ca sigur că ocupase o mare parte din viața profesională a celui care o produsese. În fiecare zi petreceam ore întregi în compania acestor curiozități, și eram atât de îndrăgostit de ele, încât am făcut-o geloasă pe mama: „Aş vrea să fiu şi *eu* unul dintre lucrurile alea!”, îmi spunea ea.

Uitatul la obiectele respective şi felul în care îmi imaginam istoria lor mi-a lărgit perspectiva. În China încă trăiam într-o perioadă sărăcăcioasă cultural, însă arta nu ne abandonase – rădăcinile ei încă erau înfipte adânc în solul vitregit. Supraviețuirea încăpățânată a acestei tradiții artistice indigene demonstra că statul nostru autoritarist şi obtuz nu avea să ne poată reface niciodată cultura conform propriei sale imagini. Aceste lucruri precedau ordinea curentă şi aveau să-i supraviețuiască. De atunci, când nu-mi petreceam timpul cu părinții, mă cufundam în lumea obiectelor vechi. Comercianții mă considerau consternant, fiindcă nu urmam tendințele dominante sau cunoştințele convenționale. În schimb, mă atrăgeau obiectele obscure şi îmi făcusem un obicei din a cumpăra lucruri care păreau să aibă o valoare mică sau să nu valoreze nimic; spiritul meu flămând se hrănea în timp ce-mi imaginam poveştile care se ascundeau în spatele fiecărei piese. Observațiile şi intuițiile care-mi veneau din trecutul îndepărtat mă îmboldeau să fiu şi eu creator de artă.

Ca modalitate de a-l familiariza pe Ai Dan cu funcția de captare continuă a unuia dintre aparatele mele foto, l-am pus să imortalizeze ultimele clipe ale unui vas ceramic din perioada dinastiei Han căzându-mi din mâini. Aveau să treacă zece ani înainte ca setul de fotografii rezultat să fie prezentat într-o expoziție. Acest act capricios şi prostesc a fost doar una dintre numeroasele mele inițiative bizare. Arta stă la pândă în cotloanele umbroase ale minții şi de multe

ori o găsesc în locuri unde alții nu o caută; mi se pare la fel de autentică şi solidă ca aşchiile şi cioburile vasului ceramic. După ce s-au făcut fotografiile, am măturat cioburile ca să nu le vadă mama: nu voiam să se uite la mine cu alți ochi. Din fericire, erau destule vase Han la piață şi nu aveam nicio grijă în privința lui Ai Dan, dat fiind că fusese martorul atâtor năzbâtii de-ale mele. Când nu lucra la un roman, mă însoțea peste tot şi încerca să mă îndrume spre locul potrivit, ca şi cum ar fi ajutat o pasăre rătăcită să se întoarcă la stol. Ai Dan nu mă lăsa doar să mă lălăi prin piață şi să nu fac nimic; voia să vadă cum îmi impun stilul.

După puțin timp am găsit altceva de făcut cu o urnă ceramică Han. De data asta obiectul avea proporții clasice şi o formă armonioasă, însă părea să-i lipsească un element, iar după ce am pictat logoul Coca-Cola pe suprafața ei a avut mult mai multă strălucire. Doi ani mai târziu, când un iubitor elvețian de artă mi-a făcut o vizită şi a dat cu ochii de urna dosită într-un colț, nu i-a venit să-și creadă ochilor.

Aceste mici acte de zburdălnicie vandală din 1994 au marcat un punct de plecare în recuplarea mea la creația artistică. Având pur şi simplu o atitudine nouă, îmi recuperasem sentimentul eului. Avariind şi, în alternanță, reconstruind trecutul, eram în stare să fac ceva diferit. Disprețul este un abis peste care nu poate trece nicio putere; el îşi creează spațiu pentru sine subminând ordinea.

Vedeam peste tot în jur rănile provocate de reprimarea mişcării democratice din 1989: erau mult mai adânci decât costul în vieți omeneşti. Teama şi apatia se infiltraseră în măduva oaselor oamenilor. În intersecțiile din centrul Beijingului, poliția oprea orice vehicul i se părea suspect şi le punea întrebări ocupanților. Înregistrarea domiciliară era aplicată cu strictețe, iar oamenii din alte locuri trebuiau să-şi prezinte cartea de identitate şi permisul de rezidență; cei care nu aveau C.I., permis şi un venit permanent intrau în

categoria „trei nu-uri” şi erau expediați să presteze muncă necalificată în afara oraşului până când strângeau destui bani ca să-şi cumpere un bilet de tren, moment în care erau trimişi înapoi de unde veniseră.

În această perioadă, scena artistică din Beijing era destul de sărăcăcioasă, din moment ce arta contemporană nu era privită cu ochi buni de autorități. Tineri artişti din toate colțurile țării începuseră să-şi găsească loc lângă ruinele vechiului Palat de Vară, în nord-vestul Beijingului, unde lucrau neştiuți şi nerecunoscuți. Ai Dan şi cu mine treceam de multe ori pe la ei.

Lucrările artiştilor se împărțeau în două categorii. În prima intrau teme întunecate şi violente, într-o atmosferă

lugubră, opresivă, pe când a doua era exact opusul: policromă şi licenţioasă, cu aşa-numitele tablouri de pop politic, înfăţişând bărbaţi rozalii, raşi în cap, şi femei seducătoare, dichisite, cu o pojghiţă de imagistică a Revoluţiei Culturale. Deşi difereau ca grad de autoridiculizare, decadenţă, absurditate şi cinism, ambele idiomuri surprindeau elemente din realitatea noastră ilogică şi nefirească. Odată am intrat în coliba de chirpici a unui poet vagabond şi l-am găsit oprindu-şi sângele care-i curgea din nas prin ţinerea mâinii la nas, pentru ca apoi să mânjească peretele cu sânge, ca şi cum ar fi muncit din greu la o pictură rupestră. Însă în spatele gestului său nu exista niciun impuls artistic: poetul o ducea foarte greu şi pur şi simplu nu avea şerveţele de hârtie.

După ce a stat în strânsoarea politicii radicale timp de o jumătate de secol, China tânjea acum după acceptarea Occidentului: recunoaşterea din partea vesticilor avea să fie cu siguranţă cheia de îmbunătăţire a vieţii. Dat fiind că aventurile mele la New York ajunseseră să fie cunoscute de toată lumea, artiştii tineri veneau adeseori la mine pentru sfaturi, iar eu, ca un specialist în medicina tradiţională chineză care oferă leacuri, le luam pulsul şi le eliberam câte o reţetă, având grijă să dau de fiecare dată acelaşi sfat: că n-ar trebui să facă niciun efort ca să fie pe placul altora şi c-ar fi bine să se concentreze pe conservarea energiei lor vitale. Pentru cultura convenţională, le spuneam, arta ar trebui să fie un cui în ochi, o ţepuşă în carne, o pietricică în pantof: motivul pentru care arta nu poate fi ignorată este că destabilizează ceea ce pare aşezat şi sigur. Schimbarea este un fapt obiectiv şi, indiferent dacă-ţi place sau nu, doar făcând faţă provocărilor poţi fi sigur că ai destule surcele ca să-ţi întreţii focul spiritului. Nu încercaţi să aveţi visurile altora, le spuneam; trebuie să gestionaţi onest situaţia grea în care vă aflaţi, în condiţiile pe care voi înşivă le fixaţi. Între

pasiunile voastre estetice ca artişti şi indiferența lumii reale se cască o prăpastie uriaşă.

Aceşti artişti fără o lețcaie îşi luau uneori nume noi şi duceau vieți izolate înăuntrul cercului lor restrâns. Estetica lor personală era adeseori decuplată de la realitățile chineze contemporane, iar curiozitatea lor față de Occident era alimentată de nerăbdarea de a-şi impune identități de succes. Şi fiindcă arta contemporană nu avea spațiu de expunere la Beijing, le rămânea doar să spere să apară din când în când negustori de artă din Hong Kong şi să le aleagă o parte din lucrări. Însă dacă-ți defineşti identitatea în funcție de felul în care te văd alții, poți ajunge la o stare de confuzie permanentă. Fără un ban în pungă, dar prea elitişti ca să-şi murdărească mâinile făcând lucruri mai profitabile, aceşti artişti tineri erau incapabili să se concentreze pe arta lor, fiindcă în fiecare zi trebuiau să se gândească în ce fel aveau să-şi asigure următoarea masă. În discuțiile cu ei, le aminteam adeseori de perioada pe care o petrecusem la New York.

Pe vremea aceea nu prea existase dezvoltare urbanistică dincolo de al Treilea Inel Rutier al Beijingului, aşa că douăzeci şi ceva de tineri artişti şi cântăreți de muzică rock au profitat de chiriile mici şi s-au stabilit într-un cătun ca vai de el din suburbii. S-au obişnuit să-i spună „East Village”-ul Beijingului, iar mie mi-au găsit un nume la fel de glumeț – eram „Naşul” lor. Zhang Huan, un artist din Henan, m-a rugat să mă ocup de o lucrare a sa de artă a spectacolului intitulată *12 metri pătrați*. Într-o după-amiază toridă de vară, într-o toaletă publică de la marginea „East Village”-ului, el s-a dezbrăcat la piele şi s-a mânjit cu măruntaie de crap pe tot corpul; în câteva secunde a fost acoperit de muşte. Se inspirase, a povestit Huan, din perioada când tatăl lui curățase closete în Xinjiang. Arta underground de acest tip se bucura de un spațiu ceva mai

liber, fiindcă nu avea nevoie de public: principala ei componentă era înregistrarea, deşi tocmai din acest motiv nu putea să conteze ca artă pentru public în adevăratul sens al cuvântului. Fotografiile făcute cu acel prilej şi-au găsit locul mai târziu în primul meu volum, *Cartea cu copertă neagră*.

Prima mea întâlnire cu Lu Qing, o artistă abstractă, a avut loc când mergeam cu un *miàndī*, unul dintre maxitaxiurile primitive care erau, în perioada aceea, cel mai convenabil mijloc de transport din capitală. În timp ce mă strecuram în microbuzul galben, arcurile de oțel ne împungeau prin tapițeria rărită a scaunelor. Lu Qing şi o prietenă a ei mă invitaseră la un bar, lucru care pe atunci era o noutate la Beijing. Ea şi prietena ei nu prea ştiau cum să-şi planifice viitorul, fiindcă pe vremea aceea absolventele Academiei Centrale de Arte Frumoase, cum erau ele, nu mai primeau locuri de muncă de la stat. Lu Qing m-a întrebat ce trebuia să înțeleagă din lucrările lui Joseph Beuys, dar i-am spus că nu ştiam mare lucru despre el. Era limpede că Lu Qing era cu mintea în altă parte şi n-a mai scos un cuvânt tot restul serii.

A doua întâlnire cu Lu Qing a avut loc acasă la ai mei. Am vorbit până noaptea târziu şi a rămas la noi peste noapte. De atunci, am trăit în cuplu cu ea, situație pe care mama a privit-o cu ceva apropiat de groază. Pentru ea, asta însemna că de-acum încolo mai era un trântor în casă.

Li Qing a petrecut cea mai mare parte a unui an acoperind un pergament enorm, lung de zece metri, cu o rețea deasă de pătrățele. În fiecare zi făcea doar unu la sută din lucrare, într-un proces la fel de calm şi de tacticos ca respiratul. Privitul întinderii late şi cenuşii a pergamentului era totuna cu uitatul la un curs de apă care străbate anotimpurile. În lucrările ei nu se vedea nicio rezistență explicită la autoritate, nicio perturbare sau nelinişte.

Experiențele noastre difereau, însă fiecare dintre noi riposta, în felul lui specific, la forța brută. Indiferent cât ar fi de mare, puterea nu e în stare niciodată să suprime individualitatea, să înăbuşe libertatea sau să evite disprețul arătat față de propria-i ignoranță.

Colegele de clasă ale lui Lu Qing concepuseră şi construiseră statuia Zeiței Libertății care fusese amplasată în Piața Tiananmen înainte de intervenția din 1989 a armatei. La scurt timp după ce tancurile au pătruns în piață, ei şi prietenelor ascunse în dormitorul Academiei Centrale de Arte Frumoase nu le-a rămas decât să-şi înece amarul în băuturi ieftine. După ce dăduse pe gât o ditamai cana cu tărie, Lu Qing strigase deznădăjduită „Am pierdut!”, iar apoi căzuse din picioare, nemaiştiind nimic de ea.

În încercarea de-a înlătura dovezile atrocităților comise, autoritățile puseseră noi dale de granit pe bulevardul Chang’an şi în Piața Tiananmen. Şi chiar dacă petele de sânge dispăruseră, noi nu aveam să uităm niciodată crimele care fuseseră comise. Ca şi cum ne-ar fi atras o forță irezistibilă, ne întorceam mereu în Piața Tiananmen. Aveam nevoie să găsesc o modalitate prin care să reafirm perspectiva noastră asupra evenimentelor, iar emoția în sine poate fi un slogan de luptă.

Într-o zi, undeva nu departe de catargul din Piața Tiananmen, Lu Qing şi-a ridicat fusta, expunându-şi provocator lenjeria, în timp ce eu apăsam pe butonul aparatului. Expresia ei goală de conținut se potrivea cu inocența insipidă de pe fețele oamenilor din jurul ei, iar absurditatea imaginii sublinia tragedia reală a variantei oficiale predominante, după care acolo nu se întâmplase nimic. Era 4 iunie 1994, a cincea aniversare a reprimării mişcării democratice, iar drapelul național era învăluit în smog.

O santinelă militară care nu avea mai mult de douăzeci de ani stătea în post fără să se mişte. L-am fotografiat de la distanță, cu un obiectiv telescopic, şi i-am făcut şapte fotografii din cap până-n picioare, ultima imortalizând şireturile soldatului, care se desfăcuseră. De fiecare dată când mă apropiam de Piața Tiananmen simțeam un amestec de neputință şi umilință, însă îmi afirmam existența tocmai prin asemenea acte de înfruntare. Mi-am dat seama că nu regretam plecarea de la New York. Dimpotrivă, recuperasem senzații pierdute.

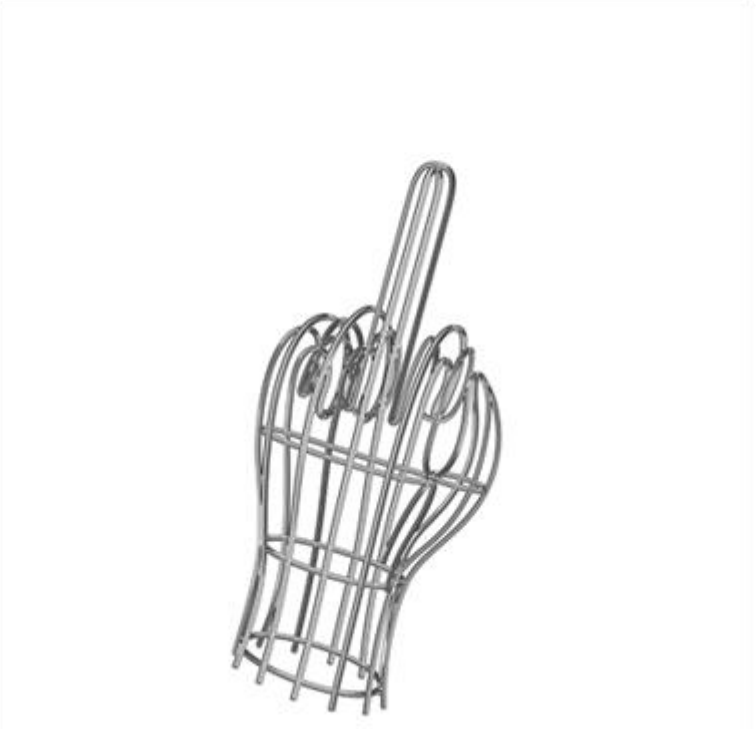

Deget de bambus, 2015

În cele din urmă, în iarna lui 1995, în partea vestică a Pieței Tiananmen, în fața Marii Săli a Poporului, mi-am făcut o poză în care-i arătam degetul mijlociu Tiananmenului. În ziua aceea, sub obişnuitul cer plumburiu şi nelămurit, doar câțiva turişti risipiți străbăteau piața. Străvechea Poartă a Păcii Cereşti arăta la fel ca de obicei, cu portretul lui Mao abia vizibil în negură. Acest gest de dispreț neechivoc era felul meu de a-mi afirma existența eului şi nu lăsa loc pentru interpretări. Nu aveam alte resurse – tot ce puteam să arăt era atitudinea. Neuitând, neiertând şi neabandonând, ajunsesem să-mi dau seama cât fusesem de norocos că mă întorsesem la Beijing – în sfârşit, aveam sentimentul că mă întorceam acasă. Fotografia mea nu era atât o lucrare de artă, cât mai degrabă un manifest – nepregătit, dar obținut cu greu.

Tinerii din China de astăzi nu ştiu absolut nimic despre protestele studenților din Piața Tiananmen din 1989, iar dacă ar şti, s-ar putea ca nici măcar să nu le pese, fiindcă învață supunerea înainte să-şi dezvolte capacitatea de-a avea dubii şi de-a contesta afirmațiile.

*

Acum mă simțeam pregătit să-mi ocup locul ca artist şi critic, să dau expresie felului în care înțelegeam arta şi să construiesc un nou tip de realitate într-un limbaj propriu. Voiam să creez un spațiu *underground* viu pentru artă şi să le transmit viitorilor cititori semne din gândirea oamenilor. În privința asta, urmam calea deschisă de tatăl meu, care la douăzeci şi şase de ani îşi publicase primul volum de poezii.

Am luat legătura cu artiştii Xu Bing (din New York) şi Zeng Xiaojun (din Boston) ca să mă ajute la punerea în practică a ideii. Xu Bing şi cu mine petrecuserăm ceva timp împreună în Manhattan, iar după plecarea mea, el a rămas în demisolul din East Village pe care-l închiriasem. Ne-am înțeles ca Xu să adune mai multe scrieri occidentale relevante, Zeng să aducă fonduri, iar Feng Boyi, care pe atunci lucra la Asociația Artiştilor Chinezi din Beijing, să facă rost de colaboratori.

Cartea cu copertă neagră a reunit lucrări de artă care se realizau în China şi introduceri în arta străină sub formă de texte şi fotografii. Contribuția mea a constat într-un interviu cu Tehching Hsieh şi în traducerea în chineză a unor texte scrise de Marcel Duchamp şi Andy Warhol. Printre fotografiile incluse se numărau şi cele pe care i le făcusem lui Zhang Huan acoperit de muşte. Ideea pe care voiam s-o subliniez era că de fapt conceptul nu înseamnă metodă, ci practică artistică de sine stătătoare.

Tot ce se publica în China era supus cenzurii şi controlului de stat, iar dacă fotocopiai fie şi o singură pagină, ea trebuia să figureze în evidențele poliției. Pentru siguranța şi calitatea proiectului, am decis să realizez editarea şi tipărirea în Shenzhen – regiunea economică specială de lângă Hong Kong –, unde politicile erau ceva mai relaxate.

După ce ne-am cazat la un hotel din Shenzhen, Feng Boyi, Lu Qing şi cu mine am întins toate manuscrisele pe un pat, împreună cu o riglă, o ghilotină de hârtie şi nişte clei, şi ne-am apucat să facem macheta cărții. Am proiectat o copertă menită să exprime un protest mut împotriva cenzurii: era neagră şi nu avea titlu, doar câteva caractere mici care consemnau data şi locul apariției.

În timpul unui tiraj de probă, am descoperit că praful de pe roller lăsase nişte dâre albe pe fotografiile alb-negru. Mi-

am dat seama că trebuia să tipărim cartea în Hong Kong şi pe urmă să introducem tirajul pe ascuns în China. Am descoperit că greutățile pe care le ai când vrei să faci un lucru sunt direct proporționale cu importanța lui: lucrurile simple nu merită făcute.

Înainte de întoarcerea la Beijing a *Cărții cu copertă neagră*, Asociația Artiştilor din China a primit vizita unor agenți ai securității publice care au spus că Feng Boyi fusese implicat într-un „incident politic". Această acuzație amenințătoare era legată de o lucrare de artă a spectacolului care apărea pe pagina de gardă a cărții – o fotografie a lui Ma Liuming gol puşcă.

Ma Liuming, un artist tânăr şi zvelt, a cărui înfățişare efeminată era accentuată de părul lui lung şi de cercei, găzduise o întrunire privată în care îşi lepădase toate de pe el în grădină şi gătise cartofi la wok. Cumva poliția a prins de veste şi l-a escortat la secție, sub acuzația de „manifestare obscenă", în ciuda caracterului paşnic şi nevinovat al manifestării. Mai târziu, când l-am întrebat de experiența din închisoare, mi-a spus că se simțise ținut într-un limb straniu şi fără noimă, de unde o parte din el pleca încet, iar o alta se trezea încet. I s-a dat drumul abia după două luni.

Xu Bing m-a sunat din America să-mi ceară să opresc difuzarea *Cărții cu copertă neagră*; era îngrijorat că, dacă volumul ar fi fost pus în circulație, i-ar fi creat necazuri şi mai mari lui Feng Boyi şi i-ar fi complicat viața şi lui, fiindcă avea de gând să se întoarcă în China şi să-şi dezvolte cariera acolo. Însă am refuzat să pun capăt proiectului, în condițiile în care nici măcar nu eram cu adevărat în pericol. Şi, la drept vorbind, chiar speram să se facă un pic de tapaj. Asta îmi dădea ocazia să fac cunoştință cu abuzurile autorităților la prima mână şi nu doar să aud despre ele. Pe lângă asta, aveam o datorie de onoare față de artiştii implicați, iar dacă

nu aş fi difuzat cărţile aş fi comis un act de autocenzură. Fiindcă am refuzat să fac vreo mişcare, Xu Bing şi Feng Boyi s-au retras din proiect.

Trei mii de exemplare din *Cartea cu copertă neagră* au fost puse în circulaţie în scurt timp, iar proiectul a fost resimţit ca un izvor care ţâşneşte bolborosind în deşert. În anii care au urmat am editat două continuări, *Cartea cu copertă albă* şi *Cartea cu copertă gri*. Asta a atras atenţia poliţiei, dar, în afara câtorva avertismente verbale, reprezentanţii ei nu au intervenit direct. În prefaţa la *Cartea cu copertă gri* am scris: „E un fapt dureros că astăzi, în timp ce importăm ştiinţă, tehnologie şi stiluri de viaţă occidentale, suntem incapabili să introducem iluminarea spirituală, puterea dreptăţii sau chestiunile de suflet”. Fără să mă gândesc propriu-zis la asta, mă politizasem şi eu, făcând genul de lucruri pe care le făcea tata când era tânăr.

În dimineața zilei de 5 mai 1996, la ora patru, inima tatei a încetat să bată, curbele de pe monitorul la care era conectat transformându-se într-o linie dreaptă. Medicii şi asistentele din secţia de terapie intensivă şi-au dat jos măştile şi s-au furişat afară din salon; echipamentul pentru intervenţii de urgenţă a fost strâns. Apoi, ca reprezentant al familiei, am însoţit corpul neînsufleţit până jos la morgă.

Când sertarul din oțel inoxidabil s-a închis și corpul a dispărut din vedere, am simțit că pierdusem o parte din mine, dar și o oarecare ușurare. Toată viața nenorocirea îl urmărise pe tatăl meu, iar acum, pe fondul nenumăratelor regrete, fusese eliberat de acele încercări dureroase. Când am ieșit din spital, tocmai se luminase de ziuă și burnița ușor.

Ultimul rămas-bun a avut loc la Cimitirul Revoluționar Babaoshan. M-am ocupat de amenajarea sălii memoriale, solicitând îndepărtarea coroanelor obișnuite din hârtie reciclată și înlocuirea lor cu flori proaspete. Trupul tatei

zăcea acum pe un pat alb simplu, înconjurat de o mare de flori albe.

Însă pe urmă lucrurile au luat o întorsătură neplăcută. Asociația Scriitorilor a insistat ca, dat fiind că tata fusese membru de partid, trupul lui neînsuflețit să fie acoperit cu steagul Partidului Comunist Chinez. Acest efort cinic de a-i conferi o „glorie” postumă mi-a produs un dezgust profund: autoritățile doreau pur şi simplu să-mi transforme tatăl într-un ornament politic, un trofeu. Era un scandal moral şi totodată un lucru pe care tata nu şi l-ar fi dorit niciodată. Dar, cu toate obiecțiile mele înverşunate, autoritățile şi-au văzut de treabă. „Ai Qing nu aparține doar familiei lui”, mi s-a spus.

Lucrurile trebuie să respecte o procedură strictă în China, indiferent cum îți susții punctul de vedere. Individul nu are dreptul să conteste autoritatea, iar umilința e prezentată adeseori drept o onoare de care ai norocul să te bucuri. Puterea şterge întotdeauna gândurile şi sentimentele individuale. Şi astfel, când cei veniți să-l jelească pe tata s-au adunat să-şi ia rămas-bun, l-au găsit cu pieptul acoperit de steagul Partidului Comunist Chinez, cu uriaşa stemă cu secera şi ciocanul galbene.

Aparent, influența tatei asupra mea a fost limitată, fiindcă nu avusesem parte de multă călăuzire directă din partea lui cât timp trăise. Însă asta doar a reflectat, într-o mare măsură, faptul că nu dorisem să-i cer sfatul. Dacă aş fi făcut-o, nu mă îndoiesc că ar fi reacționat. Deşi n-a încercat niciodată să-mi influențeze deciziile şi nu mi-a cerut niciodată nimic, aidoma stelei de pe cer sau a copacului de pe câmp, a fost întotdeauna acolo, ca un ac de busolă, şi m-a ajutat, într-un fel discret şi misterios, să mă îndrept într-o direcție numai a mea. Prin însăşi absența îndrumărilor explicite, între noi s-a creat o legătură spirituală; în felul lui, tata m-a protejat.

La jumătatea anilor 1990, în timp ce lucram la *Cartea cu copertă neagră* şi la continuările ei, am avut ocazia să-l cunosc pe Hans van Dijk, un olandez înalt, cu un aer mai degrabă fragil. Hans avea adeseori un licăr hâtru în privirea sfioasă şi mi-a fost mereu prieten bun. Caracterul antisistem al *Cărții cu copertă neagră* l-a impresionat, însă el s-a identificat mai degrabă cu şcoala lui Mondrian, punând preț pe echilibru şi pe ordine. S-a dedicat strângerii de documente privind arta şi a organizat câteva expoziții de-a lungul timpului. O dată la câteva luni trebuia să plece din țară şi să-şi reînnoiască viza, dar povestea nu părea să-l deranjeze prea mult: îi dădea ocazia să savureze din când în când o înghețată bună în Hong Kong. Hans, prietenul lui, Frank, şi cu mine aveam să deschidem împreună un spațiu artistic numit Depozitul şi Arhivele Artei din China, primul spațiu artistic alternativ profesionist din capitala Chinei.

În vara lui 1995 l-am cunoscut pe Uli Sigg, cu ocazia unei întâlniri întâmplătoare, care avea să-mi schimbe viața. Sigg, pe atunci ambasadorul Elveției în China, era un pionier al întreprinderilor mixte sino-occidentale. Mulțumită lui, capitalul internațional a început să curgă în această pustietate. Sigg vorbea cu încredere despre un mare număr de subiecte şi părea să ştie practic totul, preocupările şi interesele sale fiind pe măsura energiei lui excepționale. Îmi plăcea întotdeauna să stau de vorbă cu el, fiindcă de multe ori conversația noastră se îndrepta fără efort spre zone neexplorate, iar eu aveam aceeaşi senzație ca atunci când el era la volan. Lua cu atâta siguranță curbele şi se îndrepta atât de dezinvolt în direcții noi, încât ți se părea că maşina şi drumul erau nişte simple prelungiri ale lui. Odată, pe când mergeam cu maşina și el era la volan, mi-a arătat o căprioară pe un deal, dar când m-am întors să mă uit plecase deja şi n-am mai auzit decât sunetul pietricelelor rostogolindu-se în valea de dedesubt.

Sigg era fascinat de arta chineză şi tocmai se pregătea să pună pe picioare o colecție. Era sigur că până la urmă China îşi va da seama, tardiv, că o parte din arta ei contemporană de vârf se pierduse doar din cauza neglijenței şi a lipsei de apreciere. Eu nu-mi făceam griji că viitorul Chinei avea să arate cum îşi imagina el, dar nici nu m-ar fi deranjat dacă ar fi arătat în felul ăla.

Sigg se ducea pe la studiourile unor artişti care nu vorbeau practic o boabă de engleză – unii nu se exprimau prea bine nici în dialectul mandarin – şi fiecare dintre ei îi aştepta cu nerăbdare vizitele, fiindcă recunoaşterea din partea lui echivala cu succesul artistic. Dar era posibil să mai treacă mulți ani până când strădaniile lui de promovare a artei chineze contemporane să fie apreciate pe deplin. În acea perioadă, optimismul lui părea cu siguranță deplasat.

În 1997, când mandatul lui la ambasadă se apropia de sfârşit, Sigg a înființat un premiu pentru arta chineză contemporană – pentru care am fost unul dintre membrii juriului la edițiile din primii ani. De asemenea, el a invitat la Beijing decidenți ai unor festivaluri artistice influente, printre care Harald Szeemann, Hans Ulrich Obrist şi Chris Dercon. Ulterior, Szeemann a ales două lucrări ale mele pentru Bienala de la Veneția din 1999. Am făcut o călătorie la locul de amenajare a expoziției, unde, în inima splendidă a oraşului istoric, vântul dinspre apă adia plăcut şi răcoros. Însă atracțiile turistice mă irită întotdeauna şi nu după mult timp m-am plictisit de toate. În ziua inaugurării, m-am postat în fața bazilicii San Marco, am făcut încă o poză în care arătam degetul mijlociu şi pe urmă am dispărut. Mi-am dat seama că, dac-aş mai fi rămas un minut, n-aş mai fi fost eu însumi. Oricât de infantil ar fi, păream să opun, atunci la fel ca acum, un fel de rezistență instinctivă autorității culturale.

După ce a murit tata, m-am întors la experimentele cu artefacte chineze tradiționale. În satul Longzhaoshu, la periferiile sudice ale Beijingului, am închiriat o tipografie veche ca spațiu pentru Depozitul şi Arhivele Artei din China. Afară nu exista niciun strop de atmosferă culturală – străzile erau pline de gunoaie. Însă înăuntru am amenajat totul foarte frumos, într-un spațiu mai mare decât cel ocupat de Muzeul Național de Artă din China. Am adus un tâmplar care să lucreze pentru mine şi am început o serie de proiecte dedicate mobilierului clasic. Într-unul dintre cazuri am lucrat cu o masă pătrată din lemn de fag din perioada dinastiei Qing. Am aşezat o jumătate la nouăzeci de grade față de cealaltă jumătate şi am reataşat-o prin metode de îmbucare tradiționale, păstrând în acelaşi timp celelalte elemente ale modelului, precum şi patina inițială, în aşa fel încât masa să dea impresia că aşa arătase dintotdeauna. Am aşezat-o cu două picioare pe podea şi cu alte două sprijinite de perete, unde a stat bine mersi câțiva ani, fără să atragă atenția vreunuia dintre vizitatorii ocazionali.

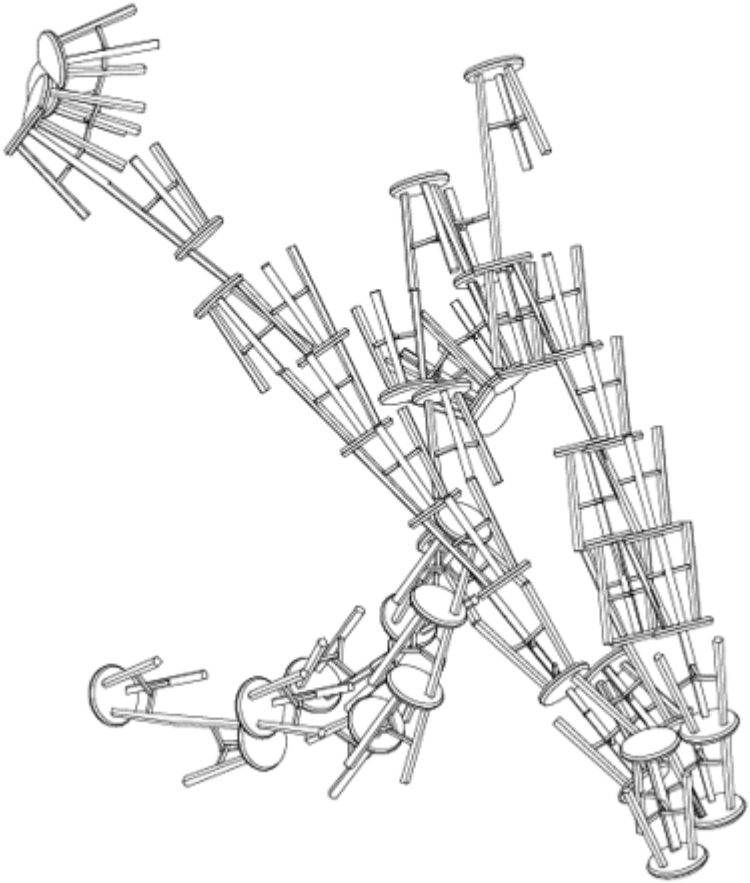

Explozie, 2013

Schimbările în funcționalitatea mobilierului produc schimbări ale identității lui, destabilizând natura obiectului, şi mi-am dat seama că procesul de fracturare şi de reconstituire poate aduce mai multe sensuri. Nimerisem peste un filon pe care alții nu-l descoperiseră, iar felul în care înțelegeam tradiția mi-a dat încredere să sap în adâncime.

Adeseori tâmplarii mei nu prea înțelegeau ce lucrau sau ce scop avea munca lor, dar erau obişnuiți să le pun la îndoială punctele de vedere şi nu aveau nevoie să le explic de ce o piesă trebuia să arate într-un anumit fel. Îmi preluau pur şi simplu ideea şi o puneau în operă. Opt ani mai târziu, în 2004, cu ocazia unei expoziții în Elveția, deconstrucția eticii şi a ordinii clasice avea să devină una dintre temele mele preferate.

În 2000, un prieten m-a rugat să organizez o expoziție pe o proprietate pe care o închiriase în centrul Shanghaiului. Locul era o rămăşiță a trecutului semicolonial al Chinei: un fost depozit din zona docurilor de pe malurile Golfului Suzhou, care data din anii 1920. La apogeul globalizării, cedând în fața puterii capitalului, Shanghaiul se transformase într-o metropolă absurdă, acaparatoare şi dementă, care nu reuşise să aprecieze caracterul subversiv unic al culturii. Trecuseră şaptezeci de ani de când tata organizase Clubul de Pictură Pământ de Primăvară, dar arta contemporană încă era considerată dăunătoare şi avea de înfruntat acum un regim chiar mai autoritarist. Această expoziție avea să fie răspunsul meu.

Fuck Off (*Marş de-aici*) (titlul chinez s-a tradus prin „Atitudine necooperantă”) a fost o prelungire a conceptului din *Cartea cu copertă neagră* şi a însemnat o nouă colaborare cu Feng Boyi. Am invitat peste patruzeci de artişti să-şi expună lucrările, făcând o trecere în revistă a artelor spectacolului, picturii, instalațiilor şi fotografiei

underground din China anilor 1990. După inaugurarea expoziției, pe 4 noiembrie 2000, evident că atitudinea ei provocatoare a atras ostilitatea autorităților: mi s-a spus că unul dintre oamenii cei mai importanți ai guvernului era atât de livid, încât agita catalogul expoziției în timp ce urla: „Uitați-vă ce-a ajuns arta în ziua de azi!” Ce-i drept, unele lucrări erau greu de digerat; de exemplu, o fotografie înfățișa un artist care ronțăia mădularele unui făt. Însă aceste lucrări înfruntau fără ezitare realitatea. De douăzeci de ani, China impunea politica unui singur copil per familie, provocând cel puțin o sută de milioane de avorturi, şi-atunci cine mai avea motive să critice arta fiindcă era prea directă?

Inspirația şi îndrăzneala mea proveneau din dezgust şi exasperare, din rezistența înverşunată pe care o deprinsesem la New York, precum şi din nerăbdarea față de timiditatea celor din generația tatălui meu. Acum nu eram dispus să dau înapoi. Mi-am declarat fățiş opoziția la *statu-quo*, reafirmându-mi, prin refuzul de-a coopera, răspunderea pentru adoptarea unei poziții critice.

Marş de-aici a articulat un fel de ultimă dorință prin aceea că, tocmai etalându-şi unicitatea, şi-a anunțat de fapt sfârşitul: la puțin timp după inaugurare, Securitatea Publică din Shanghai a închis-o. Expoziția a suscitat atât de multe comentarii, încât în scurtă vreme Ministerul Culturii a simțit nevoia să emită un comunicat în care preciza că „Manifestările publice şi prezentarea de imagini sângeroase, brutale sau obscene sunt interzise; expunerea de organe genitale, comportamentele erotice şi oricare alte asemenea etalări nocive pentru moravurile sociale sunt interzise”. Înfruntând statul de pe poziții egale, nu de inferioritate, *Marş de-aici* a realizat un experiment de tratare a politicii înseşi drept ceva „de-a gata”.

În filmul clasic al lui Serghei Eisenstein *Octombrie: zece zile care au zguduit lumea*, un omagiu adus Revoluției Ruse din 1917, o navă de război se îndreaptă spre Palatul de Iarnă pe un fluviu plin cu sloiuri de gheață. În timp ce tunurile bubuie şi forțele revoluționare declanşează asaltul, un candelabru de cristal din palat se mişcă încoace şi-ncolo – o imagine a vechii ordini pe punctul de-a se prăbuşi. Într-un cadru asemănător, pentru prima Trienală de la Guangzhou, din noiembrie 2002, am proiectat un candelabru cu o înălțime de peste şapte metri. Acest uriaş dispozitiv geometric atârna foarte aproape de podea; greutatea îi era susținută de o schelă enormă, mâncată de rugină. Candelabrul şi schela reprezentau coexistența a două lumi separate: puterea şi sărăcia.

După timpul petrecut organizând expoziții şi lucrând la diverse proiecte din lumea cărților, m-am întors cu plăcere la artă, dar mi-a fost greu să scap de sentimentul că lucram cu mintea secătuită. Abia după câțiva ani mi-am găsit platforma ideală.

Capitolul treisprezece

Proiectul *Fake*

Dacă mamei nu i-ar fi displăcut stilul nostru de viață, poate că Lu Qing şi cu mine am fi locuit în casa ei până la sfârşit. Însă răbdarea i se cam terminase şi, printre alte lucruri, se săturase de artiştii bărboşi şi cu părul lung care treceau întruna pe la noi, dintre care cei mai mulți erau la fel de dezorientați ca mine. Visasem dintotdeauna să găsesc un loc unde să-mi pot amenaja un studio, aşa că l-am rugat pe Ai Dan să mă ajute să transpun visul în realitate. La ora

aceea, el scrisese deja două romane – zugrăviri sardonice ale vieții urbane –, iar acum, când nu bea cu prietenii, se erija în expert al podoabelor vechi de jad. Îi invidiam colecția de exponate chiar mai mult decât talentul la scris.

Beijingul are Oraşul Interzis chiar în centru, cu oraşul modern răspândindu-se în jurul lui sub formă de caroiaj; pe hartă, autostrada care duce la aeroport iese în evidență sub forma unei diagonale care se îndreaptă spre nord-est. Satul Caochangdi, cam la şaisprezece kilometri de centru, se află aproape de această autostradă; la nord de sat e o cale ferată care se întinde până la Ulan Bator, capitala Mongoliei, şi fiecare tren fluieră când trece prin dreptul satului. În trecut, această zonă fusese o păşune a cailor imperiali. Nu existau clădiri înalte în apropiere şi nici străzi cu magazine, ci doar drumul vechi spre aeroport, atât de puțin folosit acum, încât ai avea mult de aşteptat dacă ai căuta un taxi. Satul îmi atrăsese atenția când mersesem cu Ai Dan cu maşina: arăta îngrijit şi curat, iar apropierea de autostradă însemna acces uşor spre oraş când voiam să trec pe la mama.

Secretarul de partid din satul Caochangdi, un bărbat la vreo 52-53 de ani, ne-a dus pe Ai Dan şi pe mine să cercetăm un petic de teren agricol neîngrijit de la marginea aşezării. Pământul era sub controlul lui, iar dacă-l închiria, putea să se bazeze pe un venit constant. Proprietatea avea cinci *mou* – aproape un pogon – şi, cu o închiriere pe treizeci de ani, proprietarul îşi asigura un venit de 6 000 de dolari pe an. Ca să camuflăm scopul real al studioului, secretarul ne-a recomandat să-l numim Institutul pentru Dezvoltare Agricolă. Era administratorul clasic de la nivelul de jos – perfid, fără scrupule, ciubucar. La plecare, m-a sfătuit să-mi „semețesc” gândirea. N-am înțeles deloc ce înțelegea prin „semețire”, amintindu-mi doar că trecuseră câteva decenii de la apariția unei lozinci în China: „Cu cât pescarul se semețeşte,/ Cu-atât prinde mai mult peşte”.

Până în anii 1980, în China n-a existat o piață a proprietăților. În lipsa ei, spațiul locativ mediu pentru locuitorii de la oraș era de doar şapte metri pătrați şi majoritatea familiilor locuiau în condiții inadecvate. Odată cu reformele economice, vânzarea de proprietăți a devenit principala sursă de venit pentru administrațiile locale. Teoretic, pământul aparținea tuturor oamenilor – inclusiv celor ca mine –, însă guvernul pur şi simplu şi l-a însuşit, monopolizând piața. În cei douăzeci de ani de reforme declanşate în 1978, veniturile din chirii pe terenuri au crescut de peste o sută de ori, iar în cei şaptesprezece ani dintre 1999 şi 2015, veniturile din chirii pe proprietăți locative au ajuns la 27,29 trilioane de yuani.

Devalizarea bogățiilor pământului surclasează alte forme ale acumulării de capital în China. Lucrurile funcționează astfel: la început administrația locală cumpără cu forța autorizația de exploatare a terenului de la fermieri la un preț scăzut, după care le vinde terenul dezvoltatorilor la un preț ridicat. Cu proprietățile în mână, dezvoltatorii pot obține uşor împrumuturi bancare şi, încă înainte de-a începe săpăturile, pot să vândă locuințe existente doar pe hârtie. Acest şiretlic ar face pe oricine să țopăie de bucurie: banii vin atât de uşor, încât e ca şi cum ți-ai trece teancuri de bancnote dintr-o mână în alta. Fiecare por din reformele Chinei e astupat de fraudă şi corupție, iar acesta e doar unul dintre numeroasele abuzuri.

Pe durata unei după-amiezi, am schițat un proiect simplu pentru studio. Am vizualizat o cutie cu muchii ascuțite, fabricată din cărămidă gri în stilul tradițional, cu o singură fereastră mare pe peretele sudic, o uşă la colțul peretelui estic şi o alee de cărămidă gri puțin mai lungă de treizeci de metri, care avea să ducă la intrarea principală şi avea să fie vopsită într-un verde-turcoaz. Schița mea arăta la fel de simpluț ca un desen de copil.

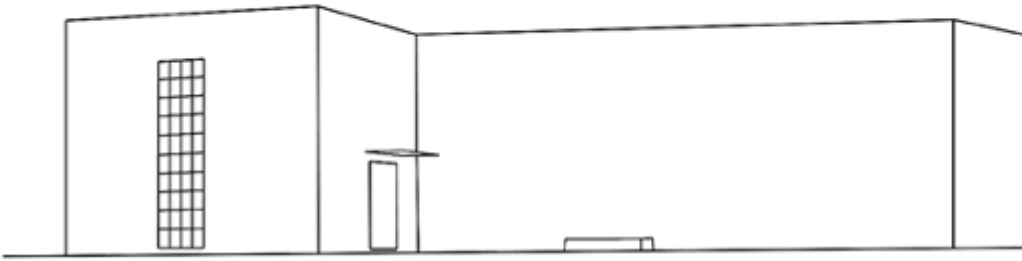

Caochangdi 258

Devenisem arhitect, iar ideea îmi venise cu mulți ani în urmă, când citisem o carte despre casa din Viena pe care o proiectase Ludwig Wittgenstein pentru sora lui. Dar pe lângă asta acumulasem multă experiență practică privind fabricarea lucrurilor: în copilărie făcusem o sobă, un pat, un coş şi o roabă, aşa că o parte din conceptele pe care se sprijină arhitectura nu-mi erau străine. Iar provocarea îmi conferă mereu motivația de-a merge înainte.

De la tata moştenisem stilul fără înflorituri: îi plăcea simplitatea, iar emoția necamuflată îl umplea de încântare. Pentru mine, în plus, economia e eficientă: mi se pare logic să laşi deoparte ce nu-ți trebuie, la fel ca atunci când am săpat o nişă în peretele adăpostului nostru pentru a face loc unui lucru esențial – o mică lampă cu petrol – şi nimic altceva.

La sfârşitul lui februarie, când pământul a început să se dezgheţe, constructorii s-au pus pe săpat şi s-au apucat să pună fundaţia. Ai Dan şi cu mine mergeam zilnic pe şantier, să vedem cum înaintează lucrurile. Pentru construirea studioului a fost nevoie de 130 000 de cărămizi, 80 de tone de ciment, 7,5 tone de armături şi 60 de metri cubi de nisip. Pereţii s-au ridicat cam cu un metru pe zi, iar în câteva săptămâni construcţia a fost gata şi acoperişul fixat şi izolat, înainte de sosirea anotimpului ploios. Constructorii au fost fermieri de pe dealurile din jur, iar munca lor n-a fost de calitate. Însă proiectul meu a fost atât de simplu, încât nu s-a putut greşi mult.

După ce s-a încheiat construcţia de bază, interiorul casei era complet gol, cu pereţii din cărămidă la vedere, la fel ca afară. În acest moment, sfidând obiceiul de împodobire a caselor cu tot felul de erzaţuri de inspiraţie occidentală, am decis să renunţ de tot la decoraţiunile interioare.

— Adică ne oprim aici? au întrebat constructorii, nevenindu-le să creadă.

Şi-atunci, ca să mă scutesc de osteneala de-a le da explicaţii, le-am spus că rămăsesem fără bani.

Proiectul meu era nonconformist, abătându-se în mai multe privinţe de la practica standard: zidurile din cărămidă erau la fel cu pardoselile din cărămidă, înlăturând nevoia jgheaburilor şi a unei ridicături de beton, iar aceste detalii contribuiau la închegarea unui simţ al unităţii, producând totodată impresia unei construcţii neconvenţionale. Spaţiul central nu avea ferestre, dar lucarnele din acoperiş ofereau o lumină egală, care înveselea interiorul. Scara nu avea balustrade, iar toaleta de la etaj era deschisă, cu dotările la vedere. Libertatea şi deschiderea nu sunt sloganuri goale de conţinut: casa încălca în fel şi chip toate codurile de construcţie, şi tocmai în asta consta farmecul ei cel mai

mare. Clădirea era neplanificată, neaprobată, o lege în sine; creşterea ca o buruiană era esența libertății sale.

La o sută de zile după începerea lucrărilor m-am mutat în studio şi m-am simțit ca la mine acasă. Aveam, în fine, un spațiu al meu şi chiar puteam să mă apuc de lucru. Un arhitect japonez care a venit în vizită a spus la plecare: „China nu are alți arhitecți. Ai Weiwei e cel mai bun”.

Când ne-am dus la Ministerul Comerțului ca să ne înregistrăm noua companie, am oferit trei denumiri posibile în chineză, iar funcționarul a ales solemn 发课 dintre cele trei variante. În chineza scrisă, aceste caractere puse laolaltă sunt fără sens şi inofensive, dar în sistemul Pinyin sunt romanizate ca FAKE, care seamănă, bineînțeles, cu termenul englezesc pentru „fals”. Şi mai interesant, când sunt pronunțate în chineza standard, caracterele *fākè* (发课) seamănă fonetic foarte bine cu englezescul *fuck*. Într-un fel sau altul, denumirea ar trebui să vă pună în gardă că e o greşeală să mă luați întotdeauna în serios.

F U C K

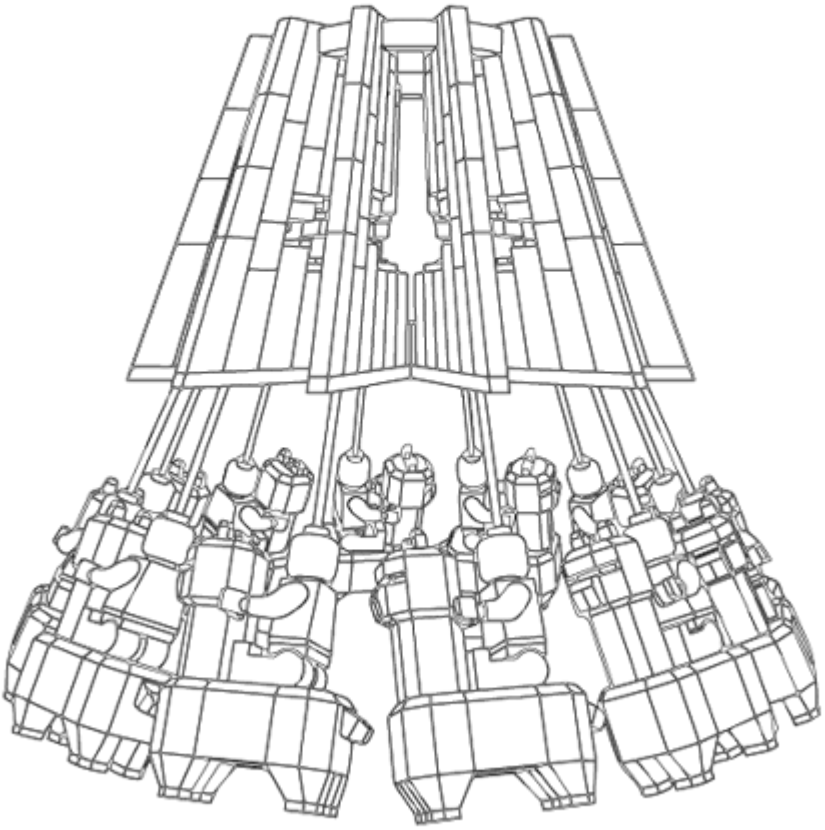

Odată deschis studioul, Caochangdi a devenit un refugiu al artei contemporane din Beijing. În luna noiembrie a aceluiaşi an, Hans van Dijk şi cu mine, împreună cu un alt prieten european, Frank Uytterhaegen, ne-am mutat spațiul artistic, Depozitul şi Arhivele Artei din China, la Caochangdi, unde am organizat zece expoziții pe an, ajutând mulți artişti tineri să se lanseze în carieră.

Hans şi cu mine stabiliserăm deja să organizăm fiecare expoziție împreună. Mai târziu am văzut cât era de implicat, aşa că l-am lăsat să preia controlul. Vederile noastre despre artă nu coincideau întotdeauna, aşa că m-am bucurat să-i dau mână liberă să-şi ducă planurile la îndeplinire, ştiind foarte bine că, dacă preluam eu controlul, galeria s-ar fi putut închide în câteva zile.

Într-o zi din martie 2002, târziu în noapte, mi-a sunat telefonul. Era Hans, cu o voce slăbită. Părea să trăiască doar cu țigări, bere şi cafea, şi de multe ori se mărginea să stea singur şi tăcut în curte, în bătaia soarelui. Însă acum căzuse la el în casă şi nu mai putea să se ridice. A murit după doar o lună, mult mai devreme decât ne-am fi aşteptat cu toții. În Hans am pierdut un partener minunat, un om hotărât şi cu un excelent simț al umorului. La slujba funerară, am expus peste o sută de fotografii Polaroid dintre lucrurile pe care le lăsase în urmă. Subiectele lor erau blânde şi stranii, ca Hans însuşi, în egală măsură subtile şi trecătoare.

Acum, că eram atât de ocupat, mama putea în sfârşit să nu-şi mai facă griji. În anii care au urmat, m-am înhămat la aproape şaizeci de proiecte arhitecturale, mari şi mici – de la proiectare, planificare şi renovare până la peisagistică –, unele comandate de entități individuale, altele de agenții guvernamentale. În acest moment, relația mea cu autoritățile încă nu devenise încordată.

Printre comenzi se găseau câteva grupuri de case de lângă studioul meu, toate proiectate în acelaşi mod, singura diferență ținând de cărămida din care erau construite: gri sau roşie. Cu trecerea timpului, n-am mai simțit nevoia să trec pe la şantiere, întrucât casele respectau acelaşi tipar minimalist şi nu puteau fi nici compromise, nici îmbunătățite pe parcursul procesului de construcție. În China, atitudinea mea pragmatică față de proiectarea arhitecturală a declanşat o discuție despre estetica arhitecturală, lucru care până atunci fusese în mare măsură ignorat. Ideea mea de bază era că, deşi arhitectura se ocupă de o nevoie de viață şi poate fi înțeleasă în diferite feluri, ea implică în ultimă instanță estetica şi preocupările filosofice. Pe măsură ce trecea timpul, mi-am dat seama din ce în ce mai clar că politica obstrucționează munca de creație şi că premisele unei arhitecturi de calitate sunt concepția mai liberă, mai axată pe cetățean, şi o societate democratică orientată spre ştiință.

O vreme mi-am investit toată energia în chestiunile practice şi adeseori plictisitoare care țineau de proiectare şi construcție, precum şi de inevitabilul du-te-vino între dezvoltatori şi echipele de constructori. Dificultățile interminabile de care aveam parte erau simptomatice pentru lumea în care trăiam, iar experiențele şi reflecțiile mele de-a lungul multor ani, inclusiv cei de odinioară, alături de tata, mă pregătiseră inconştient pentru aceste provocări. Însă arhitectura face parte din viața publică, unde ideea de-a te exprima public pe deplin este de negândit. Când autoritatea determină sensul, gândirea independentă nu există şi totul devine o prelungire a discursului puterii.

S-au ținut mai multe comemorări după moartea tatei. În 2002, administrația locală din Jinhua m-a invitat să proiectez Parcul Cultural Ai Qing, nu departe de centrul Jinhuaului. La început am avut îndoieli c-aş putea să-l

cinstesc cum se cuvine pe tata, dar până la urmă m-a convins mama s-o fac. Dacă nu mă ocupam eu, a argumentat ea, avea s-o facă altcineva şi s-ar fi putut să nu-mi placă rezultatul.

Vizita în regiunea unde se născuse tata a fost o experiență demoralizatoare. După ravagiile şi vandalismul Revoluției Culturale, vechea ordine dispăruse fără urmă, iar eu n-am găsit nimic care să semene cu scenele bucolice din poeziile tatei. Am văzut doar case construite prost şi clădiri abandonate. Râurile în care altădată găseai midii de apă dulce erau acum sufocate de sticle de plastic aruncate, iar drumurile erau cotropite de vehicule de construcție şi de scutere, ceea ce făcea ca viața din tinerețea tatei să pară cu atât mai îndepărtată de a mea.

Când am vizitat Fantianjiangul, locul unde se născuse tata, am găsit cei doi vechi arbori de camfor încă în picioare. Secretarul de partid al satului m-a însoțit pe străzi şi pe alei şi mi-a explicat că vila de la Jiang suferise modificări față de cum era pe vremea tatei. Am vizitat fosta locuință a Lotusului cu Frunze Mari şi am aflat că fiul ei mai mic era acum un bătrân slab şi ofilit. Mormântul bunicului meu era o moviliță pe unul dintre câmpuri. Totul îmi era străin şi nu aveam deloc sentimentul că mă întorsesem acasă.

Un loc de pe malul râului Yiwu fusese ales pentru Parcul Cultural Ai Qing. Însă râului i se fabricase o albie de beton pentru evitarea inundațiilor, astfel încât nu mai exista nicio porțiune de câmp liber pe maluri şi nici măcar o cale de acces. Când am subliniat importanța accesibilității pentru reuşita proiectului, municipalitatea a acceptat un proiect care includea ambele maluri, nu doar unul. Spațiul principal avea să se întindă pe mai bine de un kilometru şi jumătate de-a lungul malului sudic al râului. Proiectul meu implica un grup compact de treizeci şi şase de coloane din piatră care creau un spațiu labirintic pe un platou, laolaltă

cu maluri în trepte, construite tot din piatra din zonă şi care duceau la râu. Prin alăturarea pietrei şi a apei voiam să evoc versurile dintr-o poezie a tatei:

Un val şi apoi încă unul
Vin fără încetare spre țărm
Dar stânca stă mai departe neclintită
Cu un zâmbet pe chip, privind marea.

Într-o zi din octombrie 2002, Uli Sigg m-a sunat să-mi spună că o firmă de arhitectură din Elveția fusese invitată să participe la concursul de proiecte pentru stadionul care avea să găzduiască Jocurile Olimpice de la Beijing. Echipa de la Herzog & de Meuron căuta un colaborator din partea chinezilor, iar Sigg mă recomandase pe mine. Nu ştiam aproape nimic despre arhitecți, dar, fiind convins că nimic nu era imposibil, am acceptat pe loc.

De Anul Nou chinezesc de la începutul lui 2003, epidemia de SARS se apropia deja de apogeu în China, iar populația era cuprinsă de panică. În ziua când am plecat din Beijing pentru întâlnirea cu Jacques Herzog şi Pierre de Meuron, erau foarte puțini călători la Aeroportul Internațional din Beijing, iar avionul cu care am zburat a fost aproape gol. La Basel, lui Herzog i s-a spus că poate era bine să fiu izolat într-o incintă din sticlă după aterizare, pentru a evita expunerea la materialul viral pe care l-aş fi putut aduce cu mine.

Primul caz de SARS fusese depistat în sudul Chinei la sfârșitul lui 2002. Ulterior s-au infectat mai mulți angajați din domeniul medical şi epidemia s-a răspândit rapid prin țară, ca într-un scenariu de film horror. Ce s-a întâmplat mai departe a semănat cu toate celelalte dezastre din China: guvernul a suprimat raportarea exactă, în timp ce oficialitățile de la Ministerul Sănătății au susținut la televizor că epidemia fusese gestionată eficient şi că

Organizația Mondială a Sănătății scosese China de pe lista regiunilor afectate. Apoi, pe 8 aprilie 2003, un medic militar a dezvăluit presei străine gravitatea reală a epidemiei: doar în spitalul lui erau şaizeci de cazuri şi şase oameni muriseră. În cea mai mare parte a anului 2003, puterea misterioasă a epidemiei a fost contrapusă regimului opac din China, aducând Beijingul în pragul paraliziei şi adâncind ostilitatea şi suspiciunile dintre oameni. Şaptesprezece ani mai târziu, criza COVID-19 de la Wuhan avea să urmeze un tipar asemănător.

Firmele de arhitectură străine au nevoie de ajutor ca să priceapă cultura şi politica nefamiliară ale Chinei, la fel cum alpiniştii experimentați se bazează pe un punct de siguranță când abordează un vârf complicat. „Care crezi c-ar trebui să fie rolul meu?”, l-am întrebat pe Sigg, în timp ce mă ducea cu maşina la sediul firmei Herzog & de Meuron din Basel. Cei de la firmă făcuseră ceva muncă pregătitoare, mi-a spus el, şi aşteptau cu nerăbdare să-mi audă părerile. Asta simplifica lucrurile, fiindcă oricum îmi venea uşor să am păreri, numai că acum mă simțeam liber să le dau glas.

În birourile firmei lucrau peste optzeci de arhitecți. În timp ce străbăteam încăperi mai mari sau mai mici, peste tot se vedeau desene şi machete. Ne-am adunat cu Herzog, de Meuron şi câțiva dintre colegii lor într-o sală de conferințe şi în scurt timp ne-am trezit antrenați într-o discuție care mergea de la chestiunile culturale şi politice la lucrurile legate de buna funcționare şi mediu, precum şi la detalii privind structura, aspectul şi elementele tehnice cum ar fi mecanismul de retractare a acoperişului stadionului.

Primele etape de dezvoltare a unui concept seamănă puțin cu orele de dinaintea unei naşteri: toți cei de față sunt atenți, dar încordați, nerăbdători să contribuie, dar aşteptând momentul optim în care să intervină. Dar cu cât vorbeam mai mult, cu atât ne înțelegeam mai bine cu toții

asupra unui plan care să unească structura şi înfăţişarea într-un fel îndrăzneţ şi spectaculos. În scurt timp, am început să schiţăm lucruri pe hârtie sau să facem machete primitive folosind foarfeci și bucăți de hârtie, şi toată lumea a uitat cu desăvârşire de SARS. Sigg s-a mulţumit să rămână pe scaun, fără să scoată o vorbă.

Aşa cum ni-l imaginam, stadionul urma să fie înalt de 70 de metri şi lung de aproape 330 – mai lung decât ce se vedea din fluviul Rin care trecea prin dreptul ferestrei noastre. Având forma unui cuib de pasăre, exteriorul şi structura lui urmau să funcţioneze ca o singură unitate, cadrul lui asemănător unei împletituri deschise creând lumină şi impresia de grație, în ciuda dimensiunii şi greutății enorme. După zece ore de discuții intense, conceptul căpătase claritate şi coeziune.

Când ne-am întâlnit din nou în dimineața următoare, Herzog s-a întors spre mine. „Ştii ceva, Weiwei?”, a spus el. „Cu proiectul ăsta, o să câştigăm.” Imensa majoritate a celorlalte proiecte aveau să fie cam la fel, a prezis el, pe când noi ieşeam în evidență atât din punctul de vedere al conceptului, cât şi al formei. În aceeaşi zi, în timp ce avionul meu pătrundea în pătura groasă de nori şi urca spre altitudinea de croazieră, un sentiment de jubilație m-a însoțit până am ajuns înapoi la Beijing. Mă simțeam mândru că aveam un proiect solid, decisiv; clădirea avea să dispună de integritate, iar echilibrul ei şi dorința de-a i se înfățişa lumii corespundea formelor politice pe care voiam să le văd ieşind la lumină în China. Beijingul câştigase o ocazie de-a se lăuda în fața lumii, iar Jocurile Olimpice aveau să servească drept o inspectare deschisă a unei societăți cândva misterioase şi închise. Speranța mea era ca stadionul să fie o expresie a unor valori universale şi să marcheze începutul unei căutări a deschiderii şi înțelegerii. Trei luni mai târziu, ni s-a atribuit contractul.

În octombrie 2003 am fost invitat să țin un curs la secția de arhitectură a Universității din Tsinghua. Am închiriat un autobuz şi am ținut cursul pentru şaisprezece studenți în mişcare, fiindcă nu mi-a venit în minte o modalitate mai bună de analiză a capitalei chineze în schimbare rapidă decât explorarea. Am instalat o cameră video în fața locului de lângă şofer şi, pe durata celor şaisprezece zile pe care le-am petrecut mergând cu autobuzul prin Beijing, camera a înregistrat fiecare drum şi fiecare alee pe care treceam, iar la final am avut 150 de ore de peliculă care ofereau o consemnare vizuală a Beijingului dinaintea Jocurilor Olimpice. Acest oraş vechi de o mie de ani fusese deja distrus în mare măsură în primii cincizeci de ani de Republică Populară şi se păstraseră mai puțin de un sfert dintre clădirile istorice care încă erau în picioare în 1949. Dintre cele peste trei mii de alei care se încrucişaseră cândva în zonele rezidențiale, rămăseseră doar patru sute.

În iarna lui 2004, Zhao Zhao, asistentul meu, m-a ajutat să închei filmările la *Bulevardul Chang'an*, o consemnare documentară a celei mai importante axe est-vest din Beijing. Cam din cincizeci în cincizeci de metri de pe lungimea celor peste 43 de kilometri ai bulevardului, am filmat câte un minut, iar după ce am pus cap la cap toate clipurile a rezultat un film de zece ore şi treisprezece minute. Pe urmă am realizat două filme de însoțire, *Beijing: al doilea inel* şi *Beijing: al treilea inel*, alcătuind o trilogie documentară care monitoriza schimbările din mediul urban la apogeul capitalismului de stat.

Între timp, lucrările la Cuibul de Pasăre avansau cu mare greutate, iar opoziția forțelor conservatoare din Beijing a fost cât pe-aci să pună capăt proiectului. Câțiva dintre arhitecții academicieni ai Chinei au trimis autorităților centrale o scrisoare în care denunțau proiectul ca pe o mostră de „arhitectură colonialistă", susținând că țara devenea „un

poligon de testare a arhitecturii străine” şi avertizând că stadionul avea să „utilizeze cantități excesive de oțel” şi că „era o amenințare la adresa siguranței”. O vreme, vehemența criticilor a dus la încetarea lucrărilor. Un an mai târziu, când construcția a reînceput, acoperişul retractabil nu mai făcea parte din proiect, iar noțiunea de „Jocuri Olimpice hipertehnologizate” fusese înlocuită de aceea de „Jocuri Olimpice de doi bani”. Dacă n-ar fi fost nevoia presantă de a termina construcția la timp, mai mult ca sigur că proiectul ar fi fost abandonat.

Felul în care m-am ocupat de arhitectură m-a ajutat să înțeleg mai bine cum funcționează marile oraşe, dar totodată m-a făcut să văd şi mai limpede ce guvern nedemn de încredere şi inept din punct de vedere estetic aveam. Ai Dan m-a sfătuit adeseori să nu mă implic prea profund în lucruri, iar acum, după proiectul dedicat Cuibului de Pasăre, n-am mai vrut să pierd timp cu arhitectura.

Fragmente, 2005

Capitolul paisprezece

Basm

Internetul şi-a făcut intrarea în China în 1994, sub forma Rețelei Digitale de Servicii Integrate (RDSI), cu o viteză de 64 de kilobiți pe secundă. Acum, zece ani mai târziu, în China erau peste 110 milioane de utilizatori ai internetului, peste zece la sută din întreaga populație de „netățeni” de pe glob. Multă vreme folosisem internetul doar pentru o comunicare succintă prin e-mail, fără a-i explora celelalte posibilități. Însă în ultima parte a lui 2005 am scris prima postare pe blog, tastând încet cuvintele „Ca să te exprimi ai nevoie de un motiv, dar autoexprimarea e motivul”. În clipa aceea, nici eu, nici aparatul de cenzură al internetului nu am anticipat ce transformare uriaşă avea să-mi aducă acest episod. Am intrat în câmpul vizual al publicului cu forța unui glonț tras de un pistol.

Era un tip de-a scrie pe care tata nu şi l-ar fi putut imagina. A durat mult până i s-a publicat opera, iar paznicii culturii îi puteau limita accesul la cititorii chinezi oricând ar fi vrut. Scrisul online din China primilor ani ai acestui secol nu se supunea aceloraşi constrângeri. Era un scris intuitiv, rapid şi emoționant. Scrisul online diferea de scrisul de romane, cu care se ocupase Ai Dan, fiindcă nu era nevoie de crearea unei lumi concrete şi mintale articulate integral.

Blogul m-a atras fiindcă mi-a dat ocazia să abordez rupturile şi dislocările din societatea înconjurătoare. Din capul locului, primul lucru pe care-l făceam când mă trezeam dimineața era să-mi deschid computerul. Volumul

traficului de pe blogul meu şi numărul de postări ale cititorilor creştea atât de repede, încât aveam impresia că semințele pe care le sădisem într-o zi deveneau un lan cu recolte bogate în următoarea. Blogul mi-a lărgit enorm perspectiva, fiindcă atunci când îi răspundeam unui cititor, un altul pe care nu-l cunoşteam şi nu aveam să-l întâlnesc niciodată putea să citească ce scriseserăm şi să-şi adauge propriul punct de vedere. Comunicarea directă şi sinceră cu ceilalți nu mai era o fantezie – şi părea la fel de reală ca o declarație de dragoste. M-am delectat cu posibilitățile nesfârşite de a asuma existențe online separate şi multiple, precum şi cu momentele fragmentare, neimportante şi trecătoare de emoție şi de implicare. Fiecare caracter pe care-l băteam pe tastatură era simbolul unui nou tip de libertate. Deschizând drum vocilor alternative, internetul slăbea puterea autocrației, împrăştiind obstacolele pe care aceasta încerca să le pună în calea individului.

Bineînțeles, libertatea inspiră exprimarea şi în scurt timp cititorii m-au înțeles mai bine decât o făcea familia. Pe internet constrângerea socială este anulată, iar individul dobândeşte o anume imponderabilitate, nemaisupunându-se structurii de putere. Opinia publică poate lua formă sub influența aspirațiilor şi entuziasmelor împărtăşite şi uneori puteai descifra semne ale unei revoluții în curs de izbucnire fiindcă felul în care înțelegeau oamenii de rând realitățile sociale se schimba fundamental, depăşind limitările de timp şi spațiu, incluzând tot ce puteam şi tot ce nu puteam să vedem, la fel de firesc ca aerul pe care-l respiram.

Societatea civilă reprezintă o provocare pentru autocrație şi, prin urmare, este o sursă de teamă în ochii conducătorilor noştri. În consecință, autoritățile încearcă să şteargă spațiul individual, să suprime exprimarea liberă şi să ne deformeze memoria. În septembrie 2003, China lansase deja Proiectul Scutul de Aur, un program de

strângere de informații coordonat de Ministerul Securității Publice, cu instrumente de monitorizare a internetului care includeau recunoaşterea vocală, ascultarea automată, monitorizarea de la distanță şi tehnologia de recunoaştere facială. Cu trecerea timpului, monitorizarea internetului din cadrul programului s-a extins şi a ajuns să conțină localizarea, întreruperea, resetarea şi cenzurarea activității pe internet a indivizilor, precum şi interceptarea apelurilor telefonice, transmisiile prin bluetooth şi comunicarea pe internet prin wireless. A fost introdus de asemenea software-ul de filtrare, intrându-se direct pe desktopul şi în fişierele utilizatorilor, iar companiilor de software li s-a cerut să realizeze înregistrări disponibile ale documentelor scanate şi ale comunicărilor prin rețelele de socializare.

Existau pe atunci o mulțime de restricții în privința exprimării pe internet, dar ele nu au făcut decât să-i determine pe oameni să se opună controlului. Autoritatea nu putea fi peste tot în acelaşi timp, la fel cum soarele nu poate face ca fiecare picătură de apă să se evapore. Vedeam teama în ochii adversarilor mei, iar la orizont întrezăream un ținut atrăgător al exprimării libere.

Pistol-picior, 2014

E greu de măsurat integral impactul pe care internetul l-a avut asupra mea – tot ce ştiu e că mă simțeam ca o meduză şi că internetul devenise oceanul meu. Am început să nu mai percep viața ca pe o activitate care mă duce într-o singură direcție, ci mai degrabă ca pe o succesiune de nenumărate momente şi situații, pe care eram liber să le imortalizez – dacă asta voiam – prin postarea de fotografii şi înregistrări video, în articularea unui sentiment sau a unui oftat deznădăjduit, în liniile caracterelor pe care le scriam, în impulsurile pe care le trimiteam prin fibră optică. Fiecare clipă putea fi prezentată ca o lume separată, imprevizibilă şi irepetabilă, care dispersa sensuri şi scopuri clasice. Era un lucru care mai degrabă ne legitima decât ne destabiliza, şi, sub o tiranie care ținea morțiş să ne falsifice istoria şi memoria, iată că descopeream o modalitate nouă de-a ne spune poveştile.

M-am grăbit să-mi testez noul mediu şi nu după mult timp petreceam opt, douăsprezece sau chiar douăzeci şi patru de ore pe zi comunicând online. În 2003, un absolvent de facultate pe nume Sun Zhigang fusese reținut la Guangzhou fiindcă nu avea cartea de identitate la el şi a murit mai târziu într-un centru de detenție, din cauza rănilor provocate de bătăi. Un sistem de detenție extrajudiciar exista de mulți ani în China şi deborda de abuzuri care adeseori duceau la incidente fatale ca acesta. Moartea lui Sun a provocat un val de critici atât de mare la adresa practicilor din detenție, încât guvernul a luat măsuri să desființeze aşa-numitul sistem de arest şi repatriere.

Acum, la trei ani după moartea lui Sun, o altă întâmplare a declanşat o nouă dezbatere online despre justiția socială.

În mai 2006, un laptop care-i aparținea lui Zhong Nanshan, un purtător de cuvânt al medicilor din China, a fost furat la Guangzhou. Zhong a fost atât de revoltat, încât a cerut reînființarea sistemului de detenție, argumentând astfel: „Când concepem sistemul juridic, ce oameni trebuie să fie prioritatea noastră? Ar trebui să concepem sistemul în aşa fel încât să funcționeze în interesul oamenilor buni, nu în al celor răi: indulgența față de duşmani înseamnă cruzime față de popor”.

Pornind de la acest punct de vedere eronat, am redeschis dezbaterea despre sistemul de detenție. Intelectualii de tipul lui Zhong serveau ca apărători ai acestui sistem inuman, abandonând principiile şi plasându-se de partea puterii, aşa cum făceau adeseori. Pe blogul personal, am întrebat: „Dacă o comunitate neagă faptele şi acoperă greşelile, are ea vreo şansă să se îmbunătățească? Pe ce fel de fundație este construită viața politică de astăzi?” Când aceste cuvinte au fost citite şi repostate de sute de mii de ori într-un interval de câteva ore, mi-am dat seama că atinsesem un punct sensibil. Pe atunci nu puteam şti că în 2020 Zhong Nanshan avea să se afle din nou în mijlocul unei controverse, când a fost acuzat că se implicase în camuflarea izbucnirii pandemiei de COVID-19 la Wuhan.

Eram de asemenea preocupat de prețul uman al creşterii economice. Delta râului Pearl, din Guangdong, avea pe atunci cea mai mare concentrație de unități de prelucrare din lume şi, în fiecare an, peste patruzeci de mii de muncitori îşi pierdeau degetele în accidente de muncă din fabrici; în toată țara, cincisprezece mii de oameni mureau anual în accidente de muncă. De treizeci de ani tot visa China să devină bogată, însă îmbogățirea se făcuse cu un cost uriaş pentru sănătatea fizică şi psihică. Un număr enorm de muncitori migranți erau angajați pentru o muncă fizică simplă, repetitivă şi mecanică în fabricile din

Guangdong, şi ori de câte ori exista o scădere a comerțului exterior, iar domeniul avea pierderi, muncitorii erau azvârliți în stradă, fără compensații pentru disponibilizarea lor neaşteptată.

„În aceşti ultimi treizeci de ani”, am întrebat, „cine a acumulat bogății cu nemiluita? De unde le-a provenit averea? Când vor avea muncitorii sindicate şi asigurări sociale ca să-şi protejeze drepturile individuale? Când se va simți națiunea ruşinată pentru schilodirea atâtor oameni? Când va oferi guvernul despăgubiri pentru lipsa de răspundere a managementului? Când va înceta societatea să celebreze extravaganța şi ostentația, promovând în schimb onestitatea şi dreptatea?”

Blogul meu s-a transformat în câmp de bătălie virtual, cu argumente formulate incisiv de ambele părți. Stăteam pe scaun, iar limbajul frust, fără compromisuri, îmi lucea pe monitorul din fața ochilor. Se părea că blogul meu îi scosese pe oameni din amorțeală şi indiferență, iar hotarele dintre viață şi exprimarea individuală erau şterse în această existență digitală acaparatoare.

În acelaşi timp, profitam la maximum de un alt mediu favorit: fotografia. Mai mult ca sigur că în anii aceia am făcut sute de mii de fotografii, consemnând ceea ce vedeam în două dimensiuni. Apoi, în condițiile programării digitale, aceste crâmpeie de informație au devenit fragmente credibile, alcătuind o lume de sine stătătoare.

În cei trei ani rămaşi până la Jocurile Olimpice de la Beijing din 2008, am consemnat construirea stadionului Cuibul de Pasăre şi a uriaşului Terminal 3 al Aeroportului Internațional din Beijing atât pe material filmat, cât şi în fotografii. O dată la câteva zile, asistentul meu, Zhao Zhao, lua maşina lui Ai Dan, pe al cărei parbriz era lipit un permis de liberă trecere pentru presă, și se deplasa pe şantiere pentru a consemna documentar progresele. Motivația mea

era simplă: dacă nu înregistram eu mersul lucrărilor, n-o făcea nimeni, iar publicul avea să vadă doar produsul finit, nu şi munca depusă. O simplă consemnare vizuală devine o parte din memoria omenească, rezistentă, în ciuda eforturilor făcute pentru suprimarea ei. Eram hotărât să creez o mărturie durabilă despre greutățile muncitorilor migranți care trudeau la ridicarea acestor construcții de referință.

Consemnam de asemenea demolările, transformările şi distrugerile care însoțeau procesul de urbanizare. Frumusețea părea neputincioasă în fața acestei realități urâte. Distrugerea clădirilor existente începuse la începutul anilor 1950, dar transformarea completă a orașului vechi nu a început cu adevărat până în anii 1990, când creşterea economică rapidă fusese însoțită de grăbirea urbanizării. Din moment ce principalul profit al guvernului provenea din tranzacțiile cu terenuri, n-a trecut mult şi oraşul a pornit să înghită terenuri agricole de peste tot. Am început să percep aceste acte de documentare ca pe nişte lucruri esențiale pentru viața mea nu doar ca artist, ci şi în calitatea mea de cetățean.

Înainte de Jocurile Olimpice de la Beijing, importanți oaspeți occidentali din lumea artelor voiau în general să-şi treacă în itinerarul lor chinez şi o vizită la studioul meu, până într-acolo încât aproape că păream pentru ei o atracție comparabilă cu Marele Zid sau cu Războinicii din Teracotă. Deşi de obicei eram de acord să primesc asemenea oaspeți, aceste întâlniri n-au fost inițiate niciodată de mine, fiindcă eram profund conştient de diferențele de experiență şi de perspectivă care mă despărțeau de ei.

Prăpastia dintre noi nu mi s-a părut niciodată mai vizibilă decât pe 23 mai 2006, într-o splendidă zi de primăvară, când două autocare au oprit în stradă. O echipă internațională de consultanți angajați de Muzeul de Artă

Modernă din New York, alcătuită din peste şaptezeci de colecționari, custozi de muzeu şi administratori de fundații, veniseră în China să-i evalueze arta contemporană şi se opriseră şi la mine. Aceşti oaspeți erau îmbrăcați elegant şi vorbeau îngrijit, plimbându-mi-se în voie pe gazon. Fără ştirea lor, într-un colț al curții, patru seturi de camere ascunse le înregistrau vizita nedorită din diverse unghiuri. Ceea ce mi-a spus această întâmplare a fost că acum, din punct de vedere cultural, China devenise parte integrantă din spectacolul globalizării, iar felul în care îmbrățişa puterile occidentale avea să ducă inevitabil la o epidemie.

Conducătorul delegației a rămas în bătaia soarelui şi a făcut câteva remarci care dădeau de înțeles că ziua senină avea o semnificație aparte, sugerând că arta din China intra acum în câmpul vizual internațional. Coincidența făcea ca în aceeaşi zi, cu exact şaizeci şi patru de ani în urmă, tata şi alți o sută de scriitori şi artişti să se fi adunat să asculte remarcile de încheiere ale lui Mao Zedong la Forumul pentru Literatură şi Artă de la Yan'an, unde Mao subliniase că principala sarcină a literaturii şi a artei era să-i slujească pe țărani şi pe soldați, anunțând efectiv înăsprirea controlului de partid asupra producției artistice din regiunile controlate de comunişti. De atunci, literatura şi arta fuseseră reduse pur şi simplu la statutul unor mijloace de propagandă ieftine şi utilitariste, şi chiar şi acum aveau perspective dintre cele mai firave. Acum, în secolul XXI, „influențele străine" pătrundeau din nou în China pe cai mari, de data asta nu sub forma marxismului, ci ca parte a unei noi runde de imperialism cultural şi apropriere capitalistă.

MoMA, înființat în 1929, are o colecție de peste 100 000 de exponate şi este cel mai mare depozitar de artă modernă din Occident; sosirea globalizării şi a erei informațiilor aveau să-l conecteze cu Beijingul în ajunul Jocurilor. Iar acum MoMA aprecia că era momentul potrivit pentru a acorda şi

mai multă atenție Chinei. Înainte de asta, nu vedeai picior de turist în Caochangdi; singurii oameni pe care-i observai intrând şi ieşind din casele simple ale satului erau muncitorii migranți care se mutaseră acolo ca să lucreze în marele oraş.

La New York, scrisesem cândva: „Dacă se duce cineva la MoMA şi nu e copleşit de ruşine, fie e ceva în neregulă cu instinctele lui artistice, fie e un ticălos fără pereche. Acolo nu veți găsi altceva decât prejudecată, snobism şi vanitate". Eram tânăr şi plin de mine pe atunci, însă după douăzeci de ani, cu ocazia vizitei celor de la MoMA la Caochangdi, am continuat să dau înapoi cu silă în fața tendințelor suficiente şi elitiste ale muzeului. Arta trebuie să fie recunoscută, da, dar nu sub forma unor exponate costisitoare, bune de depozitat în magaziile de la MoMA ca să mucegăiască – asta e pur şi simplu risipă. Viziunea mea despre arta contemporană avea o cu totul altă formă. Pentru mine, arta este într-o relație dinamică cu realitatea, cu felul nostru de viață şi cu atitudinea noastră față de viață, şi nu ar trebui aşezată într-un compartiment separat. Nu mă interesează arta care încearcă să se delimiteze de realitate.

Gama de probleme pe care le abordam online se lărgea constant, fiindcă îmi vedeam blogul ca pe o metodă de-a face ca societatea să fie un pic mai dreaptă şi mai omenoasă. Eram perceput tot mai mult ca primul om la care apelai pentru sprijin dacă asistai la ceva revoltător sau nedrept. La primele ore ale dimineții de 11 februarie 2007, am primit un mesaj urgent din partea unei voluntare de la Asociația de Protecție a Animalelor Mici din Tianjin. Grupul ei reuşise să oprească un camion încărcat cu 400-500 de pisici la un punct de plată de pe autostradă. („Încăierarea dintre dragoni şi tigri", o tocană din carne de pisică şi de şarpe, este un preparat cantonez foarte căutat.) M-am grăbit să-i ajut pe aceşti tineri abia trecuți de douăzeci de ani, la care am văzut

o compasiune şi o decență care de multe ori le lipsesc celor mai vârstnici.

Când am ajuns, se găsise un adăpost temporar pentru pisici într-un depozit de la marginea Beijingului. Afară fuseseră aduse mai multe cuşti metalice, fiecare ticsită cu câte douăzeci de pisici, iar când am intrat în depozit, am descoperit şocat grupuri de pisici înfricoşate strânse în fiecare colț, pe grinde şi peste tot pe unde îşi găsiseră adăpost. Unele fuseseră rănite în cursul capturării şi transportului, şi toate erau flămânde şi deshidratate.

În mediul politic opresiv din China, e uşor să-ți pierzi capacitatea de empatie şi să sfârşeşti prin a le povoca dureri altora. Cu acest lucru în minte, am realizat un documentar intitulat *San Hua*, despre industria cărnii de pisică şi a comerțului cu pisici, precum şi despre eforturile de protejare a pisicilor de abuzuri. Am postat filmul online, sperând să declanşez o discuție deschisă, premisa unei riposte eficiente la ignoranță şi cruzime.

Am acceptat să iau patruzeci dintre pisicile vagabonde, sperând să îndrept o parte din răul pe care li-l provocaseră alți oameni. În studioul din Caochangdi, peste jumătate dintre ele şi-au găsit un cămin. Fiecare pisică avea farmecul ei aparte: San Hua sărea pe gazon cu mare grație, pe când Lailai mi se tolănea pe birou, lângă tastatură, moțăind fericită în timp ce unii şi alții mă bombardau cu întrebări.

În august 2006 am călătorit la Kassel, un oraş din Germania care găzduieşte Documenta, o expoziție care constituie un eveniment major din lumea artei contemporane şi care are loc din cinci în cinci ani. Mai erau zece luni până la a douăsprezecea ediție şi fusesem invitat să particip. După ce am văzut locul, am călătorit mai departe spre nordul Elveției, unde Sigg şi cu mine am plecat în drumeție. Munții de acolo nu sunt foarte înalți, dar din când în când a trebuit să ne odihnim sau să mâncăm din

cârnații şi bananele pe care le adusese Sigg. Mă tot gândeam la posibile concepte pentru expoziție, dar nu-mi trecea nimic prin cap şi nu prea ştiam ce să fac. Ştiam doar că nu voiam să recurg la clişee şi să las ocazia să-mi scape printre degete.

Flori sălbatice albastre creşteau de o parte şi de alta a potecii şi, când ne-am oprit să ne tragem răsuflarea, câteva familii s-au strecurat pe lângă noi – copiii cocoțați pe umerii tații, soțiile ajutându-i pe cei mai în vârstă –, iar hainele şi limba pe care o vorbeau arătau că nu erau localnici elvețieni, ci turişti din Italia.

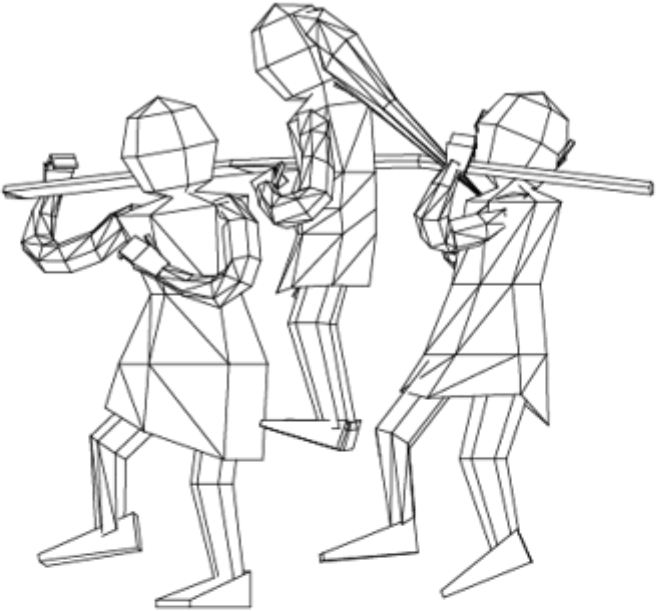

Studiu pentru *Shanhaijing*

Apariția acestui grup de drumeți străini m-a mişcat profund. La începutul anilor 1980, chinezii avuseseră foarte rar posibilitatea să-şi părăsească țara. Dar pe când eram la New York, diverşi vizitatori chinezi aflați în trecere veneau pe la mine, iar felul lor de-a se îmbrăca şi de-a se purta arăta imediat că erau chinezi. Chinezului mediu nu prea îi plac călătoriile pe distanțe mari: dacă se aventurează departe de casă, se simte de multe ori la fel de singur ca un cățel de usturoi care a fost desprins de căpățână. Când sunt în străinătate, nimic nu le place mai mult decât să se strângă laolaltă cu oameni pe care-i cunosc – chiar şi compania celor pe care-i antipatizează e mai bună decât singurătatea! Acest sentiment de nesiguranță când eşti singur izvorăşte din lipsa garanțiilor esențiale din societatea chineză: în China, relațiile şi legăturile de familie țin locul mijloacelor de protecție. Aşa că, atunci când pleci de acasă, tinzi să te simți derutat şi stingher şi te uiți în jur ca să-ți cauți liniştea.

Aşa mi-a venit ideea să iau un grup de chinezi cu tendințe anxioase şi să plec cu ei în lumea mare. Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât conceptul mi se limpezea. Voiam să implic participanți îndrăzneți, care puteau să-şi domine sentimentul de nesiguranță care le fusese inculcat de viața politică şi culturală din China, şi să-i ajut să-şi dea seama că nu era cazul să se simtă stânjeniți de fiecare dată când se găseau departe de casă. Şederea lor în Germania avea să-i determine să cerceteze lumea descoperită acolo, iar cercetarea însemna provocare, provocarea de-a te desprinde de un sistem cultural şi de o structură guvernamentală –

speram că întâmplarea avea să fie un model de acțiune socială la scară mică.

Lucrarea avea să combine două entități aparent fără legătură între ele: expoziția Documenta din Kassel şi 1 001 turişti din China. O mie era un număr suficient de mare ca să evoce o mulțime, pe când, prin contrast, unu îl reprezenta pe individ. I-am împărtăşit ideea lui Sigg, nerăbdător să-i aflu reacția. Şi-a oferit sprijinul politicos şi mi-am dat seama că, oricât de nebunească ar fi ideea mea, nici prin cap nu-i trecea s-o tempereze.

Poate că n-a fost o întâmplare că ideea îmi venise la o altitudine de peste 2 100 de metri, unde aerul era mai rarefiat. Mintea mea era un vârtej şi am fost atât de febril în noaptea aceea, încât n-am putut să dorm. Viziunea mi s-a extins: proiectul avea să fie o reconstituire concretă a relațiilor Chinei cu lumea. Însă care era forma pe care urma s-o ia reconstituirea puteam să aflu doar în timp ce-o puneam în aplicare.

Conceptul meu a obținut aprobarea echipei curatoriale formate din soții Roger M. Buergel şi Ruth Noack, iar un prieten m-a pus în legătură cu două fundații private elvețiene care au acceptat să asigure finanțarea. Proiectul urma să se intituleze *Basm* – un nume care părea cu atât mai potrivit dată fiind asocierea istorică a oraşului Kassel cu domiciliul fraților Grimm pentru o bună bucată de vreme.

Lucrul mai greu de obținut decât banii a fost procurarea de vize germane pentru 1 001 de cetățeni chinezi. Pentru orice eventualitate, Uli Sigg m-a însoțit în vizita la ambasadorul Volker Stanzel, la Ambasada Germană de la Beijing. Ambasadorul m-a ascultat cu atenție cât timp mi-am prezentat viziunea şi i-am explicat provocarea pe care o aveam de înfruntat. Spre uşurarea mea, mi-a promis sprijin deplin: avea să-şi facă un scop din garantarea unei vize pentru fiecare solicitant. Am avut anumite îndoieli cu privire

la felul în care aveau să se desfăşoare lucrurile, ştiind că, în condiții normale, o mulțime de potențiali vizitatori ar fi fost considerați lipsiți de mijloacele financiare care să le dea şansa de-a primi viza, iar dacă s-ar fi găsit cineva care să stea peste termenul fixat, asta ar fi putut să provoace un incident diplomatic. Şi totuşi, la plecarea de la ambasadă m-am simțit norocos, iar gândurile mi se îndreptau deja spre călătoria pe care urma s-o facem.

Pe 26 februarie 2007 am introdus oficial acțiunea *Basm* pe blogul personal – printre altele, ca să solicit participanți. Am vrut să-i lămuresc pe viitorii mei tovarăşi de călătorie că aveau să fie de fapt vehicule ale unei lucrări care-mi aparținea. Mai presus de orice, voiam să ştie că era un demers serios, nicidecum o farsă de internet. Nu eram pe deplin convins că aveam să le câştig încrederea, fiindcă îmi venea greu să le explic scopul demersului – acesta avea să reiasă abia în decursul călătoriei, al deplasării într-un loc unde nu mai fuseseră niciodată. Iată textul pe care l-am postat în cele din urmă:

BASM 2007:
O CĂLĂTORIE LA KASSEL
CU 1 001 DE CHINEZI

Basm este o lucrare a artistului Ai Weiwei, care urmează să fie prezentată la a 12-a ediție a Expoziției Documenta de la Kassel. Ai Weiwei va călători cu 1 001 de chinezi spre oraşul Kassel, din centrul Germaniei; această deplasare cu 1 001 de chinezi constituie elementul de bază al lucrării.

Perioada în care va avea loc acțiunea este din 12 iunie 2007 până pe 14 iulie 2007.

Organizatorul va răspunde de organizarea plecării şi întoarcerii grupului de participanți.

Procedură: organizatorul va pune la dispoziție documente de înscriere înainte de 1 martie 2007, iar până pe 1 aprilie 2007 va parcurge cererile şi-i va alege pe participanți. După ce vor primi înştiințările, participanții îi vor transmite organizatorului prin e-mail paşapoartele şi cópii ale cărților de identitate. Până pe 1 mai 2007, organizatorul va iniția procesul de emitere a vizelor şi toți participanții se vor aduna într-un loc şi la o oră stabilite de comun acord în vederea plecării spre Germania.

În mai puțin de trei zile am primit peste trei mii de cereri şi la scurt timp după aceea, pentru a ține situația sub control, a trebuit să anunț că nu se mai primeau cereri online. Întocmisem cu atenție un chestionar pentru voluntari, cu nouăzeci şi nouă de întrebări, inclusiv unele cum ar fi „Ați fost vreodată în Germania?”, „Ce ați dori să-i transmiteți Occidentului?”, „Ce este basmul?”, „Poate arta să schimbe lumea?” şi „Credeți în evoluție?”. Voiam să înțeleg cine erau solicitanții şi în acelaşi timp să mă asigur că ştiau cu toții că eram serios, aşa că întrebările vizau ce aşteptau ei de la viitor, ce părere aveau despre propriile lor condiții şi ce atitudine aveau față de cultura lor natală.

În 2007, folosirea internetului în China se limita în general la marile oraşe, aşa că am rugat prieteni cu rădăcini de familie în mediul rural să le dea de veste celor despre care ştiau că ar vrea să participe, dar care altminteri nu ar fi aflat de ocazia oferită. Asta a ajutat la diversificarea grupului dincolo de locuitorii versați în informatică din mediul urban al Beijingului şi Shanghaiului, care mă asediau cu cereri. Un fermier din nord-vestul Chinei a răspuns la fel la toate întrebările mele: „Nu ştiu”. Dar şi-a trecut numele la sfârşitul formularului, ca să confirme interesul de a face parte din grup.

Citind răspunsurile prompte şi coerente ale solicitanților, am simțit exact pasiunea şi energia care circulau prin spațiul virtual. Când trimisesem invitațiile, adăugasem un comentariu: „Simplul fapt că-mi scrieți înseamnă că ați avut deja parte de un miracol, prin aceea că acum priviți lumea cu alți ochi şi ați obținut un nou fel de-a gândi”. Asta întrucât confruntarea oamenilor cu nefamiliarul şi pătrunderea în necunoscut aveau să devină părți organice ale proiectului. Venind din toate provinciile, oraşele mari şi regiunile autonome ale Chinei (mai puțin Taiwanul şi Tibetul), solicitanții m-au impresionat prin înflăcărare. Un alt fermier din nord-vest mi-a spus că practic toți locuitorii din satul lui de douăzeci şi ceva de case voiau să meargă în Germania; singurul care s-a hotărât să nu depună cerere nu suporta să-şi lase porcii şi boul o perioadă atât de mare.

Într-un sat şi mai îndepărtat din sud-estul Chinei, jurnalista şi cântăreața Wu Hongfei le-a povestit despre proiect rudelor: femei din grupul etnic Dong, care nu plecaseră niciodată din munții Guangxi, unde se născuseră şi unde venitul anual al unui fermier era de doar o sută de dolari americani. În dialectul lor, cuvintele „artist” şi „basm” nu existau, iar pentru ele un drum în Germania era o idee la fel de îndepărtată ca un zbor pe lună. Wu Hongfei mi-a spus că nu ştia cum să le prezinte locul unde aveau să meargă; tot ce putea să spună era că „Germania e la fel de frumoasă ca Tiananmenul”. Măcar de Tiananmen auziseră.

Ca să obțină fotografii pentru paşaport şi să depună cerere pentru paşapoarte, femeile au fost silite să facă două drumuri până în capitala provinciei, iar problemele birocratice au produs complicații năucitoare în viețile lor liniştite. Aceste femei trecuseră binişor de cincizeci de ani fără să aibă nişte nume ale lor – când se măritaseră, adoptaseră numele de familie ale soților, iar în cărțile de imobil erau identificate drept „mama lui cutare”. Acum li se

cerea să furnizeze date personale precise, iar pentru obținerea pașaportului trebuiau să improvizeze în regim de urgență. Una s-a decis să se numească Wunai Baozheng, unde Wu era numele de familie al soțului, Baozheng era prenumele fiului ei cel mare, iar *nai* însemna „mamă” în limbajul populației Dong.

Printre solicitanți erau oameni de profesii diferite, inclusiv proprietari de baruri, poeți, pictori, profesori, studenți, cântăreți, autori, vânzători de ceai, inspectori de la protecția muncii, migranți şomeri şi fermieri abia coborâți din cătunele de la munte. După ce-am triat toate cererile şi am mai obținut informații prin întrebări suplimentare, am ales peste o mie de voluntari cu vârste cuprinse între doi şi şaptezeci de ani.

Basm nu era genul de lucrare pe care s-o atârni pe perete sau s-o expui pe un soclu. Deşi ancorată în viața şi în gândirea mea, era o entitate vie, încă în formare, care insera dorința individuală în practica idealurilor sociale, iar ca mişcare socială în miniatură urma să aibă o influență durabilă asupra fiecărui participant. Pentru mine, *Basm* a găsit un mediu şi o formă din punct de vedere sociologic: izvorâtă din masele chineze, aparent fără legătură cu arta contemporană, conştiința individuală avea să devină opera însăşi. Când eram întrebat ce voiam să-i arăt privitorului, spuneam că nu ăsta îmi era scopul – scopul meu era să nu arăt absolut nimic.

În timp ce ne pregăteam să cerem vizele, pe biroul meu se găsea o grămadă uriaşă de paşapoarte. Am format o echipă de studenți şi voluntari şi i-am împărțit pe cei 1 001 de participanți în cinci grupe de câte două sute de persoane, cumpărând bilete şi asigurări de călătorie pentru toate. La intervale aproximativ egale, între 10 iunie şi 11 iulie 2007, fiecare grup a plecat spre Germania, zburând cu Lufthansa sau Air China de la Beijing sau Shanghai la Frankfurt sau

München, unde au fost transferați în autobuze care aveau să-i ducă la Kassel, unde aveau să stea o săptămână.

În campusul Universității din Kassel găsisem un depozit liber. Acolo am ridicat o serie de corturi temporare atractive pentru vizitatori, amenajând pe lângă ele o bucătărie şi toalete. Pentru dotarea locului, transportaserăm zece containere lungi de treisprezece metri şi pline cu wokuri, boluri, polonice, vase, maşini de gătit, oale sub presiune şi alte ustensile de bucătărie, la un loc cu paturi de campanie, aşternuturi şi pături. Pentru ca oamenii noştri să nu sufere prea mult din cauza şocului cultural, cei patru bucătari pe care-i aveam au pregătit un meniu chinezesc pentru micul dejun, prânz şi cină în fiecare zi – dacă burții de chinez i se dă o singură masă nu-i place, iar proprietarului ei i se face dor de casă. În acelaşi timp, am ținut să oferim şi câteva specialități germane, cum ar fi cârnații şi ciolanul de porc.

Uriaşa muncă de organizare de care a fost nevoie – paşapoarte, vize, asigurări de sănătate, bilete de avion – m-a scos practic din minți şi aproape că am uitat că lucram la o expoziție de artă. Rolul meu în această producție semăna cu cel al unui manager sau al unui ghid turistic, ceea ce însemna să te ocupi de logistică, relațiile cu publicul, mass-media, normele de protecția muncii şi toate celelalte servicii administrative. În acelaşi timp, încercam să-mi reduc la minimum rolul de decident estetic, ceea ce speram că avea să maximizeze potențialul lucrării de-a se mişca în mai multe direcții şi să ajute basmul să nu devină prea artistic şi să nu recicleze clişee răsuflate.

O mie şi unu de scaune vechi din perioada dinastiei Qing au devenit un alt element din *Basm*, un omolog static, dar cu aceeaşi amprentă culturală şi cu aceeaşi memorie, al celor 1 001 de nou-veniți. Scaunele ne sunt familiare tuturor, nu doar ca piese de mobilier, ci şi ca accesorii inserate în structura tradițională, normativă a familiei şi

societății. Parte componentă a memoriei participanților chinezi, ele nu au fost exponate, servind mai degrabă ca obiecte aflate la îndemână, pe care vizitatorii se puteau odihni.

Ulterior, elementele scoase în evidență de *Basm* aveau să găsească ecou în fenomene ca explozia turismului global şi apoi în convulsiile crizei refugiaților în anii de după Documenta 12. În ziarul german *Süddeutsche Zeitung* a apărut un articol intitulat „Au venit chinezii", în care se putea citi, printre altele, că „Pentru gazdele lor, aceşti 1 001 de chinezi ar putea fi o metaforă puternică a creşterii spectaculoase a populației globului, după cum ar putea simboliza şi pierderea culturii şi efemeritatea posesiunilor materiale".

Când i-am văzut pe pasagerii chinezi ieşind încet după controlul vamal de la Aeroportul Internațional din Frankfurt, am fost profund mişcat. Aceşti oameni nu ştiau mare lucru despre arta contemporană şi probabil că cei mai mulți dintre ei nu aveau să priceapă niciodată cu adevărat ce aveam de gând, însă internetul ne introdusese pe toți într-o nouă realitate, iar acum, pe când coborau din avion într-o altă țară, erau pe punctul să-şi îmbogățească experiența. Pentru mine, interacțiunea cu viețile altora nu era un lucru obişnuit: explorarea lumii este un drept pe care-l capeți când te naşti, iar aceşti călători îşi exercitau dreptul respectiv pentru prima dată în viață.

Domiciliul temporar al *Basmului* – sau, conform presei germane, „spitalul de campanie" – se întindea pe două etaje, unul pentru bărbați şi unul pentru femei, fiecare etaj fiind împărțit în zece camere cu perdele albe de bumbac şi fiecare cameră având zece paturi. Fiecare persoană a primit un tricou imprimat cu logoul F1001 şi o brățară de plastic care-i asigura accesul gratuit în sala de expoziții. Pe avizierul de la intrarea în dormitor erau tot felul de anunțuri: programul

zilei, detalii privind asigurările, instrucțiuni de folosire a internetului şi a telefonului şi pagini pentru înscriere la activități pe bază de semnătură. Locuitorii din Kassel donaseră zeci de biciclete pe care să le folosească vizitatorii pe durata şederii, iar brățările de plastic le garantau transport gratuit cu tramvaiele şi autobuzele din oraş, servind de fapt ca permise de liberă trecere pentru „chinezii lui Weiwei”.

China diferă de Occident în multe aspecte fundamentale, funcționând la un nivel diferit şi într-un context diferit, iar uneori mişcându-se chiar în direcția opusă. În timp ce 1 001 de chinezi explorau Kasselul, închipuirile şi confuziile reciproce dintre Est şi Vest se împrăştiau pe străzi şi aleile acestui oraş german şi se împleteau aşa cum sperasem – ca un basm pe un tărâm străin. Înainte de eveniment şi în timpul lui, o echipă numeroasă a tras peste o mie de ore de film, consemnând minuțios scene din viața participanților la *Basm*, inclusiv monotonia şi rutina locurilor lor natale, îngrijorările, visurile şi provocările. După montaj, am avut un documentar care a relatat despre conceptul şi punerea în practică a *Basmului*.

Pe o porțiune de gazon din fața palatului de secol XVIII din Parcul Karlsaue, am instalat o altă lucrare, *Şablon*, alcătuită din peste o mie de uşi şi ferestre de lemn salvate din clădirile vechi din Shanxi care urmau să fie demolate. Plasasem aceste fragmente într-un mediu modern, construind un context compozit, disruptiv şi contradictoriu, ca un templu atât din trecut, cât şi din viitor. Nu m-a interesat în ce fel a fost definit *Şablonul* – într-un interviu chiar am afirmat că nu m-ar deranja dacă ar fi lovit de fulger. Găsisem o plăcere autentică în sentimentul spontan şi efemer al împlinirii, înlesnit de realitatea virtuală, în timp ce ideile şi cadrele inerente îmi provocau insatisfacție. Ajunsesem să nu mai am chef să confirm aşteptările presei –

sau pe cele ale MoMA – cu privire la felul în care s-ar cuveni să arate arta contemporană.

Apoi, pe 21 iunie, la doar două zile de la deschiderea Documentei 12, *Şablonul* a fost distrus de o furtună neaşteptată. Vestea a produs un şoc uriaş: mi s-a părut un semn de rău augur. Dar chiar pe când cercetam dărâmăturile a ieşit soarele şi n-am putut să nu mă minunez în fața noii imagini: această instalație uriaşă pe care o construiserăm cu atâtea eforturi se răsucise în jurul propriei sale axe, dar nu era complet distrusă. Structura rezistase cu încăpățânare forțelor care ținuseră morțiş s-o distrugă, iar acum avea şi mai multă vitalitate decât înainte, când se ridicase dreaptă. Puterea i se degaja chiar din ruine. Arta nu se termină niciodată, ne spunea *Şablonul* – arta e întotdeauna doar un început.

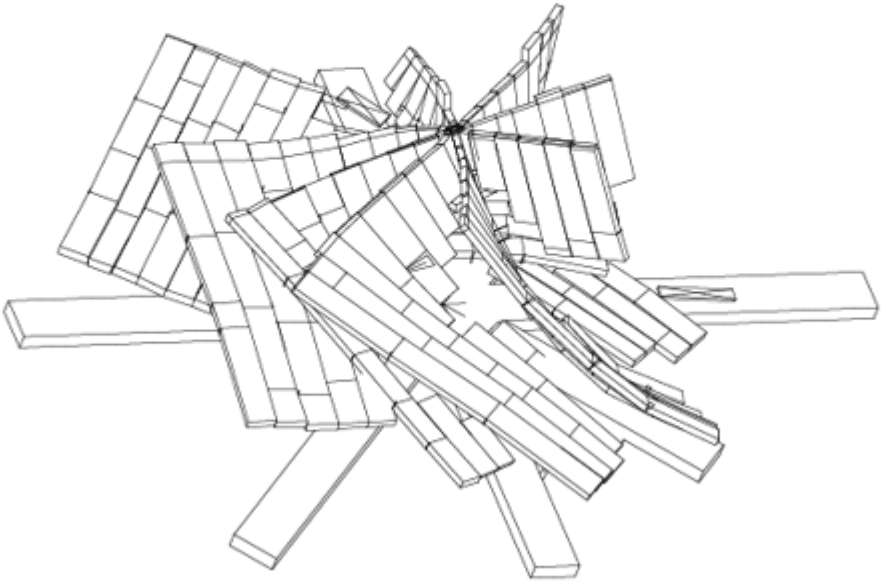

Şablon, 2007

Basmul a provocat multe dezbateri şi a avut până la urmă ramificații mai complexe decât mă aşteptasem. Un observator avea să scrie mai târziu că „*Basmul* a fost un punct de cotitură în cariera artistică a lui Ai Weiwei; de atunci încolo, el a folosit din ce în ce mai mult forme radicale de examinare a problemelor sociale”. Nu sunt un admirator al ordinii – indiferent dacă se prezintă în veşminte

orientale sau occidentale, ordinea îmi stârnește întotdeauna suspiciunea. Îmi displac constrângerile asupra firii omenești și restricțiile asupra opțiunii pe care le impune ordinea. Când forțezi ruptura de accepția oficială intri într-o stare de tensiune cu ceea ce te înconjoară și tocmai atunci, când nu te simți în largul tău, te afli la nivelul maxim al atenției.

Adeseori mă simt derutat, însă tocmai acest tip de derută mă face să înaintez. Din punctul de vedere al implicării sociale, *Basm* a fost un semn al lucrurilor care urmau să se întâmple, și din când în când arta mea era tot mai preocupată de legăturile încâlcite dintre politică și realitate. O artă nouă se năștea în mine, iar rădăcinile ei se întindeau peste tot.

Tocmai în această perioadă artistică fertilă am cunoscut-o pe Wang Fen, o tânără care lucra la montajul documentarului *Basm*, și am început o relație. Când fuseserăm la New York în 1998, Lu Qing și cu mine ne căsătoriserăm, iar acum, după zece ani, trăiam mai departe la Caochangdi, dar dormeam în camere separate. Odată, în culmea tristeții, Lu Qing mi-a spus că rămăsese la Caochangdi doar pentru pisicile și câinii noștri. Își exprima foarte rar emoțiile atât de direct, așa că am tăcut și mi-au dat lacrimile. Ce-ți place în viață e aproape întotdeauna mai real decât ce iubești – și mai accesibil. Lu Qing era blândă și cumsecade din fire, iar toleranța ei mă lăsase întotdeauna să fac cum credeam de cuviință. În toți acești ani împreună nu se schimbase deloc – însă eu, da.

E tentant să vezi elemente de basm în înflorirea unei relații noi, numai că realitatea nu e niciodată basm. Viața mă învățase să-mi retez legăturile emoționale pe care le avusesem cândva, însă nu aveam cum să prezic cât de durabilă avea să fie această nouă legătură.

Capitolul cincisprezece

Anchetă cetăţenească

Pe un catarg singuratic, drapelul Chinei flutura. Stăteam printre ruine, buimac şi tremurând, copleşit de mirosul morții. Sub picioare aveam haine risipite, rigle, oglinjoare, rucsacuri şi manuale îmbibate de ploaie. Soldați în salopete albe de protecție chimică, ducând saci negri cu cadavre, îşi croiau drum pe lângă un excavator acum în repaus. Cu două săptămâni mai devreme, 740 de copii pieriseră aici când şcoala unde învățau se prăbuşise peste ei.

Pe 12 mai 2008, un cutremur cu magnitudinea de 8 grade a lovit provincia sud-vestică Sichuan, având epicentrul în oraşul Wenchuan. Cutremurul a fost atât de puternic, încât după câteva minute s-a simțit şi la Beijing, la peste 1 500 de kilometri depărtare. În timp ce vestea dezastrului se răspândea, întreaga națiune se cufunda în doliu.

Nu mă simțeam în stare să scriu mai departe pe blog. Însoțit de asistentul meu, Zhao Zhao, am ajuns la Chengdu, capitala provinciei Sichuan, pe 29 mai şi ne-am îndreptat imediat spre Dujiangyan, un oraş din apropierea epicentrului, care suferise pagube masive. Acolo am văzut ruinele gimnaziului Juyuan, transformat acum într-o grămadă de cărămizi, bucăți de beton şi armături la vedere. Doar în acest campus muriseră 284 de copii. Am oprit maşina şi ne-am dat jos.

Printre dărâmături am întâlnit un cuplu de patruzeci şi ceva de ani. Bărbatul era taximetrist; femeia ținea în mâini un penar roz, în care se găseau ochelarii fetiței sale şi un dinte de lapte. Fiica lor fusese totul pentru ei, spunea

femeia. De ce ridicaseră un imobil atât de nesigur, a întrebat ea, şi cine avea să fie tras la răspundere pentru construcția de proastă calitate? Erau întrebări care nu aveau să primească răspunsuri niciodată. În total muriseră peste şaptezeci de mii de oameni, dintre care mulți tineri, ca fetița femeii, îngropați sub şcoli prăbuşite.

Mai târziu, când am început să-i comemorez pe blog pe copiii decedați, mama unei eleve moarte la Beichuan avea să posteze următorul comentariu: „Am găsit numele fiicei mele pe blogul dumneavoastră: «Yang Xiaowan, 7 ani, elevă în clasa întâi la şcoala primară din Qushan»„. Şi avea să adauge: „Vreau doar să afle mai mulți oameni de fiica mea, Yang Xiaowan. A trăit fericită în lumea asta şapte ani. Sper să-şi aducă aminte cu toții de numele ei, precum şi de numele tuturor celor care au murit”.

Chiar dacă n-ar fi existat niciun cutremur, 2008 tot n-ar fi fost un an obişnuit. În conştiința publică, iminentele Jocuri Olimpice împărțeau spațiul cu dezastrele naturale şi cu cele provocate de om, fiecare dintre ele exacerbat de orbecăiala Beijingului în tentativa de-a impune varianta oficială. La sfârşitul lui ianuarie şi începutul lui februarie, mai multe viscole neobişnuit de puternice au paralizat rutele de transport zile în şir. Apoi o mişcare de protest lansată în februarie de guvernul în exil din Tibet a fost urmată în martie de o demonstrație împotriva stăpânirii chineze din Lhasa şi din alte locuri, care a fost reprimată de autoritățile chineze. Prin ceea ce scriam pe blog nu puteam să dau timpul înapoi şi să evit asemenea tragedii, dar cel puțin puteam să le reamintesc cititorilor mei ce anume declanşase protestele. În scurtă vreme aveam să fac chiar mai mult.

Cu doar şase săptămâni înainte de începerea Jocurilor Olimpice, mai multe crime oribile au fost comise într-o secție de poliție din suburbia Zhabei, în nordul Shanghaiului. Potrivit versiunii oficiale, un agresor mascat a

pătruns în imobil şi a reuşit să înjunghie un om de pază şi vreo zece poliţişti înainte de-a fi imobilizat; şase poliţişti au murit din cauza rănilor. Dată fiind gravitatea acestui atac asupra unui organ al statului, procesul lui Yang Jia, bărbatul acuzat de comiterea atacului, a fost învăluit în suspans şi speculaţii din capul locului, iar eu m-am hotărât să realizez un documentar despre acest episod.

În octombrie 2007, Yang Jia, care locuia la Beijing cu mama lui, muncitoare, plecase la Shanghai pentru sărbătorirea Zilei Naționale. După ce a închiriat o bicicletă, el a fost oprit pe stradă şi luat la întrebări de niște poliţişti care bănuiau că bicicleta fusese furată. Fiindcă s-a luat la harță cu ei, aceştia l-au dus la secție pentru cercetări. Lui Yang i s-a dat drumul la două noaptea, după care a sunat la 110 – numărul pentru situații de urgență al poliției – şi a purtat și o lungă discuție la telefon cu mama lui, căreia i-a spus că fusese bătut în secția de poliție.

După aceea, Yang Jia a depus o reclamație împotriva poliției şi, cu trecerea timpului, detaliile cazului au devenit tot mai greu de stabilit. Când Yang Jia a fost arestat, primele lui cuvinte au fost: „Dacă trebuie să suport asemenea rele tratamente toată viața, atunci prefer să fiu în afara legii. Orice-ați face, trebuie să-mi dați nişte explicații corecte. Dacă nu, atunci o să vi le dau eu pe-ale mele”.

Procesul a fost împănat cu vicii de procedură. Avocatul apărării numit din oficiu a refuzat să cheme martori-cheie şi n-a reuşit să cerceteze cauzele incidentului, blocând orice posibilitate de deschidere a unei piste noi. În sala de judecată, Yang Jia i-a cerut pur şi simplu avocatului să fie sincer şi direct şi să vorbească desluşit. De mai multe ori, în încercarea de-a provoca o discuție despre evenimentele care au dus la gestul lui de răzbunare, Yang Jia a insistat să primească răspuns la întrebarea „M-au bătut poliţiştii sau nu?”. Chiar şi după ce Yang Jia a fost condamnat la moarte,

autoritățile din Shanghai tot au refuzat să efectueze o evaluare psihologică, împiedicând astfel invocarea tulburărilor mintale şi sortindu-l morții pe Yang.

Când puterea administrativă este nelimitată, când puterea judiciară nu poate fi cercetată de nimeni, când informațiile sunt ascunse opiniei publice, societatea e silită să opereze în absența dreptății şi a moralității. Corupția puterii judecătoreşti este chipul public al unui organism politic aflat în faliment moral, o cicatrice care desfigurează epoca în care trăim.

Curtea de apel a menținut condamnarea la moarte şi, după ce scrisesem masiv despre cazul lui pe blog, n-am mai ştiut ce să spun. Doar o lună mai târziu, Yang Jia a fost executat. Mama lui, Wang Jingmei, a fost înştiințată abia după execuție. Femeii i se refuzase în permanență dreptul de-a vorbi în apărarea lui. În ziua când Yang fusese arestat, ea fusese reținută de poliția din Beijing, după care a fost internată într-un spital de boli psihice sub un nume fals şi supusă cu forța „îngrijirilor medicale".

China execută mai mulți oameni decât oricare altă țară – adică peste jumătate din numărul total de execuții din lume –, iar în această societate nedreaptă morții nu sunt singurele victime. A doua zi după executarea lui Yang am postat un material video cu o lumânare arzând, iar mai târziu am încărcat documentarul. El exprima anumite îndoieli cu privire la caz, cercetând motivele pentru care-i atacase Yang Jia pe polițişti şi contestând legitimitatea procesului judecătoresc. Am intitulat filmul *Un singuratic*.

Între timp, ochii lumii priveau în altă parte. Pe 8 august 2008, la Beijing se deschidea ediția a XXIX-a a Jocurilor Olimpice. Pe durata următoarelor două săptămâni, lumea a devenit mai mică, păstrând totuşi destul loc pentru putere şi capital, dar nu şi pentru altele, mai cu seamă pentru cetățenii percepuți de presa chineză ca fiind „nu foarte

importanți”. Muncitorii migranți fuseseră alungați din Beijing şi multe magazine trăseseră oblonul: plăcerile de zi cu zi ale oamenilor obişnuiți fuseseră suspendate pentru a se satisface toanele autorităților.

Înfățişarea Cuibului de Pasăre trebuia să transmită mesajul că libertatea era posibilă: integrarea aspectului său exterior cu structura la vedere sintetiza ceva esențial despre democrație, transparență şi echitate. În apărarea acelor principii, am decis acum să mă distanțez de Jocurile Olimpice, care serveau doar ca propagandă naționalistă şi autoelogioasă. Libertatea este premisa onestității, iar fără libertate competiția este o mascaradă.

Wang Fen ajunsese acum la capătul primelor săptămâni de sarcină, iar după un control prenatal pe 8 august, ziua festivității de deschidere a Jocurilor Olimpice, ne-am aşezat într-o cafenea nu departe de apartamentul ei. Urma să devin tată – un eveniment important al vieții şi, la fel ca alte schimbări decisive din viața mea, unul care s-a anunțat pe nepusă masă şi a fost acceptat cu brațele deschise. Nu există nimic mai abrupt decât o sarcină şi nimic mai derutant decât perspectiva de-a fi tată. Însă un lucru era cert: copilul avea să garanteze o legătură permanentă între Wang Fen şi mine.

În timp ce festivitatea de deschidere începea şi artificiile explodau pe ecranul televizorului din spatele meu, am mâzgălit câteva reacții pe spatele buletinului medical al lui Wang Fen: „În lumea asta unde totul are o dimensiune politică, ni se spune acum că nu trebuie să politizăm lucrurile: acesta e un simplu eveniment sportiv, desprins de istorie, idei şi valori – desprins chiar şi de firea omenească. Politica ne reaminteşte mereu cine a construit două lumi diferite şi două visuri total diferite. Sunt multe lucruri pe care e nevoie să le repudiem, dar mai întâi hai să ne luăm adio de la autocrație, indiferent ce formă capătă şi indiferent

cum e justificată, fiindcă rezultatul e întotdeauna acelaşi: refuzul egalității, pervertirea justiției, denaturarea fericirii”.

La o sută de zile după cutremurul de la Wenchuan, recolta de medalii de aur a Chinei la Jocurile Olimpice a depăşit-o cu mult pe cea a delegației americane, iar nația a zâmbit fals întregii lumi. Jocurile Olimpice erau menite să constituie apogeul a treizeci de ani de creştere şi reformă – o petrecere de majorat național, care să arate restului lumii cât de mult se schimbase China. Însă pentru mine ele erau o dovadă că nu se schimbase nimic esențial. Credința şi ideologia nu mai erau adevăratul câmp de luptă. Adevăratul câmp de luptă era profitul – doar profitul –, care trecea dincolo de regiuni, conglomerate şi națiuni, inspirat de visul globalizant al puterilor capitaliste. Regimul chinez căuta să minimalizeze hăul ideologic care-l separa de democrațiile lumii, iar prin criticarea fățişă a acestui fenomen devenisem o oaie neagră, un adversar politic şi o amenințare potențială.

În vara anului 2008 a fost descoperită melamină – o substanță care poate să provoace pietre la rinichi şi să declanşeze disfuncția renală – în laptele praf pentru nou-născuți şi în alte produse lactate vândute în China. Însă guvernul a trecut cu bună-ştiință sub tăcere rapoartele potrivit cărora cantități uriaşe de lapte praf cu melamină intraseră pe piață, iar faptele au ieşit la iveală abia după încheierea Jocurilor Olimpice. În acel moment, treizeci de milioane de copii fuseseră deja afectați de laptele praf contrafăcut.

În ultima zi a lui 2008 mi-am pus semnătura pe o pungă din celebrul „lapte praf Sanlu”, care produsese atâtea pagube, şi am scos-o la licitație online. Prețul de plecare al pungii a fost de doar 20 de yuani, dar până la urmă s-a vândut cu 1 600. Din încasări am cumpărat nişte haine groase de iarnă, pe care le-am împărțit petenților din

provincie care dormeau pe sub podurile din Beijing, în timp ce aşteptau ca instanțele să se ocupe de cazurile lor.

În anul acela urmărisem evenimentele curente mai atent ca niciodată: de la ninsorile apocaliptice de la începutul anului, când foarte mulți salariați au rămas izolați fără perspective, până la rapoartele înăbuşite despre tulburările din Tibet, euforia grotescă a Jocurilor Olimpice de la Beijing şi toate cocktailurile toxice din societatea chineză, chiar mai perfide decât melamina din laptele praf pentru nou-născuți. Am văzut ce drum absurd şi sfâşietor urmase China din 1978 încoace şi ce fructe amare culesese.

Spre sfârşitul lui 2008, autoritățile făceau deja eforturi susținute să-mi închidă blogul. Într-o zi am constatat că funcția de comentare fusese dezactivată şi am ştiut că era doar o chestiune de timp până la suspendarea completă a blogului. M-am simțit neputincios. „Nu vă faceți iluzii pentru mine”, a fost ultima mea declarație publică din 2008.

În timp ce anul se apropia de sfârşit, am aranjat ca mai mulți membri ai echipei mele să strângă material filmat despre eforturile de recuperare din Sichuan, pentru un documentar despre cutremur. Nu uitasem de rugămințile părinților din Beichuan privind o cercetare amănunțită a prăbuşirii şcolilor şi un omagiu adus vieților elevilor morți acolo, şi aveam de gând să răspund personal de întocmirea unei liste cu victimele copii. În Wenchuan am stat de vorbă cu părinții a peste o sută de copii şi i-am ascultat vorbind despre dezastru, despre eforturile de redresare şi despre măsurile de „menținere a stabilității” care au fost luate – încercarea guvernului de-a le închide gura celor care insistau pentru desfășurarea unei anchete legate de improvizațiile făcute la ridicarea tuturor acelor şcoli. Mai simplu spus, guvernul nu şi-a respectat niciodată promisiunea de-a cerceta calitatea construcțiilor, iar numele copiilor care muriseră tot nu fuseseră date publicității.

În martie 2009, din studioul meu din Caochangdi, am dat peste o sută de telefoane la şcoli şi agenții guvernamentale din Sichuan. Am vorbit cu administratori provinciali, municipali şi regionali din oficiile pentru educație, apărare civilă şi securitate publică, precum şi cu toate şcolile afectate, şi le-am cerut să-mi furnizeze numele copiilor decedați. Reacțiile au fost neobişnuit de asemănătoare.

La început mi-au spus că nu au nicio listă. Pe urmă au recunoscut că exista o listă, dar au declarat că n-o puteau transmite mai departe: toate elementele de interes public fuseseră deja prezentate, iar ceea ce nu fusese făcut public era secret de stat. O asemenea explicație era rizibilă, bineînțeles, iar când am spus asta, interlocutorul m-a întrebat cine sunt, convins că trebuia să fiu un element ostil, aflat în solda unei puteri străine şi împotriva Chinei – câțiva m-au întrebat de-a dreptul dacă eram spion sau agent al CIA. „Nu faci decât să pui sare pe rănile părinților”, au spumegat ei. „Dacă ți-ai fi ținut gura, până la ora asta ar fi uitat deja.” Însă în fiecare zi primeam mesaje de la părinți a căror singură speranță era că micuții lor nu aveau să fie uitați. Calitatea construcțiilor școlare era un subiect tabu: presa care se ocupa de cutremur vorbea doar despre succesul cu care partidul a condus poporul în lupta sa triumfătoare împotriva dezastrului.

Taifeng, 2015

Am anunțat inițierea unor cercetări privind numele copiilor ucişi la cutremur şi am denumit-o „anchetă cetățenească”. Iată cum le-am prezentat-o cititorilor:

ANCHETĂ CETĂȚENEASCĂ
ADEVĂR. RESPONSABILITATE. DREPTURI.

Cu zece luni în urmă am vizitat zonele din Sichuan lovite cel mai dur de cutremur şi am văzut o durere şi o teamă de neconceput. Astăzi încă nu ştim numele copiilor care ne-au părăsit când s-a produs cutremurul şi nici nu înțelegem de ce-au trebuit să ne părăsească.

Autoritățile ne spun că morțile copiilor nu au nicio legătură cu ele: morțile erau inevitabile, de neocolit – aşa au declarat experții. Corupția nu poate fi pusă în discuție, „construcția din resturi de tofu" [o metaforă pentru munca făcută de mântuială, cu materiale proaste] e tabu, dovezile neplăcute sunt şterse. În numele „menținerii stabilității", autoritățile amenință, fac arestări şi comit abuzuri la adresa părinților care insistă pentru desfășurarea unei investigații, încălcând constituția şi unele drepturi fundamentale ale omului.

Respingând amnezia, respingând minciunile, declanşăm o „anchetă cetățenească", spre a ne aminti de morți şi spre a arăta preocupare pentru vii, spre a ne asuma răspunderea aflării fiecărui nume de copil şi a trecerii lui în evidențe. Vă rog să țineți minte: în fiecare zi când nu vom pleca, nu vor pleca nici aceşti copii. Asta face parte din rațiunea noastră de-a fi şi este o misiune pe care nu o vom abandona.

Pe cei dornici să ia parte la ancheta cetățenească îi rog să-şi lase datele de contact. Acțiunile voastre sunt lumea voastră.

Aproape o sută de oameni s-au oferit voluntari să participe. I-am organizat în mici echipe de câte doi sau trei oameni, care au vizitat zonele afectate de cutremur. Cei treizeci şi unu de voluntari din prima fază a anchetei au petrecut patru luni în Sichuan şi au vizitat patruzeci şi cinci de oraşe şi optzeci şi şapte de şcoli din şaptesprezece districte grav afectate. Unsprezece voluntari din faza a doua au dus lucrurile mai departe, vizitând treizeci şi unu de

oraşe şi cincizeci şi patru de şcoli într-o perioadă de patruzeci de zile. Prin SMS-uri, apeluri telefonice şi e-mailuri, ei au trimis numele la studioul meu din Beijing. Am stat mereu aproape de computer, organizând datele şi postându-le online.

În cimitire, mormintele săpate recent nu aveau nume, ci doar numere. Autoritățile locale au impus un embargo total asupra informațiilor, au refuzat interviurile, le-au interzis părinților să ia legătura cu oameni din afară şi, mai presus de orice, au interzis dezvăluirea numelor. Toți părinții au suportat o formă sau alta de hărțuire; au fost reținuți, amenințați şi chiar bătuți, iar în cele din urmă au fost siliți să semneze o înțelegere potrivit căreia nu aveau voie să-şi mai vâre nasul în chestiunile legate de neglijență, în caz contrar pierzând compensațiile băneşti pentru moartea celor dragi, precum şi ajutoarele locative. Din această cauză, de multe ori ei n-au divulgat nici măcar informații elementare.

În ceea ce-i priveşte, voluntarii noştri au fost în permanență reținuți, interogați şi agresați de poliție. Într-o anumită împrejurare, doi tineri colegi au fost opriți în vestul Sichuanului. Polițiştii au deschis portbagajul taxiului, cu camera video în funcțiune, şi au scos un pistol de sub un pled aflat acolo. Cei doi voluntari, văzând pistolul pentru prima oară, habar n-au avut dacă era al taximetristului sau fusese plantat de polițişti. Au paralizat de frică, fiindcă în China deținerea unei arme de foc este un delict grav. Au fost siliți să se ghemuiască la pământ şi să-şi pună mâinile pe cap, stând cu fața la un zid. „Cine-i Ai Weiwei ăsta?”, au vrut să ştie polițiştii. Ce avea de gând să facă? De ce strângeau nume? Ce organizație se afla în spatele acțiunii?

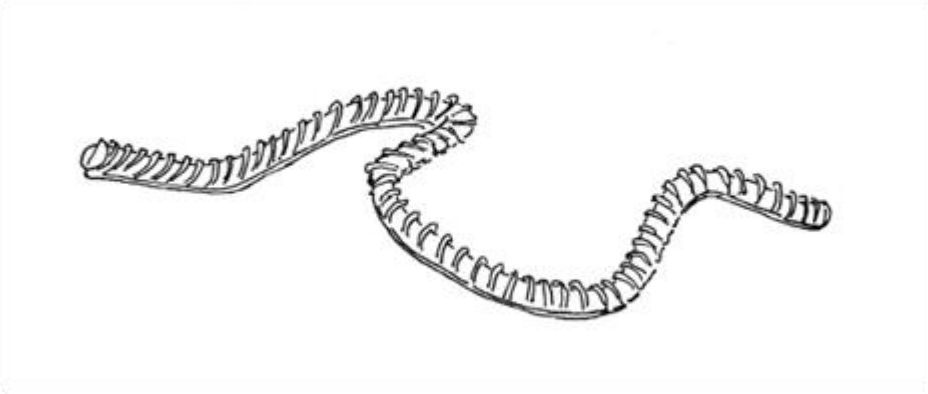

După şase luni de eforturi susținute ale echipei noastre, care suportase mai multe arestări, confiscări de consemnări şi ştergeri de benzi audio şi casete video, am încheiat ancheta. Din ruinele şcolilor am strâns mostre de beton şi armături, am examinat planurile inițiale de proiectare ale unora dintre clădiri şi am găsit dovezi ale unor deficiențe grave privind construcția. Ancheta cetățenească a prelucrat date din şaptesprezece districte, oraşe mari, ținuturi, oraşe mici şi sate afectate de cutremur şi a identificat şi confirmat numele a 5 196 de elevi care muriseră, împreună cu vârsta, sexul, şcoala şi clasa, precum şi cu informații de la părinți. Cu ajutorul a sute de interviuri cu părinți îndurerați, am realizat un documentar intitulat *Obrajii fetiței*.

După anchetă am adresat 183 de apeluri autorităților centrale şi autorităților locale din Sichuan, solicitând furnizarea de informații privind politicile de ajutorare în caz de cutremur, verificarea pagubelor produse de cutremur,

împrejurările în care s-au produs decesele, evaluarea clădirilor, detalii despre felul în care erau cheltuite fondurile de ajutorare donate şi eforturile de recuperare de după cutremur. Am trimis mii de întrebări cu totul şi n-am primit nici măcar un răspuns direct la vreuna dintre ele. În ultimă instanță, lucrul care m-a şocat cel mai mult, dincolo de moartea tragică a atâtor copii, a fost indiferența crescândă a oamenilor față de tot – cum au abandonat cauza, au uitat de ea, au tăcut –, ca şi cum dezastrul n-ar fi avut nicio legătură cu ei.

Se părea că mă transformasem din artist în activist social. Nu e greu deloc să devii activist social: de îndată ce începi să-ți exprimi preocuparea față de viitorul națiunii, ai pornit deja pe un drum care ar putea să te ducă direct la închisoare. Însă într-un sens anume, mă aflam în fața unui regim fragil şi mi-am dat seama că trebuia să intru în acțiune şi să-i dau în vileag ticăloşia. Văd ceea ce este în fața mea ca pe ceva „de-a gata”, la fel ca pisoarul lui Duchamp. Realitatea creează posibilități mai mari pentru arta mea, iar conştiința acestui fapt e sursa încrederii pe care o am.

Internetul mi-a dat posibilitatea să leg exprimarea individuală de interesele colective, ca să-i fac pe oameni să fie conştienți că, şi dacă li se pare că nu le pasă de politică, odată ce văd ce se petrece, vor spune ei înşişi: „Hei, lucrurile nu pot să continue aşa!” Şi totuşi, aceste prilejuri de modelare a părerilor erau mult mai scurte decât mi-ar fi plăcut – uneori de doar câteva secunde –, fiindcă fiecare crâmpei de informație pe care-l trimiteam dura doar până îl ştergea cenzorul. În acelaşi timp, dacă nu foloseam pe deplin ocaziile care mi se iveau, tot ce rămânea pe internet în China erau ipocrizii şi clişee detestabile – toate, insulte la adresa inteligenței oamenilor.

Orice discuție despre drepturile omului devine inevitabil un subiect politic, aşa că am devenit, fireşte, o figură politică. Nu e nimic rău în asta: trăind în această epocă, eşti nevoit să-i înfrunți realitatea. Dacă arta nu se poate ocupa de viață, nu are viitor.

Capitolul șaisprezece

Tulburarea păcii

2009 a fost un an tumultuos şi am avut noroc că i-am supraviețuit. Când luna s-a ridicat peste Beijing în seara zilei de 9 februarie, de Sărbătoarea Lampioanelor, a părut deosebit de mare şi de rotundă. Puțin după opt seara, la nord de al Treilea Inel Rutier Estic, un incendiu a izbucnit în clădirea-satelit de lângă noul sediu al Televiziunii Centrale Chineze. În timp ce vuia scăpat de sub control, focul a iluminat cerul; un spectator a făcut o fotografie şi a urcat-o pe blogul lui, iar în câteva ore site-ul lui a avut peste 370 000 de vizitatori. O perioadă, spectacolul rar al acestei portavoce a dictaturii care ardea a fost cea mai populară imagine de pe internet din China. În timp ce priveam flăcările care mistuiau această clădire simbolică, îmi doream să se prăbuşească toată şandramaua şi să dispară şi maşinăria de propagandă pe care o reprezenta.

Deşi ancheta noastră cetățenească s-a desfăşurat fără hopuri în acel an, am avut de-a face deopotrivă cu noi prilejuri şi cu noi obstacole. Am devenit mai sigur de rolul pe care îl jucam în interacțiunea comunităților care-i includeau pe cititorii mei, lumea artei şi publicul chinez – chiar în timp ce duşmanii mei din statul chinez deveneau tot mai convinși că eram o amenințare. Acel incendiu sub o

lună plină a fost un preludiu adecvat pentru toată povestea: o combinație de hazard, pericol şi dramă.

Două săptămâni mai târziu, în toiul nopții, la televizorul din secția de obstetrică a Spitalului Amcare pentru femei şi copii din Beijing se difuzau imagini de la a optzeci şi una ceremonie de decernare a Premiilor Oscar, iar pe scenă l-am văzut pe Robert De Niro oferindu-i lui Sean Penn statueta de aur pentru cel mai bun actor. „Avem şi noi un mic premiu”, mi-a spus Wang Fen. Naşterea decursese fără probleme – totul durase doar douăsprezece minute. Sora îl ținuse pe bebeluş cu capul în jos şi-l lovise de două ori peste tălpi, făcându-l să scoată un țipăt zdravăn. Acum Wang Fen stătea în pat calmă şi liniştită, obosită, dar relaxată.

I-am spus fiului meu Ai Lao. Aşa îi spuneau oamenii tatei, dat fiind că Lao („bătrân”) este un apelativ respectuos pentru cineva în vârstă, iar Ai Lao şi bunicul lui s-au născut la aproape o sută de ani distanță. Aducerea posterității în lume nu se numărase niciodată printre scopurile mele, iar ideea unei vieți de familie stabile mi se părea ceva nou, aşa că în clipa când m-am gândit cum avea să se transforme bebeluşul acela, încet, dar sigur, într-un adult ca mine şi ca mama lui, la început am căzut pradă unei nelinişti profunde.

Tații joacă un rol limitat în primele câteva săptămâni din viața unui nou-născut, şi în aceeaşi lună un tam-tam mediatic privind scoaterea la licitație a două capete de animal din bronz din secolul al XVIII-lea mi-a mutat o parte a atenției de la fiul meu şi de la mama lui, iar în cele din urmă mi-a devenit sursă de inspirație pentru o nouă operă de artă.

Capetele de bronz făcuseră parte inițial dintr-un set de douăsprezece simboluri zodiacale care fuseseră create de un iezuit italian, Giuseppe Castiglione, pentru împodobirea unei fântâni din Yuanmingyuan, Vechiul Palat de Vară de la

marginea Beijingului. În 1860, când o forță expediționară anglo-franceză a pătruns în curtea palatului şi a început să prade, setul de capete a dispărut, iar ulterior o parte dintre ele au ajuns în mâinile unor colecționari occidentali. Acum, la o licitație desfăşurată la Paris cu opere de artă din colecția răposatului Yves Saint Laurent, cei de la Christie's scoseseră la vânzare capul de şobolan şi pe cel de iepure.

În lunile de dinaintea Jocurilor Olimpice de la Beijing, mulți oameni din China fuseseră cuprinşi de un zel naționalist care încă se manifesta din plin. Autoritățile chineze au denunțat cu vehemență scoaterea la licitație a celor două capete şi au amenințat cu o reacție dură împotriva celor de la Christie's, iar într-o tentativă de evidențiere a patriotismului, un ofertant chinez a solicitat repatrierea sculpturilor, ca parte a „tezaurului național". Toată afacerea a ajuns la cote absurde; ca o ironie, capetele de bronz fuseseră create în primul rând ca bibelouri ale stăpânitorilor manciurieni ai Chinei, care cuceriseră China în secolul al XVII-lea şi-i trataseră pe chinezii Han ca pe supuşii lor. Am întrebat pe blog: „Cărui sclav i-ar plăcea biciul cu care a fost bătut?" Ca student, petrecusem mult timp în apropierea şi înăuntrul Vechiului Palat de Vară şi am mirosit ipocrizia indignării provocate de jaful englezilor şi al francezilor. „Vechiul Palat de Vară e în ruină nu doar din cauza invadatorilor străini", am subliniat. „Până în anii 1980, marmura de la palat a fost luată de fermieri şi folosită la construirea cocinelor."

M-am hotărât să creez un set nou şi complet de capete zodiacale, la o scară mai mare decât originalele. Cele şapte capete care supraviețuiseră ofereau modele potențiale de la care să plec în creația mea, însă am făcut câteva adaptări – de exemplu, capul original de tigru semăna mai mult cu un cap de urs (poate Castiglione nu văzuse niciodată un tigru adevărat) –, iar în cazul celor cinci animale ale căror capete

se pierduseră m-am bazat integral pe imaginație. Aşa cum avea să observe un critic mai târziu, proiectul avea să complice discuțiile privind repatrierea, moştenirea culturală comună şi înțelegerea contemporană a artei.

Aveam de gând să-mi expun setul de capete de bronz într-un loc public din New York City, ca să fie văzute de multă lume. Realizarea sculpturilor a durat mult, dar, cu sprijinul prietenului meu Larry Warsh, sculptorul Li Zhanyang şi cu mine am reuşit în cele din urmă să terminăm *Cercul animalelor / Capete zodiacale*. În apropierea bazinului din fața Hotelului Plaza, la intersecția dintre Fifty-ninth Street şi Fifth Avenue, cele douăsprezece capete de animale au fost dispuse în arc de cerc. La inaugurare, pe 2 mai 2011, primarul Michael Bloomberg a ținut un discurs impresionant pe ploaie, iar câțiva artişti au citit fragmente de pe blogul meu şi au cerut eliberarea mea din detenție – fiindcă în acel moment, de aproape o lună, eram ținut într-un loc secret din Beijing.

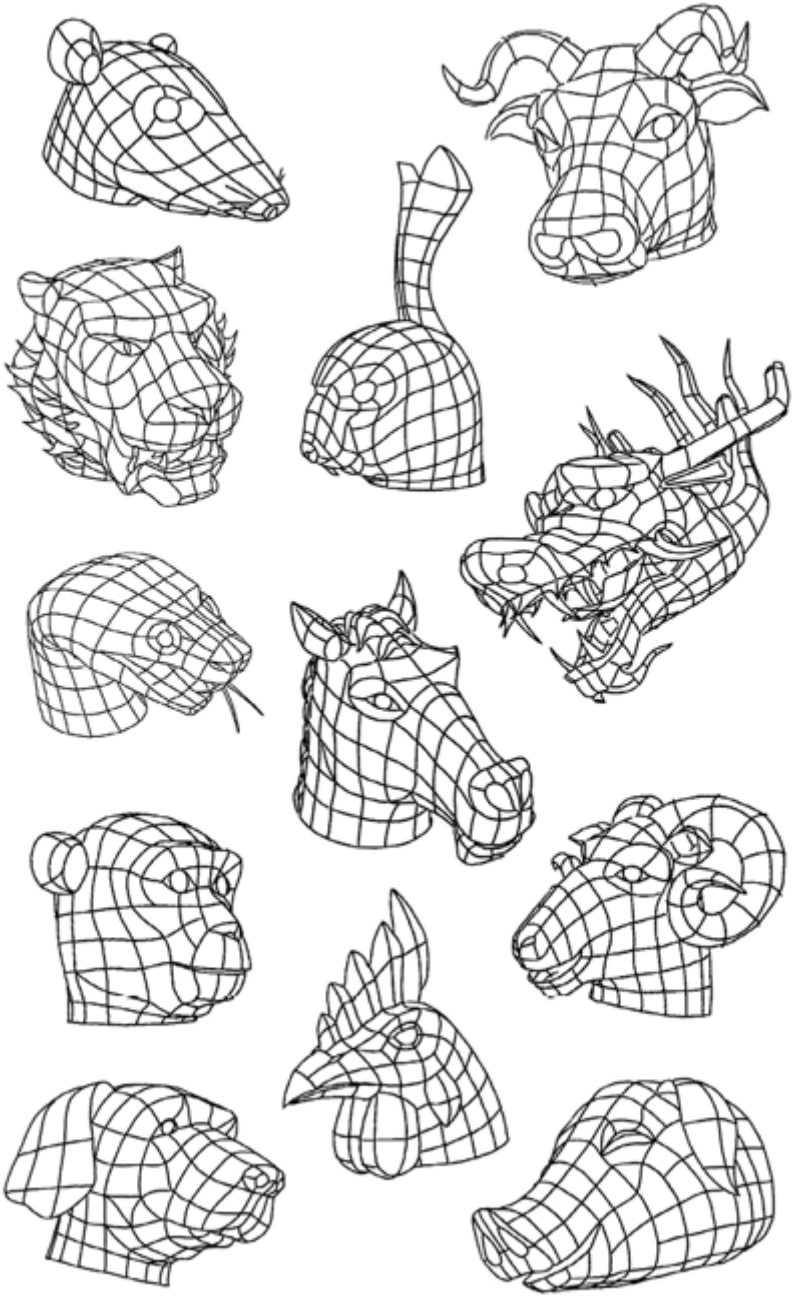

Studiu pentru *Cercul animalelor / Capete zodiacale*

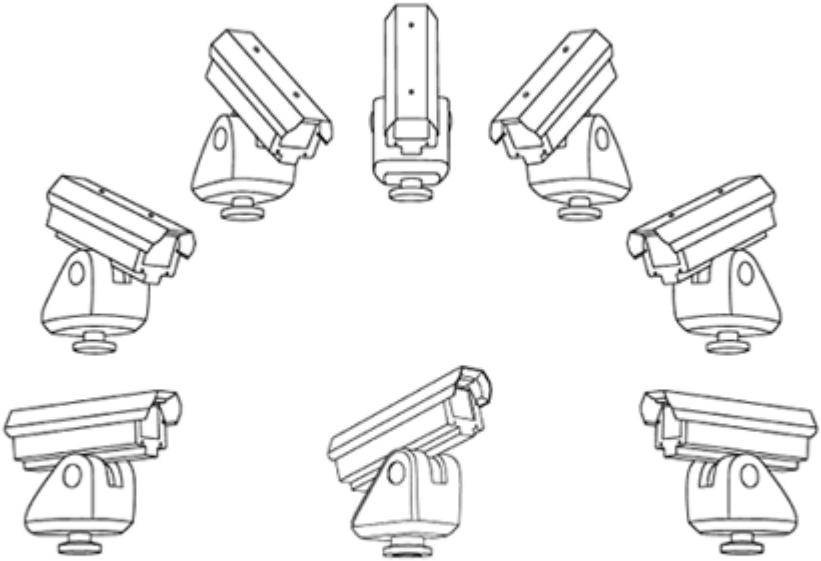

De când a început ancheta cetățenească pe care am inițiat-o în martie 2009, camerele de supraveghere au răsărit ca ciupercile peste tot în jurul studioului meu. Peste zi, polițiști în haine civile stăteau de pază cu rândul, iar

noaptea se înghesuiau într-o berlină albă fără însemne. Din punctul meu de vedere, nu erau mai amenințători decât şorecarii care se roteau pe cer, şi în scurt timp m-am obişnuit să fiu sub observație. Neavând nimic de ascuns, nu aveam de ce să mă tem şi eram în largul meu în tot ce făceam în aer liber – transparența avea să lucreze în favoarea mea. Însă nu s-au limitat la asta. N-a trecut mult şi au căutat contactul direct.

Pe magistrala estică Dongfang, în cartierul Chaoyang din Beijing, se ridica un grup de clădiri proiectate într-un stil funcționalist brut, ca un sediu de companie, împrejmuit cu sisteme de înaltă securitate: era Ambasada Statelor Unite. Când Nancy Pelosi, preşedinta Camerei Reprezentanților, a vizitat Beijingul la sfârşitul lui mai 2009, ambasada a invitat mai mulți oameni la recepția oferită în onoarea ei, printre care şi pe mine.

Pelosi a părut foarte relaxată când a vorbit. Proiectul ambasadei, a glumit ea, preluase cu succes elemente din tradiția chineză. Mai era o săptămână şi se împlineau douăzeci de ani de la reprimarea protestelor studențeşti din 1989, dar ea n-a menționat drepturile omului sau Tibetul şi a vorbit doar despre mediu şi despre climă. După prăbuşirea pieței şi investirea lui Obama ca preşedinte, politicienii occidentali veniți în vizită, dornici să obțină ajutorul Chinei pentru rezolvarea crizei financiare, evitau pe față subiectele delicate. Drepturile omului erau minimalizate în interesul globalizării şi al creşterii economice, confirmându-se astfel că, și în Est, și în Vest, banii făceau legea. Îmi dădeam seama că lucrurile nu aveau să iasă bine: dificultățile cu care se confruntau Statele Unite şi Europa nu aveau să dispară prin alierea cu China – dimpotrivă, adevăratele probleme erau abia la început.

Am plecat devreme de la recepție şi mi-am croit drum prin numeroasele filtre de securitate de la ambasadă.

Punând mâna pe telefon după ce am urcat în maşină, am văzut că mă sunase mama, așa că am sunat-o înapoi. În şoaptă, mi-a spus că mai mulți oameni de la securitatea publică mă aşteptau la casa ei din Dongsi Shisantiao. „Vin imediat”, i-am zis.

Psihologic, mă pregătisem deja pentru aşa ceva, dar nu-mi trecuse prin cap că autoritățile aveau să se înființeze acasă la mama. Ce a urmat a semănat cu o scenă dintr-un roman absurd şi prost scris. În curtea mamei am dat peste trei străini: doi în uniforme de poliție şi unul în civil, tuns periuță, în stilul la modă la Beijing, care purta o geantă în bandulieră. Fără să-mi dea vreo explicație, m-a întrebat unde stau.

L-am rugat politicos, dar ferm să se legitimeze. Nu era reacția pe care o aştepta şi l-am cam descumpănit. „Nu am buletinul la mine”, mi-a spus, după care mi-a îndrugat câteva pretexte. Nu aveam niciun interes să mă cert cu el, iar când a refuzat să plece, am pus mâna pe telefon şi am sunat la poliție, ca să-i raportez prezența nedorită. Polițiştii sunt obligați să aibă legitimațiile la ei şi să fie gata să le prezinte – deşi celor mai mulți chinezi nu le-ar trece prin cap s-o ceară.

Stând temătoare lângă mine, mama m-a îndemnat să fiu mai cooperant. „Vorbeşte frumos”, m-a sfătuit ea. „Fii înțelegător.” Dar mi-am zis că dacă tot voiau să se țină după mine până acasă, măcar să respecte naibii regulile şi procedura; nu eram dispus să capitulez docil, sub ochii mamei. Bărbatul în civil ajunsese la capătul răbdării, în timp ce vorbea la telefon cu superiorii.

N-a trecut mult şi au mai venit doi polițişti – agenți din forțele de proximitate, care răspunseseră apelului meu. Când le-am cerut nou-veniților să se legitimeze, mi-au spus că şi ei îşi lăsaseră legitimațiile la secție, iar la insistențele mele n-au avut încotro şi s-au întors după ele. Mai târziu

ne-am dus cu toții la secția de poliție, unde am depus o reclamație. Între timp, Periuță mai avea puțin şi se urca pe pereți de frustrat ce era. Era clar că lucrurile nu evoluaseră conform planului, deşi până la urmă poliția fusese în stare să-mi clarifice statutul locativ, un amănunt esențial şi care – mi-am dat seama mai târziu – avea să fie important în chestiunile de jurisdicție dacă poliția se hotăra să formuleze acuzații împotriva mea pe viitor. Se lăsase întunericul, iar când am plecat de la secție le-am spus:

— Data viitoare când aveți treabă cu mine, nu uitați să aduceți cătuşele.

Mai târziu am postat relatarea incidentului pe blog. „Ai mare grijă!" m-au sfătuit unii cititori îngrijorați. „Chiar eşti pregătit să fii arestat?" „Sunt pregătit", am răspuns, „sau, mai bine zis, nu e nevoie de pregătiri. În fond, sunt un simplu individ, aşa că tot ce pot să le dau şi tot ce pot ei să primească este Ai Weiwei."

În cele din urmă, activitatea mea online mă transformase în țintă, dar era prea târziu să mai dau înapoi. Deşi acum miza mea era mai mare, fiindcă devenisem tată, aveam cu atât mai multe motive să lupt pentru un viitor mai bun, care să-i țină pe copiii din China departe de rele.

„Respingeți cinismul, respingeți cooperarea, refuzați să vă lăsați intimidați, refuzați să «beți ceai»„ – asta am scris în grabă pe 28 mai. Am simțit că ar putea fi ultima ocazie în care să-mi precizez poziția. Invitarea unui disident să „bea ceai" este metoda secretă a poliției de-a emite un avertisment, felul lor de-a te intimida şi de a-ți slăbi rezistența. Însă autocenzura duce la autoînjosire, iar timiditatea este drumul spre disperare.

Oamenii m-au întrebat: *Cum îndrăzneşti să scrii asemenea lucruri pe blog?* Le-am răspuns: *Dacă nu le scriu, ajung într-o situație şi mai periculoasă. Dar dacă le scriu, s-ar putea să se schimbe ceva.* E mai bine să vorbeşti decât să n-

o faci: dacă ar fi vorbit toată lumea, societatea asta s-ar fi transformat de mult. Schimbarea se produce când fiecare cetățean spune ce vrea să spună; tăcerea unuia îl expune primejdiei pe celălalt.

Nu după multă vreme am fost sunat de un oficial al Partidului Comunist de la Asociația Scriitorilor, care m-a îndemnat să-mi țin gura în următoarele zile – până la comemorarea a douăzeci de ani de la masacrul de la Beijing din 4 iunie 1989. I-am spus că nu pot să-i promit aşa ceva. Nici nu s-a terminat bine convorbirea şi am constatat că dispărusem din cyberspațiul chinez. Nu mai puteam să intru pe propriul meu blog; cele trei mii de postări pe care le scrisesem şi cele zece mii de fotografii pe care le încărcasem în decursul a trei ani şi şapte luni nu mai existau; până şi căutarea online a numelui „Ai Weiwei" dădea zero rezultate – numele meu devenise tabu.

Atrăsesem atenția societății nu datorită reputației mele de artist, ci datorită prezenței mele online. După ce am început ca un analfabet informatic care tasta cu un singur deget, devenisem un blogger veteran, care posta până la cinci materiale pe zi, iar în ochii celorlalți duceam o luptă sisifică, postând lucruri care erau şterse în mod constant. În clipa când mi-a dispărut blogul, m-am simțit ca şi cum aş fi fost rupt în bucăți; ştiam că asta însemna sfârşitul anchetei noastre cetățeneşti. Exista un motiv simplu pentru care guvernul nu lăsa o voce alternativă să se exprime şi dorea ca vocea aceea să dispară: oamenii de la putere ştiu că odată ce există un schimb liber de idei, zilele lor sunt numărate.

Pe 29 mai, la o zi după ce mi-au fost închise blogurile, am înființat un microblog pe o platformă chineză numită Fanfou şi, de asemenea, mi-am deschis un cont de Twitter care să ajungă la cititorii din afara Chinei. Microblogul de pe Fanfou punea la dispoziție un spațiu minunat pentru comentarii spontane: formatul său succint conferea lejeritate temelor

serioase, permițându-i – măcar o vreme – să nu atragă atenția guvernului. Aveai libertatea să postezi, să comentezi, să stai de vorbă sau pur şi simplu să spui prostii, atâta timp cât erai lapidar. Când am postat în glumă „Dat fiind că nu există nicio problemă de securitate a statului, artistul Ai Weiwei nu a fost dus astăzi la secție pentru cercetări”, în câteva clipe au apărut zeci de reacții la fel de hazlii, care mi-au reaşezat cuvintele în diferite combinații, cum ar fi: „Dat fiind că există o problemă de securitate, astăzi Ai Weiwei a dus statul la secție pentru cercetări”, „Dat fiind că statul e implicat în securitatea lui Ai Weiwei, problema a fost dusă la secție pentru cercetări” sau „Dat fiind că Ai Weiwei e implicat în protejarea securității statului, securitatea a fost dusă de stat la cercetări”.

În timp ce stăteam pe scaun, monitorul din fața mea părea aidoma unei caracatițe uriaşe, ale cărei tentacule se legau de orice colț din lumea internetului. Pe când tastam cu cele două degete mijlocii, imaginându-mi felul în care o asemenea acțiune ar putea pune capăt acestei lumi vechi şi decadente, am avut un sentiment de imponderabilitate. Pe microblog, toate postările erau scurte; nu aveai în față un ocean, ci un pârâiaş care murmura neîntrerupt şi mă purta pe apa lui nesfârşită, actualizându-mi şi lărgindu-mi spațiul fără încetare.

Trecuse o zi de când îmi fusese închis blogul şi îmi înființasem microblogul – o zi în care deznădejdea a făcut loc repede unei anticipări nerăbdătoare. La momentul aşteptat, cenzorii de pe internet mi-au închis şi microblogul, însă apoi fanii mi-au înființat mai multe conturi noi, folosind identități false ca „Weiweiwei”, „Weiwei Ai”, „Wei Aiai” şi „Ai Weilai”, iar un timp lucrurile au fost atât de derutante, încât au zăpăcit de tot sistemul de cenzură, făcându-l incapabil să-şi dea seama dacă vreunul sau toate microblogurile îmi aparțineau cu adevărat. Am reacționat cu şi mai multă emoție,

îndemnându-mi cititorii să-şi afirme personalitatea – să le arate degetul mijlociu autorităților înainte să le fie tăiat. Puterea consta tocmai în aceste interacțiuni spontane şi fragile. Şi totuşi, zilele acelea amețitoare nu au durat mult.

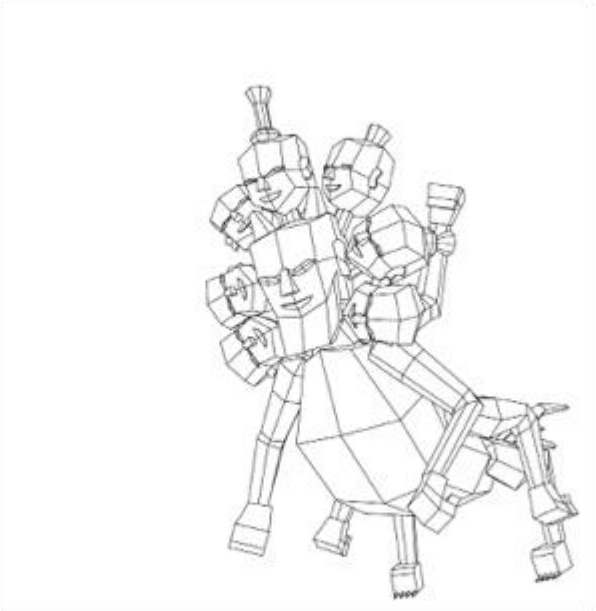

În 2009, folosirea internetului în China crescuse deja enorm, iar protestele publice din orice parte a țării atrăgeau o atenție masivă în mediul online. Argumentând că „stabilitatea are prioritate față de orice altceva”, autoritățile au reacționat în consecință. Bugetul alocat pentru „menținerea stabilității” începea să depăşească bugetul național pentru apărare, iar controlarea internetului a

continuat să se intensifice. N-a fost închis doar microblogul meu – după aproape o lună, a fost închis şi Fanfou. Îmi rămăsese Twitter-ul, însă el se afla de cealaltă parte a *firewall*-ului chinez şi aveam nevoie de VPN[1] ca să „trec peste zid”. De îndată ce am obținut acces la Twitter, am rămas conectat până spre dimineață, ceea ce înseamnă că am dormit considerabil mai puțin. În eforturile de a fi prezent online, arta mea a trecut pentru o vreme în plan secund. Trebuia să găsesc o arenă unde să poată ajunge şi ea la public.

Muzeul de artă Mori, cocoțat la ultimul nivel al Turnului Mori din Dealurile Roppongi, este cel mai frumos spațiu artistic din Tokyo. Aici s-a ținut, în iulie 2009, cea mai mare expoziție individuală de care avusesem parte până atunci. Organizată de Mami Kataoka, expoziția *Conform cu ce?* a prezentat douăzeci şi şase dintre lucrările mele expuse în trei galerii, sub titlurile „Forme şi mase fundamentale”, „Structură şi meşteşug” şi „Reformă şi moştenire”. În foaier am atârnat un candelabru uriaş ale cărui contururi se modificau spectaculos în timp ce urcai sau coborai cu liftul, iar intrarea era acoperită cu peste o sută de fotografii ale stadionului Cuibul de Pasăre în diverse etape ale construcției, coastele expuse ale scheletului său semănând cu osemintele unui dinozaur.

O altă instalație nouă era o sculptură, *Kippe*, care combina două materiale foarte diferite într-o unitate strânsă. Primul element erau niște bare paralele recuperate dintr-o fabrică abandonată: în patria socialistă pe care mi-o aminteam din tinerețe, la fiecare bază sportivă a fiecărei întreprinderi existau aceste paralele, probabil sub influența rezultatelor excelente obținute de Uniunea Sovietică la

---

[1] Virtual Private Network, „rețea privată virtuală”. (*N.tr.*).

gimnastică. Al doilea element era reprezentat de sute de bucăți de lemn de esență tare, un lemn tropical foarte greu, grupate atât de riguros încât formau un zid masiv din lemn – amintind de stivele de lemn de foc pe care le construisem cândva în Xinjiang. Lemnul fusese recuperat dintr-un templu Qing din sudul Chinei, iar eu îl folosisem pentru prima dată cu câțiva ani în urmă la *Harta Chinei*, care la prima vedere părea o singură şi uriaşă bucată de lemn, dar care fusese asamblată extrem de migălos din multe bucățele de lemn de esență tare.

Expoziția a fost primită prost de criticii chinezi, reflectând situația paradoxală pe care o aveam la mine în țară. Ca activist, ajunsesem la un nivel la care locul meu în China era unanim recunoscut, însă arta mea era denigrată constant. Pe de altă parte, şi când comentam chestiuni de actualitate, oamenii erau adeseori la fel de reticenți: „Ce ştie el? E artist”. Acum, la Tokyo, criticii şi-au schimbat optica: „Tot ce face e politică”. Un curator din Beijing a scris: „Lucrărilor lui Ai Weiwei le lipseşte cu totul originalitatea – doar scara mare a instalațiilor sale, materialele scumpe pe care le foloseşte şi impactul în Europa îl ajută să-şi consolideze reputația în Japonia”. Un altul a spus, cu aceeași condescendență: „Fiindcă sunt simple şi le lipseşte gândirea profundă, lucrările lui Ai Weiwei sunt acceptate cu uşurință”. Însă aceste observații umilitoare nu m-au descurajat. Nu mă aştept să fiu pe placul tuturor, mai cu seamă când sunt implicate două concepții concurente despre lume.

Conform cu ce? nu a atras prea mult atenția în Japonia. În Asia din acea perioadă, arta contemporană era considerată adeseori irelevantă. Lucrările mele sunt câteodată ca somonii care înoată dinspre mare înapoi spre râurile de baştină: ele au nevoie să încheie un ciclu de viață înainte să-şi îndeplinească misiunea. Mai târziu, când a

plecat în turneu în Statele Unite, Canada şi alte ţări, expoziţia s-a bucurat de o primire foarte caldă. Însă la ora aceea eram deja închis într-una dintre închisorile secrete ale Chinei.

Pe 12 august, la ora trei noaptea, am fost trezit de nişte bătăi tari şi nerăbdătoare. În întuneric am auzit strigăte şi sunetul unei uşi deschise cu piciorul, iar pe vizor am văzut strălucirea puternică a lanternelor din celălalt capăt al coridorului de hotel. Am pornit instinctiv reportofonul din geanta computerului şi în acelaşi timp am sunat la 110, numărul pentru urgenţe al poliţiei.

Eram din nou în Sichuan, de data asta ca să depun mărturie în procesul unui activist pentru drepturile omului pentru care nutream o mare afecţiune. Tan Zuoren, un autor care trăia la Chengdu şi care lucra independent de mine, fusese primul cetăţean obişnuit care înfiinţase o bază de date cu victimele cutremurului şi investigase calitatea construcţiei şcolilor unde muriseră atât de mulţi copii în 2008. Tan fusese arestat în martie 2009, dar eu am aflat abia în vara aceea de la avocatul lui, Pu Zhiqiang, că fusese acuzat de „incitare la răsturnarea puterii de stat” – un delict grav în China.

Pu Zhiqiang spera că puteam servi ca martor al apărării, iar eu am acceptat. Credeam că rezultatele propriei mele anchete cu privire la cutremurul de la Wenchuan puteau dovedi limpede nevinovăţia lui Tan Zuoren, dat fiind că dovezile pe care le strânsesem sugerau copleşitor că unul dintre motivele directe pentru care muriseră copiii fusese construirea şcolilor din materiale de proastă calitate.

Pe 11 august seara, însoţit de prietenul meu Zuoxiao Zuzhou, cântăreţ de muzică rock, şi zece asistenţi de studio, sosisem la Chengdu şi mă cazasem la Hotelul Anyi, nu departe de Tribunalul Popular din Chengdu. Un autor de prin partea locului ne-a întâmpinat şi ne-a dus imediat la

un restaurant de lângă Parcul Poporului, renumit pentru „copitele bunicii”, o delicatesă locală care era de fapt o supă din picioare de porc.

După cină m-am întors la hotel. Între timp, se făcuse târziu şi strada era liniştită, dar am observat că o berlină albă se oprise în fața hotelului, cu doi bărbați aşezați în față, cu geamurile deschise. Intuiția mi-a spus că puneau la cale ceva, aşa că m-am apropiat repede de ei şi i-am abordat pe geamul deschis: „Pe mine mă aşteptați, nu?” Cei doi s-au uitat unul la celălalt îngrijorați. Şoferul a întors cheia în contact şi au plecat încet, fiindu-mi clar că nu ştiau ce să facă.

M-au trezit bătăile şi strigătele.

Imediat după aceea, câțiva polițişti au forțat uşa şi au dat buzna în cameră. În timp ce încercam să le țin piept, mi s-a rupt tricoul şi am simțit o lovitură puternică în cap. M-am întors şi am dat peste un polițist scund şi îndesat, având în mână un baston extensibil din oțel; bastonul nu se scurta la loc după folosire, iar polițistul se chinuia să-l aducă la forma inițială. Am înregistrat schimbul de replici după cum urmează:

AI: De ce m-ai bătut?

POLIȚIA: Cine te-a bătut? Cine-a văzut?

AI: Aşa vă purtați voi, polițiştii?

POLIȚIA: Ce dovezi ai? Cine te-a bătut? Cine a fost? Şi unde ai fost lovit? Unde e rana? Nu poți să susții asemenea aiureli.

AI: Îmi pierd timpul cu voi.

POLIȚIA: Cine te-a bătut? Te întreb.

AI: Cine m-a bătut? Dacă nu m-ați fi bătut voi, cum mi s-ar fi rupt tricoul?

POLIȚIA: Ți l-ai rupt singur!

AI: Aha, deci *eu* l-am rupt. Şi probabil că m-am şi bătut singur.

POLIȚIA: Exact!

Îmi ardea fața şi mi s-a părut aproape imposibil să-mi închid gura; simțeam valuri de amețeală şi îmi țiuiau urechile. În toată ciondăneala care a urmat, în timp ce majoritatea celor zece milioane de locuitori din Chengdu încă dormeau în paturile lor, am avut grijă să trimit actualizări de pe contul de Twitter, în aşa fel încât veştile să ajungă la urmăritorii mei cât mai repede cu putință, indiferent unde ar fi fost.

Am trimis primul tweet la 4.35 dimineața: „Zeci de polițişti mi-au năvălit în cameră în toiul nopții şi m-au bătut când le-am cerut legitimațiile. O parte dintre voluntari au fost duşi la secție. Poliția spune c-o să fim reținuți până azi la prânz”.

Cam după o oră, polițiştii au acceptat să fiu văzut de un medic. Escortați de polițişti, Zuoxiao şi cu mine ne-am suit în lift ca să mergem jos. Având încă pe mine tricoul roşu rupt, cu fața spre uşa liftului şi cu spatele la o oglindă cu o ramă din oțel inoxidabil, mi-am ridicat telefonul mobil Nokia şi am apăsat pe butonul de fotografiere. În spațiul îngust, flash-ul a fost orbitor, iar polițistul de lângă mine a tăcut buimăcit. Am profitat de ocazie ca să postez fotografia online, iar satisfacția pe care am avut-o a fost mai mare decât frica, durerea şi tensiunea incidentului. Deşi fusesem bătut cu sălbăticie de polițişti şi eram privat de libertatea de mişcare, am încercat un sentiment de triumf, iar sub fotografie am scris: „Asta e cea mai bună poză dintre toate”. Imediat fotografia a ajuns peste tot pe internet, iar vestea că fuseserăm reținuți la Chengdu a început să circule în timp real.

După ce m-a văzut medicul, am fost silit să rămân în cameră câteva ore, iar câțiva dintre membrii echipei mele au fost duşi la cercetări. Polițiştii au refuzat să explice de ce eram reținuți – s-au mulțumit să repete, cu accentul lor

puternic din Sichuan: „Doar ne facem datoria... Vă rugăm să fiți înțelegători”. Ni s-a dat voie să părăsim hotelul abia după ora 14, moment în care procesul lui Tan Zuoren se încheiase deja. Seara am zburat înapoi la Beijing, iar când m-am suit în avion la Chengdu, ar fi putut părea că nu aveam cum să-mi dovedesc împotrivirea, în afară de vânătaia mare pe care o aveam la cap.

După ce am revenit la Beijing, am trimis mai multe tweet-uri. „M-am întors”, am scris la ora 21.52. „Evident, Chengdu nu e locul cel mai rău, însă e cel mai disperat: de sus până jos, e complet lipsit de bunăvoință, cu totul nerezonabil şi fără strop de moralitate.” La ora 23.22 am adăugat: „Nu sunt răni grave, doar un fleac. Am avut parte de prostia, de neruşinarea şi de ticăloşia poliției, dar, prin comparație cu sistemul, sunt niște prichindei”. „Lucrul din cauza căruia te cuprinde disperarea”, am scris la 23.54, „este că resping orice discuție, fiindcă şi-au format deja concepția despre viață: «Nu pot să fac nimic». Aşa că sunt în stare de orice.”

Nu încheiasem nici pe departe conturile cu Securitatea Publică din Chengdu. În dimineața următoare am zburat înapoi în bârlogul leilor, însoțit de avocatul meu, Liu Xiaoyuan. Aveam două scopuri. În primul rând, voiam să depun o plângere legată de agresarea mea şi de sechestrarea la hotel; în al doilea, aveam de gând să aflu de ce una dintre asistentele mele, Liu Yanping, încă nu fusese eliberată din arest. Ni s-au alăturat Pu Zhiqiang şi soțul lui Liu Yanping, precum şi operatorul meu, Zhao Zhao. O mare parte din ce avea să filmeze acesta peste zi urma să-şi găsească loc în documentarul nostru, *Tulburarea păcii* (titlul în chineză era *Laoma tihua* – copitele bunicii).

În acea perioadă nu aveai voie să filmezi în nicio secție de poliție din China. Însă până în după-amiaza aceea nu se gândise nimeni să-şi filmeze întâlnirile cu poliția, aşa că nu exista o politică fermă împotriva acestui lucru. În absența

unor directive clare de sus – şi fiindcă nu şi-ar fi putut imagina cineva că o să folosim atât de repede materialul filmat –, au aprobat filmarea.

Inițial am fost sfătuiți ca, în privința îngrijorărilor noastre, să ne adresăm unui anume Xu Jie, şeful de secție al serviciului juridic din cadrul Departamentului Securității Publice al districtului Jinniu. Când am intrat în clădire, nu am dat de el şi am fost primiți în schimb de o femeie comisar, Xu Hui, care ne-a ascultat reclamațiile, însă a mărturisit că nu este la curent cu problemele prezentate de noi. Era limpede că voia să scape de noi, însă noi eram la fel de hotărâți să rămânem, bănuind că, odată plecați, nu ne mai puteam întoarce.

Vizibil afectată de eşecul muncii ei de convingere, Xu Hui ne-a condus în cele din urmă la şeful de secție Xu Jie. În *Tulburarea păcii*, acesta joacă fără să vrea un rol foarte important, exemplificând echivocul laş şi indiferența în fața abuzurilor caracteristice celor înfipți adânc în sistem. Pentru şeful de secție Xu, protestele noastre nu însemnau nimic, iar dacă putea să ascundă adevărul o făcea; dacă putea să tragă de timp, o făcea şi pe asta. N-a scos un cuvânt onest şi n-a răspuns direct la nicio întrebare, comportându-se în schimb de parcă povestea asta nu l-ar fi privit câtuşi de puțin. Era la fel ca toți ceilalți din guvern, care, indiferent de funcție, se bazează pe susținerea întregului sistem. Ei ştiu că nu poți să le supraviețuieşti – nu ai resursele necesare. Te vor epuiza ei pe tine. Când intrăm în divergență şi argumentăm în fața lor ca şi cum ar fi răspunzători în fața oamenilor, doar lăsăm să se vadă că încă n-am înțeles cum stau lucrurile.

Dacă nu ai dreptul să ridici probleme, nu dispui de o libertate autentică, iar eu refuzam să accept ideea că autorității statului nu i te poți opune, că nu poate fi contestată sau luată la întrebări. În fața puterii, aveam să

fiu mereu într-o poziție dezavantajoasă, o ştiam, însă eram un contrariant înnăscut şi singurul fel în care pot trăi este adoptând un punct de vedere opus autorității. Pe atunci nu era deloc o atitudine prudentă şi diplomatică, dar eram curios să văd cât de departe puteam ajunge cu o asemenea atitudine. Până la urmă, intervenția mea a avut un efect pozitiv: mai târziu în cursul nopții, Liu Yanping a fost eliberată şi am putut să ne întoarcem cu toții în siguranță la Beijing.

La Chengdu filmaserăm cât putuserăm de mult. Realizarea unui documentar este un lucru la fel de firesc şi de instinctiv ca deschiderea umbrelei într-o zi ploioasă, iar la Chengdu ne-am dat seama că ploaia nu avea să înceteze cât timp aveam să stăm acolo – continuând să toarne –, aşa că am ținut umbrela deschisă şi am consemnat toate lucrurile de care am avut parte.

Uneori prietenii mă întreabă cum se face un documentar. Le spun că există trei reguli de bază: începe să filmezi, continuă să filmezi şi nu te opri din filmat. Atâta timp cât camera merge, ai material filmat şi nu există material care să nu poată fi montat corespunzător. Înregistrarea a tot ce se întâmplă este mai importantă decât susținerea oricărui punct de vedere, iar acest lucru e cu atât mai adevărat când informația este suprimată.

În acest caz, oamenii țineau morțiş să afle ce se întâmplase la Chengdu. Îşi pasaseră frenetic crâmpeiele de ştiri pe care le trimisesem, iar acum voiau să audă toată povestea. De îndată ce m-am întors la Beijing, am început să montez materialul pe care-l filmaserăm, iar în mai puțin de o săptămână am reuşit să plasăm *Tulburarea păcii* în mediul online, unde a făcut senzație instantaneu. Scenele în care îi mustram pe polițişti, îi sileam să se replieze şi-i făceam să se simtă neputincioşi au produs o impresie puternică privitorilor chinezi – nu mai văzuseră aşa ceva

niciodată. Pe YouTube, filmul a strâns peste 400 000 de vizualizări. Ulterior am produs 40 000 de versiuni pe DVD ale documentarului, iar prietenii au făcut subtitrările în engleză, franceză, germană şi japoneză.

La Chengdu întâlnisem pentru prima dată violența fizică – până atunci autoritățile doar mă spionaseră de la distanță. La Beijing au continuat să mă monitorizeze, cu peste zece camere amplasate în jurul perimetrului studioului şi cu câțiva tipi care făceau întotdeauna de planton în fața porții. „Dacă nu mă vârâți la închisoare, nu mă mai sâcâiți”, le-am spus. Însă nu făceau decât să aştepte momentul prielnic. Pe măsură ce opuneam o rezistență tot mai deschisă, tendința lor spre violență era cu atât mai fățişă, iar experiența prin care am trecut la Chengdu mi-a schimbat felul de-a vedea lucrurile. Nu voiam ca poziția mea inflexibilă să pericliteze siguranța familiei şi bineînțeles că mă gândeam la viața mizerabilă a tatei ca proscris. În acelaşi timp, eram hotărât să văd cât puteam întinde coarda. Alți activişti care gândeau la fel aveau preocupări asemănătoare şi adoptau o atitudine de tipul „om trăi şi om vedea”. În ce-l priveşte pe Tan Zuoren, a fost condamnat la cinci ani de închisoare fiindcă incitase la răsturnarea puterii de stat.

După cum s-a dovedit mai târziu, nu scăpasem teafăr din Chengdu. În septembrie, în timp ce zburam la München ca să amenajez o mare expoziție individuală la muzeul Haus der Kunst (Casa Artelor), durerea de cap care persista cam de o lună de la bătaie a devenit şi mai greu de suportat. În seara când am ajuns la München mă durea atât de rău, încât nu puteam nici măcar să vorbesc, darămite să gândesc cum se cuvine. A doua zi, Chris Dercon, directorul muzeului Haus der Kunst, m-a făcut pachet şi m-a trimis direct la spital. Examinarea inițială de la Spitalul Universitar Ludwig Maximilians a depistat sângerări la suprafața țesutului cerebral şi un cheag de sânge pe partea dreaptă a

membranei externe a meningelui; emisfera dreaptă îşi modificase poziția. Am fost imediat internat în spital pentru investigații.

Neurochirurgul Jörg-Christian Tonn, care mă examinase, era acasă la ora opt în seara aceea, când şi-a amintit că lăsase un dosar la birou şi s-a întors după el. Dacă tot era la spital, m-a mai examinat o dată şi a constatat că situația mea se deteriorase rapid: eram pe punctul să intru în comă. A decis să mă opereze imediat. Câteva ore mai târziu, când m-am trezit din anestezie, am descoperit că-mi fuseseră făcute două găuri în partea dreaptă a craniului şi că-mi fuseseră scoase douăzeci de miligrame de fluid de sub țesutul cerebral – iar durerea de cap îmi dispăruse.

Cu o noapte înainte, când durerea de cap atinsese apogeul, mă gândisem cum ar fi fost să zbor pe fereastră şi să mă topesc în cer, ca să scap de durerea insuportabilă. Acum că îmi reveneam după această experiență în pragul morții, m-am întors la arta mea – şi la expoziția de la München – cu un sentiment de uşurare. Întâmplările din Chengdu mă convinseseră că nu mai exista loc de negociere cu guvernul chinez. Ani la rând fusesem implicat fizic şi emoțional în lumea presei sociale şi în cea a luptei politice, iar arta îmi oferea acum un liman sigur, un limbaj care nu viza preponderent confruntarea, o zonă de confort în care puteam să mă mişc liber.

Titlul expoziției de la München, *Cu mare părere de rău*, fusese sugerat de Chris Dercon şi trimitea la scuzele nesincere de care se foloseşte un individ – sau un guvern – când vrea să camufleze o nelegiuire şi s-o ascundă sub preş. Ca să respect promisiunea pe care i-o făcusem mamei lui Yang Xiaowan când vizitasem Sichuanul, am acoperit fațada muzeului Haus der Kunst cu peste nouă mii de rucsacuri care formau o singură propoziție scrisă cu caractere chinezeşti colorate: „A trăit fericită în lumea asta şapte ani”.

Există tot felul de tragedii în lume, însă cea mai mare dintre toate e atunci când nesocoteşti viețile altora. Yang Xiaowan avea să rămână în amintirea tuturor, la fel cum merită comemorați toți copiii care mor atât de tragic.

Haus der Kunst, aflat în partea sudică a celui mai mare parc din München, a fost construit la jumătatea anilor 1930 şi o perioadă a servit drept monument dedicat celui de-al Treilea Reich şi elogiat ca fiind „darul poporului german pentru Führer". În timpul conducerii lui Adolf Hitler, aici se organiza în fiecare an o Mare Expoziție de Artă Germană, menită să prezinte arta germană „autentică" şi favorabilă naziştilor, prin contrast cu „arta degenerată" care era stigmatizată şi epurată din colecțiile germane. Pentru nazişti, la fel ca și pentru comunişti, arta era un instrument de promovare a unei agende ideologice.

De-a lungul anilor, Haus der Kunst nu fusese bine întreținut, iar pardoseala de piatră din galeria centrală era crăpată şi plină de pete. Am fotografiat fiecare dală de piatră şi am cerut să mi se țească un covor de lână care nu doar că avea exact dimensiunile pardoselii, dar reproducea cu fidelitate culoarea şi aspectul fiecărei dale, inclusiv liniile şi dungile din pardoseala originală, evocând în acest fel straturile de istorie care stau la baza Europei, dispuse unul peste altul. Pe acest covor moale am aşezat o sută de trunchiuri de copaci mari şi uscați, cu toții bătrâni de peste o sută de ani, luați din munții din sudul Chinei.

Această lucrare, *Înrădăcinați*, a reflectat interesul meu reînnoit pentru formele şi contururile lumii naturale şi prețuirea pentru felul în care iubesc chinezii pietrele, bambuşii şi rădăcinile de copac, o tradiție seculară care exprimă o înțelegere lăuntrică a relației dintre om şi mediu. În cele din urmă, pe cei patru pereți ai galeriei am atârnat portretele celor 1 001 de participanți la *Basm*, întruchipând

spiritul de deschidere şi de aventură care au infuzat întâlnirile culturale ale acelor vizitatori chinezi la Kassel.

Spre deosebire de expoziția *Conform cu ce?* de la Tokyo, ținută ceva mai devreme în acelaşi an fără să atragă prea multă atenție, *Cu mare părere de rău* – deschisă la scurt timp după spitalizarea mea anunțată cam peste tot – a stârnit un interes enorm şi s-a bucurat de recenzii copleşitor de pozitive. Obținerea unui asemenea succes la München, un centru artistic major din inima Europei, mi-a consolidat legătura spirituală cu tata, a cărui dragoste de artă se hrănise cu muzeele şi galeriile Parisului din urmă cu optzeci de ani.

*

În timp ce anul se apropia de sfârșit, începeam să studiez posibilitățile oferite de o nouă invitație, de data asta de la Tate Modern, din Londra. Ca parte a unei serii de comenzi de la Unilever, muzeul mi-a cerut să realizez o lucrare artistică pentru Sala Turbinelor, un spațiu uriaş de peste 150 de metri lungime, 23 lățime şi cu o înălțime de 35 de metri. Să expui o lucrare individuală, de sine stătătoare, e o sarcină destul de descurajantă, ca și cum ți s-ar cere să-ți transmiți experiența de-o viață printr-un singur cuvânt. Însă în scurt timp mi-a venit o idee care mi-a aprins imaginația.

Pe durata anilor precedenți dezvoltasem relații cu lucrătorii în ceramică din oraşul Jingdezhen, în nord-estul provinciei Jiangxi. Aceşti olari sunt renumiți pentru tradiția lor îndelungată în ceea ce priveşte modelarea, gravarea, pictarea şi arderea ceramicii; în perioadele Ming şi Qing, Jingdezhen producea ceramică pentru comercializare şi furniza porțelanuri de cea mai bună calitate curții imperiale. Mă fascinau de mult meşteşugurile chineze tradiționale care ilustrau arta reprezentativă la scară miniaturală, şi chiar de pe la începutul anilor 1970 făcusem câteva încercări de

olărit. Împreună cu ceramiştii din Jingdezhen, explorasem modalități de creare a unor obiecte ceramice minuscule şi realiste, care aveau să evoce lumea materială din jur.

În plan istoric, arta miniaturală din China avea o funcție pur decorativă şi era apreciată într-un context intim, personal, dar în comanda de la Tate Modern am văzut o şansă de-a o pune la treabă la o scară uriaşă, conceptuală. Voiam să încerc ceva care să implice un obiect concret având asocieri strânse cu cultura şi istoria, cu memoria şi identitatea, un subiect care să fie recunoscut instantaneu, dar în acelaşi timp deschis unei diversități de interpretări.

Am decis că semințele de floarea-soarelui erau cele mai nimerite. Aceste semințe mici făcuseră parte dintotdeauna din țesătura vieții mele. Într-una din primele mele fotografii se vede o imagine din profil a lui Marcel Duchamp, pe care am realizat-o îndoind un umeraş în așa fel încât să ia forma unui cap de om. Umeraşul se găseşte pe masa din apartamentul meu din New York, iar fața lui Duchamp e scoasă în evidență de cojile împrăştiate de semințe de floarea-soarelui – ca artist lefter, mâncam foarte multe.

Pe când creşteam în China, aveam puține bunuri, în afară de un pat, o sobă şi o masă. Însă chiar şi în zilele cele mai negre tot găseam un pumn de semințe de floarea-soarelui prin buzunare. Ele ofereau alinare spirituală şi un răspuns palid la foamea pe care o aveam, iar oamenii le spărgeau întotdeauna între dinți.

În China lui Mao, plantele de floarea-soarelui aveau un statut aparte, simbolic, ca dubluri ale oamenilor, conducătorii nominali ai Chinei care, după cum ne-o aminteau constant afişele de propagandă ale zilei, datorau o supunere deplină – datorându-și chiar și viața – marelui conducător Mao Zedong. În nenumărate tablouri sub care scria „Preaiubite Preşedinte Mao, îți vom fi întotdeauna fideli!” sau „Preşedintele Mao este cel mai roşu şi mai roşu

soare roşu din inimile noastre!”, Mao, zâmbind superior, domina centrul tabloului, cu un uriaş soare roşu ridicându-se ca un nimb în spatele capului, pe când dedesubt o mare de floarea-soarelui îşi întorceau chipurile extaziate spre el, scăldate de lumina soarelui gândirii lui infailibile.

În martie 2010, când mi-am prezentat propunerea pentru Tate Modern, aveam deja conceptul clar în minte: să nu umplu spațiul imens din Sala Turbinelor cu o structură mare, impunătoare, ci cu opusul ei. Pe podeaua uriaşă aveam să aştern un pat de obiecte minuscule şi umile: semințe de floarea-soarelui, în număr de un milion. Trebuia să mă pun pe treabă.

Capitolul șaptesprezece

Sărbătoarea Crabilor de Râu

La Banca Națională din Beijing, doi agenți de la securitatea statului îmi cercetau contul pentru indicii de „fraudă economică”. Unul dintre angajații băncii – cititor al blogului meu – m-a anunțat ce se întâmpla şi am postat imediat informația online. Pericolul se apropia constant şi din ce în ce mai mult, dar am insistat mai departe.

Într-o zi din februarie 2010, când plecasem să cumpăr ceva de mâncare, asistentul meu Xu Ye a sunat din Caochangdi ca să-mi spună că mai mulți artişti veniseră la studio să mă caute. Locuiau într-un cartier al artiştilor nu departe de Caochangdi, iar când m-am întors i-am găsit strânşi în cerc. Un artist avea capul înfăşurat în bandaje şi sânge pe față şi în păr. Cu o noapte înainte, mi-au povestit ei, grupuri mari de bătăuşi înarmați cu bâte şi cuțite descinseseră la ei în cartier, cerându-le să-şi golească

imediat casele; toți cei care nu se supuneau aveau să fie bătuți. Administrațiile locale din China, ale căror venituri depind atât de mult de vânzarea de terenuri, trimit frecvent decizii de evacuare la adăpostul întunericului. Artiştii n-au avut încotro şi au plecat, iar buldozerele intraseră acum ca să le demoleze locuințele.

Dacă vreți să vă apărați drepturile, le-am spus, nu puteți protesta în spațiu închis. Dacă te bate mama, nu-ți e de niciun folos să faci scandal în casă – trebuie să ieşi pe stradă, să te vadă vecinii.

„Să încercăm pe bulevardul Chang'an", le-am sugerat – o țintă care părea ambițioasă, dat fiind că este vorba de celebrul bulevard care dă în Piața Tiananmen. De fapt, nu mă aşteptam ca poliția să ne lase măcar să ne apropiem cât de cât, mai cu seamă că urmau să se desfăşoare două mitinguri politice majore, ceea ce însemna că măsurile de siguranță din Beijing erau extreme. Însă îmi plăcea ideea de-a muta chestiunea demolărilor forțate din spațiul virtual al internetului pe stradă.

Traficul a fost lejer din Caochangdi la Jianguomen, la est de centrul Beijingului. După ce ne-am dat jos din maşini pe bulevardul Chang'an Est, am desfăşurat trei bannere de pânză albă pe care scriseserăm lozinci de protest cu cerneală neagră. Unul dintre artişti îşi împingea camaradul rănit într-un cărucior cu rotile, pe când noi ceilalți mergeam spre vest, către Tiananmen. Tot drumul am făcut fotografii şi am postat informațiile pe Twitter.

Bulevardul Chang'an, cel mai lung şi mai lat bulevard din Beijing, împarte oraşul în nord şi sud şi se întinde într-o linie dreaptă perfectă: indiferent unde stai, pare să nu se mai termine. Acesta a fost drumul pe care mărşăluiseră protestatarii pentru democrație cu ocazia incidentului din Tiananmen din 1989 şi pe unde armata își făcuse intrarea

sângeroasă în centrul oraşului la primele ore ale dimineții zilei de 4 iunie.

În timp ce ne vedeam de mers, strigătele noastre au trecut neobservate de şoferi şi de trecători şi, fapt ciudat, nu se vedea picior de polițist. Abia când ne-am apropiat de Tiananmen am început să atragem oameni în jurul nostru, moment în care la fața locului au apărut repede polițişti înarmați şi îmbrăcați în civil. Ne-au blocat drumul, dar în rest s-au abținut şi n-au arestat pe nimeni. Odată ajuns acasă, am acordat un interviu presei străine ca să explic scopul demonstrației, dar n-am exclus posibilitatea ca autoritățile să ia măsuri împotriva noastră. Un an mai târziu, în timpul interogatoriului, aveam să aflu că participarea mea la acest protest era unul dintre motivele pentru care fusesem reținut.

*

În martie 2010 au existat două ocazii în care am vorbit public despre rezistența mea la cenzura autorităților. Prima dată, la festivalul internațional de literatură lit.COLOGNE, am purtat o discuție cu Herta Müller, laureata Premiului Nobel pentru literatură născută în România. În culise, înaintea evenimentului, ea m-a întrebat dacă am emoții, spunând că se simțea de fiecare dată neliniştită când urma să facă o prezentare. Dar Herta s-a dovedit o vorbitoare excelentă, iar silueta ei minioną n-a făcut decât să accentueze acuitatea observațiilor. În anii când România era un stat comunist, Herta fusese hărțuită de serviciile de securitate, care voiau s-o recruteze ca informatoare. Însă ea a refuzat să-i spioneze pe alții. Dacă ar face vreodată aşa ceva, le-a spus polițiştilor, n-ar mai fi ea. În schimb, Herta şi-a dedicat viața rezistenței în fața totalitarismului, vorbind şi scriind pentru cei care muriseră din cauza lui. A refuzat să uite trecutul şi să-şi încalce principiile.

Herta mi-a pus o întrebare: Era cumva posibil să supraestimez puterea internetului de a schimba lucrurile? Ea se îndoia că ar fi putut să aibă un impact atât de mare: e uşor ca tinerii să se lase stârniți de activitățile de pe internet, a recunoscut ea, şi e posibil să aibă sentimentul că pot schimba masiv societatea, însă dictatorii sunt extrem de aroganți şi pot să aresteze sau să ucidă pe cine au chef. S-ar putea să aibă dreptate, i-am spus: simpla denunțare a totalitarismului nu va aduce transformarea societății în ansamblul ei; o schimbare autentică reclamă tot felul de condiții favorabile. Cu toate acestea, susțineam necesitatea rezistenței. „Dacă într-o cameră cufundată în beznă găsesc o singură lumânare", i-am spus eu, „o aprind. Nu am încotro." Indiferent cum ar încerca autoritățile să-mi închidă gura, m-aş strădui de fiecare dată să-mi fac auzită vocea.

Câteva zile mai târziu, la Paley Center for Media din New York, am avut o videoconferință cu Jack Dorsey, creatorul Twitterului, şi cu Richard MacManus, fondatorul blogului de tehnologie *ReadWriteWeb*. M-a interesat să aflu de ce nu exista o variantă în limba chineză a Twitterului, iar Dorsey a spus că era vorba de o chestiune tehnică pentru a cărei rezolvare era nevoie de timp. Doar cu puțină vreme în urmă își dăduse seama că Twitter era blocat în China. Am vorbit despre rețelele de socializare şi despre activismul digital din China, despre tweetingul în chineză şi despre ieşirea lui Google de pe piața chineză – despre faptul că nici măcar cuvintele „Ai Weiwei" nu aveau voie să apară pe Web. În China, am explicat, internetul era supus unei cenzuri riguroase, iar YouTube, Facebook şi Twitter le erau inaccesibile utilizatorilor obişnuiți ai internetului. Existau clone de Facebook şi Twitter, însă ele serveau agendei ideologice a regimului, iar conținutul lor era controlat cu strictețe.

Am evidențiat avantajul de a folosi caractere chinezeşti în locul literelor din engleză pentru tweeturi, dat fiind că în chineză se pot distribui de trei ori mai multe informații în acelaşi spațiu. Când aş pune în circulație o ştire pe Twitter, ea ar ajunge la un public substanțial în China, fiindcă existau o mulțime de utilizatori versați în ale tehnologiei care aveau obiceiul să „sară peste zid”. Când Fanfou a fost închis în 2009, utilizatorii lui migraseră deja către Twitter. Deşi Twitter fusese la rândul lui blocat, cenzorii nu fuseseră în stare să-l distrugă de tot, aşa că mulți jurnalişti, avocați şi activişti încă îl foloseau. Cu toate acestea, în prima parte a lui 2011, baza de utilizatori chinezi ai Twitterului a suferit pierderi masive când zeci de utilizatori activi au fost reținuți, arestați la domiciliu sau „invitați la ceai”. Mulți nu s-au mai întors niciodată pe Twitter.

Erau luni bune de când trimiteam tweet-uri despre incidente controversate unul după altul şi reuşeam să păstrez o prezență online, deşi eram un critic atât de direct al guvernului chinez. La sesiunea de întrebări şi răspunsuri, am fost întrebat dacă faptul că eram fiul unui poet celebru mă ajutase să atrag atenția. Am răspuns cu o glumă: „Dacă Twitter ar fi apărut mai devreme, la ora asta reputația mea ar fi fost mult mai mare decât a tatei”. S-ar putea să fi fost o replică arogantă, însă ea reflecta adevărul despre atenția de care se bucurau tweet-urile mele.

În acelaşi timp, am adăugat, sper ca într-o bună zi să nu mai fie nevoie să trimit tweet-uri. Începusem să fiu dezamăgit de activitatea online. Tweeting-ul în mod special devenise prea simplu şi, odată ce dobândesc o dexteritate, la un moment dat mă satur şi nu vreau să fac mai departe acelaşi lucru la nesfârşit. Iar la momentul potrivit, am terminat cu tweet-urile pentru o perioadă.

Între tweeting-ul frenetic şi dezvoltarea lentă a proiectelor mele artistice offline, realizarea de filme documentare ocupa

o poziție de mijloc. Între timp, aproape că pierdusem socoteala documentarelor pe care le făcuserăm; de îndată ce terminam unul, îl urcam imediat pe internet. În China, unde libertatea de expresie n-a reprezentat niciodată norma, nu e deloc simplu să-ți faci lucrările accesibile altora. Însă găsisem o modalitate de comunicare.

Aproape toate filmele pe care le realizam aveau subiecte sensibile politic şi nu existau alte canale de difuzare decât urcarea lor pe Web sau trimiterea de DVD-uri oamenilor; vizionările publice erau imposibile. La sfârşitul lui 2009 începusem să dăruiesc cópii ale documentarelor mele: douăzeci de mii de bucăți din *Basm* sub formă de disc, cinci mii de bucăți din *Obrajii fetiței*, douăzeci de mii din *Un singuratic* şi alte mii din alte titluri. Fiecare disc avea un design atrăgător, aproape ca un cadou la modă. În 2010 şi la începutul lui 2011 am făcut *Hua Hao Yue Yuan* (despre doi tineri activişti pe care autoritățile îi supun abuzurilor), *Cu mare părere de rău* (continuare la *Tulburarea păcii*), *Ordos 100* (despre implicarea a o sută de arhitecți din toată lumea într-un proiect de dezvoltare din apropierea unui oraş nou din Mongolia Interioară), *Deşertul Mala* (despre o înfruntare dintre un internaut liber-cugetător şi un troll proguvernamental de pe internet) şi *Ping'an Yueqing* (despre presupusa ucidere a căpeteniei unui sat).

Nu locuiam împreună cu Wang Fen, dar ne vedeam în fiecare zi şi îl duceam pe Ai Lao, care acum avea un an şi ceva, în parcul din cartier, care era cel mai bun loc de joacă pentru el. Însă calitatea aerului din Beijing era foarte slabă şi de multe ori micuțul răcea şi făcea temperatură, aşa că-l duceam mereu la doctor. Când nu avea grijă de Ai Lao, Wang Fen se ocupa de montarea documentarelor – zona ei de competență, cu toate că era mai puțin implicată politic decât mine. De când cu ancheta cetățenească şi galvanizat de echipa noastră, Caochangdi devenise un centru de

libertate şi de rezistență. Spunând asta, nu ştiam niciodată precis câți oameni erau în echipă, la fel cum nu ştiam câte pisici hoinăreau în jurul complexului.

La sfârşitul lui aprilie 2010, în timp ce ne apropiam de a doua comemorare a tragicului cutremur din Sichuan, am lansat o activitate comemorativă prin *crowdsourcing*, menită „să respecte viața, să refuze uitarea". Le-am cerut internauților să se înregistreze citind cu voce tare unul dintre numele miilor de copii pe care-i identificaserăm ca victime, iar apoi să ne trimită fişierul audio. Au răspuns apelului 3 444 de oameni, care de multe ori au trimis înregistrări cu numele mai multor elevi, şi după ce am încheiat mixajul audio al celor peste două mii de înregistrări am postat *Pomenire* online, ca omagiu şi protest.

După multe luni şi după munca migăloasă de pictare a o mie şase sute de perechi de mâini, o sută de milioane de semințe de floarea-soarelui erau gata de expediere la Londra, pentru instalația de la Modern Tate. Munca implicată în crearea unei singure semințe de floarea-soarelui din ceramică nu a fost mai puțin complicată decât crearea altor obiecte din ceramică, fiind nevoie de peste douăzeci de paşi în procesul de producție. De bună seamă că un proiect poate fi realizat la o asemenea scară doar în China de azi, unde e posibil să angajezi o mie şase sute de meşteşugari pricepuți care să lucreze la un proiect cu mâinile lor, cu toții în acelaşi timp. Prin munca lor meticuloasă şi răbdătoare, s-au strâns constant semințele până când s-a ajuns la cantitatea şi volumul de care era nevoie.

Semințe de floarea-soarelui, 2010

Pentru aceşti meşteşugari, producerea manuală a obiectelor era o activitate familiară. Ei luau semințele din cuptor, le duceau acasă şi le pictau în clipele libere în care copilul se juca sau părinții pregăteau masa. Grămezi de semințe de floarea-soarelui strânse sub streşini se vedeau cam la toate casele din Jingdezhen.

Acest proces mi-a amintit de ceva ce s-a întâmplat cândva la New York, în anii 1980, când am creat un obiect suprarealist. Am luat o pereche de pantofi, l-am tăiat pe fiecare de-a latul, am aruncat tocurile şi am cusut laolaltă părțile din față. Am simțit că nişte cremă de ghete adăugată acum ar fi perfectă, aşa că m-am dus până la cizmarul din cartier şi i-am întins pantoful personalizat polonezului

bătrâior de după tejghea. În timp ce-mi cerceta creația, s-a întunecat la față. S-a întors şi şi-a strigat soția, care lucra în cămăruța din spate. S-au uitat împreună la încălțămintea mea de nepurtat.

— Nu avem cremă neagră, mi-a spus cizmarul.

— Nu-i nimic, am zis. Merge şi maro.

Acum cizmarul a părut şi mai mohorât.

— S-a stricat aparatul de lustruit.

Mi-am dat seama că erau jigniți. Nu puteam să-mi bat joc de munca lor de o viață şi nu dădeau doi bani pe ciudățenia mea de pantof. Când eşti un bun meşteşugar, ai o legătură fermă cu societatea – ceva ce mie îmi lipsea cu totul pe vremea aceea. Am ținut minte acest lucru când am realizat proiectul semințelor de floarea-soarelui.

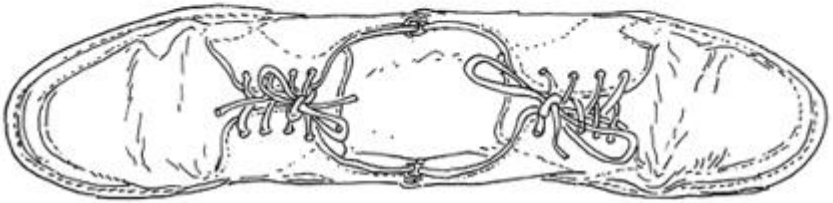

Pereche de pantof, 1987

Fiecare sămânță era o entitate independentă, însă nu exista o diferență semnificativă între o sămânță şi următoarea, iar când un anumit număr de semințe de floarea-soarelui erau strânse laolaltă, deveneau altceva. Vedeai şi în acelaşi timp nu vedeai fiecare sămânță, fiindcă fiecare era înecată într-un şuvoi imens de nenumărate semințe identice. Dacă vreți ceva care să exprime felul în care înțeleg eu China – ceva pe care să-l ştie fiecare chinez –, acel ceva trebuie să fie sămânța de floarea-soarelui.

Acum semințele de floarea-soarelui pluteau ca un ocean în Sala Turbinelor de la Tate Modern. În ziua când s-a deschis expoziția, Ai Lao, care avea acum un an şi jumătate, s-a împins în mine şi a spus un singur cuvânt: „*Pò*” („spart”). O sămânță spartă i se vedea în palma micuță. Aceasta a fost prima lui călătorie în străinătate şi abia aşteptam să-l duc în alte locuri şi mai îndepărtate pe viitor – locuri unde nu fusesem nici eu.

Aici, la Londra, speranța mea era ca atunci când oamenii aveau să calce pe semințe, să li se pară că merg pe apă, simțind sub picioare deopotrivă tracțiunea şi frecarea. Şi chiar aşa a fost: în primele câteva zile ale expoziției, londonezii şi-au croit drum pe covorul de semințe cu mare entuziasm.

Partea proastă era că testele arătau un exces de siliciu în praful ridicat când călcau oamenii pe semințe, iar îngrijorarea privind efectele inhalării repetate a dus la interzicerea accesului în sală al vizitatorilor. La început, vestea mi s-a părut la fel de şocantă ca prăbuşirea din cauza furtunii a acelui pavilion din Kassel, cu doi ani mai devreme. Însă eu unul nu-mi văd niciodată arta ca pe ceva încremenit, ci ca pe un produs în stare de flux, funcționând mereu înăuntrul constrângerilor impuse de realitate. Deşi decizia de interzicere a accesului la semințe a reprezentat o schimbare majoră, elementele conceptuale de bază ale

instalației au rămas neatinse. Mai mult, am avut impresia că interzicerea accesului în sala cu semințele chiar a consolidat conceptul. Iar în cele câteva zile în care vizitatorii au putut să calce în voie pe semințele de floarea-soarelui, mai mult ca sigur că aproape un milion de semințe au dispărut în poşete sau în buzunare, iar dacă instalația ar fi rămas accesibilă pe întreaga durată a expoziției, poate că la final n-ar mai fi rămas foarte multe.

Cu privire la această mare suprafață acoperită de semințe de floarea-soarelui, vizitatorii de la Tate s-au întrebat: „De unde vin toate? De ce sunt atât de multe? Cine le-a făcut?" Expoziția a avut parte de reacții pozitive, chiar şi în zonele de unde primisem doar elogii palide în trecut. Criticul chinez Fu Xiaodong a prezentat expoziția ca pe „un eveniment emblematic din lumea artei, pe care nu poate să-l ignore nimeni". Ca să-l citez, „Cu o sută de milioane de semințe de floarea-soarelui pictate manual, Ai Weiwei a afirmat, în modul cel mai răbdător şi extrem cu putință, independența fiecărui individ. La fel cum fiecare dintre aceste semințe este diferită, întreagă ca atare, tot aşa fiecare viață este prețioasă: niciuna nu merită să fie înecată în vârtejul de pulbere roşie al strădaniilor omeneşti".

Muzeul a stabilit o legătură video în galeria expoziției, dându-le vizitatorilor posibilitatea să-mi pună întrebări, astfel încât, odată întors la Beijing, să le pot răspunde online. Destul de mulți oameni mi-au spus că au văzut în semințele de floarea-soarelui nişte „semințe ale libertății" şi m-au întrebat dacă puteau să aibă şi ei una ca amintire; un corespondent a spus că îşi imagina că într-o bună zi sămânța din mâna lui avea să facă lumină în întuneric şi că acela avea să fie momentul de instalare a libertății. În următorii doi ani, am expediat prin poştă peste patruzeci de mii de semințe simpatizanților mei.

Instalația *Semințe de floarea-soarelui* a marcat încheierea perioadei în care aş fi putut fi acuzat că nu aveam un „serviciu stabil”. Acum mi-am redus semnificativ activitățile online şi mi-am desfăşurat pânzele pentru o navigare spre tărâmuri necunoscute – ştiind că de multe ori s-ar putea ca vremea să-mi fie ostilă.

În timp ce reputația mea creştea în lume, în China se strângea şurubul din ce în ce mai mult. În ziua de Crăciun a anului 2009, un tribunal din Beijing l-a condamnat pe scriitorul şi activistul Liu Xiaobo la unsprezece ani de închisoare pentru „incitare la răsturnarea puterii de stat”. Când Liu a primit Premiul Nobel pentru pace în octombrie 2010, guvernul chinez a protestat vehement, susținând că era o farsă prin care i se acorda Premiul pentru pace unui delincvent. În tentativa de-a împiedica familia şi pe prietenii lui Liu să asiste la festivitatea de premiere de la Oslo, securitatea publică a întocmit o listă cu o sută de cetățeni chinezi cărora li se interzicea să iasă din țară.

Pe 2 decembrie, trebuia să zbor de la Beijing la Seul, ca primă parte a călătoriei la Bienala de la Gwangju, al cărei organizator eram. Am trecut de controlul paşapoartelor şi eram la poarta de îmbarcare, când s-a apropiat de mine o polițistă.

— Sunteți domnul Ai? m-a întrebat ea.

Se defectase computerul în timp ce eram la coada de la punctul de control, a adăugat. Putea să-mi verifice paşaportul?

M-a apucat râsul.

— Nu mă lăsați să plec din țară, nu?

Mi-a arătat o hârtie pe care era scris de mână: „Ținând cont că e posibil ca plecarea dumneavoastră să reprezinte o amenințare pentru securitatea națională, în vederea îndeplinirii îndatoririlor sale oficiale, Departamentul Securității Publice din Beijing vă interzice plecarea”.

Nu m-a lăsat să păstrez hârtia şi nici nu mi-a spus cât timp avea să dureze interdicția. N-am putut decât să-mi consemnez dezgustul online. „Când un stat restrânge mişcările unui cetățean al său”, am scris, „asta înseamnă că s-a transformat în închisoare... Să nu iubiți niciodată o persoană sau o țară pe care nu aveți libertatea s-o părăsiți.”

În acea perioadă, tocmai încheiasem construirea unui studio nou în apropierea satului Malu, în Jiadingul rural, la nord-vest de Shanghai – o clădire din cărămidă roşie la capătul unui drum liniştit şi mărginit de vii. Proiectasem studioul la invitația unui membru al administrației locale, ca să vin în completarea altor proiecte noi din apropiere, care erau fie planificate, fie în construcție: studioul prietenului meu, artistul Ding Yi, un muzeu proiectat de Tadao Ando şi o galerie de artă contemporană care urma să fie deschisă de un colecționar indonezian. Era de aşteptat ca în locul viilor să se ridice o colonie de artişti.

Exteriorul studioului meu era o casă tradițională cu curte, cu apă pe trei laturi şi un drum pe a patra, unde se găsea intrarea. Lipită de zidul exterior era o alee din pavele mari şi gri, care se prelungea în curtea interioară. Reşedința era spre partea de sud, cu galeria spre est, studioul spre vest şi o cameră de oaspeți spre nord, fiecare unitate fiind independentă, dar conectată prin curtea interioară.

A fost nevoie de doi ani plini pentru executarea proiectului şi principalul motiv pentru care l-am acceptat a fost faptul că spațiul îmi permitea să-mi investesc energiile în arta creatoare. Nu aveam un plan bătut în cuie în privința timpului pe care urma să-l petrec în studio sau pentru ce anume urma să-l folosesc – vitală pentru mine era sarcina simplă, dar solicitantă de-a proiecta şi de-a construi structura, de-a ridica un studio care să placă şi ochiului, şi minții.

În octombrie 2010, tocmai eram pe punctul să ne mutăm când Lü Hengzhong, asistenta mea, a fost înştiinţată că structura noastră era pe listă pentru demolare, din cauză că felul în care folosiserăm terenul şi activităţile de construcţie încălcau prevederile zonale. Ştiam prea bine procedurile arbitrare ale autorităţilor chineze, dar tot am fost uimit că un oraş enorm ca Shanghaiul putea să se comporte în felul ăsta, mai cu seamă că mult lăudata Expo Shanghai 2010 era încă în plină afirmare. Reprezentantul autorităţilor locale care mă invitase să construiesc studioul mi-a spus că nu putea opri demolarea. Din cauza unor „factori politici", a adăugat el, „conducerea superioară" nu mă lasă să vin la Shanghai. Avea mâinile legate. „Lao Ai", mi-a spus el, „mai mult ca sigur ştiţi că le staţi ca un ghimpe-n coastă din punct de vedere politic."

Însă aşa-zisa mea ghimpoşenie izvora pur şi simplu din preocuparea pentru chinezii fără putere.

Urmăritorii mei de pe Twitter erau nerăbdători să vadă acest nou studio care era acum pe punctul de-a dispărea; în doar câteva zile, peste o mie de persoane ceruseră permisiunea să-l viziteze. Întâmplător, era perioada când crabii păroşi, o delicatesă din Shanghai, începeau să se găsească pe piaţă, aşa că am propus să organizăm o „Sărbătoare a Crabilor de Râu", ca să lansăm oficial studioul. În chineză, cele două ideograme pentru „crab de râu" sună la fel ca ideogramele care înseamnă „armonie", un obiectiv politic prioritar al guvernului în funcţie. Aşa că evenimentul avea să fie felul meu de a protesta împotriva încălcării drepturilor individuale care înseamnă atât de mult pentru noţiunea de „armonie" a autorităţilor.

La scurt timp după ce am trimis invitaţia prin Twitter de la casa mea din Caochangdi, au venit să mă vadă câţiva poliţişti în haine civile: autorităţile dăduseră de veste că nu voiau să mă lase la Shanghai pentru dineul oficial.

— Dar au fost invitați toți musafirii, am obiectat. Cum să nu apară gazda?

— Spune-le pur şi simplu că eşti în arest la domiciliu, au sugerat polițiştii.

— Asta n-o s-o fac, am zis. Doar dacă îmi impuneți de-adevăratelea arestul la domiciliu.

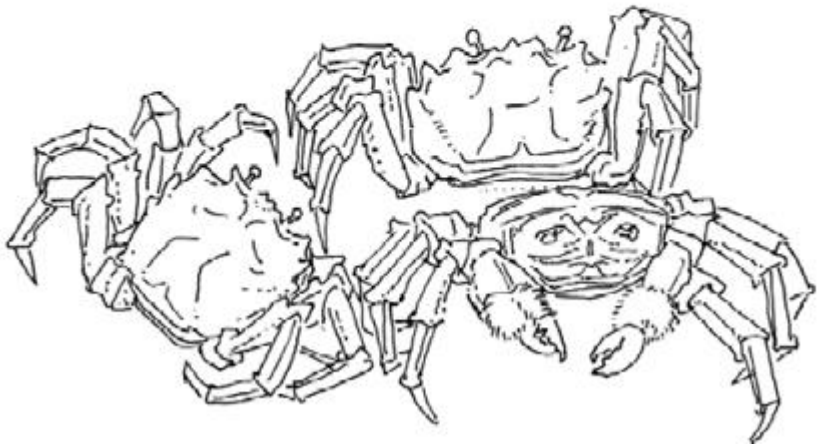

He Xie, 2010

În dimineața următoare, pe când mă pregăteam să plec la aeroport, peste zece polițişti s-au înființat la studioul din

Caochangdi şi m-au anunțat că, da, de-acum eram plasat în arest la domiciliu.

— Te rog, nu-ncerca să pleci la Shanghai, a spus unul dintre ei. Înainte de miezul nopții de 7 ale lunii, n-ai voie să părăseşti casa asta. Mulțumesc pentru cooperare.

Nu-şi alesese bine cuvintele, am remarcat.

— Nu cooperez cu voi – pur şi simplu mă obligați.

În câteva zile, agenții securității statului au căutat treizeci şi doi de simpatizanți care aveau de gând să ia parte la Sărbătoarea Crabilor de Râu. Un utilizator de Twitter din Shanghai a postat: „Adineauri a trecut pe la mine bătrâna de la comitetul de cartier şi mi-a spus să nu particip la adunarea de duminică de la Crabii de Râu. Mă întreb cum a ştiut să dea de mine. Pe Twitter nu scrisesem decât: «Sunt în Shanghai»„.

Un student a vorbit despre experiența „băutului de ceai”: „Când am trimis un mesaj de înscriere la sărbătoare, asta a atras atenția şi niște agenți de la securitatea statului au venit la facultate; am fost convocat de profesorul de educație politică. Acesta mi-a pus în vedere să nu amintesc de Premiul Nobel pentru pace al lui Liu Xiaobo. «Trage tare, ca să-ți găseşti un serviciu bun pe viitor – nu te implica în alte activități.» A insistat în mod special asupra sursei din care îmi luam informațiile şi a vrut să ştie dacă aveam legături cu alți oameni. În încheiere, m-a îndemnat să scriu un raport despre ce făceam şi mi-a ordonat să rămân în campus pe durata următoarelor zile”.

Cât timp am fost prizonier la mine acasă, opt sute de oameni au reuşit să ia parte la Sărbătoarea Crabilor de Râu, unde gazde au fost asistenții mei. Acolo au mâncat cam trei mii de crabi, au cântat la chitară, au cântat şi au stat la taclale – postând în tot acest timp fotografii şi materiale video online, ca modalitate de a sărbători aceste mici acte de nesupunere.

Două luni mai târziu, pe 11 ianuarie 2011, dis-de-dimineață, Lü Hengzhong a fost sunată de un sătean din Malu care i-a spus că mai multe vehicule folosite în construcții opriseră în fața noului studio, iar un retroexcavator făcuse deja o spărtură mare în zidul sud-vestic. Angajatul care conducea operațiunea a confirmat că aveau de gând să demoleze tot ce era acolo în cursul acelei zile.

Dat fiind că restricțiile de călătorie nu mi se mai aplicau, m-am suit în avion la Shanghai şi spre sfârşitul după-amiezii ajunsesem deja la Malu. Sub soarele care apunea, patru utilaje de demolare îşi roteau mai departe brațele uriaşe, iar din studioul meu mai rămăsese doar o parte din zidul dinspre colțul nord-estic. Câțiva muncitori scoteau armăturile din betonul distrus, pe când alții încărcau cărămizi sparte şi bucăți de beton pentru evacuare. Totul se făcea foarte metodic. Voiau să degajeze terenul de ruine cât mai repede cu putință, fără să lase nicio urmă a ceea ce fusese mai înainte. În fotografiile pe care le-am făcut după o săptămână se vedea doar un teren viran. Arăta ca şi cum ar fi fost arat recent, însă altminteri nu exista niciun semn de activitate umană. Un şir de urme de rață se întindea pe pământul acoperit acum de zăpadă.

Cum să descriu pierderea pe care-am suferit-o atunci? Dacă ne gândim la artă din perspectiva unui produs finit, atunci acesta a fost un moment în care am asistat la distrugerea calculată a muncii mele. Însă eu văd în artă un început: abia când înaintăm în continuare, indiferent de consecințe, abia atunci dăm sens vieților noastre. Demolarea studioului meu a rezumat fidel situația grea în care mă aflam: chiar dacă mă dedicam cu totul unui proiect, era foarte posibil să nu ducă nicăieri.

Premierul britanic David Cameron vizita Beijingul chiar în acea perioadă, ceea ce m-a făcut să scriu un articol pentru

The Guardian în care i-am cerut lui Cameron să continue presiunile asupra Chinei cu privire la drepturile omului, solicitându-i să nu renunțe la valorile fundamentale pentru cine ştie ce avantaj pe termen scurt. Nicio țară din lume nu poate să prospere dacă nu îngăduie diversitatea de opinii, iar China, spuneam eu, încă nu putea trece drept țară civilizată. În afacerile cu China, Occidentul evită întotdeauna chestiunile referitoare la libertatea de expresie şi la drepturile omului – unul dintre cele mai bătătoare la ochi eşecuri morale ale timpului nostru. Occidentul are obligația de-a reafirma drepturile omului, fiindcă altminteri comportamentul lui este echivalent cu o exploatare neocolonialistă a țărilor în curs de dezvoltare.

La celălalt capăt al lumii, pe 17 decembrie 2010, la Sidi Bouzid, în nordul Tunisiei, un vânzător stradal de douăzeci şi şase de ani şi-a dat foc în semn de protest pentru felul în care fusese brutalizat de poliție. Asta a provocat demonstrații în care s-a cerut îndepărtarea de la putere a preşedintelui Zine el-Abidine Ben Ali şi care s-au transformat în scurt timp în tulburări de masă. Supranumită „Revoluția Iasomiei”, mişcarea a fost prima în care un regim din lumea arabă era răsturnat prin rezistență populară. Evenimentele din Tunisia au declanşat o reacție în lanț şi lumea a ieşit pe străzi în multe țări din Africa de Nord şi din Orientul Mijlociu ca să protesteze împotriva dictaturii şi corupției, şi ca să ceară democrație şi reformă, în cadrul a ceea ce avea să fie cunoscut drept Primăvara Arabă.

Oamenii au avut un alt nume pentru această transformare bruscă şi spectaculoasă: „Revoluția Twitter”, fiindcă folosirea rețelelor de socializare şi a tehnologiei digitale a înlesnit răspândirea rapidă a informațiilor şi a şubrezit puterea guvernelor de a ține situația sub control. „Insurecție” şi „revoluție” au devenit cuvintele-cheie ale zilei.

În după-amiaza zilei de 17 februarie 2011, la ora 16, un utilizator chinez de Twitter a cărui identitate era @mimitreeo (*mìmì* însemnând „secret” în chineză) a postat un anunț privind un apropiat „Marş al Revoluției Chineze a Iasomiei”. După aceea s-a aflat în mediul online despre organizarea mai multor marşuri simultane ale „Revoluției Iasomiei” în principalele oraşe ale Chinei, pe data de 20 februarie, la ora 14. Inițiatorii își spuneau „instigatorii Revoluției Chineze a Iasomiei”, ascunzându-şi identitatea reală.

Nici nu se dusese vestea bine, că ideogramele pentru „iasomie” au fost blocate pe internetul din China şi chiar şi ideograma pentru „floare” a devenit un cuvânt cu probleme. Pe site-urile de limbă chineză era imposibil să formulezi propoziții conținând cuvintele „mâine” sau „astăzi”. Florăreselor nu li s-a mai dat voie să vândă buchete de iasomie, iar un tânăr locuitor din Beijing a fost arestat fiindcă a lăsat un buchet de iasomie albă pe artera comercială Wangfujing din centru.

Ziua de 20 februarie a căzut într-un weekend, iar polițiştii în uniforme sau în civil care au descins pe Wangfujing i-au surclasat numeric pe oamenii care veniseră să ia parte la marşul programat. Nu erau mulți protestatari; cei care au venit totuşi erau îndeosebi studenți. Arestările au început tocmai când şi-a făcut apariția ambasadorul american Jon Huntsman Jr., purtând ochelari de soare şi având steagul Americii la vedere pe mâneca stângă a sacoului. Întrebat ce căuta acolo, el a răspuns cu un zâmbet: „Am venit doar să arunc o privire”.

Am urmărit cu o atenție fascinată evoluția Primăverii Arabe în Tunisia, Egipt şi Iran. Însă rezistența în fața autorității nu s-a limitat la discuții online, iar protestele zgomotoase de pe străzi şi din piețe au făcut loc până la urmă vărsării de sânge şi arestărilor. Promisiunea activității pe internet a sfârşit prin a întinde o capcană din care nu s-a

putut scăpa. La fel ca un tsunami, ea a măturat uscăciunile şi a fost o vreme de neoprit, însă după ce s-a retras valul, pietroaiele şi stâncile au rămas la fel de puternice ca înainte. Palpitanta revoluție online a dus la o fragmentare a societății, cu repercusiuni pe termen lung şi cu prăbuşirea în resentiment, conflict şi disperare – tiparul a fost respectat pretutindeni unde izbucniseră tulburări.

În curtea de la Caochangdi nr. 258, lucrurile erau calme. La capătul îndepărtat al aleii din pavele gri se găsea casa mea din cărămidă gri, cu liniile ei simple, cu unghiuri drepte, cu suprafețe netede şi cu uşa albă crăpată puțin, ca să intre şi să iasă pisicile, pe când coțofenele săreau de pe o ramură pe alta a sălciilor. Afară, pe cealaltă parte a străzii, berlina albă parcată acolo ar fi putut părea absolut banală, numai că stătea acolo permanent, zi şi noapte, cu cineva aşezat în față şi notându-şi diverse lucruri într-un carnet.

Într-o zi, în timp ce mă apropiam de maşină, am observat că tânărul polițist în haine civile adormise pe locul şoferului. Geamul fusese coborât parțial, aşa că am întins o mână ca să scot carnetul cu copertă maro pe care-l ținea în poală. Când tânărul s-a trezit, frecându-se la ochi şi uitându-se la mine printre pleoape în bătaia fierbinte a soarelui, carnetul era deja în posesia mea.

În el erau trecute cu precizie, în rânduri puchinite şi inegale, zilele şi orele plecărilor şi întoarcerilor mele, la un loc cu numerele de înmatriculare ale tuturor maşinilor care trecuseră pe la studio. M-am gândit la tata şi am început să înțeleg prin ce suferințe nesfârşite trebuie să fi trecut, fiindcă în sistemul comunist viața sub observație constantă e starea normală de fapt. Pentru cineva independent din fire, această supraveghere neîntreruptă înseamnă că viața însăşi este ca o condamnare la detenție. În cazul meu, cu trecerea timpului, amestecul altora îmi provoca o epuizare fără nume, ca şi cum un corp străin neidentificabil mi-ar fi

fost vârât în organism, controlând felul în care mă judecam pe mine şi pe oamenii din jur. Nu ştiam când era dispusă prezența asta neclară să-şi flexeze muşchii sau dacă avea să plece vreodată. Mă simțeam de parc-aş fi escaladat o stâncă abruptă şi aş fi avut nevoie să fiu în alertă maximă clipă de clipă, ca să nu mă prăbuşesc de la mare înălțime în văzul tuturor.

În ianuarie îmi fusese demolat studioul din Shanghai, iar în februarie peste o sută de oameni au fost închişi din motive politice, printre ei numărându-se oameni de ştiință, avocați şi studenți. Autoritățile erau alarmate de dorința de schimbare a atât de multor oameni. Ca să reduc presiunea, m-am apucat să amenajez un studio la Berlin. Însă nu aveam de gând să mă mut definitiv în străinătate – în mintea mea, cel care trebuia să se ridice şi să plece era regimul indezirabil din China.

Capitolul optsprezece

Optzeci şi una de zile

Printre pisicile din complexul de la Caochangdi erau una cu blană lungă căreia îi spuneam Tiantian şi una cu blană scurtă pe nume Daidai. Într-o zi, Tiantian şi-a dat seama cum să deschidă uşa, ghemuindu-se pe podea, iar apoi sărind pe clanță şi agățându-se strâns de ea, în timp ce uşa se deschidea. Observând cum procedează, Daidai a profitat de ocazie şi a plecat şi ea.

Cam în aceeaşi perioadă, peste zece maşini de poliție au oprit la studio ca să verifice permisul de şedere al oamenilor în trei rânduri, dintre care unul noaptea, sub pretextul inspectării normelor de apărare împotriva incendiilor.

Reprezentantul administrației locale care mă îndemnase cândva să mă „semețesc” a vorbit discret cu un prieten al meu şi i-a zis: „Ar fi bine să-l pui în gardă pe Ai Weiwei: are necazuri mari acum. Spune-i să renunțe la chestiile alea care-i încântă pe străini, dar jignesc sentimentele poporului chinez”. Imediat după aceea, o maşină a oprit lângă Zhao Zhao. Şoferul a coborât geamul şi i-a spus că în sat erau staționați acum optsprezece oameni care să mă fileze.

Îmi dădeam seama de amenințare, bineînțeles, fiindcă trăiam cu ea în fiecare zi. Apărarea drepturilor mele de bază, starea de spirit, stima de sine şi concepția despre lume – toate erau modelate de conştientizarea acelei amenințări. Indiferent dacă mă filau optsprezece sau o mie opt sute de oameni, asta nu m-a împiedicat să fac ce trebuia făcut.

În dimineața zilei de 3 aprilie 2011, complexul era la fel de liniştit ca de obicei. Xiao Pang, şoferul meu, mi-a luat geanta neagră de călătorie şi a pus-o în portbagajul maşinii. Plecam la aeroportul aflat la douăzeci de minute de mers. Aveam bilet spre Taipei, cu escală la Hong Kong. Expoziția individuală de la Muzeul de Arte Frumoase din Taipei trebuia să se deschidă în toamna aceea.

În bagaj pusesem şase tricouri, şase schimburi de lenjerie, şase perechi de şosete, un laptop şi o cameră de filmat. De la naşterea lui Ai Lao, Wang Fen şi cu mine ne petreceam zilele împreună, iar seara mă întorceam la Caochangdi. Lu Qing şi cu mine locuiam amândoi acolo, însă fără conflicte, ducând vieți separate cu agende diferite. În mod normal, Lu Qing îmi pregătea medicația pentru hipertensiune şi diabet ca să-mi ajungă zece zile, dar de data asta – nu prea ştiu de ce – îmi împachetase medicamente pentru două luni într-o pungă de plastic, împreună cu recomandările privind felul în care se luau. Deşi nu mai eram apropiați, m-a condus până la poartă, ca de obicei.

Pe bancheta din spate a maşinii stătea noua mea asistentă, Jennifer Ng, o tânără canadiană pe care o cunoscusem cu câteva luni mai devreme pe Twitter, iar aceasta era prima ei călătorie cu mine în afara țării. În jurul orei opt dimineața am făcut check-in-ul şi ne-am îndreptat spre punctul de control, cu paşapoartele şi biletele de îmbarcare în mână. Sala de plecări era aproape goală; ne-am aşezat fiecare la o coadă şi am aşteptat. Jennifer a fost verificată prima. Polițistul a pus mâna pe telefon şi a format un număr în vreme ce-i studia paşaportul, iar după puțin timp a apărut un alt polițist care a luat-o deoparte. Se întâmplase ceva.

Mi-a venit şi mie rândul. Polițistul mi-a deschis paşaportul, după care şi-a ridicat capul şi m-a privit insistent. Mi-am dat seama imediat ce avea să se întâmple mai departe. Alți polițişti risipiți prin sală începeau să se apropie de mine, iar un inspector m-a poftit într-o cameră din stânga. „De ce faceți asta?”, am întrebat. Eram considerat un risc pentru siguranța națională, mi-a spus bărbatul. Între timp, Jennifer dispăruse.

Mai mulți polițişti de la securitatea statului şi cu mine stăteam înghesuiți într-o cămăruță. „Să găsim un loc unde să vorbim”, mi-a spus cel mai în vârstă dintre ei, după care mi-a cerut să-i predau telefonul mobil. Am reacționat scoțând bateria din aparatul Nokia. Un lift ne-a dus la etajul unu şi ne-am îndreptat spre o dubă albă parcată pe cealaltă parte a drumului. Am recunoscut un bărbat care fusese în vizită la studio cu două zile mai devreme, sub pretextul realizării unui recensământ. „Lao Ai, îmi pare rău pentru asta”, mi-a spus el deschizând uşa.

M-am aşezat în spate, cu câte un polițist în haine civile de o parte şi de alta. Bărbatul mai în vârstă, aşezat pe locul din față, s-a întors şi a scos o glugă neagră, pe care fusese imprimat cuvântul SUSPECT, spunându-mi să mi-o trag pe

cap. Era făcută dintr-un material atât de gros, încât nu lăsa să intre aerul. Când m-am plâns de lucrul ăsta, a luat-o şi a încercat să facă nişte găuri în ea cu o cheie. N-a reuşit să străpungă materialul gros, așa că mi-a dat gluga înapoi, spunându-mi: „O să trebuiască să te obişnuieşti”. Pe urmă, cu gluga pe cap, n-am mai văzut absolut nimic.

Numele întreg al securității statului este Protecția Securității Interne; operațiunile ei sunt învăluite în discreție. Fiindcă „securitatea statului” (*guóbǎo*, 国保) sună în chineză la fel ca „tezaur național” (国宝), o să vedeți că în mediul online agenții ei sunt numiți „panda”. Printre țintele securității statului se numără disidenții politici, organizațiile nonguvernamentale şi activiştii pentru drepturile omului.

Panda către panda, 2015

Agenții care mă flancau m-au prins de brațe, în timp ce maşina îşi continua drumul. Unde mergeam? Şi pe urmă ce avea să se întâmple? Nu ştiam. Puteam doar să încerc să mă destind şi să respir normal. Dar în scurt timp am început să mă sufoc şi transpirația mi s-a prelins pe față. Deşi anticipasem că, mai devreme sau mai târziu, avea să se întâmple ceva asemănător, acum, că se întâmpla, părea ireal. Mi-au venit în minte scene cu răpiri din filme şi era ca şi cum aş fi asistat la un incident în care era implicat altcineva.

Simțeam că maşina se îndrepta spre nord, ceea ce m-a făcut să mă întreb dacă mergeam la închisoarea Qincheng, în suburbiile cele mai nordice ale Beijingului, celebră pentru că acolo erau închişi prizonierii politici. Cu doar trei zile mai devreme, fusesem în zonă, la cules de căpşuni cu Wang Fen şi Ai Lao, şi le arătasem închisoarea, care se profila deasupra unor plopi. *E bine dacă ştiu şi ei unde se află locul ăsta*, îmi spusesem în gând.

Am încercat să memorez fiecare curbă pe care o făcea maşina, dar, din cauza efortului, mi s-a făcut somn. Trecuse mai bine de o oră când maşina a încetinit considerabil şi, după ce a trecut de câteva puncte de control, s-a oprit. Agenții m-au scos în tăcere din maşină şi am intrat într-o clădire, unde m-au dus pe o scară în spirală. Era prea îngustă ca să urcăm umăr la umăr, aşa că unul a luat-o înainte, iar noi am urcat puțin în urma lui, de o parte şi de alta. La jumătatea drumului, s-au răzgândit şi ne-am întors la primul nivel. Am simțit un covor sub picioare când am intrat într-o cameră, iar ei m-au pus să mă aşez într-un fotoliu de lemn cu spătar rotund.

Cam după patruzeci de minute de linişte deplină, mi s-a spus să mă ridic şi mi s-a scos gluga. În fața mea se găsea un bărbat înalt, musculos, genul de personaj pe care te-ai aştepta să-l vezi în acest tip de scenă dintr-un film. Am

simțit că savura momentul. Un alt bărbat, mai scund, m-a controlat de sus până jos şi mi-a luat cureaua, telefonul şi portofelul, după care mi-a încătuşat mâna dreaptă de brațul fotoliului. Cătuşa era grea şi rece ca gheața.

Un tânăr într-un trening Nike – care semăna un pic cu un sportiv – stătea pe un scaun la un metru de mine şi mă privea fără să clipească, ținându-şi mâinile pe coapse. Proaspăt la chip, se uita la mine fără expresie cu ochii înguşti, cu pleoapele grele. Aveam să întâlnesc această privire inexpresivă, ca a unei efigii de piatră, de multe ori în zilele următoare.

Uitându-mă în jos, am observat că o bună parte din lacul de pe brațele fotoliului se dusese din cauza frecării cătuşelor. În dreapta mea am observat nişte urme care arătau că acolo fuseseră cândva două paturi de o persoană lipite, iar un tablou atârnase la un moment dat pe perete, în timp ce la stânga erau o debara şi o baie. Prin spațiile dintre jaluzele am desluşit un gard electrificat şi nişte camere de supraveghere pe panta de afară.

După masă au intrat doi bărbați; fiecare părea să aibă cam patruzeci de ani. Cel mai mare dintre ei, îmbrăcat cu o haină bej bine croită, m-a salutat destul de politicos. Mi-a spus că el şi colegul lui, care urma să ia notițe în timpul discuției noastre, făceau parte din echipa de anchetatori a secției de investigare a infracțiunilor din cadrul Departamentului Securității Publice din Beijing. A aruncat neglijent un dosar pe masă şi s-a aşezat.

— Înțeleg că eşti o celebritate, a spus el. Scuză-mă că nu ştiam nimic despre tine. Înainte să intru aici, mi-am impus să caut online şi să citesc câte ceva despre tine.

Am ascultat atent, încercând să-mi lămuresc nişte lucruri: locuiam aici în Beijing şi aş fi putut fi arestat oricând, aşa că de ce să aştepți să ajung la aeroport ca să

mă reții? Se părea că ordinul fusese dat pe nepusă masă, încât bărbatul nu avusese timp să se pregătească.

Mi-a spus că sancțiunea pe care o aplicau era de „supraveghere la domiciliu”, una dintre cele patru măsuri coercitive precizate de dreptul penal, celelalte trei fiind interogarea, detenția şi arestul.

Am vrut să-mi sun familia şi să-mi angajez un avocat, dar bărbatul mi-a spus că aşa ceva era imposibil. Nu m-am mirat, fiindcă lucrurile care erau subînțelese afară aici deveniseră absurde. Denumirea completă a formei mele de detenție era „supraveghere rezidențială într-un loc specific”. Asta le permitea autorităților să mă țină şase luni într-o clădire din afara sistemului penitenciar obişnuit şi care nu se supunea constrângerilor oficiale. Era o măsură mai dură decât arestul obişnuit, fiindcă mi se refuzau reprezentarea legală şi dreptul de-a primi vizite.

Cu alte cuvinte, fusesem răpit de stat, care îşi bătea joc de propriile lui reguli smulgându-mă de acasă şi izolându-mă complet. Mă simțeam ca un miner prins în capcană de prăbuşirea unei galerii, când oamenii de deasupra nu ştiu dacă mai e cineva în viață printre dărâmături, iar cel de dedesubt nu ştie dacă au fost inițiate operațiunile de salvare sau dacă nu cumva au fost deja abandonate. Însă mă consolam amintindu-mi că şi tata fusese închis în urmă cu optzeci de ani: faptul că eram acuzat cam de aceleaşi delicte de care fusese acuzat el avea să mă ajute să am o stare de spirit mai bună.

Anchetatorul de dinaintea procesului pufăia țigară după țigară, iar rotocoalele de fum pe care le trimitea spre mine păreau să mărească prăpastia dintre noi.

— O să mă asfixiați, i-am spus.

— Eşti liber să nu fumezi, a replicat el. Dar, a adăugat, încet şi apăsat, şi eu sunt la fel de liber să fumez. Când muncesc, trebuie să fumez.

Nu-i făcea plăcere, mi-am dat seama. Mi-a cerut numele, vârsta şi adresa. În camera asta mică, vocea lui se auzea tare, ca şi cum ar fi recitat versuri pe o scenă de teatru.

— Doar nu m-ați adus aici fără să ştiți cine sunt, am spus.

Asta l-a urzicat. Mi-a zis că avea nevoie să-i confirm identitatea.

— Se mai întâmplă uneori să iei pe cine nu trebuie.

A încercat să pară rezonabil. Pe urmă mi-a cerut detalii despre familie.

În loc să răspund, i-am pus şi eu o întrebare:

— Pe dumneavoastră cum vă cheamă?

A ezitat. Mi-a spus că nu aveam nevoie să ştiu, fiindcă era doar un reprezentant al autorității statului. Însă a menționat că avea acelaşi nume cu al unui inginer celebru din istoria Chinei, unul care proiectase un pod de piatră cu arcade în urmă cu o mie cinci sute de ani, un om cu un simț al proporțiilor şi cu o ireproșabilă cunoaştere a mecanicii. A continuat spunând, cu o undă de mândrie, că singura diferență dintre numele lor era că pentru al lui mai era nevoie de patru mişcări ale pensulei. Din aceste indicii, am dedus că-l chema Li Chun. Anchetatorului Li, am aflat în scurt timp, îi plăcea să-şi arate cunoştințele de istorie, iar nivelul lui cultural mi-a dat vaga impresie că aveam ceva în comun.

Când am fost întrebat ce profesie am, am răspuns:

— Artist.

— Artist? a spus el. Ce te face să fii atât de sigur că poți să te numeşti aşa? Să fie cumva din cauză că fiecare om se consideră un „-ist” într-un domeniu sau altul? Cel mult poți să te numeşti „lucrător în domeniul artei”, a adăugat el în derâdere.

N-am obiectat, deşi în zilele astea nimeni nu-şi spunea „lucrător în domeniul artei” – probabil că trecuseră decenii de când fusese folosită acea etichetare în China.

Pe durata următoarelor ore am continuat discuția în contradictoriu, eu încercând să-l fac să spună cu precizie de ce fusesem reținut, el luând pe rând acuzațiile, de parc-ar fi vrut să le determine dimensiunea. Eram suspectat de infracțiuni economice şi de fraudă în domeniul artei, mi-a spus apoi.

— Lucrările tare nu costă aproape nimic ca să le faci, dar când se interesează cineva cât costă, prețurile sunt astronomice. Înjuri întruna Partidul Comunist. Eşti evazionist şi escroc.

La un moment dat în timpul anchetării, un bărbat înalt, care s-a recomandat drept şeful diviziei, a intrat în cameră şi m-a privit cu satisfacție, ca un vânător care şi-a capturat în cele din urmă prada.

— Faci lucruri ilicite unul după altul, a spus el, adăugând că anchetatorii lor din străinătate meritau toate laudele.

La plecare, mi-a spus că aveam să fiu lăsat să dorm în acea noapte, iar soldații de gardă au târât după ei o saltea şi au pus-o într-un colț al camerei. Mi s-au scos cătuşele şi am reuşit în fine să mă întind, în timp ce gărzile începeau să se joace cu telefoanele. Am încercat să nu mă gândesc la familie şi îndeosebi la Ai Lao, care tocmai împlinise doi ani şi devenea un companion din ce în ce mai plăcut, cu capul lui mare şi plin de idei. În noaptea când am plecat, Ai Lao ieşise cu paşi ezitanți pe hol şi se întinsese să-mi cheme liftul. Câtă vreme izbuteam să nu mă gândesc la asemenea lucruri, eram încrezător că nu aveam să cedez.

În zilele care au urmat, a trebuit să fiu în alertă maximă, fiindcă anchetatorul Li şi-a continuat interogatoriul. Înainte să începem, mă întrebam uneori dacă ar trebui să refuz să cooperez şi pur şi simplu să nu spun nimic, sau să continui

cu procedura standard: să vorbesc pe şleau şi să nu ascund nimic, chiar dacă asta ducea la schimburi de replici inutile. Am optat pentru varianta a doua, din curiozitate pentru ce avea să se întâmple până la urmă.

În ziua următoare, anchetatorul Li a evocat posibilitatea să fiu acuzat de incitare la răsturnarea puterii de stat. Trei oameni din Beijing fuseseră deja acuzați de acest delict, mi-a spus el: Liu Xiaobo, Hu Jia şi Gao Zhisheng. În acel moment, Liu Xiaobo efectuase doi dintre cei unsprezece ani de închisoare la care fusese condamnat. (În 2017, după ce făcuse un cancer la ficat în închisoare, Liu avea să moară la şaizeci şi unu de ani.) Hu Jia, un vechi activist social, avea de stat la închisoare trei ani şi jumătate, în timp ce Gao Zhisheng, avocat pentru drepturile omului, ispăşea o condamnare de trei ani. Toți trei erau prizonieri politici clasici, iar acum anchetatorul îmi spunea că aş putea fi al patrulea.

Iată scenariul pe care mi l-a prezis: rămâneam aici timp de şase luni, iar dacă eram acuzat, mă transferau într-un centru de detenție cât timp îmi era analizat dosarul. Dacă procurorii aveau nevoie de mai multe informații, eram trimis înapoi ca să răspund şi altor întrebări la anchetă. Asta se putea face de trei ori, timp de până la nouăzeci de zile de fiecare dată. Întregul proces putea să dureze cam un an, după care intrau în funcțiune procedurile judiciare: arestare, sentință, închisoare.

În cea de-a patra zi – 7 aprilie –, la insistențele mele, anchetatorul Li mi-a arătat înştiințarea de supraveghere la domiciliu emisă de Securitatea Publică a cartierului Chaoyang. La „locul specific” fusese trecut Drumul Lacului de Acumulare nr. 44.

— Unde-i asta? am întrebat.

— Câte lacuri de acumulare sunt la Beijing? s-a rățoit deodată anchetatorul.

Fără să vrea, divulgase un secret, aşa că am primit un indiciu clar despre locul unde mă găseam. Mi-am dat seama că trebuia să fie Lacul de Acumulare Miyun, amplasat pitoresc între munții aflați la nord-est de Beijing.

*

În fiecare zi, interogatoriul începea la zece dimineața şi respecta următorul tipic: anchetatorul întreba, eu răspundeam, copistul consemna. După o săptămână, anchetatorul Li mi-a spus că acest caz îl făcea să se simtă ca şi cum ar fi avut un ghimpe în coastă sau un os în gât. A adăugat că spera să încheie repede cazul şi că, totodată, căuta să găsească o modalitate prin care să evit închisoarea. Pentru mine asta nu prea avea sens; cu siguranță că nu avea să fie atât de simplu.

În timpul interogatoriilor, mi-a mai spus, trebuia să fie sever. Însă indiferent cât de asiduu era la anchetă, dacă nu ştiam ceva, trebuia să spun că nu ştiu, dacă nu-mi aminteam ceva, trebuia să spun că nu-mi amintesc, iar dacă nu voiam să spun ceva, puteam să nu spun. Mai mult ca sigur observase că eram din ce în ce mai surescitat, aşa că a simțit nevoia să-mi spună aceste lucruri. Am început să mă întreb: *Nu cumva o fi de partea mea?*

— Ai Weiwei, îți dai seama în ce situație eşti? m-a întrebat, cu o preocupare aparentă. Mai ții minte Incidentul de la Xi'an?

Recursul la istorie îl binedispunea vizibil. Li se referea la episodul din 1936 în care Chiang Kai-shek a fost presat de doi dintre generalii lui să facă echipă cu comuniştii pentru a rezista agresiunii japoneze. Mai târziu, Song Meiling, soția lui Chiang, şi comuniştii sovietici au încheiat o înțelegere, iar Chiang Kai-shek a semnat acordul în şase puncte pe care-l propuseseră generalii, recăpătându-şi astfel libertatea.

— Ai Weiwei, înțelegi? a întrebat Li. Eşti în aceeaşi situație grea în care a fost Chiang atunci. Ai înjurat Partidul Comunist, iar asta e destul ca să primeşti o condamnare la ani mulți de închisoare. E nevoie să-ți recunoşti vina ca să obții clemență; dacă n-o faci, n-ai nicio şansă. Iar dacă pierzi, nu mai e loc de-ntors – ai pierdut tot. În 1936, lui Chiang Kai-shek i-a fost silă să semneze înțelegerea: după ce încercase să-i extermine pe comunişti, cum putea să se alieze cu ei ca să lupte împotriva Japoniei? Dar a dat o probă de caracter puternic – a înghițit găluşca şi a semnat acordul în şase puncte, altminteri s-ar fi zis cu el. Eşti în aceeaşi situație, a spus Li. Dacă nu recunoşti că ai greşit, te joci cu focul.

Îşi contrazicea propriul sfat de mai înainte, iar eu nu pricepeam de ce spunea toate astea. Un anchetator ar trebui să descâlcească faptele, nu să tragă concluzii. Însă părea hotărât să formuleze tot felul de acuzații împotriva mea, punându-mă sub o presiune atât de mare, încât să fiu silit să-mi recunosc vinovăția. Am continuat să-i răspund la toate întrebările. Dacă voia într-adevăr să afle cine eram şi ce gândeam, eram întru totul pregătit să-i spun.

Soția lui era gravidă în câteva luni, mi-a zis Li, dar el era prea ocupat să se ducă acasă şi să vadă cum se simte, oricât de mult i-ar fi plăcut. Dacă-l ascultai, cea mai mare dorință a lui era să fie cu familia. Mi s-a părut deprimant că petrecea puțin timp cu soția şi că nu intra niciodată online. Era de serviciu douăzeci şi patru de ore pe zi – şi trebuia să-şi plătească singur telefonul.

În fiecare zi eram trezit din somn de un strigăt, şi tot în fiecare zi Li îşi continua cercetările în viața mea. Fiecare dintre noi avea o treabă de făcut.

În această zi, Li a făcut un pas în plus şi m-a acuzat de bigamie.

I-am explicat lucrurile cât de clar am putut, spunând că Lu Qing şi cu mine ne căsătoriserăm la New York, fără să anunțăm pe nimeni – nici prietenii, nici familia, neavând nevoie de permisiunea nimănui pentru o chestiune care era doar a noastră. În ziua aceea, Lu Qing şi cu mine ne plimbaserăm pe străzile de lângă World Trade Center din centrul Manhattanului, iar ea spusese că voia să urce pe terasa unuia dintre Turnurile Gemene. Locuisem zece ani plini la mică distanță, dar nu simțisem niciodată vreo înclinație cât de mică să fac aşa ceva. Din punctul de observație al Turnului Nordic am văzut linia fragmentată a zgârie-norilor din Midtown, evocând atât de puternic nebunia capitalului şi neînsemnătatea individului.

Acela fusese momentul când Lu Qing adusese în discuție căsătoria: dacă nu ne căsătoream, ea prefera să rămână în America decât să se întoarcă la Beijing. Eram deja împreună de mai bine de un an, iar Lu Qing era o parteneră sinceră şi seducătoare. N-am putut să justific de ce era bine să rămânem necăsătoriți, aşa că i-am acceptat sugestia. Ne-am înregistrat căsătoria la primărie, cu un prieten vechi pe post de martor. În seara aceea ne-am dus la Atlantic City şi am petrecut noaptea la o masă de *blackjack* din Taj Mahalul lui Trump. Însă Lu Qing şi cu mine nu ne înregistraserăm căsătoria la Beijing, i-am spus eu anchetatorului, aşa că nu aveam cum să divorțăm.

Deşi Wang Fen şi cu mine nu locuiam împreună, n-am făcut niciun secret din relația noastră, i-am mai zis: în certificatul de naştere al lui Ai Lao, eu fusesem trecut ca tată, iar Wang Fen ca mamă.

— Oricum ai privi lucrurile, asta e căsătorie, a spus anchetatorul, şi constituie delictul de bigamie. În China trebuie să respecți legile chineze.

— Dacă asta e o încălcare a legii, am răspuns, înseamnă că există nenumărate încălcări.

— E-adevărat, a răspuns el, dar ceilalți oameni nu înjură guvernul şi nu fac tapajul pe care-l faci tu. Unde eşti tu e întotdeauna şi scandalul, cu felul tău de-a fi mare şi tare şi plin de tine. Plus că ai atâția urmăritori.

N-a făcut niciun efort să ascundă cât de selectiv aplicau sancțiunile prevăzute de lege.

— Presupunând c-aş încălca într-adevăr legea, am spus, atunci bineînțeles c-aş recunoaşte. Dar ar trebui cel puțin să-mi dai voie să consult un avocat şi să mă familiarizez cu legea.

Anchetatorul a refuzat din nou să-mi asculte argumentele. Pentru el nu avea rost să vorbim despre lege, fiindcă legea era specializarea lui, nu a mea. Şi oricum, el era doar o rotiță în maşinăria statului. M-a întrebat ce aveam de gând să spun în cadrul declarației din instanță.

M-am gândit preț de o clipă.

— Mă aflu aici ca să apăr demnitatea umană şi o să continui pe acelaşi drum cu demnitate.

Li a zâmbit superior auzind rigiditatea declarației.

— Uite ce-ar trebui să spui: „Îmi recunosc vinovăția şi sunt gata să-mi primesc pedeapsa”.

A încercat o altă tactică, orientându-se acum asupra pretinsei mele evaziuni fiscale şi asupra perturbării ordinii economice. Însă dacă impozitele erau pentru ei un motiv de îngrijorare, nu trebuiau decât să efectueze un audit al conturilor noastre. Chiar dacă acuzația ar fi făcută în aşa fel încât să se susțină, am argumentat, mi s-ar cere pur şi simplu să plătesc arieratele şi toate eventualele penalități, fără să se invoce răspunderea penală.

Mai târziu aveam să aflu că nu fusesem reținut din cauza problemelor financiare. După ce am fost făcut dispărut, poliția mi-a pătruns în studio şi mi-a confiscat computerele şi dischetele, fără să se atingă de evidențele contabile ale companiei.

Cealaltă acuzație, de perturbare a ordinii economice, era la fel de discutabilă, implicând plăți către anumiți arhitecți străini care veniseră în China să facă muncă de proiectare. Potrivit anchetatorului, aceste plăți constituiau tranzacții ilegale cu valută străină şi în acest fel perturbau ordinea economică. Dacă era să-i dau crezare, asta însemna că fusesem interceptat la aeroport din cauza unei tranzacții cu valută străină. Povestea părea prea cu ochi şi cu sprâncene.

Dat fiind că nu voiam să-mi recunosc neregulile care țineau de impozite şi de valută, anchetatorul s-a concentrat asupra proiectelor mele artistice. De unde aveam bani? Îmi achiziționau anumite „forțe antichineze" lucrările ca să-mi finanțeze activitățile şi să-mi sprijine agenda?

— Dacă există forțe antichineze, i-am răspuns, sunt sigur că n-au bani – cu atât mai puțin ca să cumpere lucrări de artă.

Având de-a face cu un suspect care nu avea nimic de ascuns şi care era gata să discute despre orice, Li îmi găsea răspunsurile frustrante. Poate că ar fi preferat să aibă de-a face cu un hoț, un escroc sau un criminal, caz în care lucrurile ar fi fost mai simple; mintea mea părea să funcționeze altfel decât cea a unui infractor.

În cele din urmă, ca un balon împuns cu acul, s-a înmuiat. N-a mai fost certăreț şi amenințător şi am păstrat aceeaşi distanță între noi, ca şinele paralele care fac o curbă. Însă nu înainte de-a mai trece o dată pe la proiectele mele artistice.

— Ce-ai încercat să faci ducând atât de mulți oameni în Germania? m-a întrebat el, referindu-se la *Basm*.

— Scopul meu a fost să-i duc acolo şi să vin cu ei înapoi, am replicat.

Numai că acest răspuns aparent absurd l-a nemulțumit. Dacă nu puteam să dau o explicație bună, înseamnă că totul făcea parte dintr-o urzeală infamă pe care încercam cu

disperare s-o ascund. Ca să-i înlătur temerile, am vorbit mai pe larg despre ce este arta şi despre motivul pentru care făcusem ce făcusem, despre cum am ajutat pur şi simplu nişte oameni să obțină vize şi bilete de avion şi despre cum le-am rezolvat nevoile zilnice cât timp am stat la Kassel. Arta mea nu poate fi explicată pe de-a-ntregul prin cuvinte, i-am spus, fiindcă operele de artă se dezvoltă întotdeauna – la fel ca interogatoriul meu, nici ele nu duceau neapărat la dezvăluiri neaşteptate. Toată arta este un fel de conspirație, i-am mai spus. Am continuat o vreme în acelaşi registru, până când mi-a făcut semn să tac.

— Foarte ciudat! a exclamat el. Cum se face că poți să vorbeşti atât de mult când subiectul este arta şi că te înfierbânți atât de mult, că nu te mai poți opri? Dacă vorbim despre alte lucruri, nu poți să-ți justifici niciodată punctul de vedere foarte clar, sau nu mai ții minte, sau ai uitat. Chiar aşa să fie oare, chiar să nu merite să-ți aminteşti de nimic altceva decât de lucrurile legate de artă?

Şi a mai avut o întrebare, pe care a pus-o cu destulă precauție.

— Cineva spune online că fiecare sămânță de floarea-soarelui reprezintă un copil care a murit în cutremurul din Sichuan. E adevărat?

Până la un punct, exista o doză de adevăr, fiindcă *Semințele de floarea-soarelui* s-au inspirat din acel eveniment tragic. Dar e obositor să explici o operă de artă intrând în tot felul de detalii, aşa că i-am răspuns pe nepusă masă:

— E absurd.

Acest „absurd” al meu s-a regăsit mai târziu pe transcrierea interogatoriului, însă ceea ce i-am spus în continuare anchetatorului a fost omis: „La cutremur au murit 5 335 de copii, pe când numărul semințelor de floarea-soarelui a fost de 102,5 milioane”. (Ştiu asta fiindcă,

la sfârşitul fiecărui interogatoriu, copistul îmi cerea să-i confirm că transcrierea era exactă punându-mi semnătura şi degetul pe ultima pagină.)

Critica de artă a lui Li a devenit virulentă când el m-a acuzat că „răspândesc pornografie”. Acuzația era ridicolă şi n-am ştiut dacă era o diversiune tactică sau reflectarea unui interes personal. În vara lui 2010, o prostituată care apărase drepturile bolnavilor de SIDA a venit să mă vadă la studioul din Caochangdi. În aceeaşi zi mai erau întâmplător de față alte trei musafire, iar când le-am propus să ne dezbrăcăm şi să facem o fotografie împreună, şi-au dat jos hainele repede. Am postat fotografia online şi, da, a făcut destul de multe valuri.

Fotografia nu avea nimic scârbos, i-am spus anchetatorului: nu ne cunoşteam între noi, nimeni n-a atins pe nimeni şi nu a existat nicio motivație sexuală. Dar Li a devenit foarte agitat.

— Cum se face că n-ai făcut o poză cu maică-ta şi cu tine dezbrăcați şi n-ai postat-o pe *aia* online? m-a întrebat el.

Şi într-adevăr, dacă mama ar fi văzut acea fotografie, cu siguranță că ar fi considerat-o o probă de prost-gust maxim. Însă asta era toată noima demersului: să fii vulgar şi jignitor, la fel ca în fotografiile mele cu degetul mijlociu ridicat sau ca în aceea cu Lu Qing ridicându-şi fusta. Şi toată lumea a participat cu dragă inimă. Însă, după părerea lui, s-ar fi cuvenit să primesc o condamnare de până la cinci ani pentru această ofensă, deşi ceea ce făcuserăm nu avea nicio legătură cu pornografia.

În ziua următoare, anchetatorul mi-a spus că văzuse online, cu o seară înainte, documentarul meu *Un singuratic*, iar acum chiar nu mai ştia ce să creadă.

— Yang Jia a fost nebun, nebun de legat! a urlat el, repetând de câteva ori formula. Ăia şase polițişti erau

nevinovați, dar el i-a ucis cu bestialitate, iar acum familiile lor trăiesc de pe o zi pe alta.

A vorbit cu atâta vehemență şi atât de tare, încât mi s-a părut că nu mi se adresa mie, ci tuturor celor din clădire. Am fost de acord cu el, însă doar până la un punct: Se prea poate ca Yang Jia să fi fost nebun cu acte, dar nu avem cum să ştim asta din cauza sistemului judiciar, care a refuzat efectuarea unui examen psihologic; ei sunt cei care au refuzat să scoată adevărul la iveală.

— Critici guvernul, mi-a spus el, iar atacurile tale fac ca țara să arate prost. Uită-te la biroul de-aici. E un birou frumos, cu o suprafață netedă şi patru picioare solide. Dar tu te opreşti la un amănunt şi-o ții langa cu el, insistând întruna că acolo e o problemă. Asta provoacă derută în opinia publică şi-i face pe oameni să creadă că e într-adevăr ceva în neregulă.

Biroul în chestiune era o masă de lucru obişnuită, iar într-o parte era învelită în pânze de păianjen şi acoperită cu un strat de praf. I-am arătat asta şi s-a aplecat, ca să se uite mai bine.

— A, da, chiar *este* murdar. Trebuie şters praful de pe el, a fost silit să recunoască.

Interogatoriul era ca o maşină care iese de pe carosabil şi-o ia la întâmplare peste câmpii pustii şi pe dealuri nelocuite, departe de ruta aleasă, înainte să se întoarcă anevoie pe drumul principal. Acum, după multe meandre, interogatoriul s-a întors la protestele prodemocratice cunoscute drept Revoluția Chineză a Iasomiei, care era de fapt lucrul care-i interesa cel mai mult pe toți. Această chestiune avea să decidă dacă infracțiunea de incitare la răsturnarea puterii de stat îmi putea fi pusă cu succes în cârcă. În lunile de dinaintea încarcerării mele, autoritățile reținuseră mulți oameni care publicaseră articole online cu

caracter politic sau care discutaseră în interviuri despre Revoluția Iasomiei.

De fapt, pe durata perioadei respective, petrecusem mult mai puțin timp online decât înainte, din cauză că-mi duceam fiul în parc în fiecare zi. Ai Lao învățase să vorbească şi se juca deja în felul lui cu cuvintele. Când ne-a spus „Mami şi tati, amândoi contați [*suàn*, 算] ca prieteni ai mei”, a zis că-l folosea pe acel *suàn* (蒜) care înseamnă „usturoi”. În acea etapă a vieții, nu era obişnuit să-şi exprime ataşamentul față de noi atât de deschis, şi ăsta era felul lui de-a lua lucrurile în glumă. Tot el spunea că, dintre Tom şi Jerry, îl prefera pe Tom, fiindcă era tras pe sfoară mereu şi-i părea rău pentru el.

Anchetatorul a zis că cineva depusese mărturie că eram implicat în agitația Iasomiei. „În cazul ăsta”, am răspuns, „nu aveți decât să-l credeți.” Postările mele pe Twitter erau disponibile ca să le verifice, am observat, şi îmi acopereau toate activitățile.

În altă zi, din senin, anchetatorul a spus:

— Maică-ta suferă foarte mult din cauza situației în care te afli. Oamenii cărora le pasă cu adevărat de tine vor cu toții să te ajute, vor cu toții să te îndrepte în direcția bună. Cei care speră c-o să te împuşcăm fac parte din forțele antichineze din Germania, Statele Unite, Franța şi Elveția.

A fost prima dată că a divulgat lucruri din viața de afară. A avut un ton blând şi nearțăgos, iar eu m-am întrebat dacă nu cumva voia doar să mă simt în largul meu.

În zilele care au urmat, a părut incapabil să găsească noi subiecte de discuție, iar ancheta lui nu a făcut progrese reale. Părea să ştie că nu putea ajunge mai departe cu mine. „Hai să stăm un pic de vorbă”, obişnuia să spună, dându-i de înțeles copistului că nu trebuia să consemneze, iar conversațiile au început să nu mai aibă țintă. Ai fi zis că aşteptau cu toții ceva.

Într-o seară, anchetatorul m-a vizitat singur şi mi-a adus două banane cu coaja deja înnegrită, spunându-mi că nu găsise altceva. S-a deschis puțin în fața mea, spunându-mi cât de mult îi place dreptul penal. Odată, profesorul întrebase toată clasa: „Dac-ar împuşca cineva luna de pe cer, ar fi asta o infracțiune?” „Bineînțeles că e o infracțiune”, spusese toată lumea, „fiindcă luna este a tuturor.” „Ba nu, nu-i o infracțiune”, spusese profesorul, „fiindcă în dreptul penal nu există nimic care să spună că nu poți să împuşti luna.” Acțiunile despre care legea nu a stabilit că sunt ilegale nu sunt niciodată de incidență penală, chiar dacă unii oameni asta cred. Ca angajat care primea un salariu insuficient de două mii de yuani pe lună (cam trei sute de dolari), se percepea ca neavând pică pe nimeni şi nesimțind nevoia să vâre în sau să scoată din bucluc pe cineva.

Chiar înainte să plece în seara aceea, mi-a spus:

— În cazul ăsta al tău, o să încerc să fac în aşa fel încât să nu te acuzăm, fiindcă odată formulată acuzarea, mai mult ca sigur că verdictul ar fi „vinovat” şi ar trebui să mergi la închisoare. Însă trebuie să aşteptăm momentul potrivit. Ştii că partidul nostru ține mult la imagine şi că uneori acționează într-un mod extrem, aşa că e greu de ştiut cum o să se desfăşoare lucrurile. E la mijloc un proces şi s-ar putea să treacă destul de mult până o să avem tot tabloul. Lucrurile au nevoie de timp până cad pe pământ.

Cu mâna, a descris o mişcare lungă de coborâre în arc de cerc.

— S-ar putea să rămâi multă vreme aici, a adăugat, sau s-ar putea să te mute de colo-colo. Însă oriunde-ai fi şi oricât ar dura, trebuie să fii ferm pe poziție, trebuie să reziști.

O să țin minte întotdeauna cuvintele acelea.

— Sunt camere video în cămăruța asta? am întrebat.

— Sigur, a spus el.

Chiar şi în împrejurările cele mai sumbre, indivizii îşi pot păstra puterea de-a rămâne umani, iar societatea e modelată de acțiunile a nenumărați indivizi. Fiecare om are un sentiment propriu al binelui şi al răului, unul care nu poate fi înlocuit integral de principiile autoritariste.

Li a crăpat uşa şi a rămas în cadrul ei să fumeze. Am vorbit despre diversele feluri în care se prepară *zhajiangmian*: care e cantitatea de pastă de soia fermentată şi de pastă de fasole dulce de care e nevoie pentru prepararea sosului şi dacă e mai bine să adaugi omletă sau cubulețe de carne de porc. Locuitorii din Beijing pun mare preț pe tăiței. Ținând cont de ce-mi spusese Li, eram aproape sigur că urma să fiu mutat.

Am intrat în cea de-a treisprezecea zi de încarcerare, iar Li n-a mai apărut. În schimb, câțiva tineri cu costume negre şi cămăşi albe au intrat în cameră. M-au înconjurat şi mi-au spus să mă ridic, după care mi-au pus cătuşe la mâini şi o glugă pe cap şi m-au scos din cameră. Odată ajunşi în maşină, n-a mai rostit nimeni o vorbă, simțindu-mă de parcă aș fi fost singurul pasager.

Când am ajuns la destinație şi mi s-a scos gluga, am văzut doi tineri în uniforme îngrijite stând țepeni ca statuile în fața mea şi având cuvintele POLIȚIA ARMATĂ BEIJING cusute pe ecusonul de la piept. Poliția Armată a Poporului Chinez (pe scurt, PAP) răspunde de menținerea securității politice şi a stabilității sociale. Cu şaisprezece ani în urmă, făcusem câteva fotografii unui soldat care stătea de gardă în Piața Tiananmen, iar acum cei doi polițişti înarmați adoptaseră exact aceeaşi poziție.

Mi s-a spus să-mi scot toate hainele şi să mă las percheziționat corporal. Un mare şef – în armată, oricine are un grad mai mare decât cel de comandant de pluton e numit „mare şef” – a intrat în cameră să se uite. La intrarea lui, soldații au luat poziție de drepți şi au strigat: „Mare şef!”

Ofițerul mi-a explicat protocolul de aici: când eram aşezat, trebuia să am o poziție cuviincioasă, fără să mă întind sau să-mi încrucişez brațele, cu ambele mâini sprijinite pe coapse şi cu privirea în față. Nu aveam voie să mă uit direct la soldații de gardă sau să vorbesc cu cineva. Dacă exista vreo problemă, trebuia să ridic mâna şi să deschid gura doar când îmi permitea soldatul de gardă. Pentru toate mişcările mele era nevoie de aprobarea gărzilor şi trebuia să execut ordinele întotdeauna. La sfârşit, ofițerul mi-a spus:

— Dacă ne faci viața uşoară, îți facem şi noi viața uşoară.

Ca mulți alți militari, avea un accent distinct – în cazul lui, din Henan, o provincie continentală săracă, unde intrarea în armată era practic singura modalitate de a-ți câştiga pâinea.

Mi s-a repartizat o cameră orientată spre nord, la etajul doi. Ferestrele erau închise ermetic, iar ventilatorul scotea un fel de scârțâit. Aveam o baie mică, un pat de o persoană şi o masă la care erau efectuate interogatoriile, cu două fotolii cu huse de culoare ocru aşezate unul lângă altul pe o parte a mesei. Asta era tot. Scaunul pe care stăteam eu era acoperit cu o folie de spumă neagră, în timp ce pereții erau acoperiți cu bucăți de folie de spumă albă fixate din loc în loc cu scotch transparent; prin crăpături desluşeam cu greu tapetul verde-închis. Totul în cameră era îmbrăcat în folie de spumă albă, inclusiv toaleta, chiuveta şi robinetele.

Camera mea avea numărul 1035, iar santinelele mă ştiau mai degrabă după număr decât după nume. Încăperea avea cam 26 de metri pătrați, iar podeaua era acoperită cu plăci de gresie maro făcute să imite lemnul, fiecare placă având 60 × 60 de centimetri, şase plăci pe lățime şi douăsprezece pe lungime. Puteam să mă plimb doar pe cele şase plăci din mijlocul camerei: după ce făceam şapte paşi, trebuia să mă întorc şi să merg în direcția opusă. Durata mea totală de

plimbare fusese fixată la cinci ore, ceea ce, potrivit gărzilor, era jumătate din cât li se cerea celorlalți prizonieri. În fiecare dimineață eram obligat să-mi împăturesc cuvertura ca să arate ordonat, cu marginile drepte.

A doua zi după ce fusesem transferat, spre surprinderea mea, şi-a făcut apariția anchetatorul Li. După ce a intrat, s-a uitat în jur şi a spus:

— Ce loc interesant! E bine că ai gărzile care-ți țin companie când te plimbi. Sunt aici ca să te protejeze şi, indiferent dacă mergi repede sau încet, trebuie să facă la fel. Datorită reglementărilor, lucrurile sunt limpezi şi simple.

A trebuit să fiu de acord cu el. Aici cam totul era interzis, în afara respiratului, şi nu prea părea să fie mare diferență între a trăi şi a fi mort.

Li a adus un al doilea anchetator, un bărbat pe nume Xu, pe care l-a prezentat drept liderul grupului lor şi despre care a spus că avea să preia interogatoriul. În drum spre ieşire, Li mi-a pus în palmă, cu un aer degajat, paharul lui de carton – era felul lui de a-şi lua rămas-bun.

Anchetatorul Xu avea un stil cu totul diferit. Era un bărbat prudent, circumspect şi nu foarte vorbăreț. În fiecare zi sosea la timp, îmbrăcat elegant, iar când se încheia interogatoriul, se ridica şi pleca fără mare tevatură. Cam de cincizeci şi cinci de ani, robust şi hotărât, era genul de persoană despre care în China se credea că era „de nădejde în plan politic”. Fiecare mişcare pe care o făcea îți spunea că treaba lui era să aibă grijă ca maşinăria autorităților să funcționeze bine.

Subiectele pentru această nouă etapă a interogatoriilor au început cu o fotografie pe care o făcusem. Xu a ridicat o pagină de format A4 pe care fusese printată în alb-negru o fotografie cu degetul meu mijlociu ridicat şi cu Tiananmenul pe fundal.

— Explică-mi, a spus el, ce înseamnă asta?

— E o operă de artă intitulată *Studiu de perspectivă*, am răspuns. A fost un selfie pe care l-am făcut în față la Tiananmen în 1994, una dintr-o serie cu același model compozițional.

— Ce porcărie fără margini! a zis el. Asta numești tu artă? E un atac pe față împotriva statului.

I-am spus că făcusem fotografii asemănătoare în fața Casei Albe și a Turnului Eiffel.

— Mă rog, nu mă interesează, a spus el. Eu fac parte din poliția chineză – de Casa Albă n-are decât să se ocupe poliția americană.

Pe urmă a insistat.

— Degetul mijlociu ce înseamnă?

— În America înseamnă „muie”.

— Și cu Tiananmenul ce-i?

— E o poartă a orașului.

Acum și-a ieșit din fire.

— Peste nouăzeci la sută din populația lumii știe că Tiananmen e simbolul Republicii Populare Chineze! Fiecare chinez știe să cânte „Iubesc Tiananmenul din Beijing”.

Ce spunea era adevărat. Învățasem din copilărie cuvintele de la „Iubesc Tiananmenul din Beijing”, un imn al Revoluției Culturale în care era proslăvit Mao Zedong. Poate chiar cântecelul ăsta grețos fusese de fapt motivul ascuns pentru care-i arătasem degetul mijlociu Tiananmenului.

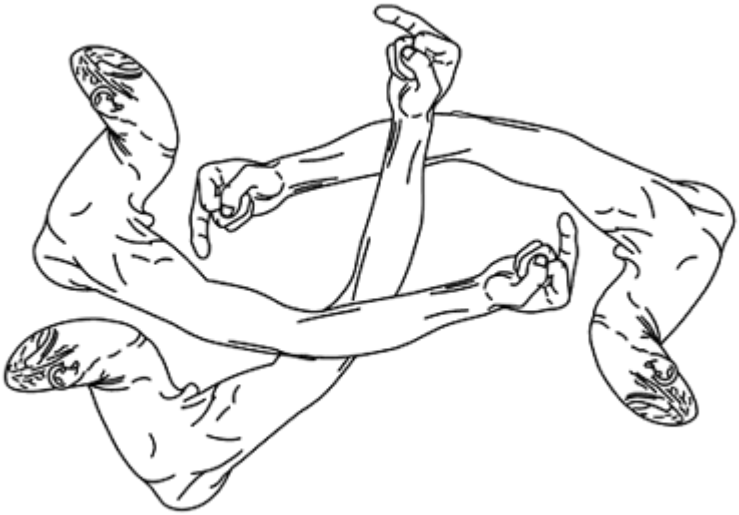

— Primul vers, „Răsarele soarele peste Tiananmen”, e complet neştiinţific, am spus. Şi în afară de asta, am adăugat, Tiananmenul nu-i decât un simbol al puterii feudale.

— Despre ce putere vorbeşti? Ce-ar fi să dai cărţile pe faţă? Te referi la Partidul Comunist Chinez, nu? De ce ţi-e atât de frică?

Nu aveam de gând să neg direct că acuzaţiile lui erau complet neîntemeiate şi nici nu mă temeam să-mi asum răspunderea pentru ceea ce făceam. Lucrul împotriva căruia am obiectat a fost interpretarea politică primitivă pe care o dădea lucrărilor mele. Dacă m-aş fi luat după el, arta mea n-ar fi avut nicio raţiune de-a fi. Însă mă întrebase la ce mă

referisem când amintisem de „puterea” Tiananmenului, aşa că i-am răspuns.

— Puterea sa ține de controlul copleşitor şi deplin asupra discursului şi despre felul în care foloseşte avantajul ăsta ca să limiteze libertatea personală.

— Ce mizerie fără margini! a spus el.

Schimbul de replici ne-a enervat pe amândoi. El ridica tonul mereu, iar eu îl întrebam de ce trebuia să țipe. Ăsta era felul lui de-a vorbi, mi-a spus. Mai târziu mi-a părut rău că-l provocasem, fiindcă atunci când cobora glasul şi vorbea încet, mi se părea şi mai îngrijorător. Schimbarea lui de ton reflecta o manifestare selectivă a curtoaziei, emblematică pentru încrederea în sine a sistemului.

— De fapt, să ştii că n-ai coloană vertebrală, a adăugat el. N-ai curaj să-ți recunoşti scopul.

Nu era dispus să-şi întrerupă împunsăturile. Mi-a arătat vreo zece articole pe care le publicasem pe blog, scoase la imprimantă, şi mi-a cerut să citesc unul cu voce tare. În timp ce-o făceam, m-a întrerupt ca să mă întrebe:

— La ce te referi când scrii „conducerea”?

— Am scris articolul în chineza standard, am răspuns. Prin urmare, când am scris „conducerea”, m-am referit la „conducere”. Resping insinuările pe care le faceți, cum că aş fi scris altceva decât ce aveam în minte. Sincer să fiu, nu ştiu precis cine e „conducerea”, fiindcă în mod evident nu e nici persoană, nici vreun obiect palpabil.

— Atât de timid? Pur şi simplu nu îndrăzneşti, nu? De ce ți-e frică?

I-am răspuns direct.

— Nu mi-e frică. Dacă spun că aici mă refer la Partidul Comunist Chinez, vreți să rescriu articolul şi să-l public din nou, cu toate lucrurile astea spuse pe şleau?

A citit câteva rânduri dintr-o altă postare a mea:

— „Atâta timp cât există conducători confuzi în lumea asta, o să existe şi oameni care o să arunce cu pietre – asta dacă nu cumva îşi pierd brațele sau rămân fără pietre.”

A vrut să ştie ce voiam să spun şi aici – cine erau acei „conducători confuzi”?

Am rămas la aceeaşi abordare:

— V-ar conveni doar dacă aş spune „Comitetul Permanent al Biroului Politic”?

— Felul ăsta în care vorbeşti – nu e subversiv? Nu eşti doar corupt, eşti sărit de pe fix.

Era atât de indignat, încât preț de o clipă n-a găsit cuvântul pe care-l căuta, spunând în schimb:

— Cred că eşti nebun de legat.

Era evident că nu juca teatru – trebuia să se convingă că are dreptate. S-a aplecat în față, revenind la felul lui de-a fi: răspicat şi abraziv. Voia să cred cu adevărat că acțiunile mele echivalau cu o incitare la răsturnarea puterii de stat. Voia să-mi recunosc infracțiunea.

— Cred că eşti nebun, a repetat el. Cum e vorba aia?

Am presupus că se gândea la ceva de genul cuvintelor lui Longfellow: „Când zeii vor să piardă pe cineva, mai întâi îi iau mințile”.

— Exact, a spus el. Asta e.

Deşi eram la cuțite, aveam lecturi comune.

O altă dovadă a „incitării la răsturnarea puterii” provenea din remarcile pe care le făcusem la Universitatea Chineză din Hong Kong. Cu acea ocazie fuseseră prezenți peste o sută de studenți, iar eu nu ținusem un discurs, ci, aşa cum procedam adeseori, doar răspunsesem la întrebări. „Întrebați orice vreți”, le spusesem. Studenții din Hong Kong urmăreau situația din China mult mai atent decât îmi imaginasem, iar din întrebările lor mi-am dat seama cât de mult îi îngrijora perspectiva unui Hong Kong care să facă parte din China. Unul dintre lucrurile pe care li le-am spus

studenților a fost că n-a existat niciodată o conducere totalitară care să dispară de bunăvoie.

— E inutil să aşteptăm să se reformeze, le-am spus, şi nu putem aştepta să moară din cauze naturale.

— Şi, mă rog, la ce moarte din cauze nenaturale speri? a întrebat Xu.

Bineînțeles că era o întrebare la care era greu de dat un răspuns precis: după cum i-am spus lui Xu, moartea din cauze nenaturale are multe forme, iar în cazul în care conducerea e aleasă de popor, atunci o să moară exact aşa cum vrea poporul.

În timpul interogatoriului, Xu nu a adus vorba de cutremurul din Sichuan, de ancheta cetățenească, de Sărbătoarea Crabilor de Râu de la studioul din Malu sau de demonstrația de pe bulevardul Chang'an. A părut să evite întrebările despre tot ce avea legătură cu motivele reale pentru care eram ținut în izolare. Autoritățile se jenau să menționeze întâmplările care le puneau într-o lumină proastă şi care puteau să-mi provoace „insolența insuportabilă".

— Pentru fiecare cuvânt pe care l-ai spus, a declarat anchetatorul Xu, o să trebuiască plătit un preț. Dac-ai fi spus lucrurile astea pe vremea Revoluției Culturale, ai fi putut fi împuşcat de-o sută de ori.

S-a ridicat brusc, spunând „Asta e tot pentru azi", şi a ieşit imediat. Aşa s-a încheiat a doua mea zi în noul loc de detenție.

În noaptea aceea, pe când orele mi se aşterneau înainte, m-am gândit la tata şi mi-am dat seama cât de incomplet îl înțelesesem. Remarca lui Xu despre Revoluția Culturală nu fusese o exagerare şi de bună seamă că apreciam toleranța relativă din această perioadă. Tata trecuse prin vremuri mult mai grele, când foarte mulți oameni plătiseră cu viața pentru ceea ce spuseseră. Nu-l întrebasem niciodată ce

gândea, nu fusesem niciodată curios să ştiu cum arăta pentru el lumea pe care o privea cu singurul ochi bun. Am simțit o puternică părere de rău pentru prăpastia ireconciliabilă dintre mine şi el. Atunci şi acolo mi-a venit ideea de a scrie această carte, fiindcă nu voiam să aibă parte şi Ai Lao de aceeaşi părere de rău.

Deşi însingurat, nu eram niciodată singur. Dis-de-dimineață, o rază de lumină îmi pătrundea prin deschiderea ventilatorului şi strălucea pe perete, mişcându-se ca limba unui ceas spre un loc care îmi spunea că acum era 6.30. Cei doi soldați de gardă care stăteau lângă pat făceau un pas în față, uitându-se la ceasuri, şi-mi spuneau să mă dau jos din pat. Pe timpul nopții, unul dintre ei stătea în picioare lângă pat, pe când celălalt se plimba încoace şi încolo ca un robot, ca să nu ațipească.

Cele douăzeci de minute dintre 6.30 şi 6.50 erau rezervate spălatului şi nevoilor fiziologice. Odată ridicat din pat, îi raportam şefului de echipă şi-i ceream voie să mă spăl pe față. Mă strecuram în baie cu soldații de gardă, unul în față şi unul în spate, şi ceream permisiunea să urinez; după ce mi se dădea voie să trag apa, ceream permisiunea să mă spăl pe dinți. Această activitate presupunea să stau în fața chiuvetei într-un unghi de patruzeci şi cinci de grade, fiindcă periuța de dinți era legată de robinet cu un şiret de pantof şi trebuia să mă aplec foarte mult ca să ajung la ea. De o parte şi de alta, soldații din gardă se aplecau în acelaşi fel, cu ochii fixați asupră-mi cât timp îmi mişcam periuța dintr-o parte în alta a gurii.

Între 6.50 şi 7.40 aveam de făcut mişcare, ceea ce însemna mersul înainte şi înapoi pe cele şase plăci pe care aveam voie să calc. Soldații din gardă mă însoțeau de o parte şi de alta, mergând şi întorcându-se la fel ca mine, păstrându-şi poziția şi adaptând distanța atât cât aveau nevoie, ca să se asigure că nu suferеam vreo accidentare –

oricât de neplauzibil ar fi putut părea. Împreună alcătuiam cea mai mică formațiune de instrucție din lume, dar cu timpul am ajuns la un nivel ridicat de coordonare mută, sensibilă la cele mai mici schimbări de ritm.

Un medic venea înainte de micul dejun să-mi ia pulsul, să-mi verifice tensiunea şi să-mi măsoare glicemia. Pe urmă lăsa să-mi cadă în palmă câteva pastile – altceva decât ce luam de obicei –, două pentru hipertensiune, una pentru glicemie şi alte trei despre care spunea c-ar fi vitamine. Fiindcă suferеam de insomnie şi auzeam un țârâit în urechi, a adăugat două pastile albe despre care m-a asigurat că aveau să mă calmeze.

Micul dejun era servit la 7.40. El venea la treisprezece ore după cina din seara de dinainte, moment în care eram deja leşinat de foame. Masa era adusă întotdeauna cu cinci minute mai devreme şi aveam exact opt minute s-o termin. Fiecare pas al procesului respecta o procedură, începând cu clipa în care ceream să mă apropii cu scaunul de masă. Singurul meu tacâm era o lingură de plastic.

Micul dejun consta într-un ou fiert tare decojit, lapte, o chiflă caldă şi mici garnituri cum ar fi fasole verde cu carne de porc tocată sau ardei mici în ulei picant. O vreme am primit şi varză cu alge, dar după ce am avut de câteva ori diaree, mi-a fost scoasă din meniu. Altminteri, aş fi sfârşit prin a folosi multă hârtie igienică, iar hârtia era limitată, cantitatea rezervată mie fiind luată din proviziile soldaților din gardă. De fiecare dată când defecam, un soldat se uita atent cum mă ştergeam la cur.

Exista ceva suspect în legătură cu mic dejunurile, căci în fiecare zi din ou lipsea o bucățică – cam de mărimea unui bob de mazăre – şi la fel se întâmpla şi cu chiflele. Am tot încercat să dezleg misterul până când, într-o zi, un soldat de gardă mi-a dezvăluit că păstrau bucățelele cu pricina drept

mostre pentru eventualele analize de laborator, în cazul în care mi se întâmpla ceva.

Cele trei ore şi jumătate dintre 8.10 şi 11.40 erau rezervate oficial „chibzuitului pe marginea problemelor”, dar de fapt cea mai mare parte a acestei perioade era rezervată interogatoriului care începea de obicei la 9.10.

Prânzul avea loc între 11.40 şi 12.10. Mi se dădeau patru feluri gătite şi o supă, de obicei carne fiartă de porc cu alge, țelină cu căței de usturoi, fâşii de carne de porc în sos picant, tofu cu ardei şi supă de ouă. În mai puțin de opt minute terminam fiecare fel, lăsându-mi cinci minute ca să spăl sufertaşul şi să i-l dau soldatului de gardă, care-l lua cu el când ieşea din schimb, după ce-l inspecta soldatul aflat de pază la uşă. Uneori venea medicul în timpul pauzei de prânz; dacă nu, mi se cerea să rămân pur şi simplu pe scaun până se termina pauza.

Schimbarea gărzii se petrecea întotdeauna exact la ora stabilită. Uşa se putea deschide doar din afară, iar când o echipă intra, cealaltă ieşea, făcând schimbul în mai puțin de două minute. Odată un soldat s-a stricat la stomac şi a avut nevoie urgentă la closet. Nu i s-a dat voie să-l folosească pe al meu, aşa că nu i-a rămas decât să se țină strâns de burtă cu o mână şi să facă semne frenetice spre camera cu circuit închis cu cealaltă. Au trecut secundele, dar eforturile lui n-au obținut nici cea mai mică reacție din partea observatorilor nevăzuți. Între timp, soldatul se îndoise din şale, iar eu n-am avut încotro şi i-am „ordonat” să folosească closetul meu. A țâşnit înăuntru; când a ieşit, nu mai aveam strop de hârtie igienică.

Pe urmă, de la 12.10 la 13, aveam cincizeci de minute de mers.

Somnul de după-amiază era de la 13 la 14.30.

De la 14.30 la 17.40 venea încă o rundă de interogatoriu.

Cina se servea între 17.40 şi 18.10. Înainte de masă, venea doctorul şi-mi dădea medicamentele. La început îl punea pe soldatul de gardă să verifice dozajul şi pleca abia după ce mă vedea că iau pastilele. Soldatul îmi cerea să scot limba, ca să verifice dacă le înghițisem; abia după aceea mi se dădea voie să mănânc.

După cină făceam ultimele cincizeci de minute de mers ale zilei.

Apoi, între 19.10 şi 21 aveam de scris „materiale de autoexaminare”.

Duşul de seară era la 21.30, iar stingerea la 21.45. În cinci minute îmi spălam lenjeria, tricoul şi şosetele, într-un minut mă spălam pe dinți şi în celelalte făceam duşul propriu-zis, cu soldații de gardă stând atât de aproape de mine, încât îi stropeam întotdeauna cu apă pe uniforme şi pe pantofi. După aceea ceream voie să mă usuc şi de asemenea să-mi pun hainele la uscat. Soldații se uitau cu atenție la ceas în timp ce mă pregăteam de culcare: trebuia să mă întind în pat la 21.45, iar dacă mă spălam prea repede, eram obligat să stau gol lângă pat şi să aştept. După 21.45, cei care monitorizau transmisia prin camerele cu circuit închis nu mai vedeau nicio mişcare la mine în cameră.

Statul în pat nu mă relaxa. Tocmai epuizarea mă împiedica să ajung la orele de somn pe care mi le doream cu disperare. Stăteam ca pe ghimpi toată noaptea, în timp ce scârțâitul strident al ventilatorului îmi sporea neliniştea. Noapte de noapte somnul nu se lipea de mine şi stăteam cu fața în sus în pat, cu mâinile pe lângă corp, cu lumina albă a becului fluorescent strălucindu-mi pe față. Întâmplările de peste zi se estompau şi nu-mi rămânea decât să mă folosesc de amintiri ca să-mi umplu timpul, uitându-mă în urmă la oameni şi la evenimente, ca şi cum aş fi privit un zmeu cu o sfoară lungă zburând din ce în ce mai departe, până când

nu mai putea fi văzut deloc. A te gândi la trecut e totuna cu a scoate lucruri unul câte unul dintr-o geantă, până când o scuturi bine şi vezi că e complet goală, iar tu te simți pustiit. În liniştea aceea, începeam să mă gândesc la Ai Lao şi nu după mult timp îmi dădeam seama că-mi şiroiau lacrimile pe obraji.

Doi soldați stăteau la capul patului şi mă priveau toată noaptea. La început au părut ca nişte statui de lemn, nemişcate în întuneric, dar în scurt timp mi-am dat seama că tura de noapte le dădea ocazia să se calmeze, iar schimburile lor de cuvinte mă ajutau să suport mai bine izolarea. Printr-o abilitate remarcabilă, erau în stare să poarte o conversație la do de jos fără să-şi mişte buzele, într-un zumzet mai încet decât cel al unui ventilator electric, astfel încât microfonul ascuns în perete să nu capteze nimic. Aşa au început revărsările lor nocturne cu privire la părinții şi la soțiile de acasă, la episoade din copilărie şi la nelinişti pentru viitor. Ascultându-i, stăteam întins acolo ca un cadavru care se scufundă încet în mare, coborând prin stratul de alge şi prin apele întunecate spre adâncurile negre unde nu licărea nicio lumină.

Treptat, soldații s-au umanizat de tot şi au devenit gălăgioşi. Îi uluia mereu trezia mea, fiindcă stăteam mai departe cu ochii deschişi până venea schimbul. La miezul nopții primeau de mâncare. Pentru aceşti tineri de la țară, masa târzie cu orez prăjit cu ou era cel mai savuros moment al zilei, aşa că înfulecau totul cu avânt. Dar sistemele lor digestive aveau să protesteze, făcându-i să nu se poată opri din râgâit. Izul de usturoi rămânea în cameră până în zori.

Soldații îşi pocneau mereu încheieturile – un sunet brusc şi scurt, ca şi cum ai rupe un nap în două. Indiferent dacă încleştau pumnii, îşi roteau brațele, se ghemuiau sau îşi înclinau şi îşi răsuceau mijlocul sau gâtul, fiecare parte a corpurilor lor părea să scoată un sunet. Stăteau drepți şi

fără să se mişte, după care îşi întorceau capetele brusc, iar gâturile le trosneau tare. În elasticitatea lor, îmi aminteau de acrobații de profesie, fiindcă stând în poziție de drepți puteau să se arcuiască pe spate şi să-şi atingă călcâiele cu mâinile. Sau, din poziția ghemuit, se întorceau rapid la stânga şi la dreapta, executând o serie de mişcări bizare, repetitive. Nu aveam idee dacă era o formă de a-şi semnala existența sau de a-şi domoli frustrarea.

Începeam să am compasiune pentru ei. Erau la fel ca mine, într-un fel, închişi şi supuşi constrângerilor, cu prezentul rupt de trecut şi fără să ştie ce le rezervă viitorul. Mai devreme sau mai târziu, prizonierii aveau să fie mutați altundeva, dar oamenii ăştia aveau să continue să stea de pază – singura calitate pe care o aveau –, până în ziua când avea să se audă un fluier şi aveau să fie obligați brusc să se întoarcă în locul de unde veniseră.

Fiecare soldat simțea că viața lui avea ceva bizar. Născuți în sărăcie, îşi livraseră tinerețea în schimbul unei uniforme de armată. La fel ca peştii din acvariu, nu aveau niciun control asupra destinului lor şi erau folosiți sau scoşi din uz după pofta stăpânilor.

Am început să vorbim, nu doar când ceream voie să mă duc la veceu sau să merg pe cele şase plăci. În singurătatea lor, gărzile simțeau imboldul să spună ce aveau pe suflet, indiferent de urmări. Mi-au povestit despre părinți, despre oraşele natale, despre anii de creştere, despre motivul pentru care se înrolaseră şi despre ce făceau când nu se uitau la mine. Trebuia doar să închid ochii şi le vedeam ținuturile de baştină şi familiile, pătrundeam în copilăria lor şi îmi imaginam ce viitor îi aştepta.

Labe Mari – aşa îi spuneam în gând – era un supraviețuitor norocos al politicii demografice de tip „nu mai mult de un copil”. Fără ca autoritățile săteşti responsabile cu planningul familial să ştie, mama lui reuşise să rămână

gravidă a doua oară şi, înainte s-o poată sili să facă avort, ea ieşise pe furiş dintr-un veceu, escaladase un zid şi scăpase. Îl născuse pe copil în timp ce se ascundea în casa unei rude; când povestea fusese descoperită, familia primise o amendă uriaşă, iar casa le fusese demolată. Acum Labe Mari era un soldat vânjos. Avea un corp puternic, de halterofil, şi era floare la ureche să facă cinci sute de flotări. Picioarele lui mari erau totuşi un handicap, fiindcă se tot lovea cu degetele de cadrul patului când mergea alături de mine. Se obişnuise să trăiască într-o bază şi să poarte uniformă, iar acum mânca tot din farfurie la fiecare masă – înainte fusese tot timpul flămând. Nu-i surâdea ideea de-a părăsi armata şi de-a se întoarce în satul lui sărăcăcios din Henan.

Odată, când Labe Mari era de serviciu, o soră medicală a venit să-mi ia o probă de sânge. Nici nu scuturase bine recipientul cu sângele meu proaspăt recoltat, că soldatului i s-au tăiat picioarele şi a leşinat. Sora i-a sărit imediat în ajutor, apăsându-l pe scobitura dintre nas şi buze, iar el şi-a revenit destul de repede. Spunându-mi cu un aer degajat că „mulți dintre soldații noştri leşină când văd sânge”, femeia a ieşit din cameră. Încă nu m-am lămurit dacă asta intră la divulgarea de secrete militare. Pe durata următoarelor câteva zile, Labe Mari a fost invidiat de toți camarazii, fiindcă – potrivit versiunii populare a celor petrecute – avusese ocazia să stea în brațele femeii şi să-şi lase capul pe sânii ei.

Existau două camere de supraveghere în încăpere şi o a treia în baie, iar înregistrările erau monitorizate, mi s-a spus, din două camere de control ale închisorii: una a poliției militare, cealaltă a securității publice. Aceşti soldați tineri petreceau mult timp cu un om de la care nu era de aşteptat să-i toarne, iar asta le trezea curiozitatea şi disponibilitatea de a-şi asuma riscuri.

„E un imperiu al întunericului”, mi-au spus ei – respingător ca ierarhie, măcinat de corupție şi de mizerii. Comandantul lor de companie se purta ca un stăpân: mergea agale, scoțându-și componentele uniformei şi aruncându-le pe jos.

Ei erau obligați să le ridice, să le spele până scârțâiau de curățenie, să le împăturească frumos şi să i le pună pe pat. Lucrul cel mai rău era sforăitul lui asurzitor din fiecare noapte.

Soldații aveau douăzeci şi ceva de ani şi proveneau din provinciile care dau mulți militari: Shandong, Henan, Anhui şi Fujian – luate împreună, populațiile din aceste patru provincii o depăşesc pe cea a Statelor Unite. Salariul lor lunar în primii doi ani de stagiu era de 360 de yuani (cam cincizeci de dolari), şi date fiind instrucția zilnică şi îndatoririle de gardă, nu reuşeau să doarmă mai mult de patru sau cinci ore pe noapte.

— Uite, când tu stai întins, noi stăm în picioare, mi-a spus unul dintre ei. Când mănânci, trebuie şi atunci să stăm în picioare, iar când faci duş, la fel: stăm în picioare. Când mergi, mergem şi noi, dar când te aşezi, noi stăm mai departe în picioare. Pe cine-am supărat, de trebuie să-ndurăm asta?

După ce soseau pentru prima dată la bază, li se permitea foarte rar să facă fie şi un pas afară şi niciunul dintre ei nu ştia unde anume fusese detaşat. 1 Mai, Ziua Internațională a Muncii, a fost singura lor zi liberă cât timp am fost prizonier, dar de fapt şi atunci a fost doar o jumătate de zi, când au fost duşi să vadă un punct de atracție timp de două ore. Pe dealul acela au văzut o fată a cărei îmbrăcăminte se deschidea suficient cât să lase să se observe un petic de dantelă – o imagine care le-a alimentat fanteziile zile în şir. Uneori, se interesau timid dacă avusesem vreo relație cu o femeie din alt grup etnic, iar dacă le dădeam unul sau două

detalii neaşteptate, nu-şi mai încăpeau în piele. Au început să-şi prefațeze întrebările cu „Dragă unchiule în ale sexului”, iar când le acopeream una dintre multele lacune din educația lor sexuală, timpul zbura pe nesimțite.

Pe măsură ce treceau săptămânile, au început să-mi povestească despre alți suspecți importanți de care se ocupaseră: un director executiv oferise 500 000 de yuani (75 000 de dolari) pentru fiecare cartuş de țigări pe care i-l puteau aduce ilegal. Iar şeful unei companii de asigurări de viață îşi împăturea cuvertura de zeci de ori pe zi, până când avea marginea atât de dreaptă, încât parc-ar fi fost tăiată cu cuțitul. În fiecare zi se întindea pe jos şi freca fiecare locşor de pe podea, ba chiar îşi vârâse mâna în vasul de toaletă ca să-l curețe lună.

Am pierdut noțiunea timpului, fiindcă fiecare zi era la fel ca celelalte. Între timp, gărzile mele şi cu mine ajunseserăm să mergem încoace şi încolo cu o coordonare şi mai bună – şi, văzându-mi expresia abătută, încercau să găsească modalități de-a mă înveseli. „Ce-ar fi să cânți un cântec? Cântatul îți mai ia din griji. Sau să spui o glumă? Eşti destul de în vârstă ca să ştii o glumă-două.”

Însă nu mă puteam gândi la nimic amuzant. Ştiam că mama îşi făcea mai mult ca sigur griji pentru mine şi se întreba când avea să-şi mai vadă Ai Lao tatăl. Atenția gărzilor pentru mine mă uşura de o parte din presiunea pe care o simțeam. Dar tot nu dormeam nopțile, frământat de gândul la toți cei pe care-i lăsasem afară. Am continuat să-i țin piept cu încăpățânare anchetatorului Xu în discuțiile noastre zilnice şi m-am tachinat cu infanteriştii lui, ca să treacă timpul mai repede. Însă, pe când stăteam treaz în creierii nopții, îndoielile începeau să mi se furişeze în minte – privind felul în care avea să se termine totul şi drumul care mă adusese aici.

Pe 2 mai, soldatul căruia îi spuneam Râgâilă avea o expresie nefericită când a venit pentru schimbul de dimineață. Idolul lui nu mai trăia, ne-a spus el trist. Mi s-a stârnit curiozitatea: cine putea fi idolul unui asemenea orfan, a cărui singură pasiune păreau să fie jocurile video zi şi noapte? Răspunsul ar fi uluit pe oricine. Osama bin Laden fusese lichidat, a spus el cu o expresie de deznădejde – Forțele Speciale ale Statelor Unite îl dibuiseră. Am mers încoace şi încolo prin cameră, ca de obicei, şi n-am ştiut ce să spun. Ştirea asta, însoțită de semnalarea unei morți neaşteptate şi violente, mi-a accentuat presimțirile de rău augur.

Izolată acum de experiențele trecute, memoria mi se ofilea şi se destrăma, însă visele îmi erau tot mai bogate şi mai luxuriante. Într-o noapte am visat că hoinăream printr-un ținut deluros, când am ajuns într-un sat foarte vechi, unde se găsea sediul unei societăți secrete. Mai multe cadavre pluteau pe un lac, cu trupurile fără capete sau membre, în timp ce trecătorii se opreau şi se uitau. Pornisem camera video, dar cu cât filmam mai mult, cu atât mi se părea mai mare pericolul în care mă găseam. În scurt timp mi-am dat seama că, indiferent ce-aş fi făcut, îmi era imposibil să plec din locul ăsta, fiindcă ştiam prea multe. Lucrul care mă supăra cel mai mult era că pe spectatori nu-i deranja deloc – eram singurul care simțea că se punea la cale ceva care trebuia divulgat întregii lumi. Când m-am trezit, m-am simțit foarte tulburat, fiindcă doar cu câteva zile înainte să fiu reținut avusesem cam acelaşi vis.

La jumătatea lui mai, în cea de-a patruzeci şi treia zi a detenției mele secrete, anchetatorul Xu m-a anunțat că voia să mă vadă Lu Qing. A fost una dintre puținele ocazii în care recunoscuse că lumea de afară încă exista.

Eu nu voiam s-o văd, i-am răspuns sec. Nu era deloc reacția la care se aşteptase, dar nu voiam să iau parte la o

şaradă înjositoare. Ştiam că n-o să fiu lăsat să vorbesc liber despre întemnițarea mea, iar problemele mele mă priveau doar pe mine. Nu aveam nevoie de compasiune – aveam nevoie de dreptate. Însă dreptatea nu era de găsit, iar momeala relațiilor de familie era o farsă cinică. Nu voiam să joc în ea.

Din prima zi în care îmi fuseseră refuzate drepturi, nu-mi făcusem iluzii pentru proces: în fața acuzațiilor statului, mi-am spus că trebuia să fiu pregătit pentru ce era mai rău. Anchetatorii fuseseră cei care-mi spuseseră că nu aveam să văd pe nimeni timp de şase luni, dar acum, în cea de-a patruzeci şi treia zi, aceiaşi anchetatori probabil că erau sub presiune, aşa că trebuiau să dovedească lumii de afară că eram încă în viață. În cele din urmă, anchetatorul Xu mi-a spus categoric că trebuia s-o văd pe Lu Qing, susținând că făceau o excepție remarcabilă în cazul meu, că asta făcea parte din procedură şi că nu puteam să refuz.

Trebuia să-i comunic patru lucruri lui Lu Qing, mi-a mai spus el. În primul rând, că eram bănuit de infracțiuni economice, însă nu aveam voie să menționez anchetele sau natura întrebărilor şi sub nicio formă nu aveam voie să amintesc de chestiunile politice. În al doilea, că fusesem tratat corespunzător şi că nu fusesem torturat. În al treilea, că eram dispus să cooperez de bunăvoie în cadrul anchetei şi credeam că autoritățile aveau să ajungă la o concluzie rezonabilă. În al patrulea, că familia avea să evite presa străină şi să ignore toate zvonurile şi provocările.

În ziua următoare, soldații m-au pus să fac duş şi să-mi aleg o cămaşă albă. Mi s-a pus din nou gluga pe cap şi am fost dus cu maşina în oraş. Am fost escortat într-o sală de şedințe dintr-o clădire mare; pe spătarul unui scaun am văzut cuvintele DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII PUBLICE AL DISTRICTULUI YANG. Am ştiut atunci că nu eram departe de casa mamei.

În centrul sălii de şedinţe, două mese fuseseră lipite una de alta şi acoperite cu o faţă de masă din catifea stacojie. Gărzile m-au aşezat în stânga, cu anchetatorul Xu şi asistentul lui stând ca nişte arbitri în partea cealaltă; pe peretele din spatele lor fusese instalată o cameră video. Mi-au mai înşirat o dată regulile de bază şi m-au lăsat să-mi spun poezia.

Când a intrat, Lu Qing arăta foarte văratic într-o fustă-pantalon cu modele florale roşii. Aerul de libertate pe care-l degaja, atât de frapant pentru mine, părea să scoată în relief tot ce pierdusem. Mă privea cu atenţie, dar nu spunea nimic, poate nevenindu-i să creadă ce vedea; era ca şi cum am fi fost despărţiţi de o foaie de sticlă.

Trebuia să semnalez, prin comportament şi gesturi, absenţa eului meu *real* – o sarcină complicată, dar pe care trebuia să încerc s-o îndeplinesc. Am vorbit încet şi poticnit, fără să-mi dezvălui emoţiile. Mi-am recitat frazele preambalate, iar ea a ascultat foarte atent ce spuneam, sperând să-l găsească pe mine cel adevărat sub masca pe care-o purtam. Însă nu avea cum să-şi imagineze de unde veneam şi ce-mi fusese dat să îndur. Putea la fel de bine să creadă că eram ţinut în apropiere – altminteri, de ce s-ar fi decis să ne întâlnim aici? În cele câteva fraze ale mele, tot ce i-am spus a fost minciună. Rolul ei era de portavoce a unui regim, de persoană care trebuia să picteze un tablou fals pentru ochii lumii.

În ce-o priveşte, Lu Qing a spus că-i văzuse pe Wang Fen şi Ai Lao. Amândoi erau bine şi nu trebuia să-mi fac griji. Fără îndoială că fusese şi ea prelucrată de securitatea statului, la fel ca mine. Când am terminat de recitat replicile convenite, cele cincisprezece minute se terminaseră. Lu Qing s-a ridicat în picioare şi m-a îmbrăţişat scurt. O oră mai târziu, eram înapoi la centrul de detenţie, dar după asta

m-am simțit ceva mai calm. Măcar oamenii de afară ştiau acum că eram în viață.

În noaptea de 3 iunie, tunetele bubuiau şi fulgerele luminau cerul prin rafalele de vânt şi de ploaie. M-am adâncit în reverie, imaginându-mi cum îi reprimase armata pe manifestanții din Piața Tiananmen cu douăzeci şi doi de ani în urmă. De fiecare dată când se strica vremea, tânjeam nespus după compania celor dragi. Fără ei, eram o cochilie goală, ca învelişurile de cicade pe care le vedeam atârnate în copaci în curtea de la Caochangdi după primele ploi de primăvară, transparente şi fără nimic înăuntru.

Odată ce detenția mea a trecut de borna cincizeci a zilelor, anchetatorul Xu a devenit din ce în ce mai mohorât; nu mai ştia ce să spună. Mi-a cerut să-mi analizez situația şi să-i spun cât timp ar trebui să fiu închis, date fiind infracțiunile pe care le comisesem. I-am spus că n-am idee. Nu credeam că încălcasem legea şi înțelegeam cu atât mai puțin cum se putea stabili o sentință.

Anchetatorul Xu mi-a spus-o fără ocolişuri: puteam să mă aştept la cel puțin zece ani. „Să nu-ți faci iluzii”, m-a avertizat de câteva ori. „La un moment dat o să ieşi, dar atunci Ai Lao o să fie adult, iar maică-ta s-ar putea să fie moartă.” Asta m-a aruncat în brațele deznădejdii. Mi-era scârbă că vorbea în felul ăsta de familia mea, străduindu-se să mă îngenuncheze. După el, eram un „inamic al statului” şi pur şi simplu nu puteam să refuz colaborarea. Potrivit logicii lui, trebuia să mă căiesc pentru infracțiunile săvârşite; abia atunci putea să-mi vină în ajutor şi să-mi micşoreze pedeapsa.

Acum, ca inamic public, puteam fi pe picior de egalitate cu tata. După un gol de optzeci de ani, în acelaşi ținut, abaterile similare ne permiteau să ne întâlnim.

— Te-nşeli, a spus Xu. El şi cu tine faceți parte din epoci diferite.

Nu mai avea întrebări presante, ci doar alte avertismente.

— Nimeni dintre cei care vin aici nu pleacă fără să cedeze. Criminalul ştie fără doar şi poate că recunoaşterea vinovăției n-o să-l scape de condamnarea la moarte, dar până la urmă tot mărturiseşte.

— Şi de ce, mă rog? am întrebat.

— E nevoie doar de răbdare şi de hotărâre din partea noastră, a spus el, cu o privire distantă.

În ziua următoare, Xu mi-a cerut să am încredere în el; în caz contrar, ratam ultima şansă. După ce şi-a spus textul, a tăcut şi a rămas acolo, ca o minge spartă.

Înțelegea că nu eram un om rău, a spus el – doar un zurbagiu. Spre mirarea mea, în această etapă târzie părea să fi ajuns dintr-odată la o înțelegere superioară. Tot ce făceam era în esență o formă de dadaism, a declarat Xu – subversiunea culturală era specialitatea mea. Şi Duchamp fusese un tip distructiv, a adăugat el.

La sfârşit mi-a spus că, în lumina a ceea ce ştia despre mine, chiar dacă mi se dădeau zece ani de închisoare, aveam să fiu la fel şi după eliberare.

— Am dreptate? m-a întrebat.

— Da, am răspuns. Chiar dacă mă ameninți că mă scoți acum din cameră şi mă-mpuşti, poziția mea nu se schimbă.

Capitolul nouăsprezece

Trăind cum putem mai bine

Au trecut câteva zile fără interogatorii, iar gărzile mi-au spus că asta însemna că existau două posibilități: fie plecam acasă, fie mi se punea cămaşa galbenă – uniforma obligatorie din centrele de detenție.

Pe 22 iunie 2011, anchetatorul Xu a intrat în cameră, dar nu s-a mai ostenit să se aşeze.

— Strânge-ți lucrurile, a spus el. Pleci acasă.

Mi-a înmânat un sac negru de plastic şi, după ce mi-am vârât în el hainele şi celelalte obiecte, mi-a spus să verific şi să semnez o listă de articole pe care mi se dăduse voie să le achiziționez pe durata detenției şi pe care acum puteam să le iau cu mine: periuță de dinți, pastă de dinți, săpun, detergent de rufe, un lighean, şase umeraşe şi o pereche de sandale din plastic. Banii pentru aceste articole îmi fuseseră luați din portofel. Paşaportul meu rămânea deocamdată la ei, mi-a mai spus Xu.

Mi s-au acoperit ochii pentru ultima dată şi am fost urcat într-un vehicul de unul dintre paznicii mei obişnuiți – cel care-mi spusese cândva: „Aici tot ce se spune este fals. Niciun cuvânt nu e adevărat”. Tot el îmi zisese că, la sfârşitul primei zile de armată, regretase deja înrolarea.

După ce am fost dezlegat la ochi la capătul drumului, m-am trezit într-o sală mare de conferințe. Soldatul de gardă stătea foarte drept lângă mine, privind neclintit înainte cu o expresie sumbră şi sastisită. Trofeul pe care-l păzise optzeci şi una de zile era pe punctul să-i scape printre degete.

Mi s-a dat voie să mă duc la toaleta de la capătul îndepărtat al sălii, unde, în lumina slabă de la chiuvetă, m-am văzut în oglindă pentru prima dată după multe săptămâni: un bătrân neîngrijit, cu o barbă țepoasă şi ținându-şi pantalonii cu o mână.

În aceeaşi seară, puțin după opt, am auzit paşi pe coridor. Anchetatorul Xu a intrat, urmat de mama şi de Lu Qing. Mama era trasă la față şi părea măcinată de griji. S-a aşezat lângă mine, după care anchetatorul Xu a citit o hotărâre a Securității Publice Municipale din Beijing în baza căreia urma să fiu eliberat pe cauțiune; mama a semnat

documentele în calitate de garant. Motivul eliberării era la fel de neclar ca și cel al detenției.

M-am mirat când am văzut-o pe mama. M-a prins cu putere de mână, ca şi cum şi-ar fi regăsit un copil pierdut şi ar fi fost hotărâtă să nu-l piardă din nou. Avea mâinile moi şi calde, dar i-am simțit oasele şi venele sub piele.

Ne-am aşezat împreună pe bancheta din spate a unei maşini care a pornit pe străzi familiare, printre trecători şi biciclişti, sub o ploaie slabă. La volan era polițistul în haine civile care mă luase cu maşina de la aeroport cu optzeci şi una de zile în urmă. Intrasem în conflict cu un regim „corupt, pervers”, s-a văitat mama. Ieri era „acum”-ul din trecut, iar când am coborât geamul maşinii, aerul umed a năvălit peste mine. Ardeam de nerăbdare să-i văd pe Wang Fen şi Ai Lao.

Condițiile eliberării pe cauțiune îmi interziceau să plec din Beijing, să intru online şi să comunic cu mass-media. Mi se mai cerea să am o întrevedere săptămânală cu poliția. După ce se vorbise atât de mult despre trimiterea mea direct la închisoare, mă simțeam ca o bilă care sărise de pe o roată de ruletă în mişcare.

Odată întors la studio, am reuşit să ascult relatarea lui Jennifer Ng, care izbutise să zboare la Hong Kong după ce fusesem reținut pe aeroportul din Beijing, şi pe cea a şoferului meu, Xiao Pang, care fusese dus la secția de poliție din Nangao pentru interogatoriu în aceeaşi zi. În întregul Caochangdi a fost agitație în ziua când am fost reținut, zeci de polițişti descinzând în sat şi folosind megafoane ca să le ordone angajaților mei să iasă. Polițiştii au fixat scări de zidul înconjurător, gata să ia cu asalt complexul dacă întâmpinau vreo rezistență, iar după ce au intrat au forțat uşile închise cu bare metalice, în timp ce treceau dintr-o încăpere în alta. Mai bine de zece oameni de la studio au

fost duşi la secția de poliție, iar interogatoriile au durat până la trei noaptea.

Liu Yanping, asistenta mea, mi-a spus că fusese interogată de un polițist în haine civile înalt şi solid. Nici nu se aşezase bine pe scaun şi-o amenințase cu degetul, strigând înfuriat:

— Futu-vă-n gură de idioți, ce-ați vrut să faceți cu lista aia cu nume de copii? Ați dat vreun bănuț pentru victimele cutremurului? Ați donat măcar un strop de sânge? Când s-au prăbuşit clădirile, ați salvat pe cineva? Ce rost a avut, în pula mea, să ieşiți în public cu numărul victimelor? Credeți că nu erau şi-aşa destule pagube? N-ați reuşit decât să le faceți viața grea autorităților, găozari ce sunteți.

Liu Yanping l-a rugat pe polițist să-i vorbească frumos şi i-a amintit că fiecare cuvânt din tirada lui avea să apară în scurt timp online.

— Dacă ieşi cu asta online, a zis polițistul, să nu te plângi când o să reacționez în felul meu. N-o să te bat în secția de poliție, dar nimic nu mă-mpiedică s-o fac afară. Ratată afurisită ce eşti, eşti sigură că vrei să vezi ce gust au pumnii mei? Atâta doar că nu ştiu dacă merită să-mi mânjesc *eu* mâinile.

Polițiştii încercaseră să-i convingă pe asistenții mei să spioneze. I-au spus lui Xu Ye că, dacă rămânea la studio, îi garantau un venit suplimentar şi că tot ce trebuia să facă era „să vă mai vedeți cu noi din când în când”.

A doua zi după ce fusesem reținut pe aeroportul din Beijing fusese ziua sărbătorii de Qingming. Xiaowei, un bărbat cinstit şi de încredere, care făcuse tot felul de munci la studio, plecase la casa părintească din Anhui să se reculeagă la mormântul tatălui său. Pe când înainta prin ținutul pustiu şi cețos, a văzut o maşină de poliție care-i bloca drumul undeva în față. Doi polițişti s-au dat jos din maşină şi l-au întrebat dacă venea de la Beijing. Xiaowei a

fost dus la departamentul zonal al securității publice, unde a fost supus unui tir de întrebări despre FAKE, compania noastră, de patru polițiști care tocmai veniseră cu avionul de la Beijing. Om simplu şi deschis, de la țară, Xiaowei a explicat că treaba lui era doar să răspundă la telefon şi să cumpere alimente, neştiind nimic altceva.

După trei ore de interogatoriu încrucişat, polițiştii au întrebat:

— Dar despre Iasomie ştii?

Auzind în sfârşit un cuvânt cunoscut, după atât de multe descoaseri fără rost, Xiaowei a dat din cap ca un cal şi a răspuns încrezător:

— Da, ştiu.

Polițiştii au ciulit urechile şi l-au pironit cu privirile, în timp ce el a continuat.

— Floarea de iasomie e foarte parfumată, a spus Xiaowei, şi creşte în sudul Chinei.

Deşi dezamăgiți de răspunsul care nu le folosea, polițiştii au insistat să-l ducă înapoi la Beijing pentru continuarea anchetei. În noaptea aceea, Xiaowei a dormit dus, bucurându-se pentru prima dată în viață de o cameră la hotel. Polițiştii l-au pus să doarmă în pat, iar ei au dormit pe jos, lângă uşă, de frică să nu fugă. A doua zi Xiaowei a fost răsfățat cu o altă premieră – o călătorie cu avionul la Beijing.

Au fost reținuți şi alții, inclusiv Liu Zhenggang, colaboratorul meu, contabilul şi încă un coleg – fără să ştie cineva unde au fost duşi. Apartamentul lui Wang Fen a fost percheziționat de peste zece polițişti care au întocmit un inventar al bunurilor şi au făcut fotografii. Wang Fen a fost convocată de două ori la secția de poliție, unde Ai Lao, care a stat neclintit lângă ea, le-a tot spus la revedere polițiştilor, în încercarea de-a scurta interogatoriul.

A doua zi după ce am fost reținut, pe internet au apărut materiale în care eram atacat. Potrivit Agenției de Ştiri Xinhua, eram bănuit de evaziune fiscală şi că aş fi primit bani de la străini: „Deşi artist cu numele, Ai Weiwei este de fapt un oportunist politic”. Comentatorii online angajați de autorități au scornit tot felul de poveşti, punându-mi la îndoială integritatea şi jignindu-le pe mama, pe Wang Fen şi chiar pe Lingling, sora mea, cu care de fapt nu luasem legătura aproape deloc.

Pe 5 aprilie, urmăritorii mei de pe Twitter au lansat o campanie online intitulată „Eliberați-l pe Ai Weiwei”, care a strâns în scurt timp peste o mie șapte sute de semnături. Ai Xiaoming, o cercetătoare şi regizoare stabilită la Guangzhou, a publicat o scrisoare deschisă care începea cu cuvintele: „Astăzi, fiecare dintre noi poate să devină un Ai Weiwei”. Mai departe, ea a scris: „Ai Weiwei a fost reținut. Poate că o să se întoarcă peste câteva zile sau poate că o să treacă ani buni până să iasă. Însă are un public compus din sute de mii de oameni – îndeosebi tineri. Ai Weiwei o să-şi păstreze acest public şi nenumărați oameni vor duce mai departe idealurile şi activitățile lui Ai Weiwei. În această situație, Ai Weiwei câştigă, orice s-ar întâmpla”.

Au existat multe apeluri pentru eliberarea mea. Un mare număr de simpatizanți mi-au postat fotografia pe paginile lor de web, în timp ce mai mulți artişti şi organizații artistice din străinătate au semnat scrisori de protest, iar Tate Modern din Londra a scris ELIBERAȚI-L PE AI WEIWEI cu litere uriaşe pe fațadă. În Hong Kong, imaginea mea a fost desenată cu spray pe trecerile de pietoni şi la metrou şi proiectată seara pe zidurile unității militare unde erau staționate trupe chineze. Secretarul de stat american Hillary Clinton şi-a exprimat public îngrijorarea, iar conducătorii Germaniei, Angliei şi Franței le-au trimis o scrisoare comună autorităților de la Beijing, în timp ce Uniunea

Europeană a emis o serie de declarații. Polițiștii mi-au spus mai târziu că, dacă n-ar fi fost toată „gălăgia” asta, poate că aş fi fost eliberat mai devreme.

Dispariția mea a redeşteptat în mama amintirea nedreptăților îndurate de tata. Nesocotind sfatul prietenilor şi al familiei, ea a postat pe internet un anunț cu „dispărut – cine poate da relații?”, dat fiind că învățase – la şaptezeci şi opt de ani – să „sară peste zid” ca să fie la curent cu situația mea.

Eliberarea mea a creat o agitație la fel de mare ca reținerea. În dimineața de 22 iunie au început să apară tweet-uri despre ieşirea mea iminentă din detenție, iar în clipa când am ajuns la studioul meu din Caochangdi, mai mulți reporteri străini aşteptau deja pe stradă ca să confirme întoarcerea. Agenția de Ştiri Xinhua a emis un comunicat prin care semnala că FAKE, sub controlul lui Ai Weiwei, comisese mai multe abateri, inclusiv evaziune fiscală şi distrugere de probe, dar, ținând cont că arătasem o atitudine pozitivă şi că aveam probleme de sănătate, fusesem eliberat pe cauțiune.

O vreme, totul a părut să revină la normal. Când mi-am vizitat atelierul din Cartierul Artelor Zuoyou, am auzit un zgomot neîncetat de metal pe metal, în care obiectele se ridicau şi cădeau în acelaşi ritm. Cu un an în urmă cumpărasem peste două sute de tone de armături contorsionate, care fuseseră recuperate din şcolile prăbuşite din Wenchuan şi trimise înapoi la Beijing. Zece-doisprezece muncitori băteau acum cu ciocanul şi readuceau la forma inițială fiecare dintre aceste bucăți de oțel, făcându-le atât de drepte, încât ai fi putut crede că tocmai ieşiseră din fabrică. Auzind toate aceste zgomote, am simțit un impuls de recunoştință că munca mersese mai departe chiar şi pe durata detenției mele. Această instalație sculpturală, *Drept*,

avea să fie expusă conform planurilor inițiale la Bienala de la Veneția din 2013.

În jurul studioului fuseseră adăugate noi camere de supraveghere şi, spre a le fi mai uşor, polițiştii ridicaseră o construcție mică, pe două niveluri, foarte aproape de complex, cu fereastra chiar în fața uşii mele de la intrare, ca să poată observa ce se întâmpla înăuntru. În fiecare dimineață, doi bărbați intrau în clădire cu nişte serviete negre şi rămâneau acolo toată ziua. De fiecare dată când intram sau ieşeam, trebuia să fiu luat în evidență de poliție şi aveam nevoie de permisiunea polițiştilor ca să plec.

Zilele de după eliberarea mea au însemnat un vălmăşag de emoții – iubire şi ură, nebunie, fericire şi tristețe. Fiecare zi părea încărcată cu o semnificație mitică, simbolică, fiindcă stupizenia şi falsitatea ajunseseră să-mi încadreze viața, iar lupta mea de zi cu zi făcea parte dintr-un tablou mult mai cuprinzător. Eram conştient în permanență de prezența inamicilor mei dincolo de ieşire şi chiar şi cea mai măruntă întâmplare mă făcea să fiu încordat. Nu mă complăceam să-mi imaginez viitorul şi nici nu aveam aşteptări precise. Trăiam pur şi simplu clipa.

În a patruzeci şi patra zi de după eliberare, hotărând că nu mai puteam să tac, le-am trimis salutări pe Twitter susținătorilor mei şi de asemenea am consemnat calvarul fizic şi psihic pe care-l înduraseră asociații mei pe durata detenției. Sfidând restricțiile care-mi fuseseră impuse, riscam să fiu reținut din nou, însă pentru mine pierderea libertății de expresie era acelaşi lucru cu captivitatea. Cei care mă urmăreau pe Twitter depăşiseră 100 000, iar la primul mesaj după câteva luni, au avut pentru o clipă impresia că ne întorseserăm în timp. Dar bineînțeles că totul se schimbase.

La fel ca înainte, Wang Fen şi cu mine îl duceam pe Ai Lao în parcul din apropiere în fiecare zi. Cei doi suferiseră

enorm în absența mea. Ca să explice într-un fel lipsa mea din viețile lor, Wang Fen se folosise de pretextul că lucrul la un proiect important mă ținea în Anglia, iar după ce am fost eliberat Ai Lao mi-a spus: „Tati, gata cu munca la Londra, te rog”. Între timp, fusese pus la curent cu toată povestea, iar eu mi-am jurat să nu mai plec de lângă el nici în ruptul capului.

Stând întins lângă mine într-o zi, nu mult după ce mi se dăduse drumul, Ai Lao mi-a cercetat fața.

— Ai Weiwei, mi-a spus el, dacă o să-ți mai deschizi puțin sprâncenele, o să fii fericit.

Ai Lao mi se adresează mereu folosindu-mi tot numele.

— Eşti un tată bun, a continuat el. Şi să ştii că o să am şi eu un fiu, şi o să aibă şi fiul ăla un fiu, şi o să aibă şi fiul celălalt un fiu.

— Ce crezi despre faptul că Ai Weiwei a fost reținut? l-am întrebat.

Răspunsul lui m-a lăsat cu gura căscată.

— N-a fost mare scofală, a zis. Ți-au făcut reclamă, ca să fii mai cunoscut.

Altă dată i-a spus lui Wang Fen:

— Nebunii le ştiu pe-ale lor. Vreau să spun că şi dacă cineva e nebun, e bine să-l laşi să-şi vadă de treabă. Am observat că şi oamenii răi le ştiu pe-ale lor.

Întotdeauna curios, m-a întrebat odată:

— Tati, cât a trecut? O sută de zile?

— Ce înseamnă „cât a trecut”? Şi de la ce?

— De când eram maimuțe.

A avut un mesaj şi pentru susținătorii mei online: „Pantofii sunt scâlciați, voi sunteți buni”.

Din ce spunea, cuvintele erau dintr-o poezie despre primăvară.

— Crezi că iubirea e de folos? l-a întrebat mama lui.

— Iubirea poate să ne dea sentimente, a răspuns el.

— Şi-atunci, iubirea în sine ce este de fapt?

— Iubirea? a zis el şi a stat pe gânduri o clipă. Iubirea e o sticlă cu apă care se sparge uşor, dar dac-o laşi să cadă pe podea, nu se sparge.

Ai Lao a făcut multe descoperiri.

— Toți cei care reuşesc să scape o să se prefacă morți.

— Ce s-a-ntâmplat, Ai Lao? l-am întrebat. Nu eşti fericit?

— Tati, ştii de ce nu sunt fericit? Fiindcă simt că timpul trece prea repede în lumea asta.

— Păi atunci gândeşte-te la ceva prin care să faci timpul să treacă mai încet. Doar eşti plin de soluții.

— Singura metodă e să fii trist. Când eşti trist, timpul trece mai încet.

Într-o zi, în studio, Ai Lao s-a întors spre mine şi mi-a spus, foarte serios:

— Nu numai că fac ce am chef să fac – întâi fac ceva şi pe urmă mă uit să văd ce este.

Dezvoltase un interes aparte pentru cuvinte, o atracție anume pentru limbaj. Pe 13 august i-a scris o poezie bunicii lui. „Focule, de ce arzi atât de aprig? Marte nu răspunde şi arde în continuare. Mercur şi Marte sunt atât de departe, încât n-au nevoie să se ciocnească unul de altul, iar între ei se întinde un deşert, un deşert cu o pagodă.”

Odată, în maşină, îi spuneam poveşti şi la un moment dat l-am întrebat:

— Ce-ar trebui să scriem pe piatra de mormânt a unui erou?

— Tati, scrie aşa, a răspuns el. „Sper ca un vânticel căruia-i place de el să-i sufle peste mormânt.”

Mi-a plăcut la nebunie versul ăla. *Îl păstrez pentru mine*, mi-am spus.

Dat fiind că paşaportul meu rămăsese la cei de la securitatea publică, n-am putut să particip la deschiderea expoziției mele individuale *Absent* de la Muzeul de Arte

Frumoase din Taipei din octombrie 2011 şi nici la vernisajele celorlalte expoziții ale mele în următorii patru ani. Absența mea a fost o provocare şi pentru mine, şi pentru curatorii acestor expoziții, dar în acelaşi timp a demonstrat necesitatea de-a milita pentru libertatea cuvântului, cu orice preț şi sacrificiu.

Deşi fusesem eliberat pe cauțiune, ştiam că autoritățile mai aveau ceva pus deoparte pentru mine. În timpul detenției secrete şi în întrevederile săptămânale de după eliberare, i-am auzit adeseori pe unii polițişti de la securitatea publică spunând: „Ai Weiwei, ne-am săturat să tot ataci statul şi autoritățile. O să facem în aşa fel încât să ai parte de o moarte urâtă: o să le spunem tuturor ce viață îndoielnică ai dus, ce mare evazionist ai fost, cât de nedemn de încredere eşti”. Se pregăteau să se ocupe de mine la fel cum procedau cu toți adversarii politici: punându-mi în cârcă o infracțiune inventată. Răspunsul meu era de fiecare dată acelaşi: „Credeți să tinerii o să creadă ce spuneți?” „Ei bine”, ziceau ei, „nouăzeci la sută dintre oameni o să creadă.”

Pe 1 noiembrie 2011, la câteva luni după ce fusesem eliberat pe cauțiune, autoritățile au acuzat FAKE de evaziune fiscală şi, două zile mai târziu, executorii din cadrul Biroului Local de Taxe şi Impozite din Beijing au trimis studioului din Caochangdi o decizie de impunere de 15,22 milioane de yuani (cam 2,4 milioane de dolari). Biroul a cerut ca, în maximum cincisprezece zile, FAKE să achite toată suma, inclusiv arieratele, dobânda şi penalitățile. „Dacă nu te amendăm, n-o să taci niciodată!” – aşa mi-a pus problema poliția.

Amenda era fără precedent: o sumă exorbitantă, mai mare decât venitul anual net al unei companii uriaşe ca Liniile Ferate Chineze. În contul FAKE existau doar două mii de yuani. Dacă nu puteam plăti întreaga sumă odată, mi s-a

spus că puteam s-o fac în rate – sau puteam pur şi simplu să închid firma. De fapt, ăsta era scopul lor de pe urmă.

Nu eram dispus să accept o falsă acuzație de evaziune fiscală, aşa că am făcut apel împotriva deciziei, deşi ştiam prea bine care avea să fie rezultatul. Conform legii, cel care face apel trebuie mai întâi să achite impozitul cel mai mare, numai că o decizie de impunere atât de umflată ar descuraja în mod normal pe oricine de la depunerea apelului. În ce mă priveşte, am primit cu bucurie ocazia de-a clarifica lucrurile şi de-a căuta dreptate, aşa că l-am rugat pe Pu Zhiqiang, avocatul care-l apărase pe activistul Tan Zuoren din Chengdu, să reprezinte FAKE în instanță şi în acelaşi timp am angajat un avocat de drept fiscal, punând în mişcare apelul împotriva deciziei de impunere a Biroului Local de Taxe şi Impozite din Beijing.

Era o partidă pe care nu aveam cum s-o câştigăm. Fără să mă las descurajat, am făcut tot posibilul să scot lucrurile la lumină şi să declanşez litigiul. Însă instanța a refuzat să-mi lase avocatul să citească şi să facă o copie a documentelor pe care se sprijinise decizia de impunere, respingându-ne totodată solicitarea unei audieri publice. Ni s-a spus că decizia nu putea fi modificată, fiindcă ordinul venise de sus: „Dacă statul spune că nu ți-ai plătit impozitele, nu te lua de piept cu el. Chiar eşti bătut în cap? Crezi c-o să-şi schimbe statul poziția vreodată? Dacă te vrea mort, atunci n-ai cum să scapi cu viață – las-o baltă!”

Numai că există şi miracole. Spre mirarea mea şi spre groaza securității publice şi a biroului de taxe şi impozite, am mers mai departe şi am postat online veşti despre cele întâmplate, anunțând că aveam de gând să iau măsuri legale ca să-mi apăr drepturile. Răul trebuie dat în vileag, le-am spus cititorilor mei. Doar dacă e dat în vileag mai există şanse să se facă dreptate.

Declarația mea a stârnit o mare agitație şi emoție pe internet, iar eu am lansat un apel pentru o strângere de fonduri cu care să-mi plătesc cheltuielile de judecată. Asta a declanşat o reacție uriaşă, fiindcă internauții au început să doneze bani printr-o mişcare chiar mai amplă decât cele de la ancheta cetățenească sau de la Sărbătoarea Crabilor de Râu. Revărsarea spontană de simpatie şi expresiile tangibile de solidaritate au arătat dimensiunea revoltei populare față de abuzurile presupuse de detenția mea secretă şi față de manipularea nevăzută a sistemului judecătoresc.

În acea primă zi, după ce am postat mesajul, peste cinci mii de contribuții băneşti mi-au fost expediate în cont, ridicându-se la 1,1 milioane de yuani. Iar dimineață, am găsit gazonul din curtea studioului plin de avioane mici din hârtie roz, făcute din bancnote de o sută de yuani pliate, care fuseseră aruncate peste zid.

După zece zile primisem 28 479 de depuneri însumând aproape nouă milioane de yuani. Fiecărei donații îi era ataşat un mesaj – rânduri optimiste, hotărâte, pătimaşe. Nu eram singur, îmi spuneau oamenii, iar prin donațiile lor am simțit puterea uriașă a sprijinului lor. Mesaje despre donații online în curs de realizare mi-au apărut pe ecranul telefonului, luminându-l încontinuu, până noaptea târziu. În ochii acestor donatori, contribuțiile lor băneşti serveau drept voturi de încredere în mine.

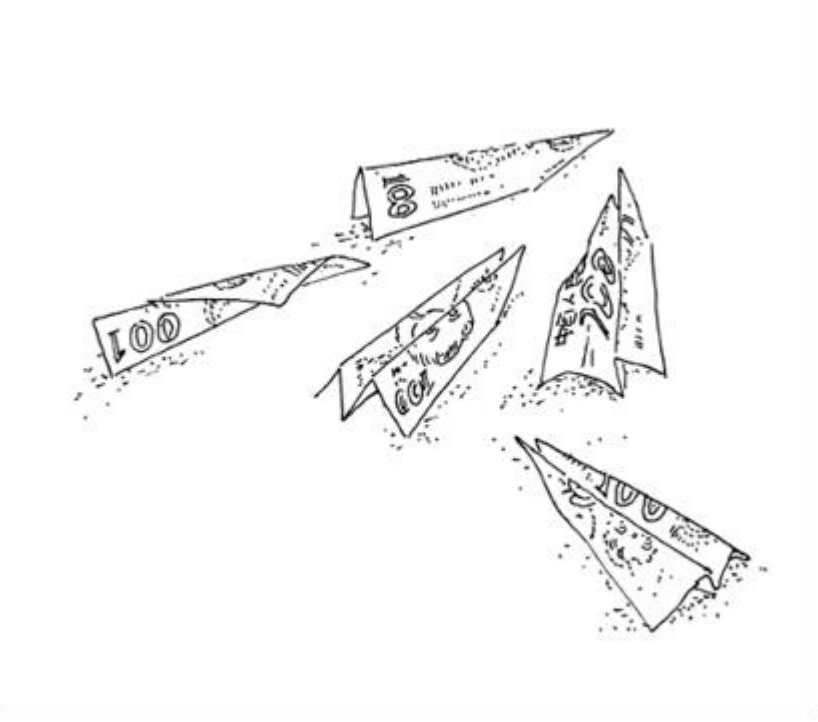

Autorul Wang Xiaoshan şi soția lui au venit să mă vadă, aducând o geantă de voiaj plină cu bani gheață – bani pe care-i economisiseră ca să-şi cumpere o maşină.

— Weiwei, ia-i dumneata pe toți, a spus soția lui.

S-au strâns cu toții, ca şi cum ar fi făcut scut în jurul unei flăcări ca să n-o stingă vântul. Pe stradă sau în câte-un parc, mă întâlneam în fiecare zi cu tineri care se apropiau şi spuneau: „Suntem de partea ta”.

Am fost profund mişcat de un mesaj din partea unei internaute din Shenzhen pe care n-o cunoşteam:

Bună, Mătuşico, ştiu că eşti ocupată, aşa că n-o să încerc să te sun la telefon. Îți scriu pur şi simplu ca

să-ți cer o chitanță de restituire parțială a împrumutului.

Ți-am transferat ieri un milion de yuani. Nu sunt directoare executivă de companie, ci doar cineva care a lucrat aproape douăzeci de ani în finanțe. Nu mă consider bogată, iar banii pe care ți i-am trimis sunt aproape jumătate din economiile acestei femei între două vârste. Dar vreau să ți-i împrumut fiindcă ştiu că eşti la ananghie.

Deşi s-ar putea ca povestea asta să mă bage în bucluc, tot vreau s-o fac. O fi cu adevărat o neghiobie? Poate că da, însă sunt deja neghioabă de patruzeci de ani, aşa că n-am decât să continui.

Dat fiind că sunt principala ta creditoare, pot să te deranjez cu rugămintea de a-mi trimite o chitanță? Poți să-mi foloseşti numele real, ca nu cumva să încerce ei să susțină că e vorba despre un „împrumut ilicit”.

Mă numesc Sun Weibing. 9 noiembrie 2011.

„Mătuşica” era una dintre numeroasele porecle pe care le căpătasem, cuvântul fiind un omofon al termenului chinez pentru „zeu”, o altă modalitate răspândită de referire la mine. (Când întrebasem poliția din Chengdu de ce mă bătuseră în noaptea aceea la hotel, unul dintre ei spusese: „Ha! Acum doar te joci de-a zeul!” – „a te juca de-a zeul” fiind echivalentul argotic al lui „a scorni”. De atunci, susținătorii mei online începuseră să-mi spună „zeul Ai”.) Curajul acestei corespondente mi-a arătat puterea oamenilor, la fel cum ea a văzut în acțiunile mele un viitor posibil pentru societatea noastră.

Aproape peste noapte, ajunsesem să am mai bine de treizeci de mii de „creditori”, care făceau din mine cel mai invidiat datornic din China. În fiecare zi petreceam ore întregi la masa de lucru, scriind chitanțe. Fiecare chitanță

era o creație realizată cu migală, cu numele creditorului şi al debitorului, precum şi cu suma împrumutată, consemnate atent în scrierea tradițională, în coloane drepte, scrise de mână, plus semnătura mea şi ştampila, cu două timbre cu căluți din chirpici sau cu semințe de floarea-soarelui în colțul din dreapta-sus, ca o consfințire suplimentară a înțelegerii. (Căluțul din chirpici este o creatură imaginară care seamănă cu o alpaca şi simbolizează rezistența la cenzura de pe internet; denumirea lui în chineză seamănă foarte bine cu o insultă.) Apoi chitanța, împreună cu două semințe de floarea-soarelui vopsite – semințele libertății – şi cu unul dintre documentarele mele, îi era expediată creditorului. O dată în plus, arta mea era parte componentă a unei mişcări civice.

Pe 16 noiembrie 2011, depunând documentația pentru garanția privind plata taxelor şi impozitelor, am obținut dreptul de-a continua demersurile pentru analiza administrativă. În ultima zi a anului, cei de la securitatea publică m-au chemat la ei la birou ca să discutăm despre acțiunea pe care o întreprindeam. Lucrătorul de serviciu nu prevăzuse că povestea impozitelor avea să se complice atât de mult. Mă cunoştea suficient de bine ca să ştie că nu aveam să dau înapoi şi, într-un fel, ajunsese să aibă un fel de respect înciudat pentru punctul meu de vedere. Cu această ocazie, mi-a spus foarte deschis:

— Ai Weiwei, eşti doar un pion în jocul ăsta – poate un pion special, dar tot pion. Te-ai născut aici, într-o familie socialistă adevărată, dar acum, cu engleza ta bună şi cu notorietatea pe care-o ai, ai ajuns să fii un pion prin care occidentalii atacă de fapt China. Mai devreme sau mai târziu, toți pionii sunt sacrificați, nu-ți dai seama? La drept vorbind, chiar eşti jalnic.

Era evident că nu vorbea în numele lui, ci era portavocea superiorilor.

— Chiar credeți că datorită sprijinului occidental am un asemenea impact în China? nu m-am putut abține să-l întreb.

— Prin comparație cu 1,3 miliarde, cei treizeci de mii de donatori ai tăi nu înseamnă aproape nimic, a replicat lucrătorul. În ultimele şase luni, a continuat el, ai încălcat toate promisiunile pe care le-ai făcut. Ai postat tweet-uri, ai pledat pentru diverse cauze, ai dat interviuri, ai făcut solicitări online şi ai difuzat înregistrări video *live*.

A susținut, de asemenea, că profitam de Pu Zhiqiang şi de celălalt avocat, care îmi era prieten, Liu Xiaoyuan, care fusese prima persoană care-mi împrumutase bani online.

— S-ar putea ca ție să nu pot să-ți închid gura, dar cu siguranță pot să le-nchid pe ale lor, a adăugat el. O să mă descotorosesc de toți pionii care te apără, iar în cele din urmă o să te scot din joc şi pe *tine*.

I-am apreciat sinceritatea.

— De ce e securitatea publică atât de interesată de un caz fiscal? am întrebat. Şi de ce n-am ieşi în public cu povestea asta?

A început să vorbească mai încet.

— Am fi putut să ne ocupăm paşnic de toată afacerea, înțelegi? Indiferent ce faci, verdictul în cazul fiscal e dat.

Ideea lui de bază era următoarea: dacă tăceam pur şi simplu, nici ei nu mai dezgropau morții. În cele din urmă, a remarcat el, dacă pe viitor ajungeam din nou la închisoare, nu puteam spune că nu fusesem prevenit. Trebuia să recunosc, îmi dăduse o mulțime de avertismente de genul ăsta.

Cazul avea să fie încheiat abia după aproape încă un an şi jumătate. În iunie 2013, Tribunalul Popular din Beijing al districtului Chaoyang a emis verdictul că acțiunile şi procedurile Biroului Local de Taxe şi Impozite din Beijing fuseseră legale, iar măsurile decise fuseseră

corespunzătoare, aşa că mi s-a respins apelul. Pe 4 august, după un al doilea apel, al doilea Tribunal Popular Intermediar din Beijing a emis şi el un verdict, confirmând decizia inițială, iar cazul fiscal s-a încheiat cu eşecul recursului meu.

Liu Xiaoyuan şi cu mine ne-am dus să auzim pronunțarea verdictului – era pentru prima dată că mi se dădea voie să intru într-o instanță de judecată. Judecătorul a citit verdictul cu voce tare de două ori. Când am întrebat dacă era membru al Partidului Comunist, s-a mulțumit să tacă şi să-şi plece ochii. Nu m-am putut abține şi am strigat: „Să vă fie ruşine! Asta n-o să se uite!” Însă rezultatul nu era o surpriză. Autoritățile mi-au blocat suma mare pe care o strânsesem când depusesem apelul, iar pe durata următorilor doi ani am returnat treptat toate împrumuturile de la creditori.

Imediat după dispariția mea, prietenii îmi urmăriseră îndeaproape semnele de viață, iar după eliberare bineînțeles că supravegherea poliției fusese cu atât mai riguroasă. Ca un cadou făcut securității publice, am decis să-i las să vadă tot ce făceam, cu cine mă întâlneam şi chiar în ce fel stăteam în fața computerului sau mă întindeam în pat, recreând de bunăvoie starea de supraveghere din timpul detenției. „Din moment ce vă interesează atât de mult treburile mele private, o să vă ofer acces la întreaga mea viață” – asta a fost explicația pe care am dat-o.

Ca să marchez această nouă întorsătură a lucrurilor, am atârnat un lampion roşu tradițional sub fiecare cameră de supraveghere pe care o plasaseră autoritățile în jurul perimetrului de la Caochangdi 258, introducând o notă sărbătorească pe strada aceea sumbră şi cenuşie. Pe 2 aprilie 2012, cu o zi înainte de împlinirea unui an de la dispariția mea, am instalat camere web în fața mesei mele de lucru şi deasupra patului şi am început un *live feed* pe

weiweicam.com care prezenta fiecare secundă a activităților mele zilnice.

În timpul celor patruzeci şi şapte de ore şi nouă minute care au urmat, pagina de web a avut 5,2 milioane de accesări, cu cele mai caraghioase poziții ale mele în somn făcând deliciul publicului online, care a realizat capturi de ecran care au fost apoi preluate şi postate. Însă pe 4 aprilie, seara târziu, fluxul video s-a întrerupt brusc – fireşte că nu la inițiativa mea. Greutățile sunt greu de exprimat, însă arta începe să-şi arate puterea tocmai când experiențele de zi cu zi sunt un obstacol în exercitarea logicii.

Pe vremea aceea, Wang Fen, Ai Lao şi cu mine sfidam adeseori smogul şi mergeam să ne plimbăm în Parcul Chaoyang. Lângă intrarea de vest a parcului se găsea o librărie şi am observat în scurt timp că, în zilele când ne duceam în parc, doi bărbați pe care era clar că nu-i interesau deloc cărțile îşi petreceau după-amiaza în balconul librăriei, bând ceai, fumând țigară de la țigară şi fotografiind parcarea de dedesubt.

Într-o zi din primăvara lui 2012, ne plimbam prin parc cu prietenul nostru Xia Xing. Ai Lao moțăia în spinarea mamei lui, cu brațele petrecute pe după umerii ei. Deodată, Xiao Pang s-a apropiat în grabă şi a spus: „Îi vedeți pe ăia doi bărbați de-acolo? S-au ținut după noi toată după-masa”. Ajunsesem la capătul răbdării văzând această hărțuire neîncetată, aşa că m-am luat după ei, cu Xia Xing urmându-mă îndeaproape, şi l-am ajuns repede din urmă pe unul dintre filatori, un bărbat între două vârste cu un tricou albastru şi o husă de cameră video pe umăr.

— Hei, ți-a căzut ceva! am strigat, dar bărbatul a iuțit pasul fără să se uite în urmă.

I-am înşfăcat husa şi, în timp ce ne luptam pentru ea, un mic aparat Olympus a căzut pe jos. Xia Xing l-a ridicat repede şi i-a scos cardul de memorie înainte să i-l înapoieze posesorului.

Se întunecase când ne-am întors la studio, iar personalul plecase. Când am introdus cardul de memorie în computerul meu, fotografiile care au apărut pe ecran m-au lăsat cu gura căscată. Într-o serie de fotografii, Xiao Pang, şoferul nostru, şedea pe o bancă din parc; existau prim-planuri cu spatele şi cu picioarele lui. Am văzut restaurantul Din Tai Fung, unde mâncaserăm cu o zi înainte, cu fotografii în care se observau exteriorul, holul, separeurile şi casa de marcat. Fotografiile care m-au îngrozit cel mai mult au fost cele cu căruciorul în care îl plimbam pe Ai Lao. Ce tată nu s-ar speria la gândul că nu-şi poate proteja copilul? Practic, simțeam în ceafă răsuflarea agresorului aflat la pândă.

Cardul de memorie m-a ajutat să văd cum gândeau adversarii mei, detaliile pe care le monitorizau atât de lacom, digitalizarea subiecților umani vii, acum compactați şi formatați în date pe care le puteai folosi când aveai nevoie.

Întinzându-şi tentaculele pretutindeni, puterea îmi dezvăluia cât sunt de vulnerabil, dar fără a se concentra doar asupra mea – atenția ei se îndrepta spre fiecare individ, fiindcă fiecare are puncte sensibile, ascunse, la care nu vrea să ajungă alții.

În ciuda amenințării omniprezente a unei intervenții a autorităților, acum eram mai pregătit ca niciodată să-mi

reiau rolul de provocator. Războiul meu cu puterea semăna întru câtva cu un joc online: de fiecare dată când muream, reveneam la viață. Puterea n-avea decât să folosească tot felul de tactici ca să mă atace sau să mă monitorizeze, dar eu puteam să transform tacticile acelea în avantaje, prin activitate publică şi prin riposte creative, păstrându-mi rolul pe care ar fi vrut să-l joc cel mai puțin – acela de artist şi de activist al maselor largi. Libertatea de expresie a devenit sensul principal al artei mele, fiindcă libertatea de expresie este cea mai înaltă valoare pe care o ştim.

Din anumite puncte de vedere eram pesimist, fiindcă trăiam într-o perioadă în care era cumplit de greu să faci până şi cea mai mică schimbare. În alte feluri eram optimist, fiindcă dorința individului de-a avea libertate de expresie nu poate fi înăbuşită niciodată – ea găseşte întotdeauna o formă sau alta de afirmare.

La sfârşitul lui 2012, am acceptat invitația de-a asista la primul concert al lui Elton John la Beijing. Înaintea spectacolului, i-am dus pe Wang Fen şi Ai Lao în culise, ca să-l cunoască pe cântărețul englez. Era singur în cabină, cu ținutele de scenă puse pe umeraşe şi cu un şir întreg de ochelari, în toate stilurile imaginabile, aşezate pe masă. Elton ne-a întâmpinat călduros şi l-a strâns în brațe pe Ai Lao, după care a stat cu el la poză şi i-a dăruit o pereche de ochelari cu rame roşu-aprins.

Cinci mii de simpatizanți pătimaşi veniseră să vadă concertul, iar după prima serie de cântece Elton John s-a ridicat de la pian pentru a se adresa publicului. Îşi dedica spectacolul, a anunțat el, cuiva pe care-l admira pentru curaj şi inspirație. Apoi mi-a rostit numele. Următoarele lui cuvinte au fost acoperite de aplauze.

Aflat în public, am fost copleşit de jenă. Dar mi s-a ridicat moralul când am auzit un alt artist susținând categoric libertatea de expresie artistică, indiferent de consecințe.

Gestul generos al lui Elton mi-a amintit de legătura dintre tata şi Pablo Neruda, o prietenie care depăşise uriaşa distanță geografică dintre ei şi obstacolele care le stătuseră în cale. Mai târziu am auzit că, după concert, cabina lui Elton John a fost izolată de poliție. Iar el nu avea să se mai poată întoarce şi să cânte din nou pentru fanii din China care-l adorau.

În mai 2013, cu ajutorul prietenului meu Zuoxiao Zuzhou, cântărețul de rock, am înregistrat un cântec cu titlul „Dobitoc", împreună cu un material video muzical în care recream scene din detenție – un lucru despre care oamenii voiau să afle mai mult. Pe YouTube am pus în circulație *Divina comedie*, primul disc de rock'n'roll pe care Zuoxiao şi cu mine îl făcuserăm împreună. Cam tot atunci am încheiat o serie de şase sculpturi intitulate *S.A.C.R.E.D.* În interiorul a şase lăzi metalice, am recreat în mod realist spațiul de celulă în care fusesem ținut, ca o dioramă care ilustrează viața omului primitiv. Când această lucrare a fost expusă la Veneția, mama – care trecuse de optzeci de ani şi era la ultima călătorie în străinătate – a reuşit să se uite pe ferestruică în toate cele şase lăzi metalice şi să-şi facă o idee despre felul în care îmi petrecusem acele optzeci şi una de zile.

Ca o formă de protest ceva mai subtilă, lângă poarta de ieşire din studio am sprijinit o bicicletă de un copac ginkgo tânăr şi în fiecare dimineață la ora nouă puneam un buchet de flori proaspete în coşul bicicletei, făceam o fotografie şi o postam pe Instagram. Începusem să folosesc Instagram pe 7 august 2011, la o lună şi jumătate după eliberarea din detenție, împărtăşind lucruri care mi se întâmplau în viață şi postând selfie-uri cu oameni pe care-i întâlneam. Acum aveam de gând să păstrez acest ritual de fotografiere a florilor proaspete în fiecare zi, până când îmi recăpătam paşaportul şi-mi recâştigam libertatea de-a călători. Florile

serveau drept simbol viu al pierderii libertății şi reprezentau o formă lirică şi benignă de rezistență, tăcută, dar frumoasă, împrospătată zilnic, oricât de neprielnică ar fi fost vremea. Arta se ocupă întotdeauna de nesiguranța vieții, iar empatia şi încrederea sunt premise ale oricărei discuții rodnice. Gestul de a pune flori în coş stabilea exact acel tip de legătură. Eu puteam să fiu făcut dispărut, însă arta nu, la fel cum poezia tatei a continuat să trăiască în mințile oamenilor chiar şi atunci când el era în exil.

În aprilie 2014, expoziția individuală *Conform cu ce?* s-a deschis la Brooklyn Museum, ca ultimă etapă a unui turneu prin mai multe oraşe. În acelaşi timp, pregăteam de zor noi lucrări care aveau să fie expuse în decursul toamnei pe

insula Alcatraz, pe locul fostului penitenciar federal american din Golful San Francisco, folosit cândva la închiderea „celor mai răi dintre răi”. Am privit acest proiect ca pe o ocazie prețioasă, prin care să leg situația grea în care mă aflam de lupta prizonierilor politici din întreaga lume. Am proiectat o serie de instalații, inclusiv mai multe portrete mari, întinse pe jos ca străvechile mozaicuri romane, asamblate din piese de Lego, a 176 de prizonieri politici aflați chiar atunci în detenție într-o serie de țări. Voiam să-mi arăt solidaritatea cu ei şi să-mi afirm respectul pentru lupta lor.

Mi-am amintit cât de profund emoționat a fost tata când, în timpul îndelungatului său exil în Xinjiang, a primit o carte poştală de la un cititor neînfricat care-l admira şi care-i transmitea că poezia lui nu era dată uitării. Lucrul după care tânjesc cel mai mult cei captivi este confirmarea faptului că lumea de afară există. În consecință, într-o secțiune a expoziției intitulate „Cu stimă”, vizitatorii puteau – dacă doreau – să scrie mesaje pe spatele unor cărți poştale preadresate nenumăraților prizonieri de conştiință. Mulți au făcut-o.

Deşi luptele pe care le aveam de dat mă implicau individual, nu mă simțeam singur. Mi se interzicea să călătoresc, însă această imobilitate forțată nu-mi influența negativ munca; în loc de asta, îmi asigura subzistența. Pentru mine, inspirația provine din rezistență – fără ea, eforturile mele ar fi zadarnice. Faptul că aveam un adversar real (şi puternic) era şansa mea, făcând libertatea cu atât mai tangibilă – libertatea vine din toate sacrificiile pe care le faci ca s-o obții. Limitările vin doar din frica pe care-o ai în suflet, iar antidotul fricii este arta. Nu aveam nevoie de compasiune, întrucât curajul însuşi este un sentiment estetic, iar arta reuşeşte să nu devină seacă doar când

sentimentele adevărate sunt transformate în ceva înțeles de cei mulți.

Tot în 2014, în timp ce pregăteam o mare expoziție individuală la Berlin, am contribuit cu lucrări la expoziția *Nu lua urma vântului*, în zona exclusivistă din orașul japonez Fukushima, evacuat după dezastrul nuclear declanșat de cutremurul din 2011. Împreună cu alți doisprezece artiști, am creat lucrări de comemorare a incidentului și de reflecție asupra impactului pe care l-a avut asupra zecilor de mii de locuitori siliți să se mute. Într-una dintre lucrări, *O rază de speranță*, am instalat lumini pe bază de energie solară în una dintre casele abandonate, ca să asigure iluminatul pentru viitorii ocupanți ai casei, plasând fotografii cu Ai Lao și cu mine pe o comodă și pe un raft de bibliotecă. În fiecare seară, în această casă goală din orașul-fantomă, luminile se aprind neobservate. Într-o zi din viitorul îndepărtat, când radiațiile se vor fi risipit de tot, iar oamenii se vor putea întoarce în siguranță, lucrarea mea va fi în sfârșit văzută.

Înapoi în februarie 2011, cu puțin timp înainte să se deschidă expoziția individuală de la Centrul pentru Artă Contemporană Ullens (CACU) din Beijing, curatorul îmi spusese că evenimentul fusese anulat. Nu-mi oferise explicații amănunțite, spunându-mi că era doar „din motivele pe care le știți”. De ani buni, CACU servea la promovarea recent descoperitei deschideri a societății chineze, însă preocuparea sa de pe urmă erau profiturile în afaceri (care depindeau de relațiile armonioase cu autoritățile). Două luni mai târziu, chiar în ziua când am fost tras deoparte pe aeroportul din Beijing și dus la locul secret de detenție, casa Sotheby’s din Hong Kong a scos la licitație o parte din colecția de artă contemporană chineză a lui Guy Ullens la prețul de 427 de milioane de dolari Hong Kong (aproape 55 de milioane de dolari americani).

Acum, în aprilie 2014, s-a întâmplat ceva asemănător când s-a deschis expoziția *Premiului 15 ani de artă contemporană chineză* de la Centrala Electrică a Artei din Shanghai. Cu douăzeci de minute înainte de deschidere, la galerie au ajuns câțiva vizitatori speciali. Erau oficialități ale Departamentului pentru Afaceri Culturale din Shanghai, iar la insistențele lor, numele meu a fost scos de pe lista de artişti de pe peretele sălii de expoziție. Când Uli Sigg, unul dintre invitații de onoare, a intrat în galerie, i-a văzut pe muncitori uscând peretele cu föhnul în locul unde dăduseră cu vopsea peste numele meu. Prietenul meu elvețian a fost atât de mirat de asta, încât a fotografiat scena absurdă cu telefonul şi mi-a trimis-o. În discursul de la festivitatea de deschidere, Sigg şi-a exprimat cu tact tristețea față de această intervenție: „Regret nespus că dintr-odată, chiar înaintea deschiderii, unul dintre artiştii noştri importanți nu poate fi expus aici”. Interpretul a avut grijă să omită această frază când a tradus în chineză.

Primisem *Premiul 15 ani de artă contemporană chineză* pentru întreaga activitate în 2008 şi fusesem în comisia de selecție pentru precedentele trei premii. La această expoziție îşi prezentau lucrările cam patruzeci de artişti chinezi, cu toții mă cunoşteau şi-mi ştiau munca, dar niciunul dintre ei nu s-a ridicat să protesteze. A fost ca şi cum cenzura n-ar fi existat, ca şi cum scoaterea mea din peisaj ar fi fost perfect normală.

Tolerarea deformărilor istoriei este primul pas spre tolerarea umilirii din viața reală. Ca să-mi fac cunoscut protestul, am postat pe Instagram o fotografie a cutiilor mele cu semințe de floarea-soarelui din ceramică vopsite, care fuseseră scoase din sala de expoziție şi stăteau acum încuiate într-un birou.

În luna următoare, expoziția *Hans van Dijk: 500 de nume* s-a deschis la CACU. Această expoziție a ilustrat contribuția

lui Hans la arta contemporană chineză din anii 1990, demonstrând însemnătatea aparte a acelei perioade. Au fost alese şi trei dintre lucrările mele, dar am aflat în scurt timp că numele meu fusese omis de pe lista de artişti participanți a comunicatului de presă: lista începea cu litera C şi se încheia cu litera Z, fără urmă de numele meu. Iar în prezentarea făcută lui Hans în cadrul expoziției s-a menționat doar că avusese colaborări cu „alte persoane" pentru înființarea Depozitului şi Arhivelor Artei din China, ştergându-se astfel colaborarea mea cu el din istorie.

L-am sunat imediat pe directorul muzeului şi i-am spus că nu pot accepta felul în care procedează şi că-mi retrag lucrările din expoziție. Ca prieten şi colaborator al lui Hans, voiam să rămân fidel memoriei asocierii noastre. Mai târziu, când am întrebat poliția de ce-mi dispăruseră numele şi lucrările, răspunsul primit a fost: „Ştii că nu ne băgăm la galeriile străine. Asta *ei* au făcut-o – dă-i în judecată dacă vrei".

Între timp, numeroase galerii străine încercau să-şi facă loc pe scena chineză, gata să mai ofere un preparat la marele banchet al globalizării. La doar câteva zile după ce am fost făcut să dispar în aprilie 2011, o expoziție chino-germană cu un succes uriaş, *Arta iluminării*, montată cu cheltuieli mari, se deschisese la Muzeul Național al Chinei din Piața Tiananmen. Se spune că este cel mai mare muzeu din lume, însă în cea mai mare parte a timpului sălile lui de expoziție sunt goale. Se prea poate ca nişte oficialități chineze să fi făcut cândva o vizită protocolară, dar e foarte puțin probabil ca asta să fi dus la vreo iluminare în ceea ce-i priveşte.

Trebuie să te întrebi de ce aceste organizații insistă să călătorească atât de departe ca să-şi caute umilirea. Dar, într-un mod pervers, dictatura din China a fost un partener perfect pentru lumea liberă, făcând lucruri pe care

Occidentul nu le poate face, iar umilințele ocazionale sunt percepute ca un preț acceptabil câtă vreme asigură o continuă glorie și prosperitate pentru partenerul occidental. Din păcate, libertatea de care se bucură atât de mult occidentalii îşi pierde sensul dacă Occidentul nu luptă pentru libertate altundeva.

Trecerea mea pe lista neagră era rezultatul direct al felului meu de a înțelege arta ca pe o formă de intervenție socială, promovând valorile dreptății şi egalității. Când oamenii amestecă binele şi răul, controlul este preluat de pragmatism şi de preocuparea pentru tertipuri. Directorul de la CACU i-a declarat unui reporter de la *The New York Times* că motivul pentru care lansasem un protest era că nu-mi plăceau inaugurările cuminți – un comentariu ipocrit, care n-a scuzat câtuşi de puțin actul de autocenzură.

Alegerea autentică e grea, fiindcă sensul alegerii reiese doar din greutatea însăşi. Să cunoşti o perioadă din istorie e la fel de greu, fiindcă aşa-zisa istorie face parte din autocunoaştere. În fața autoritarismului, majoritatea curatorilor şi artiştilor îşi pierd puterea de-a vorbi, reducând la zero estetica şi etica prin compromisurile lor morale. Mie unuia nu-mi stă în fire să fac compromisuri. Însă în această cameră de ecou, scoaterea unui strigăt aspru de luptă nu produce nimic altceva decât o reverberație goală. Ea anulează identitatea individului şi experiența lui de viață: ideile fac loc conformării, vorbirea devine linguşeală, iar existența se reduce la slugărnicie.

În acest mediu, cenzura oferă multe avantaje practice colaboratorilor dispuşi să se supună. Trebuie doar să se adapteze la cerințele puterii, ştiind că, dacă stăpânii lor ar fi făcuți vreodată să se simtă incomod, nici ei n-ar avea cum să supraviețuiască, fiindcă ordinea în care prosperă n-a fost niciodată rezultatul unor întreceri libere. Ca să duci o viață prosperă sub cenzură e nevoie de spirit practic şi de spirit

de cooperare; regulile jocului sunt primitive şi simple, dar imposibil de ignorat. Dacă nu eşti pregătit să-ți faci un nume prin rezistență, singura modalitate de-a te impune este făcând temenele.

Orice analiză a libertății de expresie ridică inevitabil întrebări despre legitimitatea puterii statului. Asta explică de ce n-a vrut nimeni să vorbească despre libertatea de expresie, de ce numele meu a fost blocat peste tot, de ce am fost redus la o existență virtuală. Autoritarismul se teme că arta operează la niveluri multiple, cu semnificații multiple.

Dacă protestul meu de la expoziția *500 de nume* s-ar fi limitat la retragerea lucrărilor, faptul n-ar fi stârnit mari controverse. Ceea ce i-a deranjat pe mulți din lumea artei a fost că le cerusem şi altora să ia atitudine. Potrivit uneia dintre păreri, le refuzam „libertatea negativă” celorlalți artişti – cu alte cuvinte, libertatea de-a se bucura de dreptul de-a nu face absolut nimic.

Într-un stat care nu le garantează cetățenilor drepturi politice, libertate de expresie şi libertate de asociere, unde e loc pentru „libertatea negativă”? În această Chină perfid-evazivă, „libertatea negativă” este doar un sinonim al cinismului şi laşității.

În cele din urmă, mi-am dat seama că nu mă confruntam doar cu un sistem politic uriaş şi arbitrar, ci şi cu o întindere de teren sterp unde libertatea era batjocorită, trădarea era încurajată, iar înşelăciunea era lăudată.

Într-o dimineață din martie 2014 a sunat cineva la uşă. Xiaowei a deschis uşa complexului şi au intrat doi străini, dintre care unul ținea un buchet de garoafe atât de mare, încât aproape că nu i se vedea fața. Cel mai vârstnic dintre cei doi musafiri, un şef de secție de la securitatea publică, a vorbit primul.

— Azi este 27 martie, o zi plină de semnificații.

La început n-am ştiut ce voia să spună. Apoi bărbatul mi-a explicat: era a 104-a aniversare a zilei lui Ai Qing, iar superiorii îi spuseseră să-mi aducă flori în cinstea tatei. M-a întrebat unde să pună buchetul şi dacă exista vreun bust al tatei în casă.

Nu exista niciun bust şi nici măcar nu-mi dădusem seama că era ziua de naştere a tatei.

Tata fusese un revoluționar din prima generație, a observat musafirul.

— Ceea ce facem acum trebuie să rămână în istorie.

Situația mea avea să se îmbunătățească, mi-a promis bărbatul, şi chiar mi-a precizat o dată la care puteam să mă aştept să-mi recapăt paşaportul.

— Crede-mă, n-aş încerca să te duc cu zăhărelul, m-a asigurat el.

Însă nu mi-am recăpătat paşaportul la data respectivă. În loc de asta, în aceeaşi zi, un agent de securitate şi-a deschis portbagajul berlinei negre şi mi-a dăruit un pachet cu pastramă de vită, o cutie cu ceai şi o uriaşă salamandră vie – o creatură rară, pe care n-o mai văzusem niciodată –, împreună cu un set de instrucțiuni despre cum s-o gătesc. (Mi-am amintit doar primul rând din instrucțiuni: că trebuie s-o bați în cuie pe un fund de tăiat şi pe urmă s-o tai în bucăți. N-am făcut asta şi am păstrat salamandra ca animal de companie.)

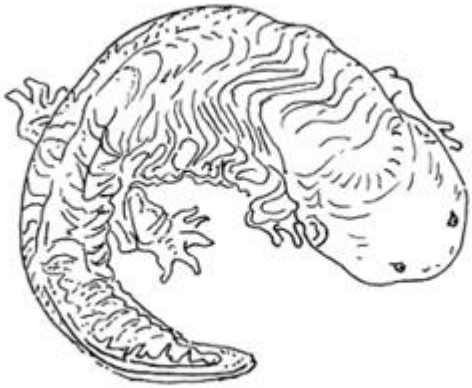

Agentul şi cu mine am stat de vorbă pe stradă o jumătate de oră, dacă nu mai mult.

— Nu te-ntâlni cu ministrul de Externe canadian când vine-n China săptămâna viitoare, m-a avertizat el, fără să se chinuie să ascundă cât de atent îmi erau supravegheate ieşirile în lume.

Singurii oameni despre care credeam că ştiu de eveniment erau ataşatul politic de la Ambasada Canadiană şi ambasadorul însuşi. La plecare, poliţistul mi-a spus că „şefii” ţineau morţiş să nu se işte şi mai mult tam-tam şi au făcut aluzie la faptul că era posibil să nu-mi redea paşaportul încă. Dar era doar o chestiune de timp, m-a asigurat el, şi trebuia să am răbdare.

— Ai o influenţă foarte mare şi, dat fiind că în Hong Kong e deja tămbălău din cauza mişcării „Ocupaţi Centrul”, există îngrijorare ca nu cumva să provoci şi mai multe necazuri.

— Dar nu voi m-aţi făcut atât de influent? am spus.

În aceeaşi zi, înainte de cină, am primit un telefon de la un alt agent de securitate, cel care mă dusese acasă cu maşina după detenția secretă. M-a întrebat dacă puteam să am grijă de două țestoase pe care le cumpărase pentru tatăl lui, care se dovedise a fi prea bătrân ca să se ocupe de ele. În seara aceea, Xiao Pang s-a întâlnit cu bărbatul la intrarea într-un parc şi a intrat în posesia țestoaselor.

Cele două animale, care erau din Brazilia şi aveau un desen neobişnuit pe carapace, stăteau nemişcate într-o cutie de lemn. Bărbatul l-a instruit pe Xiao Pang cum să le hrănească şi i-a dat un bilet în care se preciza că în fiecare zi la ora unu după-amiază trebuiau spălate cu apă caldă, ceea ce le ajuta să aibă un program regulat de defecare. Chiar şi consistența excrementelor trebuia verificată: dacă nu se vedeau nişte gogoloaie albe după excreție, asta însemna că țestoasele erau bolnave şi trebuiau duse la un spital veterinar. Lui Xiao Pang nu i-a căzut prea bine adoptarea celor două țestoase, dar eu am simțit că trebuia să răspund cu amabilitate cererii de ajutor a agentului. Avea încredere în noi şi nu mai ştia pe nimeni la care să apeleze.

Deşi autoritățile n-au mai luat alte măsuri împotriva mea, lucrurile s-au înrăutățit în vara lui 2014, când poliția a arestat mai multe cunoştințe de-ale mele. Avocatul Pu Zhiqiang a fost reținut doar fiindcă participase la o mică adunare la cea de-a douăzeci şi cincea aniversare a mişcării democratice din 1989; au fost arestați şi alți avocați specializați în drepturile omului.

La jumătatea lui iunie, un bărbat cam de vârsta mea a apărut într-o bună zi la intrarea în complexul din Caochangdi. A reieşit că Ai Xiaoming, regizoarea de film care strânsese semnături în sprijinul meu, îl rugase să-mi livreze ceva. Mi-a înmânat un geamantan uzat, refuzând invitația de-a intra în casă. Pe când se pregătea să plece, m-a

întrebat dacă aveam câteva semințe de floarea-soarelui ca să i le dăruiască unui dreptist pe care-l cunoştea.

— Să fie oare tatăl tău? l-am întrebat.

A încuviințat din cap şi, în timp ce mă uitam cum se îndepărta pe stradă, m-am văzut în el.

Când am deschis geamantanul, am dat peste mai multe oase albite şi învelite în ziare vechi. Oasele de om – o parte de craniu, câteva coaste şi vertebre, o parte de pelvis, câteva degete de la picioare – proveneau toate de la Jiabiangou, din provincia Gansu. La sfârşitul anilor 1950, mii de dreptişti fuseseră exilați în deşertul de acolo pentru reeducarea prin muncă; majoritatea covârşitoare muriseră de foame şi de boli, lăsându-şi oasele prin nisipuri. Ai Xiaoming dăduse peste rămăşițe pe când făcea un film tocmai despre acest episod. Amintindu-şi de lucrările comemorative în amintirea copiilor care muriseră la cutremurul din Wenchuan, ea strânsese aceste vestigii concrete ale unei alte tragedii umane cumplite.

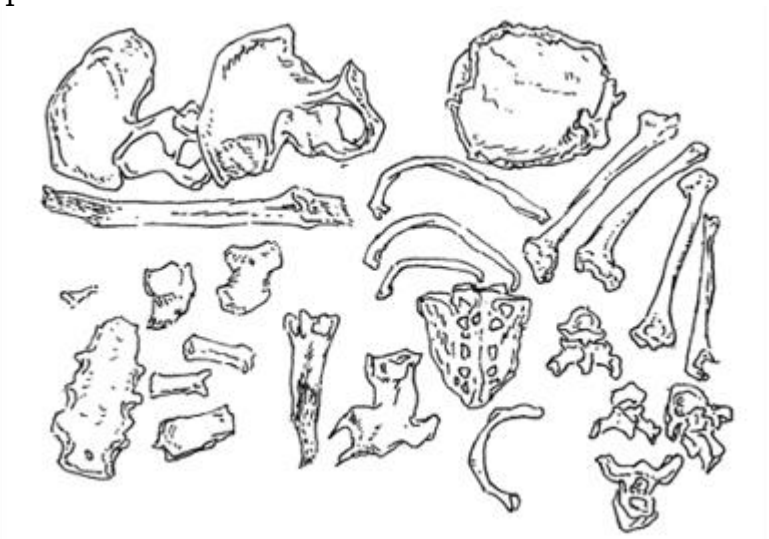

Rămăşițe, 2015

Am pus oasele unul lângă altul pe masă. Petrecuseră mai bine de cincizeci de primăveri şi de veri în pustietatea aceea, luminate doar de soare, de lună şi de stele. Aidoma copacilor morți, îşi pierduseră culoarea, respirația şi orice urmă de viață, deşi câteva firicele de țesut uscat, ca un nod de sârmulițe, încă atârnau de unul dintre oase. Era imposibil să repui cu adevărat în ordine aceste fragmente de schelet uman.

Ținându-le în mână, mi-am amintit de una dintre primele poezii ale tatei:

De-acum peste câteva milenii,
Pe un țărm de mare părăsit
În ruinele unui loc cândva înfloritor
Când vor pune mâna pe un os înălbit
— Un os înălbit de-ale mele
Nu vor şti niciodată
Că a fost ars în flăcările secolului XX
Cine-ar putea găsi vreodată printre brazdele de pământ
Lacrimile acelor victime demne de milă?
Lacrimile le-au fost pecetluite
În spatele şirurilor nesfârşite de zăbrele
Şi exista doar o cheie
Care putea să descuie poarta
Nenumărații voinici care au încercat să pună mâna pe cheie
Au căzut cu toții sub armele temnicerului
Dacă ar putea cineva să culeagă o asemenea lacrimă
Şi s-o țină lângă el pe pernă
Ar străluci mai orbitor
Decât o perlă de pe cel mai adânc fund de ocean
Şi ar lumina eternitatea!

Oare n-am fost cu toții
În propria noastră eră
Răstigniți pe o cruce?
Iar crucea aceea n-a fost
Cu nimic mai puțin dureroasă
Decât crucea pe care a fost răstignit Nazarineanul.
Mâinile duşmanului
Ne-au aşezat pe cap o cunună de spini
Stropii de sânge roşu-închis care ne picură
De pe frunțile tăiate şi palide
N-au exprimat pe de-a-ntregul
Toată durerea şi furia din inimi.
Desigur, n-ar trebui să ne facem mari iluzii
Dar chiar sperăm că într-o zi oamenii se vor gândi la noi
La fel cum se gândesc la acei strămoşi îndepărtați
Care s-au luptat cu uriaşe fiare sălbatice
Iar pe chipuri le va apărea un zâmbet lejer, deschis
Poate puțin prea senin
Numai că sunt gata oricând
Să mor pentru un asemenea zâmbet.

(„Zâmbet”, 1937)

În august 2014, m-am uitat cum l-a luat Wang Fen de mână pe Ai Lao, care acum avea patru ani, şi cum s-au îndreptat încet împreună spre terminalul de plecări al aeroportului din Beijing. Aveau să zboare la Berlin, unde studioul pe care-l amenajasem pe durata precedenților trei ani era gata. La fel ca mine, Ai Lao călca pe urmele tatălui şi îşi părăsea țara natală. Peste ani şi ani, avea să înțeleagă de ce fusese nevoie de asta. În mintea mea, era un pas curajos pentru amândoi.

Înainte să plece, Ai Lao mi-a spus:

— Uite o poezie la care vreau să te uiți când o să am opt ani. Ți-o dau de pe-acum, înainte de termen – e despre mine la cinci ani.

Vântul bate spre vest
Apa curge spre est
Eu stau aici
Amintindu-mi de scena asta minunată

Acum trei ani
Când încă eram un copilaş
Eram deja isteț

La revedere, națiune.

Când i-am pierdut din vedere pe Wang Fen şi Ai Lao, am simțit că mi se lua o piatră de pe inimă. Nu mai trebuia să-mi fac griji dacă erau sau nu într-un loc sigur. În cei cinci ani de până atunci – cu excepția perioadei în care fusesem făcut dispărut –, îl urmărisem pe Ai Lao cum creşte zi de zi, sperând în acelaşi timp că nu avea să crească nicicând, dorindu-mi să fie în stare mereu să-mi stea în spinare pe când ne plimbam pe lângă heleşteu, prinzând libelule deasupra frunzelor de lotus sau greieri în iarbă. Însă în clipa asta nu exista nicio certitudine că aveam să-i mai pot vedea vreodată.

Mai târziu, în timpul uneia dintre discuțiile noastre pe video, Ai Lao mi-a spus că pusese un ciocan în congelator.

— E un cadou pentru tine, mi-a zis el. Ciocanul îl reprezintă pe Ai Weiwei. Oricât de mult l-ar hărțui poliția, Ai Weiwei e întotdeauna Ai Weiwei – şi n-o să se schimbe. După ce se topeşte gheața, ciocanul rămâne ciocan.

Odată, când vorbeam la telefon, m-a rugat să nu-i mai spun că mi-e dor de el.

Ciocanul congelat al lui Ai Lao, 2015

— Cu timpul, o să te obişnuieşti, mi-a zis el foarte degajat.

După ce am terminat de vorbit, i-a spus lui Wang Fen:

— Ții minte când am plâns după ce-am vorbit cu el, acum câteva luni? Mă gândeam că Ai Weiwei n-o să poată să plece, că n-o să-l lase niciodată să plece.

Altă dată m-a întrebat pe neaşteptate:

— Ai Weiwei, te-a reținut poliția sau Partidul Comunist?

N-am ştiut ce să răspund. Dac-aş fi reuşit să răspund limpede la întrebarea aceea, mai mult ca sigur că ar fi apărut şi altele, ca la hainele la care se desface cusătura. Întrebarea lui Ai Lao m-a chinuit multă vreme – ea viza

aspecte care țineau de legitimitatea politică, dar şi de identitatea mea.

Pe 16 decembrie 2014, Ai Lao mi-a scris, cu caractere chinezeşti: „Inima calmă şi bună”. Era un aforism conceput chiar de el: Dacă inima e calmă, o să faci lucrurile bine.

— Îmi dau seama că oamenii răi sunt cu toții puternici, a spus Ai Lao. Au nevoie să fie puternici ca să facă lucruri rele. Aşa că, dacă vrei să fii mai puternic, trebuie să faci şi tu câteva lucruri rele – dar nu prea multe, fiindcă altfel o să ajungi şi tu un om rău.

Wang Fen i-a zis:

— Tatăl tău spune că nu există nimic perfect în lume. Tu ce crezi?

— Ba da, există, a răspuns Ai Lao. Viața e perfectă. Nu te gândi mereu că lucrurile sunt drepte sau nedrepte, a adăugat el. Uneori, ce e nedrept e drept. De exemplu, dacă primeşti ceva ce altul nu are – asta nu e neapărat nedrept, fiindcă poate celălalt are deja mai multe decât tine.

Pe 21 iunie 2015 mai era o zi până să se împlinească patru ani de la eliberarea mea. Cerurile de deasupra Beijingului erau senine de mai bine de o lună şi era o adevărată încântare să simt un vânticel mângâindu-mi fața şi să respir aerul curat. Scriam constant de ceva vreme, ca şi cum conştiința mi s-ar fi desprins complet de rutina vieții de zi cu zi, cufundată cum era în imaginile trecutului. Însă în această zi am simțit imboldul de-a găsi locul unde fusesem închis: mă măcinase multă vreme, stând pitit într-un cotlon al minții mele ca un simbol al unei puteri ascunse atât de redutabile, încât îmi tulbura coordonatele interne şi îmi punea la încercare sentimentul eului. Voiam să mai văd o dată locul, de data asta cu alți ochi. Aşa că Xiao Pang şi cu mine ne-am urcat în maşină.

Pe durata detenției nu reuşisem să obțin nicio informație despre locul unde se găsea închisoarea; soldații din gardă

ştiau la fel de puțin despre locul exact unde se aflau. Însă după ce am fost eliberat, unul dintre ei, care îşi încheiase stagiul, a venit la mine şi mi-a arătat un selfie pe care şi-l făcuse la el în dormitor. Am observat că în spatele lui era o fereastră şi pe ea se desluşea slab un bloc de apartamente. La un moment dat, şi-a amintit soldatul, comandantului de companie îi scăpase numele unui loc, „Podgoria”. Mai târziu, am reuşit să dau de el prin Google Maps.

În ziua aceea, ca şi cum ar fi fost ajutată de o putere supranaturală, maşina noastră a străbătut o bună bucată din Beijing, fără să greşească niciodată drumul, şi ne-a dus atrasă ca de un magnet la locul pe care-l căutam. Am oprit lângă un complex rezidențial. La dreapta lui era un parc.

În fața unui bloc-turn de apartamente, o femeie între două vârste stătea de vorbă cu cineva care îşi scosese câinele la plimbare. La capătul aleii, aproape de zidul înconjurător, am zărit clădirea cu etaj unde fusesem închis. Era de partea cealaltă a zidului, flancată de un gard electrificat şi de camere de supraveghere. Aspectul clădirii se potrivea exact cu imaginea din mintea mea: erau ca două bucăți ale unui disc de jad spart, care, lipite una de alta, se îmbinau perfect. Am urcat pe terasa blocului de apartamente din apropiere, mi-am coborât privirile spre clădirea unde fusesem ținut şi i-am făcut o fotografie. Apoi, jubilând, am sunat-o pe Wang Fen ca să-i anunț descoperirea.

În vara lui 2015, autoritățile deja nu mai păreau îngrijorate că aş putea să enervez pe cineva în Hong Kong. Cei patru ani de arest la domiciliu se încheiaseră; coşul bicicletei de la intrarea în studio fusese umplut cu flori proaspete zi de zi, vreme de exact şase sute de zile. Pe 18 iulie, Zhao, agentul de securitate, mi-a înmânat în tăcere paşaportul la el în maşină. Mi-am făcut un selfie cu

paşaportul în mână şi l-am postat pe Instagram. Acum puteam în sfârşit să mă duc la Berlin.

Unde aveam să plec pe viitor era o chestiune care nu prea mai interesa securitatea publică. Nu le plăcea ideea să mă duc în Statele Unite, chiar dacă era țara occidentală în care stătusem cel mai mult. Din punctul lor de vedere, Germania era opțiunea preferabilă – mai mult, m-au rugat să depun o cerere oficială de plecare în Germania, pentru o nouă examinare a loviturii de la cap.

În această perioadă, China şi Germania aveau legături economice strânse. Xi Jinping vizitase Germania în martie 2014, iar în luna iulie a aceluiaşi an cancelarul Angela Merkel făcuse a şasea vizită în China de la preluarea mandatului. Între ianuarie şi august 2014, volumul total al schimburilor comerciale dintre China şi Germania ajunsese la 117,3 miliarde de dolari, cu 12% mai mult față de aceeaşi perioadă a anului precedent. Peste două mii de firme cu investiție chineză activau în Germania, iar în scurt timp China avea să devină cel mai important partener comercial al Germaniei. În doar câteva zile, în procedură de urgență, Germania mi-a aprobat cererea de viză.

Aveam în plan să vizitez şi Anglia, unde urma să am o expoziție în toamna aceea, la Royal Academy of Arts din Londra. Solicitarea unei vize de şase luni pentru intrarea în Anglia a întâmpinat totuşi dificultăți când Ambasada Marii Britanii de la Beijing a susținut că nu reuşisem să rezolv problema unei condamnări – o trimitere la acuzația de fraudă fiscală. Am făcut tot ce-am putut ca să lămuresc lucrurile, arătând că mi se pusese la cale o înscenare, că fusesem răpit din cauza opoziției mele împotriva autorităților chineze şi că nu fusesem niciodată acuzat oficial, însă explicația nu i-a convins pe angajații de la consulat. În cele din urmă, a trebuit să intervină ministrul de interne Theresa May.

În ceea ce-i priveşte pe diplomații americani de la Beijing, ei m-au invitat să vizitez ambasada şi să mă întâlnesc cu ambasadorul, însă prima întrebare care mi-a fost pusă când am ajuns acolo a fost „De ce nu veniți în America?”. N-am putut decât să oftez: de-abia reuşisem să scot un picior din noroi, încă aveam mult de tras.

Cu puțin înaintea plecării mele în Germania, autoritățile au încercat să recupereze dispozitivele de ascultare pe care mi le instalaseră în pereții studioului şi pe care le descoperisem. (Sărbătorisem descoperirea aprinzând petarde chiar lângă emițător.) Dar am preferat să păstrez dispozitivele ca amintire. „Chestiile astea sunt secrete”, le-am spus polițiştilor. „Ele nu există. Cum să vă înapoiez ceva care nu există?” Dispozitivele sunt şi astăzi în posesia mea.

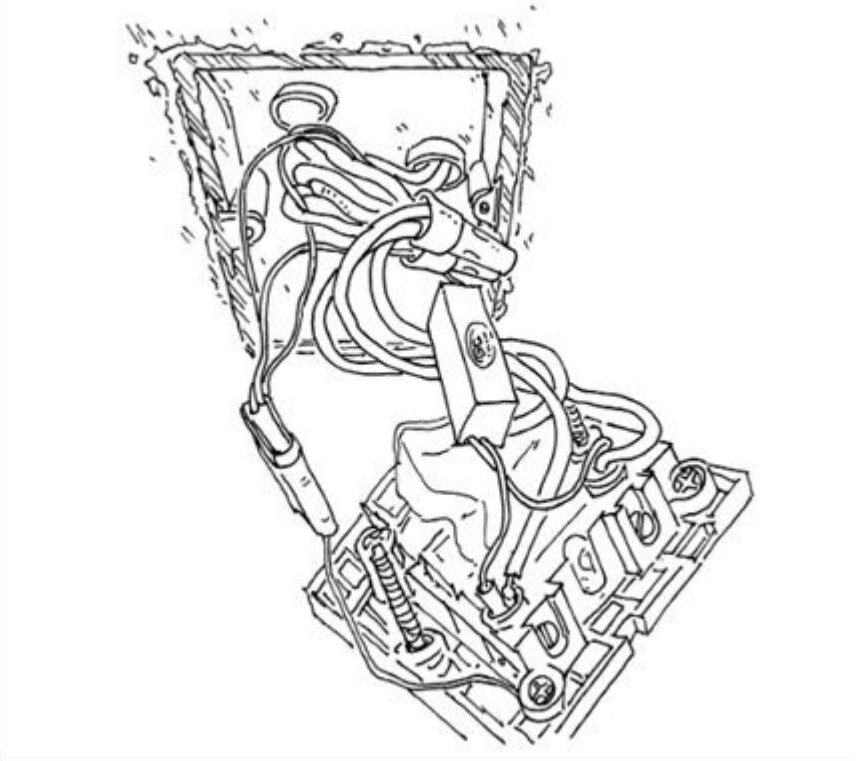

Dispozitiv de ascultare descoperit la Caochangdi nr. 258

Pe 30 iulie, prietenul meu Xia Xing şi cu mine ne-am dus la aeroport sub „escorta de protecție” a securității publice şi am fost conduşi într-o sală de aşteptare specială, care era decorată exact în acelaşi stil ca sălile de recepție din Marea Sală a Poporului, cu fotolii comode, un covor mare şi

tablouri pe pereți. Mi s-a dat biletul de îmbarcare şi am fost condus la poarta unde aştepta cursa de München.

Dacă exista un om din toată lumea pe care abia aşteptam să-l văd acum, el era Ai Lao. Voiam să rămânem împreună pentru totdeauna. Avionul a aterizat la München la cinci după-amiaza. Am trecut repede prin vamă, înainte să ajungă Wang Fen şi Ai Lao, şi i-am spionat de la distanță, în timp ce se îndreptau spre mine. Deşi ştiam cât se bucurau să mă vadă, nu şi-au manifestat emoțiile şi a fost ca şi cum n-am fi fost despărțiți niciodată. Însă Ai Lao a spus că Wang Fen şi cu mine eram singurele lui două piese de puzzle, pe care acum putea să le pună laolaltă.

Legătura dintre Ai Lao şi mine îmi aminteşte de legătura pe care o avusesem eu cu tata, fiindcă Ai Lao a fost un copil emancipat, la fel ca mine. Îmi dau silința întotdeauna să fac în aşa fel încât să-i fiu pe plac. Indiferent dacă e nonşalant sau nepăsător, el este ultimul meu arbitru, iar aprobarea lui îmi va arăta până la urmă dacă eforturile mele au dat roade. Când îmi amintesc de tata, regretul pe care-l simt izvorăşte din lipsa de curiozitate față de greutățile pe care le-a îndurat, precum şi din lipsa de empatie şi de înțelegere pe care i le-am arătat când eram mai tânăr. Pe durata acelor săptămâni lungi de detenție în secret, teama mea nu a fost că n-o să-mi mai văd niciodată fiul, ci că n-o să am şansa să-l fac să mă cunoască aşa cum sunt. Prin urmare, m-am gândit că, dacă eram eliberat – şi ca să micşorez distanța dintre noi –, trebuia să scriu ce ştiam despre tata şi să-i spun cu onestitate cine sunt, ce înseamnă viața pentru mine, de ce este atât de prețioasă libertatea şi de ce se teme autocrația de artă. Am sperat să fac din convingerile mele ceva ce el să poată vedea şi simți cu mintea şi cu inima. În felul ăsta, dacă într-o bună zi Ai Lao va dori să ştie mai mult, va avea totul la îndemână – povestea mea şi povestea bunicului său.

Trecutul şi prezentul meu s-au desprins unul de altul, ca scheletul unui animal mort ale cărui oase şi-au pierdut de mult țesuturile de legătură, şi, în ciuda eforturilor mele susținute, încă îmi vine greu să-mi prezint experiențele în integralitatea lor. Acelaşi puzzle poate fi găsit şi în arta mea. Deşi nu ştiu precis cât de mult m-a influențat mediul, asta nu-mi slăbeşte niciodată sentimentul de răspundere în fața realității. Aidoma cuiva care merge noaptea prin ploaie, fiecare pas pe care-l fac mă apropie de locul unde vreau să ajung, dar oare care este locul acela?

Fiindcă dezvăluie adevărul care stă ascuns în străfundurile inimii, arta are putința de-a transmite un mesaj puternic. Aşa cum văd lucrurile, pledoaria pentru libertate e inseparabilă de efortul de-a ajunge la ea, fiindcă libertatea nu este un scop, ci o direcție, şi se materializează prin însuşi actul rezistenței. Ca artist, am responsabilitatea să transform acea convingere în ceva fascinant şi care să-ți taie răsuflarea. Chiar dacă uneori arta mea pare inconsistentă prin comparație cu toate lucrurile cu care mă confrunt, ea va rezista ca parte a consemnărilor tangibile. Continui să insist pentru echitate, fiindcă echitatea îi dă individului posibilitatea deplină de a-şi realiza interesele personale într-un context de grup. Sau, după cum a spus Ai Lao, „Corectitudinea înseamnă să-i faci fericiți pe toți”.

În ciuda tuturor greutăților de care am parte, rămân ferm pe drumul pe care l-am ales, angajat conştient în misiunea mea, netulburat nici dacă mă trezesc pe marginea hăului, recunoscător pentru posibilitățile oferite de necunoscut.

Nu mă interesează până unde pot merge în călătoria asta sau unde o să mă poarte drumul; orice s-ar întâmpla pe viitor, voi face parte fără discuție din viitorul acela. Pentru mine, lucrul cel mai rău ar fi pierderea capacității de exprimare liberă, fiindcă asta ar însemna pierderea motivației de-a recunoaşte valoarea vieții şi de-a alege în

consecință. Pentru mine nu există alt drum pe care să pornesc.

Drepturile pe care m-am străduit să le apăr ar trebui să fie la îndemâna tuturor, pe când eventualele urmări neplăcute mă privesc doar pe mine. Conştientizarea acestui fapt îmi conferă tărie morală. Îmi amintesc de versurile pe care le-a scris tata după ce-a vizitat ruinele unui străvechi oraș din Xinjiang, de pe Drumul Mătăsii:

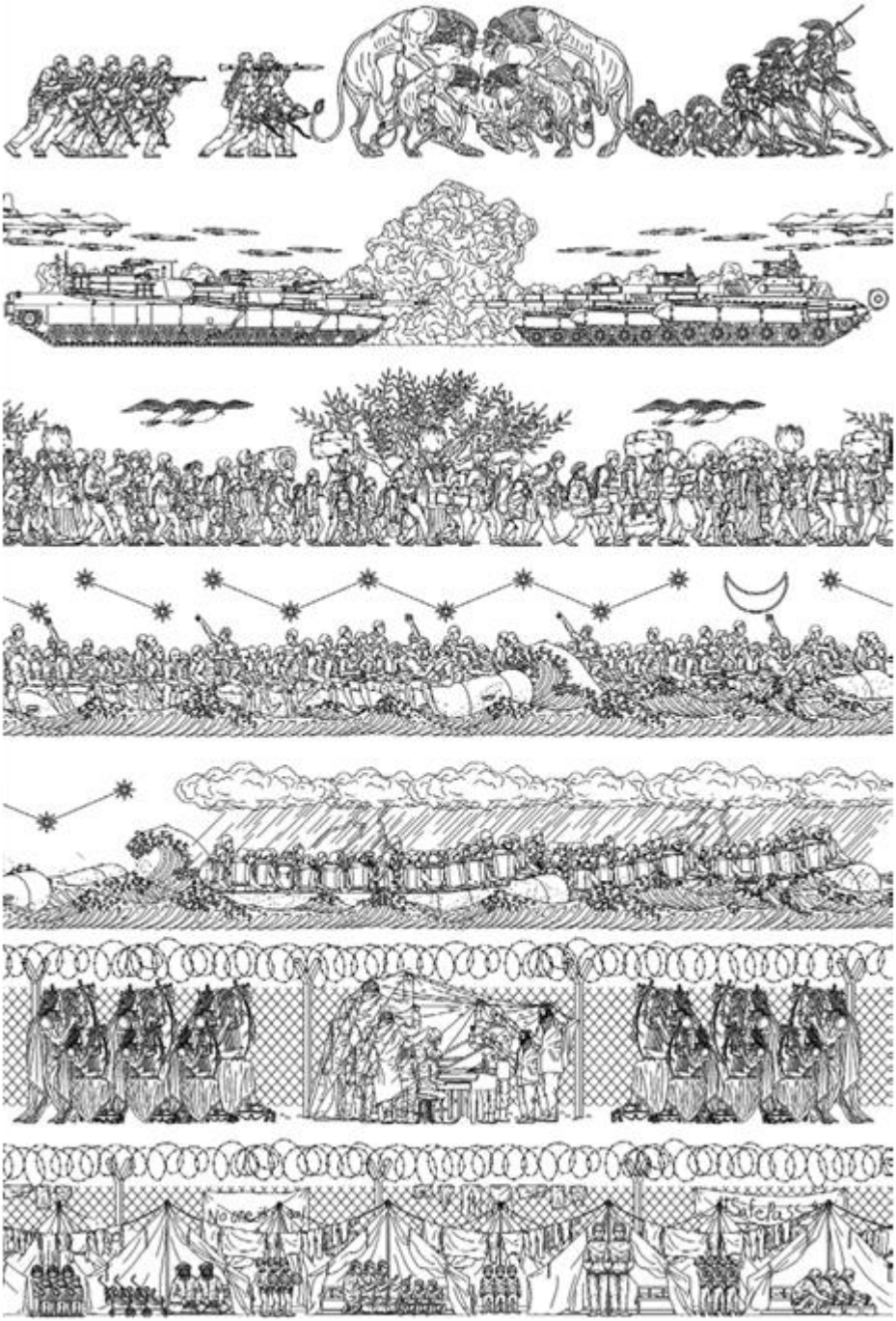
No one
Safety

Dintr-o mie de ani de bucurii şi dureri
Nu se găseşte nicio urmă

Voi, cei în viață, trăiți cât de bine puteți
Nu vă bizuiți pe pământ să păstreze amintirea

Eforturile pe care le depunem, neajunsurile peste care dăm – toate fac parte din prețul vieții.

Ajuns aici, ce mai pot să adaug? Trebuie să mă opresc, fiindcă în amintirile acestea foarte puține lucruri sunt doar ale mele. Am nimerit peste părți care nu mi-au aparținut niciodată, ca păianjenul care nu poate să-şi țească pânza cum trebuie şi ale cărui zbateri nu fac decât să distrugă mătasea pe care a produs-o deja.

Am trăit într-o epocă remarcabilă, ale cărei bucurii şi nenorociri îi confirmă împreună măreția şi tot împreună dau formă unui fel de adevăr. În acelaşi timp însă, iluziile vieții continuă să-mi modeleze existența. Şi-atunci, dați-mi voie să spun aşa: În lunile de dinaintea reîntâlnirii cu Ai Lao, am scris ce aş fi preferat să nu-mi aduc aminte, fiindcă tocmai aceste amintiri mă ajută să uit.

Postfață

La sfârşitul lui decembrie 2015, Wang Fen şi cu mine l-am dus pe Ai Lao pe insula grecească Lesbos. Era prima noastră călătorie împreună după ce mi se restituise paşaportul. În lunile de dinaintea călătoriei, cam cincisprezece ambarcațiuni soseau zilnic pe Lesbos şi aduceau refugiați din Siria, Irak şi Afganistan. Când am ajuns acolo şi am văzut cu ochii mei criza din ce în ce mai gravă a refugiaților, a trebuit să-mi regândesc complet planurile.

În ziua aceea, Marea Egee mi se întindea în fața ochilor sub un cer azuriu. În depărtare, am văzut ceva care semăna

cu o plută portocalie despicând încet apele şi îndreptându-se spre țărm. Când s-a apropiat, mi-am dat seama că era o barcă de cauciuc ticsită de refugiați purtând veste de salvare portocalii. Prima mea întâlnire concretă cu un grup de migranți care fugiseră din țara lor devastată de război a dizolvat toate ideile preconcepute şi m-a pus în fața unei lumi cuprinse de suferință şi disperare. Vederea acelei ambarcațiuni m-a tulburat atât de profund, încât a căpătat forța unei revelații sacre.

În timp ce ambarcațiunea se apropia de țărm, am auzit plânsetele bebeluşilor aflați la bord, la un loc cu strigătele adulților. Apoi, unul după altul, bărbați bărboşi şi femei în rochii lungi au coborât anevoie din barcă, împleticindu-se spre uscat. Unii erau atât de slabi, încât au trebuit purtați pe brațe la mal, pentru ca apoi să se prăbuşească epuizați pe plajă.

Deşi scena s-a desfăşurat sub ochii mei, mi-a trebuit destul de mult timp ca să înțeleg pe deplin ceea ce văzusem. Voiam să ştiu cine erau oamenii aceia şi ce-i adusese pe acest țărm străin. Cu toate urletele şi plânsetele lor disperate, mi-am dat seama că în inimile lor era o tăcere adâncă, fiindcă asta nu era casa lor, iar ei nu căutau ajutor şi compasiune. Am simțit cât de străin şi de neprimitor li se părea acest pământ. Văzându-le nefericirea, am simțit cum o parte din mine moare.

În lunile care au urmat, am filmat un documentar despre criză şi, ca să-i înțeleg mai bine cauzele şi consecințele, am început să călătoresc în lung şi-n lat: la tabăra de refugiați din estul Turciei, aproape de regiunile distruse de război din nordul Siriei; la coloniile de refugiați palestinieni din Liban, vechi de peste şaizeci de ani; la uriaşele tabere de refugiați sirieni din Iordania şi în terenul nimănui de la granița sa nordică. Am fost la Ierusalim şi în Fâşia Gaza supusă

blocadei, iar mai târziu la granița dintre Statele Unite şi Mexic.

Am vizitat un adăpost pentru refugiați deschis recent la Tempelhof, unul dintre principalele aeroporturi ale Berlinului cu ani în urmă. Dar n-am găsit pe nimeni dispus să admită că acum era pur şi simplu o tabără de refugiați, fiindcă încă de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial europenii s-au opus ideii că asemenea tragedii ar putea să aibă loc pe continentul lor. Am călătorit la Idomeni, la granița dintre Grecia şi Macedonia, unde nimeriseră peste zece mii de refugiați din Siria, Afganistan, Irak şi Pakistan: drumul din nord care ducea spre Europa fusese închis pe neaşteptate, distrugând speranțele şi visurile a nenumărate familii strămutate. După câteva luni de filmare şi de interviuri, am izbutit să înțeleg mai bine amploarea şi duritatea acestei cumplite crize umanitare.

În această perioadă, existau în permanență informații despre refugiați care se înecau în timp ce încercau să străbată marea; în 2015, în fiecare zi s-au înecat doi copii în Marea Egee, iar în cele din urmă oamenii s-au săturat să mai audă asemenea poveşti. În majoritatea țărilor europene, migranții nu se bucurau de asistență şi adeseori discriminarea celor care supraviețuiau conflictului armat era la fel de urâtă ca războaiele de care fugeau atât de mulți. Fapt cu totul remarcabil, pericolele călătoriei şi lupta care-i aştepta pe refugiați pe celălalt mal nu le şubrezea deloc hotărârea de-a face trecerea. Continuau să înainteze ca un diluviu, preferând ca micuții lor să supraviețuiască printre prejudecăți decât să le vadă viețile puse în primejdie în ruinele produse de războiul din patria lor.

Mă întorc cu gândul la tata, la dilemele pe care le-a avut de înfruntat şi la alegerile pe care le-a făcut. Când un om are parte de adversitate, îşi doreşte ca următoarea generație să nu treacă prin aceleaşi greutăți: copiii reprezintă

speranța de pe urmă a exilului, fiindcă dacă îți pierzi copilul, atunci exodul e inutil. Tatăl meu, fiul meu şi cu mine am sfârşit prin a alege acelaşi drum, părăsind locul unde veniserăm pe lume. Sentimentul de apartenență este decisiv pentru identitatea omului, fiindcă doar cu ajutorul lui poți găsi un refugiu spiritual – conform vorbei chinezeşti „Abia după ce ți-ai găsit un loc al tău poți să-ți vezi de viață”. Fără un sentiment de apartenență, cu limba pierdută, mă simt într-o situație-limită şi nesigur în toate cele, în fața unei lumi la fel de neliniştite.

Lesbos m-a ajutat să înțeleg în ce fel am ajuns să fiu incomplet şi tot el m-a ajutat să văd modul în care viața în exil care l-a chinuit pe tata prinde acum formă în propriul meu copil, la fel cum umbra se ține după siluetă. Din 2011, când a izbucnit conflictul din Siria, aproape zece milioane de oameni au fost alungați din case, fugind din locurile unde le sunt depozitate amintirile şi pierzând legătura cu limba şi cu emoțiile lor. Când memoria unui om sau a unui popor nu poate să dăinuie, tristețea care rămâne este o gaură neagră fără fund.

Refuzul de a uita înzestrează viața cu o nouă realitate, iar acest act de rezistență a devenit misiunea mea. În 2016, am decis să învelesc stâlpii clasici ai Konzerthaus din Berlin cu câteva mii de veste de salvare, iar pentru expoziția mea intitulată *Legea călătoriei*, de la Galeria Națională din Praga, am proiectat o ambarcațiune de cauciuc lungă de peste șaizeci de metri şi plină cu 260 de siluete din cauciuc. În 2017, pe când realizam documentarul *Flux uman*, am strâns haine purtate de refugiați în timp ce erau mânați dintr-un loc în altul din Europa. Adeseori se descotoroseau de articolele de îmbrăcăminte pe care le aduseseră de acasă şi care le oferiseră o oarecare căldură şi alinare în călătoria lor nesfârşită. Din taberele de refugiați evacuați am luat pantofi de copii, eşarfe de damă şi jachete bărbăteşti abandonate şi

le-am trimis pe toate înapoi la studioul meu din Berlin, unde au fost curățate şi catalogate. Prin acest proiect, speram să le arăt celor care duc vieți tihnite că suntem la fel din punct de vedere fizic şi că lucrurile care diferă sunt împrejurările, amintirile şi părerile. Dacă am gândi aşa, oare asta n-ar putea fi de folos ca să punem capăt respingerii, înstrăinării şi ostilității?

Lucrările mele referitoare la migranți sunt consecvente ca formă dacă le raportez la proiectele care m-au interesat în trecut. Indiferent dacă statutul meu este de artist, de activist sau de cetățean, caut întotdeauna să integrez aceste roluri diferite şi să creez o interacțiune eficientă între formă şi limbaj în explorări, în înregistrări documentare şi în expoziții. Concentrarea pe criza refugiaților mi-a dat prilejul să ies din arena în care rezistam împotriva conducerii autoritariste din China şi să mă dedau unor observații cu caracter general despre natura umană şi totodată să exprim mai bine felul în care înțeleg drepturile omului.

Fiind atât de personalizată, creația artistică se plasează în general într-o opoziție netă cu agenda statului şi de obicei munca mea are o dependență antagonică de voința grupului şi de voința statului. Nimeni nu se poate dezbăra de amprenta limbajului şi a culturii dintr-o perioadă anume, iar arta serveşte pur şi simplu ca pionier al reflecției colective: ea oferă unui grup sau unei națiuni şansa să ia cunoştință de o problemă şi să-şi îmbunătățească percepția asupra lucrurilor.

Felul în care înțeleg eu libertatea mă pune, ca exilat politic, în contradicție cu autoritarismul practicat de țara mea natală. Alegând să părăsesc China, am pierdut un sentiment al apartenenței şi o bază sigură, plutind ca resturile de lemn pe râu. Însă acum țara mea se găseşte în aceeaşi situație grea, fiindcă respinge memoria şi refuză să-şi asume onest misiunea de-a construi o societate sănătoasă

şi de-a stabili o politică legitimă. Deşi China e din ce în ce mai puternică, decăderea ei morală împrăştie efectiv nelinişte şi nesiguranță în lume.

Astăzi, din ce în ce mai mulți oameni sunt siliți să-şi abandoneze casele din străbuni, din tot felul de cauze – război, discriminare religioasă, persecuție politică, degradarea mediului, foamete, sărăcie. Vom fi vreodată în stare să eliminăm aceste flageluri? Poate o civilizație ridicată pe nenorocirea celorlalți să reziste la infinit? Şi cine poate fi sigur că, la un moment dat, nu vor fi şi membrii acelei civilizații smulşi din case şi alungați pe un țărm străin, unde ar găsi doar discriminare şi ar trebui să implore compasiune?

Destinele celor trei generații ale noastre – a tatei, a fiului meu şi a mea – sunt strâns legate de destinele a nenumărați oameni pe care nu i-am întâlnit şi nu-i vom şti niciodată. Am cu atât mai multe motive să spun ce am pe suflet, să le-o împărtăşesc celorlalți şi să mă fac auzit. Autoexprimarea este decisivă pentru existența umană. Fără sunetul vocilor omeneşti, fără căldură şi culoare în viețile noastre, fără priviri atente, Pământul este doar o rocă insensibilă, suspendată în spațiu.

Mulțumiri

Ideea de a scrie această carte mi-a venit după ce am fost reținut de poliție în 2011. În acea perioadă de izolare forțată, am simțit nevoia să mă gândesc atent la relația cu tatăl meu, Ai Qing. Deşi noi doi nu am fost apropiați emoțional, legătura dintre noi a jucat cu siguranță un rol în stabilirea drumului pe care l-am urmat şi a poziției în care mă aflu. Am avut parte de o serie din luptele personale şi din dificultățile politice mai mari prin care a trecut el şi, aidoma

lui, am fost etichetat duşman al statului. Aşa se face că m-am hotărât să scriu o relatare a vieții lui şi a vieții mele, şi să-i împărtăşesc aceste memorii fiului meu, Ai Lao, care în ziua arestării mele de-abia împlinise doi ani. Când am fost eliberat, după optzeci şi una de zile în detenție, primul lucru pe care l-am făcut a fost să-mi înregistrez povestea pe bandă, începând cu ceea ce s-a întâmplat pe durata dispariției mele, ca să păstrez o relatare detaliată cât timp evenimentele încă îmi erau proaspete în minte.

Vreau în primul rând să le mulțumesc lui Peter şi Amy Bernstein, prin ale căror bune oficii am reuşit să închei un contract de publicare cu Penguin Random House. Sunt nespus de recunoscător pentru asta.

Se împlinesc aproape zece ani de la ziua arestării mele şi mă bucur de încheierea acestui proiect, nu în ultimul rând fiindcă ştiu cât de prost echipat eram când mi-am asumat sarcina de-a mă ocupa de evenimentele şi de realitățile istorice pe care le abordează cartea. Ajuns aici, vreau să le mulțumesc următorilor autori care au scris deja cărți despre viața tatei: Cheng Guangwei, Luo Hanchao, Ye Jin şi Zhou Hongxing. Am folosit în multe rânduri materiale şi repere cronologice pe care le-au inclus aceşti autori în studii. Apreciez cu recunoştință contribuțiile altruiste ale membrilor echipei mele din studio, care au verificat o puzderie de detalii legate atât de istoria familiei, cât şi de cea națională – o istorie complicată adeseori de ambiguitate şi de imprecizie în evidențele scrise. Vreau să subliniez în mod deosebit eforturile generoase ale lui Xu Ye, care s-a implicat în realizarea acestei cărți de la început până la sfârşit. Dintre ceilalți colegi din studio, Jennifer Ng şi Sun Mo m-au ajutat de asemenea la verificarea faptelor şi la corectură, în timp ce Kimberly Sung, Chin-Chin Yap şi Li Dongxu m-au ajutat la editarea ilustrațiilor şi a fotografiilor. Vreau, de asemenea, să le mulțumesc Margaritei Fjodorova şi lui

Pierpaolo Pregnolato de la Damocle Edizioni, care au realizat fonturile pentru coperta cărții.

Țin să le adresez mulțumiri sincere editorilor de la Crown care au avut încredere în mine şi au avut grijă de traseul editorial al manuscrisului. La prima redactare, sfaturile prețioase pe care le-am primit de la Rachel Klayman şi Meghan Houser m-au orientat mai bine când am început să fac revizia. Am profitat de asemenea de îndrumările celei de-a doua echipe de redactori, compusă din Gillian Blake şi Libby Burton, care au sugerat schimbări semnificative de structură; priceperea lor şi sfaturile utile despre cum să sporesc plăcerea lecturii au contribuit la forma finală a cărții. Le mulțumesc de asemenea lui David Drake şi Molly Stern, ale căror sugestii şi încurajări au fost decisive.

Vreau să-i mulțumesc în mod special traducătorului meu, Allan Barr. Mă simt foarte norocos că am reuşit să colaborez cu el. O profundă înțelegere a istoriei şi a culturii chineze se simte în felul în care interpretează Allan textul în chineză, iar limbajul lui firesc şi direct a compensat în mare măsură neajunsurile scrisului meu. Păstrând claritatea şi supleța relatării, traducerea lui a făcut un mare serviciu cititorilor de limbă engleză.

La final, vreau să le mulțumesc mamei mele, Gao Ying, şi surorii mele, Lingling, care au ajutat la localizarea materialelor şi la verificarea detaliilor, precum şi fratelui meu, Ai Dan, care mi-a susținut moralul şi mi-a furnizat sfaturi scriitoriceşti. Îi mulțumesc de asemenea partenerei mele, Wang Fen, şi fiului nostru, Ai Lao; fără sprijinul şi înțelegerea lor în aceşti ultimi zece ani, mi-ar fi fost foarte greu să termin această carte.

Ai Weiwei
4 martie 2021

CREDITE ARTISTICE

Concepția copertei îi aparține lui Ai Weiwei

Pagina 33: Prezentare în secțiune longitudinală a pachebotului *André Lebon*
M.M. – CCI Aix Marseille Provence Collection, Copyright foto © Marie Carroll. Reproducere cu permisiunea Marseille Cultural Review.

Pagina 47: Prin amabilitatea lui Jiang Feng.

Toate ilustrațiile sunt desene originale ale lui Ai Weiwei, exceptând cazurile în care există alte indicații referitoare la autor.

Toate fotografiile prezentate în fascicule sunt reproduse prin amabilitatea autorului.

DESCRIERI ALE OPERELOR DE ARTĂ

Ruyi, 2006

43 *Ruyi* este un sceptru ceremonial tradițional chinez care simbolizează norocul şi nemurirea. Sculptura în porțelan *Ruyi* a lui Ai foloseşte formele organelor umane.

Schiță din Shanghai, 1979

161 Desen al unui peisaj urban din Shanghai. În primul său an la Academia de Film din Beijing, Ai a făcut practică acolo; a fost prima lui vizită la Shanghai.

Pădure, 1977

162 Desen reprodus pe coperta antologiei de versuri a lui Ai Qing intitulată *Poezii alese de Ai Qing*, publicată în China în 1979.

Desene de siluete umane, 1982

171 Desene realizate de Ai la University of California, Berkeley, în primul an petrecut în Statele Unite.

Spânzuratul, 1985

187 Omagiul adus de Ai lui Marcel Duchamp reprezintă profilul artistului francez realizat dintr-un umeraş de sârmă.

Spargerea unor vase cu dragon în albastru şi alb, 1996

199 Desenul unui vas vechi din porțelan spart.

Deget de bambus, 2015

203 Desen făcând parte din seria *Studiu de perspectivă* realizată de Ai (1995 – prezent).

Explozie, 2013

210 Desenul unei instalații din scaune de lemn. *Explozie* a fost expus la pavilionul german din cadrul Bienalei de la Veneția din 2013.

Fragmente, 2005

224 Desenul unei instalații făcute din stâlpii şi grinzile unor temple demolate din perioada dinastiei Qing (1644-1912).

Shanhaijing, 2015

234 Desene ale unei serii de lucrări din bambus folosindu-se tehnici tradiționale de fabricare a zmeielor. *Shanhaijing* (*Cartea clasică a munților şi mărilor*) este un text chinez de mitologie şi geografie (secolul al IV-lea î.Hr.).

Şablon, 2007

242 O mie şi una de uşi şi ferestre de lemn din vremea dinastiilor Ming (1368-1644) şi Qing (1644-1912) recuperate din case demolate. *Şablon* a fost prezentat la expoziția Documenta 12 din Kassel. După ce lucrarea s-a prăbuşit din cauza unei furtuni, Ai a declarat că dobândise o nouă identitate.

Armătură, 2012

252 Desen al unei bucăți răsucite de armătură recuperată după cutremurul din Sichuan din 12 mai 2008. Printre cele optzeci de mii de victime ale cutremurului s-au numărat peste cinci mii de elevi îngropați de vii în şcolile prăbuşite. Ai a strâns armături contorsionate din dărâmăturile şcolilor şi le-a folosit în lucrările lui.

Cercul animalelor / Capete zodiacale, 2011

258 Desene pentru un ansamblu sculptural constând în douăsprezece capete de animale.

Semințe de floarea-soarelui, 2010

281 Ai a acoperit podeaua Sălii Turbinelor de la Tate Modern cu o sută de milioane de semințe din porțelan.

He Xie, 2010

287 Un desen al sculpturilor din porțelan ale lui Ai înfățişând crabi de râu. *He Xie* este un omonim chinez pentru „armonizare” şi un eufemism pentru caracterul represiv al statului.

Panda către panda, 2015

294 Desenul unei amintiri. Lucrarea este împănată cu cópii mărunțite ale documentelor NSA divulgate de

Edward Snowden şi are un cititor de carduri cu un card de memorie micro-SD.

Scrumieră, 2011

340 Desenul unei scrumiere pline cu mucuri de țigară.

Cărucior de marmură, 2014

341 Desen după lucrarea *Cărucior de marmură*, o sculptură din marmură a căruciorului copilului lui Ai.

Rămăşițe, 2015

352 Desen după *Rămăşițe*, o sculptură din porțelan a unui grup de oseminte omeneşti. Oasele au fost strânse dintr-un deşert unde mii de intelectuali fuseseră exilați într-un lagăr de muncă; mulți au murit de boli şi de foame.

Microfoane, 2015

358 Desenul unui dispozitiv de ascultare ascuns în prizele din studioul lui Ai.

Odiseea, 2016

361 Tapet cu refugiați în cursul călătoriei.